ADELAÏDE EHRNROOTH

Kvinnospår i finländskt kulturliv

AV

HELENA WESTERMARCK

HELSINGFORS
SÖDERSTRÖM & Co FÖRLAGSAKTIEBOLAG

Utgiven med understöd ur de av riksdagen anslagna medlen för den svenska litteraturens främjande

LOVISA
1 9 2 8
ÖSTRA NYLANFDS TRYCKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Helena Westermarck** (1857-1938) har digitaliserats av **Nationalbiblioteket i Helsingfors** och anpassats för Projekt Runeberg i juni 2013 av Ralph E.

Helena Westermarck

ADELAIDE

EHRNROOTH

KVINNOSPÅR I FINLÄNDSKT

KULTURLIV

SÖDERSTRÖM & Co FÖRLAGSAKTIEBOLAG

HELSINGFORSADELAIDE EHRNROOTHADELAIDE EHRNROOTH

Kvinnospar i finlandskt kulturliv

av

HELENA WESTERMARCK

HELSINGFORS SÖDERSTRÖM 6. Co FORI.AGSAKTIEBOI.AGUtgiven med understöd ur de av riksdagen anslagna medlen för den svenska litteraturens främjande.

LOVISA 19 2 8 OSTRA NYLANDS TRYCKERII FRAMTIDENS TECKEN

I ett brev, daterat den 15 januari 1889, skrev Zacharias Topelius till Adelaïde Ehrnrooth:

»Det är älskvärdt att, ständigt anlitad, icke tröttna att tjäna mer än mången med lön och meriter, — och tjäna icke blott lönlös, men oftast tacklös.»

Med dessa vackra ord har skalden liksom med blixtljus framkallat en ögonblicksbild av Adelaïde Ehrnrooth och hennes ställning till det samhälle, vilket hon tillhörde.

I sitt förhållande till detta var hon den ständigt givande, vare sig det för henne gällde att främja filantropiska eller andra allmännyttiga företag eller att med pennan göra sig till tolk för dem som genom fördomarnas tvång, genom okunnighet och maktspråk voro tillbakasatta, försvarslösa och dömda till tystnad.

Under nära nog ett halvt sekel, ända från 1860-talet och ännu inpå de första åren av det nya århundradet, förde hon med sin penna outtröttligt, modigt och med aldrig svikande tro påframtidens utvecklingsmöjligheter sin kamp för nya samhällsideal. Pennan i hennes hand blev ett skickligt använt vapen och tidningspressen blev den valplats, där striden stod hetast. Som den första ur kvinnornas egna leder trädde hon fram i tidningarnas spalter och lät genom väckande artiklar, entusiastiska upprop eller indignerade protester sin röst höras med i den offentliga diskussionen för att ur *en kvinnas synpunkt* belysa och granska ställningar och förhållanden i samhället.

Och hon förde sin penna på ett sätt, som ställde henne i olösligt samband med framtiden. De otaliga uppsatser och polemiska inlägg, i vilka signaturen A-ï-a på sitt kvicka, livfulla, spirituella vis åter och åter drog i härnad mot allsköns maktmissbruk och orättfärdighet, som av lag och sed tolererades, ligga ju numera gömda och till största delen glömda i spalterna av flere årtiondens tidningsblad. Men livet har givit henne rätt. Utvecklingen i våra dagar intygar, att den djärva banbryterskan hade rätten på sin sida, då hon vågade stiga fram stridbar och slagkraftig och visa Finlands kvinnor vägen ut mot den nya tid, där de fingo stå som medborgarinnor i samhället och vara för sina handlingar ansvariga personligheter.Den tid, då Adelaïde Ehrnrooth upptog sin långa samhällspolemik, är redan avlägsen och förefaller kanske ännu avlägsnare, än den i själva verket är, genom verkningarna av de stora sociala omvälvningar, som sedan dess egt rum inom alla förhållanden och i alla länder.

Flere av de reformer, som hennes kamp gällde, tyckas numera så naturliga och självfallna, att man icke mer talar om dem, ja, knappast mer förmår tänka, att det en gång varit annorlunda. I våra dagar betraktas det ju som en alldeles självfallen sak, att kvinnor bli myndiga och ha rätt att råda över sin person och sina egodelar, att gift kvinna råder över sin arbetsförtjänst, att flickor få förvärva sig samma kunskaper som gossar m. m. Man har därför även svårt att rätt föreställa sig vilket anlopp av hån, ovilja, smädelse och åtlöje, som de första djärva förkämparna för de nya kraven måste utstå, då de framträdde med protester mot de onaturliga och orättvisa förhållandena i den ställning, som samhället anvisade kvinnorna.

En idé behöver sin offentliga förespråkare, som om och om igen outtröttligt för dess talan, innan den förmår slå rot och växa in i det allmänna medvetandet. Långt tidigare, än de allra flesta av hennes samtids kvinnor hos oss ännu begynttänka på att från kvinnornas sida något kunde göras för att förbättra deras ställning i samhället, hade Adelaïde Ehrnrooth redan sitt fasta grepp om den stora tanke, som lät henne framträda för att högt, oavlåtligt och omutligt uppställa kravet på *en* lag, *en* rätt, *en* frihet för kvinna som för man. Det hon fordrade, var det fulla erkännandet av kvinnans människorätt och människovärde med det stora målet i sikte att samhället därigenom skulle förädlas och föras framåt mot uppgifter, som hon med aldrig svikande optimism ville söka för en fullkomligare mänsklighet.

Med kraften av sin egen varma, starka övertygelse tvang hon sin samtid att lyssna, om den ville det eller ej. Med sin spirituella penna ryckte hon upp de ljumma och likgiltiga, ingav mod åt de försagda och tveksamma, förargade eller roade sina läsare, men fasthöll dem i alla fall så att deras tankar riktades mot spörsmål, som de icke förut befattat sig med. Genom att sålunda bereda jordmånen för framtida skördar, gjorde hon sin stora insats i vår samhällsutveckling. Hon får icke glömmas av släkten, som kommit efter henne och njuta frukten av hennes ansträngningar.FÖRÄLDRARNA. SLÄKTEN. BARNET.

Lovisa Adelaïde Ehrnrooth föddes på herrgården Sesta i Nastola socken i Tavastland den 17 januari 1826. Hennes föräldrar voro generalmajor Gustaf Adolf Ehrnrooth och Johanna Christina von Platen. Ätten Ehrnrooth hade såsom adlad i slutet av 1600-talet immatrikulerats på Sveriges riddarhus. Efter Finlands förening med Ryssland inskrevs den på riddarhuset i Finland.

Adelaïde Ehrnrooths far, känd som en av fäderneslandets tappra försvarare under kriget 1808—09, tillhörde en

gammal krigarsläkt. Redan som barn hade han blivit inskriven i Kongl. Liv Dragon regementets rullor, ty enligt tidens åsikter skulle adeln såsom stånd företrädesvis egna sina krafter till försvar för regent och fädernesland. Då kriget bröt ut 1808, var han major vid Savolax infanteriregemente P. O. v. Törne: »Herrgårdar i Finland; Sesta; Tavastland» I, häft. VIII s. 20—21. Redan i mars

stred han vid Leppävirta och utnämndes efter den betydelsefulla segern vid Revolax till riddare av Svärdsorden med stora korset, en utmärkelse, som har kommit endast få finländare till del. Han var med i ett tiotal strider och affärer och under krigets fortgång anförtroddes honom flere gånger det maktpåliggande värvet att föra befäl över förtrupperna. Under slaget vid Oravais, där han blev svårt sårad, anses han genom sin rådighet ha räddat Västerbottens regemente från att bliva övermannat av en flerdubbel fientlig jägarkedja.

Han hörde till dem som aldrig gåvo sig och var med om det långa, svåra återtåget kring Bottniska viken. Efter fredsslutet 1809 kvarstod han sedan endast en kort lid i svensk krigstjänst och återvände, hugnad med överstetitel till Finland. Här ingick han i likhet med många andra före detta svenska officerare 1812 i den nybildade finländska militären och fick uppdraget att såsom chef för Andra finska jägarregementet organisera den nyuppsatta truppen. Sedan han 1819 befordrats till generalmajor och ett par år därefter till divisionschef för den finländska militären, tog han dock avsked från krigstjänsten redan 1826 och bosatte sig på landet.

I sina levnadsminnen omtalar Aug.Schauman Aug. Schauman: »Från sex årtionden i Finland» I, s. 75—76. , att han under sin barndom hade skådat några av hjältarna från kriget.

»En bland desse», skriver han, »som jag mången gång såg, var generalmajoren *Gustaf Adolf Ehrnrooth*. Då redan avskedad, besökte han ofta min far, då han kom in till Helsingfors från Sesta egendom, där han tillbragte sin ålderdoms dagar. Särdeles hög ålder hade han dock icke ännu; han hade tidigt gått genom graderna ... Denna lysande och hederfulla levnadsbana var tillräckligt bekant och gjorde att man såg på mannen med stora ögon och med största möjliga vördnad. I hans yttre fanns dock icke något synnerligt imponerande; han var undersätsig, snarare kort än lång. Icke heller låg i hans väsende något bemödande att påtvinga andra respekt; det förbjöd väl hans redbarhet och rättframhet, icke mindre än hans livlighet och hans mycket rörliga tunga. 'Han var soldat och medborgare i dessa ords ädlaste bemärkelse, kände endast sin plikt och gjorde endast, vad han ansåg för rätt' — heter det om honom i en efter hans död skriven biografi. Annat hörde man heller icke om honom, medan han levde.»

Beträffande det ofta hörda antagandet att general Ehrnrooth hade tjänat Runeberg som

modell för den höge generalen i »Fänrikens marknadsminne», påstår Schauman, att denna uppgift torde vara ett misstag. Däremot hade ju hans flinka tunga vid det glada gillet i Frantsila fått gå lös över fältmarskalken.

Adelaïde Ehrnrooths moder Johanna (Jeannette) von Platen har, av dem som känt henne, omtalats som en älskvärd kvinna, begåvad både med ett gott huvud och ett varmt hjärta. Såsom ett bevis på hennes intellektuella intressen och håg för kunskap och vetande och därjämte som en karakteristisk tidsbild Har för mig berättats, att då sönerna enligt tidens sed erhöllo sin första undervisning i hemmet av en informator, hade det ibland hänt att deras moder, stående bakom skolrummets stängda dörr, försökt uppsnappa några smulor av det vetande, som icke i ungdomen kommit henne såsom flicka till del.

Även i praktiska värv var hon välförfaren, såsom husmödrarna på de stora herrgårdarna i forna dagar ofta voro, och skötte efter sin mans död den stora egendomen. Hon hade även i sådant avseende gott att påbrås. Jeannette von Platen var ett av de tretton barnbarnen, som hade växt upp i sin mormors fru Margaretha Stjernvalls hem på Gammelgård i Lampis. »Storamormor *Ragnar Rosén:* »Herrgårdar i Finland; Gammelgård«, häft. XV s. 87., som fru Margaretha, född Tandefelt, kallades av hela släkten, hade vid 28 års ålder blivit änka. Då hennes man hovjunkaren Carl Gustaf Stjernvall oförmodat dog 1767, befanns egendomen vara intecknad för stora skulder och den ekonomiska ställningen framstod såsom mycket svår. Enligt traditionen hade Margaretha Tandefelt då, stående på trappan till sitt hem, ropat till de knorrande kreditorerna: »Giv mig tid och jag skall, vid Gud, göra var man rätt!» Hon höll också ord. I nära femtio års tid styrde hon efter sin makes död sina vidsträckta egendomar

ensam, ordnade omsorgsfullt deras ekonomi, övervakade själv alla arbeten och kunde småningom gälda de stora skulderna. Sedan hon 1816 avlidit, skiftades hennes många egendomar mellan barnen till hennes båda döttrar, som varit gifta den äldre med överste Carl Gustaf von Kraemer och den yngre med överste Gustaf Bogislaus von Platen.

Ett annat av de tretton barnbarnen, som växte upp på Gammelgård, var fru Jeannette Ehrnrooths bror Fredrik August v. Platen. I en biografi *W. Söderhjelm:* »Profiler ur finskt kulturliv» III, s. 281 o. f.,skriven av prof. W. Söderhjelm enligt

v. Platens självbiografiska anteckningar, säges, att denne »kanske var den störste språkkännare, vilken ännu levat i Finland, liksom han helt säkert var ett av de största original vi haft». Hans mormor blev hans egentliga uppfostrarinna och under hela sitt liv bevarade han henne i trofast och tacksamt minne. Då en eldsvåda en gång under senare år härjade hans hem, ansträngde han sig främst att bärga undan elden sin mormors porträtt, vilket han ansåg vara det dyrbaraste han egde.

Som ung officer tjänstgjorde han under kriget på Sveaborg och upplevde där både belägringen och fästningens nesliga överlämnande i fiendehänder. Efter kapitulationen fick han jämte sina båda kusiner, löjtnanterna v. Kraemer, tillåtelse att begiva sig till Gammelgård. I sin självbiografi har han skrivit om detta besök:

»Med långa näsor nalkandes vårt gråa hem, står vår Mormor oss till mötes i Farstugan, ropande: 'Kom hit, att jag får spotta er i synet', vid det hon moderligen tog oss i luggen. Troligen hade hon också bättre värnat Sveaborg, än vi alla där gjorde med Comendanten i spetsen! ty oförskräckt umgicks gumman med de på gården kringflygande kosackerna, hållande brännvinsflaskan i handen, sedan de unga damernaMARGARETHA STJERNVALL

FÖDD TANDEFELTfått retirera i övra våningen. Öltunnan skickades i mjugg till närbelägna Pohjois by, där Adlercreutz logerade.»

Sedan v. Platen för alltid lämnat både den militära och diplomatiska banan, slog han sig ned på Gammelgård, som han ärvt efter mormodern. Här upptogs hans tid av studier och vittra sysselsättningar omväxlande med lantmannavärv, jakt, fiske, blomsterodling och mer eller mindre lyckade agronomiska experiment. Med åren utvecklades hos honom allt flere karaktärsdrag i en riktning, som gjorde honom till en sällsynt originell företeelse. Hans stora intresse för de orientaliska språken och deras hemland tog sig uttryck i fantastiska försök att på egendomen imitera orientens byggnadssätt.

Som sällskap hade v. Platen på Gammelgård under långa tider »en kamrat från krigets tid», en fänrik Argillander, till vilken han stod i samma förhållande som v. Konow till sin korpral — delande med honom sitt bröd, men under ständiga trätor. — Adelaïde Ehrnrooth har i sin roman »Många döttrar» givit ett dråpligt porträtt av sin originelle morbror under namn av »Onkel Tobias».

I början och mitten av 1800-talet fanns här ännu en talrik ståndspersonsklass, bosatt pålandsbygden på större eller mindre herrgårdar. Flykten till städerna hade då ännu icke i större utsträckning egt rum.

Sesta i Nastola socken, där general Ehrnrooth, sedan han tagit avsked, bosatte sig med sin familj, hade i slutet av 1700-talet inköpts av hans far, general Carl Gustaf Ehrnrooth.

Det är ett gammalt herresäte, vars historia går tillbaka till donationsväsendets tid under drottning Kristinas regering. Gården, belägen vid sydöstra ändan av Kivijärvi insjö, är *P. O. v. Törne:* »Herrgårdar i Finl. Sesta.»

»omgiven av en omväxlande och rik inlandsnatur. En solig sommardag har man från gården den täckaste utsikt över sjön med dess ömsom brantstupande och klippiga, ömsom lummiga stränder. Generationer av egare ha utmed sjön anlagt utsiktsplatser och långa, till lustvandring lockande stigar. Främlingen, som första gången kommer till stället, förvånas över den yppiga växtlighet, som frodas i dalar och på sydsluttningar, medan högstammiga björkar helt överskugga vägen... Utom Kivijärvi finnes på gårdens område icke mindre än ett tjugutal insjöar, en äkta tavastländsk rikedom».

Under årens lopp innehades Sesta av olika släkter och kom 1782 att såsom arv tillfalla Anna

Elisabeth Glansenstjerna, som var gift med den kände politiske äventyraren, överste Göran Magnus Sprengtporten. Spåren av denne märklige mans vistelse på Sesta tillför gårdens historia en viss fläkt av romantik. I hans oroliga tillvaro representerade Sesta för honom lugnet, och han har också i en uppsats, skriven där, kallat det »Mitt lugn». Från de år han tillbragte på Sesta finnas av honom både verser och prosauppsatser, skrivna på franska och svenska i tidens natursvärmande litterära stil. På en stilla plats invid sjön säges han också enligt tidens sed ha uppfört åt sig ett lusthus, ett eremitage, som han kallade »Lugnet på Sesta» och dit han gärna drog sig tillbaka för att meditera. Dock vet man att eremiten på Sesta icke enbart överlämnade sig åt sina meditationer i den lantliga fridens tecken, utan även samtidigt rätt flitigt sysselsatte sig med politisk propaganda bland grannarna och under resor till Sverige.

Då Sprengtporten, som känt, jämte de mest komprometterade av hans anhängare dömdes att mista liv, gods och adelskap, såldes Sesta på auktion och inköptes 1791 av general Carl Gustaf Ehrnrooth och kom sålunda att tillhöra den släkt, som fortfarande innehar godset.Adelaïde Ehrnrooth växle upp på Sesta i en stor syskonkrets. Hon var den åttonde i ordningen av femton syskon, men flera av dem dogo dock som små, varför hon stod som den femte i den uppväxande barnskaran av fyra bröder och fyra systrar. Under en kortare tid fick hon besöka friherrinnan v. Rosens välkända flickpension i Helsingfors, men undervisningen här blev för henne icke långvarig — något som hon senare i livet ofta hördes beklaga. Hon återvände till landet och erhöll där enligt tidens sed undervisning av hemlärarinnor.

Av dem som känt henne, har hon omtalats som ett mycket livligt och företagsamt barn. Själv skriver hon i sin »Journal»: »Alla ha spått sen min barndom, att af en sådan vildkatt aldrig blir folk, och Féen Prudentia skakade visst på hufvudet vid min vagga.» — Att hon redan vid mycket tidiga år grep till pennan för att ge utlopp åt sina varma känslor, visa följande barnsliga verser, som hon författade, då hon var åtta år.

Till Mimmi von Kraemer vid afresan från Sesta.

I morgon är den grymma dagen När du ifrån mig blifver tagen Då måste vi dock skiljas åt Ehuru det lär ske med gråt.Jag vågar ännu litet hoppas Att vänskapsblomman för mig knoppas Ehuru skilda från hvarann Jag aldrig dig förgäta kan.

Del band med hvilket hjcrtat knytes Af mig åtminstone ej brytes Fast jag snart blir af dig bortglömd Du af mig evigt blifver gömd.

Till Adelalde Ehrnrooths allra tidigaste barndomsminnen hörde en lilen upplevelse, som hade gjort ctl djupt intryck på henne och som hon senare i livet ofta omtalat.

Det hände en dag, medan familjen på Sesta satt vid middagsbordet, att en gammal soldat trädde in i köket och bad att få tala med generalen. Då budet framfördes till generalen, anmärkte någon inne i matsalen, att soldaten väl kunde vänta, tills middagen var slut. Men husets herre själv steg genast upp från bordet och gick ut i köket. Då han kom tillbaka, följde soldaten med och en plats dukades för honom vid familjens middagsbord. — »Han skall äta med oss», bestämde generalen, »det var han som bar bort mig, när jag låg sårad på slagfältet».

Denna lilla tilldragelse kunde väl ge skäl för antagandet, att Adelaïde Ehrnrooths fader hade stått modell för generalen i Runebergs dikt.

Ett annat barndomsminne har författarinnanA—1—a på etl intagande sätt skildrat i en av de berättelser och uppsatser, som hon med frikostig hand skänkte till tillfälliga publikationer, utgivna för humanitära ändamål. Genom den lilla skildringen, som hon kallat Min ridhäst*), får läsaren en livfull bild av henne själv i uppväxtåren.

Min ridhäst.

'Fjorton år tror jag visst att jag var', när jag fick min egen ridhäst. Det var ett appelkastat sto, vars far var en äkta arab, tagen ined sin orientaliska sadelmundering på slagfältet vid Warna av en ung finsk officer, som skänkte del sköna, eldiga djuret åt min fader.

Han var stor hästkarl, hade börjat sin militära bana som kavallerist och, när jag såg honom tumla om på vår stora gårdsplan med Tnrken och göra de grannaste volter och kaprioler, nästan som en cirkusryttare, då klappade mitt lilla flickhjärta av beundran och förtjusning. Vem kunde i mitt tycke jämföras med min far! — Sönerna i familjen voro redan utflugna ur boet och fadern, som saknade deras hurtiga sällskap, valde nu sin tappraste och muntraste flicka till följeslagarinna under de dagliga ritterna kring skog och mark. Och för att riktigt lyckliggöra sin adjutant i kjolar red han in åt henne ett föl

*) »Skydd ät de Värnlösa!» En samling uppsatser, utgiven till förmån för Helsingfors Djurskyddsförening av V. Lindman 1898.efter Turken, del lilla, förtjusande silvergrå stoet Camilla med det fina arabiska huvudet, de blå ögonen, de ljusröda näsborrarna och gasellbenen.

Aldrig sågs någon drottning stoltare på sin tron än jag i min damsadel på Millys rygg. När vi som stormvinden galopperade utåt vägen, tyckte jag att det växte vingar på mig och att dessa skulle kunna bära mig dit bort till mina drömmars land. Hur härligt, hur sällsamt!

Och när jag i hack och häl följde min far på obanade stigar och dol gällde all sätta över bäckar, diken eller gärden, blinkade jag ej ens på ögonen, då den oförvägne ryttaren framför mig såg sig om och frågade leende:

Nå, kan du komma efter mig, min flickunge?

Hejsan! Visst kom jag efter! Vem skulle vara rädd här! Camilla hade gasellens vighet och har mig såsom om jag suttit i en gunga! Är från år blevo vi allt intimare vänner. Var gång jag visade mig i stallsdörren, vände min häst med ett högt gnäggande huvudet emot mig — detta rashuvud med de stora blå ögonen, som hade nästan mänskligt uttryck — och när jag kom in i spillan för all smeka favoriten och ge henne socker, började hon av sig själv all lära sig kyssa min hand. Ofla löste jag då hennes grimma och i full frihet följde Milly mig vart jag gick — ja, stundom upp för stora trappan och in i tamburen.

Men då hände atl jag fick en välbehövlig näpstav min mor, som inte såg annat än odygd i det dumma upptåget alt föra in hästarna i boningsrummen. Och alla husets förnuftiga medlemmar delade hennes åsikt.

Det harmade mig, — ja, än i denna dag må ingen komma och säga mig, att hästar ej hava förnuft och reflexionsförmåga! — Vilket fåkun-nigt övermod av oss människor, som veta så litet om skapelsens djupaste mysterier, alt kategoriskt avgöra på vilket trappsteg i den oändliga skapelseordningen — att ej säga i den moraliska världen — de stå, alla högre begåvade djurarter, häslen, hunden, en del av husdjuren, dessa våra anspråkslösa vänner, som del är oss ovärdigt att behandla illa och hjärtlöst! —

Vad min Milly beträffade, tvivlade jag ej ens ett ögonblick på alt hon höll av mig, att hon förstod mig, när jag talade till henne, alt hon egde minne, eftertanke, omdömesförmåga med ett ord själ; — ja, hon kunde känna svartsjuka och hämndbegär lika väl som varm tillgivenhet! — Hur många prov på förnuft visade hon ej! —

Men en skugga lade sig mörk över mitt barndomshem; jag förlorade min far, när jag ännu var mycket ung.

Vi voro många syskon, någon betydande förmögenhet fanns ej i huset och min mor ställde allt på en mycket enklare fot än förr. Så oerfaren jag än var, sade mig en viss rättskänsla ochGUSTAF ADOI.F EHKKROOTHgrann Lagenhet, att jag ju ej kunde hålla mig med ridhäst numera; Camilla var för mycket 'äkta arab' för alt duga till vagns- eller arbetshäst och den måste — säljas! Detla föreslog jag själv med storsinnat mod, — men huru outsägligt bittra tårar gräl jag ej i ensligheten! Och när köparen — en ung officer vid ett av de ryska regementen, som under Krim kriget lågo i Finland

— förde bort min älskling, min vackra Milly, kändes det som om mitt hjärta fålt elt dolkstyng. Men jag bemannade mig med stolthet och mod för att ej bli utskrattad för min 'sensibilitet' — dl hånligt tillmäle, vilket jag på den liden hade svårl alt smälta.

Eli år förgick; det var numera blott på mina egna lätta, viga ben jag hoppade över backar och gärden i skogarna, men jag tyckte mig icke desto mindre ha gömda vingar, i stånd att bära mig som en fågel ut, ut, ut i vida världen! — Den medfödda glättigheten i lynnet kunde dock ej hindra en djup suck att framträda ur mitt innersta var gång

jag gick till stallet och min hlirk föll på Camillas tomma spilta därinne!

Då hände det en kväll, sedan vi alla redan sagt varandra godnatt och jag nått mitt lilla rum på vinden, att en av jungfrurna kom störtande helt andlös in till mig med ropet:

Fröken, fröken, Camilla står här utanför stallsdörren och gnäggar!

Ja, det var ingen synvilla, det var min vackra, älskliga Milly, som stod där i den mörka höst-natten oeli skrapade med loten för alt framställa sin begäran att slippa in. — Huru hade hästen kommit hit?

Stalldrängen kom tillstädes, efterspaningar gjordes och nu fick man klarhet i saken. Regementet, där den unge officeraren, som var Ca-millas nuvarande egare, tjänade, fördes på åter-marsch till Petersburg; det hade gjort halt och intagit nattkvarter i en by pä några versts avstånd från mitt hem. Camillas herre hade helt vårdslöst bundit sin häsl vid gästgiveriets trapp-stolpe, under det han gick in för att förfriska sig.

Man begagnar ej utan anledning uttrycket ett hästminne. I den kolmörka kvällen kände Camilla igen omgivningarna, ryckte sig lös och galopperade i full fart genom den välbekanta skogstrakten ända fram till gården, där hon vuxit upp och — kvarlämnat sina käraste ungdomsminnen, därom är jag viss!

Vad skulle man nu göra? Kalla det ej till en löjlig barnslighet, gode läsare, men jag bekänner, att jag 1111 upplevde ett av mitt livs bittraste ögonblick! Hästen måste naturligtvis återföras till sin egare, som följande dag skulle lämna byn med sitt regemente ... men egde ej de guldmynt, varmed jag kunnat återköpa det trogna kräket, som stod där och kysste min hand, väntande på den sedvanliga sockerbiten ... och jag slog mina armar om Millys smidiga hals, varvid djuret smekande lade sitt huvud på min axel.- Seså, var då förnuftig och låt Nyman återföra hästen (¡11 sin herre! — ljöd det kloka rådet av de tillstädeskomna familjemedlemmarna, och med saktare röst tilläde min mor litet sorgset:

Ack, att jag ej har råd att köpa tillbaka ål henne sin Milly!

När jag sedan blev vittne till att stalldrängen red bort med min första ungdomsglädje, när allt blev tyst åter inom hemmet och alla somnade lugnt in, gömde jag huvudet i min dyna och grät, så all jag trodde mitt hjärta skulle brista! Jag syntes mig själv nästan lik en Judas, som hade sålt sin själ för trettio silverpengar.HERRGÅRDSLIV OCH UPPVÄXTÅR

På många av de stora tavastländska herrgårdarna levde vid denna tid familjer, tillhörande adeln och i närmare eller fjärmarc led släktingar till familjen på Sesta. Släkten var stol och enligt lidens sed höll släkten ihop och kom ofta tillsammans. Också umgänge med andra grannar och vänner förekom, och som grannar kunde ännu räknas familjer, boende på ett avstånd av 8 eller 10 mil.

I detta herrgårdsliv upprätthöllos aristokratiska vanor och den goda tonens fordringar gjorde sig gällande med ett starkt inslag av traditioner från den svenska tiden, vilka fortlevde även genom de talrika släktskapsförbindelserna med Sveriges adel. De svenska släktingarna, som ibland kommo över till Finland på besök, emot-togos och välkomnades som mycket kära gäster.

över huvud taget var känslan av sambandet med Sverige på 1830- och 40-talet ännu varm och levande. Del var också helt naturligt. 1808—09års krig stod fortfarande kvar i minnet hos många, isynnerhet inom sådana familjer, av vilka en eller flere medlemmar hade varit med i striden.

I sina levnadsminnen säger Aug. Schauman. (född samma år som Adelaide Ehrnrooth), alt kriget och allt som stod i samband därmed, var ett ämne, som av den äldre generationen mycket ofla berördes. Han skriver*):

När jag går längst tillbaka, så minnes jag, alt kriget' var ett ord, som ständigt hördes, åtminstone från de äldres läppar. ’Kriget’ — 1808- 00 års krig — hade ju försiggått för bloll litet mer än tjugu år sedan och hade medfört den stora omvälvningen i landets ställning. ’Kriget’ eller när ryssen kom i landet’ (såsom del folkligaste uttryckssättet lydde), utgjorde länge i allmänna talet liksom en stor gränssten emellan det förflutna och det närvarande. Icke blott i fråga om politiska och andra allmänna, utan även om de mest enskilda förhållanden var

del vanligt att säga: det där skedde före kriget eller ’förrän ryssen kom i landet’, och det där hände ’efter det ryssen kom i landet’.

Men också längre bort än till kriget återgingo de äldres tankar så gärna. Den förra ’svenska

*) Aikj. Schauman: »Från sex århonden i Finland» I, s. 5, 7.tiden', då Finland och Sverige voro ett, såsom de från urminnestider hade varit, var dem alla kär, mycket kär. Väl var icke allt från denna tid alt beprisa, allra minst från dess senaste skeden och särskilt Gustaf IV Adolfs löjliga halsstarrighet och hans i de flesta avseenden eländiga regering skonades visst icke. Men Gustaf III, Carl XII, Gustaf II Adolf, Gustaf Wasa, hela Sveriges lysande historia, allt, allt var ju också vårt, och när man talade därom, kom ofta en den stilla undergivenhetens suck över den talandes läppar: del var en hänsvunnen tid, som aldrig skulle komma åter!»

Tänkesätt och livsuppfattning i samma anda, som den här angivna, hörde självfallet till traditionerna även inom familjen på Sesta och dess stora släkt.

För Adelaide Ehrnrooth förflöto barndoms-och uppväxtåren på landet såsom brukligt var på den tiden för unga flickor av familj». De unga döttrarnas tid egnades ål handarbete, hushålls-göromål, umgänge med grannarna, brevskrivning, lektyr o. d. Födelsedagar och namnsdagar firades inom släkten och umgängeskretsen med stora gästabud och fester. Man roade sig då med utklädning, tablåer, charades en action m. m., och Adelaide hade redan tidigt med sin kvickapenna lämnat bidrag till firningen i form av verser, små teaterpjeser och liknande vittra alster.

Släktskap var en naturlig anledning till besök. Järnvägar funnos icke — sådana voro ännu under årtionden framåt okända i vårt land. Man åkte i egna vagnar, förspända med egna hästar, men även skjutshästar måste ibland anlitas. Under färderna hände del ofta alt man i förbifarten vek in och rastade någon eller några dagar hos fränder och vänner. Då kunde även hästarna få en välbehövlig vila, ty nöjesresorna voro mången gäng ganska långa. Adelaide Ehrnrooth hade en gång tillsammans med sin far rest till en bal i St. Michel — en liten färd på nio mil från Sesta.

Några barndoms- och ungdomsminnen*), nedskrivna av Adelaide Ehrnrooths kusin fröken Mathilda v. Kraemer, kunna ge oss en liten inblick i vardagslivet inom den närmaste släkt-kretsen. Det var vanligt och hände ganska ofta all ungdomarna vistades på längre eller kortare besök i äldre anförvanters hem. Författarinnan till dessa minnen omtalar, att hon ofta brukade vistas hos sin moster, fröken Gustava v. Platen, som även var en syster till generalskan Ehrnrooth, och som styrde och ställde för sig på sin

*) »Några barndoms- och ungdomsminnen, upplecknade av M. v. K.» Tklskr. Nutid 1917 s. 37 o. följ.egendom Hömäki. Man satl där på aftnarna med sina arbeten

I

vid det runda bordet med messingskant och en liten genremålning på mitten av den blankpole-rade skivan. Min moster, hon hade ögon alt sy med och smak och sinne för handarbeten, och flitig var hon, alltid sysselsatt. Jag hade ingen av dessa egenskaper, men jag skulle läras, och min moster var nog grym att låta mig sprätta upp en illa sydd hålsöm. Jag försökte ju följa min lika litet i sömnad inkomna kusins råd att med en fin sax undanskaffa de trådar, som ej ingingo i överkastningen, och nog blev det hålsöm, men den gillades ej av min skickliga moster. Däremot då jag fick läsa högt för henne, voro vi båda nöjda. Jag dugde bättre därtill. Det gula masurbokskåpet innehöll många skatter,

som vi båda älskade---

’Gå nu och se efter om vi få kvällsvard snart’, sade moster, och jag gav mig av hastigt genom det mörka, långa förmaket med röd sidenmöbel, nästan ett heligt rum för vardagslivet. Så öppnade jag pigkammardörren — man sade ännu den tiden piga' utan att därmed avse någon skavank på människan. — Där inne ljöd sång av trallande jäntor, en del i vävstolen, en annan vid spinnrocken eller annat arbete. I den stora kakelugnen sprakade en munter brasa och framför elden stod Raffo, den unge drängen med sina svarta lockar och blixtrande ögon, gårdens Ado-

JOHANNA CHRISTINA EHRNROOTH

FÖUD V. I'IwVTHXnis, och värmde sina frusna händer och troligen även jäntornas inte alltför svårt frusna hjärtan.

Jag pratade och värmde mig även och tyckte det var rysligt roligt bland detta rörliga livet här, så olikt del mera förfinade men ödsliga i den ändan av huset, varifrån jag kommit. Snart erhölls bevis på att maten var färdig .... Länge sutto vi sedan ej uppe utan begåvo oss till kojs, ... men moster var tidigt uppe och avhandlade med sitt faktotum, fogden Adam, jordbrukets krav för dagen. Hon satt då vid sill långa svartmålade skrivbord med dagsverksjournalen framför sig, eller vandrade hon omkring i rummet med en pris snus mellan fingrarna. Det låter och det var enformigt, ensligt, men jag minns aldrig att jag hade ledsamt där.

Vår goda moster, som gärna ville se oss litet nyttiga, gav oss än ett, än ett annat att göra. Än fingo vi rensa vete, än måste vi tvinna garn till jäntornas vävar. Min syster, som var mera aristokratiskt anlagd än jag, fann sig ej gärna i atl tvinna garnet till drängarnas byxor — men för mig gick det med fart, och tvinnat blev det så det sjöng i spinnrocken. Vi fingo nog vår belöning i kaffe med pepparkakor och hjorthorn, som vi själva varit med om att baka. Ibland hördes ropet: 'Det kommer främmande!' Och undan slungades både vete och spinnrock och vi uppträdde som artiga värdinnor — biträdande förstås ....

Sommartid hände det att släkten samlades hos

3 — AdehYde Ehrnroothmoster. Moster Jeajmette [Ehrnrooth] med alla de sina kom då, och från Sverige en del av den svenska släkten även, vilken då naturligtvis på alla möjliga sätt firades och ärades. Man promenerade eller satt ute i den lummiga lindalléen och pratade, eller man satt inne och pratade, eller man vandrade ner till Roines strand och badade i bölja blå. Men det nyttiga förenades då även med det nöjsamma, och en stor täckbåge kunde bli inburen och flitiga händer gingo till arbetet med lust och fröjd . ..

Närmaste grannar till Hömäki var löjtnant B. och hans familj på Boxbacka. Hans fru var ljuslett, trind och gladlynt; han var stor och grov och svartmuskig med svarta yviga polison-ger och mustascher. Han gick klädd i ofantligt vida byxor, som gjorde att han såg ännu väldigare ut. Han var mosters rådgivare och högra hand och kom ofta utan sin fru till Hömäki. Vi ansågo att han slog för moster, men vi kunde aldrig märka att det var besvarat. De talade om råg och potäter etc.... Moster föreföll mera kavat med honom än annars och drog till med 'tamefan' ofta nog. Det lät ej illa, åtföljt som det vanligen var av en kvick replik. Men kvinnligt lät det ej ... Även kalvhagen på motsatta sidan av gården hade ett stort behag för oss, med sina höga lummiga björkar och sina glada kalvar. Där promenerade vi vanligen med moster, då hon vandrade omkring ägorna. Ilon hade då en halmhatt på huvudet. Klänningen var ejlång någonstans, men bars isynnerhet upp framtill av en större utväxt, kallad mage, ett par smalben kunde ses, iklädda vita strumpor, och på fotterna skor med klaffar och utan klackar. Men det var stil över min moster, hon var vacker, hon såg ut som en dam av värld.

Från Hömäki ledde vägen en vinterdag för oss till Sesta . . . Ett dygn tillbringades på Gammelgård hos vår morbror*) ... Följande afton voro vi framme på Sesta, litet utfrusna, men le bestods och andra goda saker dessutom, och glädje ocli skämt varade hela den veckan vi dröjde där. Jag påminner mig särskilt en afton, då vinden rev och snön yrde ute, men det var varmt och golt inne. Vi sutto alla tillsammans gamla och unga såsom mest alltid på Sesta — och då hittade någon på att vi borde skriva 'Fa-raler'**). Adèle E. tog en penna och genom allas medverkan uppnåddes följande historia bland flere andra ... Det skrattades så tårarna runno för varje lyckal ord.

Bäst vi sålunda sutto och skrevo ihop ännu flere liknande dumheter, inträdde en uppskrämd tjänarinna och berättade, att bud hade kommit från den stora backen på landsvägen med anhållan att få låna en lykta, ty där hade uppstått slagsmål emellan druckna forkarlar. En av dem hade bitit näsan av en annan och den kunde ej

*) v. Plalen.

**) lin sällskapslek, som bestod i all sammanställa en liten historia, där alla ord måste börja med bokstaven

/.återfinnas i mörkret, men karlen ville ej fortsätta färden, förrän han fått tag i sin näsa. Härav uppstod förstås

genast en näpen näshistoria.

I fortsättningen av dessa »Barndoms- och ungdomsminnen» beskrives även resvagnen, i vilken färderna till Sesta företogos, »en gammal vagn med de härligaste resårer — svenskt stål — som aldrig fingo fel . Långsträckt och rymlig var den, målad ljusblå och med vapen på dörrarna, tills de vid en olycklig reparation blevo övermålade. För detta respektabla åkdon spändes tre hästar, men i de höga backarna på vägen måste ungdomarna likvisst stiga ned och gå till fots. I en gästgivargård fingo sedan folk och fä beta en timmes tid. För oss inbars en stor filbunke, ur vilken vi alla sörplade med våra inedhavda skedar. De äldre av sällskapet beundrade lagom denna frugala måltid, men vi små desto mera. Därefter stuvades vi åter in i vagnen och drogo vidare»...

Familjelivet på Sesta har av personer, som känt till det, omtalats som lyckligt. Medlemmarna voro mycket livliga och meddelsamma, de resonnerade och konverserade gärna och på kvällarna samlades de — och deras gäster, ifallsådana hade infunnit sig — i salongen, där damerna slogo sig ned med sina handarbeten, medan någon i sällskapet läste högt, mest memoarer och historisk litteratur.

Om somrarna, då sönerna tillbragte ferietiden i hemmet, rådde där liv och omväxling, grannar och släktingar kommo på besök och bland dem även de långväga, kära gästerna från Sverige. Författarinnan A—I—a har senare i sina böcker ofta framställt herrgårdsliv och dessa skildringar höra till de bästa av innehållet i hennes romaner och berättelser.

Under den vackra årstiden voro längre eller kortare utfärder ett mycket omtyckt nöje. Man såg då vanligtvis en del av sällskapet ridande, däribland naturligtvis Adelaide, som var en ovanligt skicklig ryttarinna med utmärkt hållning, säker i sadeln, käck och oförvägen. I den sällskapliga samvaron gjorde hon sig även alltid gällande. Munter, kvick och spirituell, blev hon — enligt utsago av en bland de släktingar, som växte upp tillsammans med henne — alltid den främsta i den krets, där hon befann sig.

Vanligtvis ansågs en flickas uppfostran vara fullbordad, då hon fyllt 15 år, ibland även tidigare. Någon gång hände det också, att den fick sin glänsande retuschering och avslutning i nå-gon av Stockholms flickpensioner, där läroböckerna voro Fants historia i frågor och svar, Reg-nérs begrepp, Katekesen, några franska och tyska parlörer, Pipliéres grammaire m. m. Vid tillegnandet av innehållet gällde det bara att läsa som det stod i boken» utan vidare kommentarier, och i räkning kom man sällan längre än till och med quator species. Med denna förståndsodling avsågs aldrig att förbereda en flicka för någon verksamhet utöver den trångt omgärdade familjekretsen, och detsamma var naturligtvis även fallet med det mått av kunskaper, som inhämtades för de i hemmen anställda lärarinnorna. Då dessa voro utländskor, lärde sig eleverna alt i tal och skrift använda ett eller flere främmande språk och vid sådan språkkunskap fästes stor vikt. Adelaide Ehrnrooth och hennes systrar voro redan från barndomen vana alt uttrycka sig på franska.

De husliga görömålen i hemmet lade ju i forna dagar, då så många sysslor utfördes hemma, beslag på en del av de kvinnliga familjemedlemmarnas tid och omtanke. Men först och sist var nog handarbete i alla avseenden den verksamhet, som ansågs mest passande för unga döttrar »av familj . Vackra broderier, som i våra dagar ha sin plats i museer eller som ännu i gamlafamiljer uppbevaras såsom kära minnen av svunna tiders kvinnor, visa ofta häpnadsväckande prov på konstfärdighet och icke mindre förvånande tålamod hos de kvinnor, som en gång utförde dem. Det gällde också för den sömmande att själv kunna upprita mönstren till de stora blombuketterna och konstfärdiga arabeskerna, som hon sedan skulle utföra, ofta med hårfint silke. Adelaide Ehrnrooth uppges ha varit mycket skicklig i handarbete av olika slag.

En stor händelse under Adelaide Ehrnrooths tidiga ungdomsår var en resa, som hon vid nitton års ålder fick företaga till utlandet i sällskap med sin syster Kosa och dennas man, tullförvaltar Axel Boije. Att göra en lång utländsk resa var hos oss i mitten av 1800-talet något högst ovanligt och uppseendeväckande, det var en upplevelse, som kom endast mycket få av lyckans utvalda skötebarn till del.

En dagbok — Journal — som den unga resenären nedskrev under denna färd, återger på ett alldeles ypperligt, både fängslande och roande sätt bilden av den glada, käcka, ibland både övermodiga och koketta unga Adelaide

Ehrnrooth, då hon första gången får lyfta vingen till flykt från hemmet i den tavastländska bygden lör atl draga ut till äventyr i en ny och okändvärld, där hon med vaken, nyfiken blick, snabbt, muntert och intelligent iakttar det som möter henne. Dagboken visar även, huru hon på ett mycket naturligt, livfullt, lustigt och fängslande sätt kan åskådliggöra sina iakttagelser och reflexioner. Man kan icke undgå att förvåna sig över den verkligt förtjänstfulla dräkt, som den unga flickan har förmått kläda sina intryck och tankar i. Ty undervisning i modersmålet och uppsatsskrivning hörde i allmänhet inte till undervisningsämnena för den kvinnliga ungdomen på den tiden. För den bildade klassens och isynnerhet adelsfamiljernas döttrar intog nog undervisningen i franska språket en mycket mer betydande plats.

I den unga Adelaide Ehrnrooths resejournal från 1845 kan man redan tydligt skönja det första anslaget av den journalistiska begåvning, som senare framträdde i signaturen A—I—a’s underhållande och spirituella reseskildringar, vilka med så mycket intresse och bifall emottogos av både publik och kritik, då de några årtionden senare framträdde först i tidningarnas spalter och därefter även i bokform .

Resejournalen åfergives här med originalets skrivsätt. Uteslutna ha endast blivit de i bundenK A K A KTÄ HSB VG G NIXC ! KN' 1‘.\ SÈSÏA, SKOD KR AX K1VIJÅRVI SJÖform skrivna Lurley-Jungfrun (Ballade)» och Legenden vid Rolands-Eck >, vilka båda omarbetade ingå i den av signaturen A—i—a 1863 utgivna diktsamlingen Sagor och Minnen .JOURNAL

FÖRD ÄR 1845 PÅ MIN UTRI KESRES A

I dag är det två månader sen vi reste hemifrån; af dessa månader hafva vi passerat en i Franzens-bad, — och nu först börjar jag min journal!

Jag hade aldrig kommit på den idéen att skrifva någon, om ej doctorn i går underrättat oss om att vi ännu hade tre veckor atl passera här i Franzensbad; — och tre veckor är fasligt alt passera utan sysselsättning! — Delta skall bli en, ehuru ringa.

Alt börja från början, så salig Dumbomskt det än låter, är ej så lätt man tror, när man nemligcn ej minns huru det började såsom fallet är med mig. Så många händelser och vägar ha passerat förbi mina ögon att hälften äfven passerat Lethes flod. — Att vi började vår färd med att styra kosan åt Tavastehus är cmcdlertid visst; och alt vi derifrån lågade till Äbo, är äfven lika sannfärdigt. — Jag var ej mycket berest, ty Åbo var för mig terra incognita. Men huru vi i denna aktade stad fördrefvo tiden lär visserligen vara upptecknat i lifsens bok; men ur mitt minne ärdet visst, Gudnås, utplånadt; om någon således fordrade af mig räkenskap för mina gerningar på den tiden, skulle jag visst stå bra häpen och försagd inför dess anlete. Det jag blott minns var vårt besök i domkyrkan. Det var Pingstdagen och nattvardsgång för ungdomen. Jag kom ihåg min första Nattvardsgång i Hollola kyrka, som var gammal och vördnadsbjudande som denna; äfven jag var hvitklädd (såsom dessa unga flickor) med ljusa lockar och femtonårig oskuld i hjertat, som då var lika snöhvitt, som drägten; och vid min sida knäföll Rosa, min lilla syster, som var så vacker, att jag velat fästa blott två hvita vingar på henne för att lå[tjsa en engel. — Alla dessa minnen rusade fram ur sina gömmor; den vackra orgeln gjorde sinnet kanske äfven vekare än annars, och jag kom hem, allvarligare än annars. —

Den 26 Mai gungade jag första gången på bölja blå, och passerade första gången äfven Finska gränsen. Jag var visserligen för glad att erfara någon sory deröfver; men sände icke destomindre en vemodig helsning till hemlandskusten. Hafs-vindarne blåsa lätt bort unga flickors melancolie, och nyheten af min färd lastade snart mitt rörliga sinne. Jag kände en Vikingafröjd all gunga på böljorna och tittade ner, dit som såg så mörkt ut. — Ilade jag blott kunnat se hvad som låg på djupet! livad det frestade, och hvad det lockade! Barna-naturen sitter qvar ännu; ty sagorna om Hafsfrun i Kristallsslottet med de tu-sen ljusen; om Neckcn, som slår sin silfver-strängade Harpa vid midnatten, när Elfvorna dansa; — Elfvorna med klädnader viifda af månstrålar och dagg — dc lättaste väsen som sväfva mellan himmel, jord och Hafsens djup — alla dessa sagor spöka ännu i min hjerna, då jag ser ner i hafvet. — Luften var kall och vi stötte på ismassor ännu; det var ej utan en angenäm känsla vi således fingo Waxhohns fäste och sedan Stockholms slott i sigte. Det var synd att vädret var mulet; derigenom förlorade den gudomligt vackra anblicken af Stockholm mycket. Ej behagar denna stad mig annars; — den är

smutsig och der luktar illa; två ting som äro mig vederstyggliga; der är likvisst mycket vackert att se; men Odet fogar alltid att vår tid der är för knapp; — återresan medför samma brådska. Denna gång sågo vi blott lustslotten Haga och Carlberg. Ingendera frapperade mig mycket; men Carlberg är trefligt och Cadetterna nätta gossar om de blott vore bättre klädda. — De sågo så glada ut, voro så artiga, och koxade så nyfiket på oss, att jag kände en sprittning i fotlederna, dc der visst hade burit mig tjenstvilligt, om ej min egenskap af grande dame hade förhindrat att springa enka med pojkarne på den stora plan — som visst hade varit horribelt!! — Norrbro och Strömparterr äro Stockholms lifligaste promenader; och på Carl XIII torg sågo vi en parade af 2:dra Gardet. Gud vet öfver hvad Svcnskarne äro så stolta och egenkära, — tyegenkära äro de; — inte måtte det vara åt sin militär åtminstone. Deras trupper sågo så besatta ut; allt gick så horribelt i otakt, alt den trassliga herfvan, som kallades andra Gardet, aldrig ville reda sig; och jag begriper ganska väl att folk som äro så klädda som de, böra se generade ut och komma af sig; ty fruktan att tappa de plagg som äro dem nödvändigast måste verka på présence d'esprit hos hvem som helst. Många andra saker, som de också skryta och förhäfva sig öfver, voro ej mycket mera värda heller; deras stora Opera, hvarvid de ej vilja förlikna någon annan byggnad i Europa, satte mig som sett så litet, på intet vis i extase; men på dess liljor såg jag en varelse uppträda, som gjorde det så mycket mer; och för henne måste jag sätla ett splitternytt capitel i min Journal, det lönar väl mödan för

Jenny Lind.

Hon spelte i Sömngångerskan: och fastän ej decorationerna motsvarade hennes talent, var hela operan dock mycket vacker. Man säger Jenny Lind är ful; — det är ej sanntl — skön är hon i ordets högsta bemärkelse; skön när hon sjunger, skön när hon står stilla och hvarje geste hon gjorde ligger så klart för mitt minne! — Ack hvilken melodi, hvilket uttryck i den rösten, när hon i första acten tar sin mors hand och sjunger: Lägg din hand uppå mitt hjerta ! — livad honsedan är söt när hon går i sömnen, hvitklädd med håret utslagit; — och älsklig när hon svarar Notarien att hennes hemgift är: »Mitt hjerta»!

— Mest tyckte jag dock om henne i andra acten, när hon går i sömnen; stiger ut ur ett hus, vars fönster i öfre våningen är öppet, och går långsamt, långsamt med ett ljus i handen öfver en qvarnfors öfverbyggd med två bräder, hvaraf det en brister och hon fäller ljuset. — Men sagta stiger hon fram närmare och närmare på scén och faller till slut på knä och börjar sjunga. — Hon ber, och ber för sin älskare som försköt henne och misstänkte henne oskyldigt; men bönen sker i sömnen, och under hela denna scen spelar orchestern pianissimo. Men när bönen är slut, träder han fram, ångrande sin orättvisa; fattar hennes hand och väcker henne. Då ropar hon till så genomträngande, men med sådan effect, att vi bleknade, Rosa och jag,— och jag tror ej der fanns en enda, i hvars hjerta hon ej lemnade ett minne, som ej utplånas. — Den rösten skall säkert engång sjunga solo i cherubernas choeur.

På Svithiod.

Ännu en gång upprepar jag, att jag ej vet hvaröfver Svenskarne äro så stolta; det måste ej vara öfver sitt smutsiga fartyg Svithiod. — Utom all den sjösjuka som qvalde mig, led jag ännu åt det oändligen otrefliga och snuskiga i våra hytter; — men ändå var öfverfarten till Stettininte ledsam. Följande lilla rolighet hände oss: Vid bordet hörde vi att Fredrica Bremer fanns bland passagerarne och alla utropade på en gång att det vore mycket intressant att göra hennes bekantskap. — Vid denna yttrade önskan förmärkte vi emellan våra bordsgrannar midtemot, (tvenne damer) små skälmska miner; så litet tvekan hos den ena och till slut ett raskt beslut. Hon tog sitt vinglas, steg upp och sade: Jag hör på accenten att ni ären Finnar, — vi äro landsmän: tillät mig dricka er skål, jag heter Fredrica Bremer. — Litet pcrplexta blevo vi; men funno oss ett tu tri, som salig Dumbom, formerade bekantskapen med vår ryktbara vis å vis, och hade godt af den ända till Calmar. — En annan conaissance, mycket mindre genialisk, men också ofantligt mycket vackrare — gjorde vi äfven vid samma middag. Bredvid mig satt en individ, som jag först ej fäste mig vid. Men den arma varelsen förföljdes af den mest deciderade otur. Intet fat fanns en bil uppå när det kom till honom. Till slut, efter att med det största lugn i verlden ha uthärdat denna nödtvungna svältkur, serverades min granne med det sista toma fatet, och då brast han ut i ett så hjertligt skratt att del smittade mig, som nästan skrattade mig sjuk åt hans ymkliga belägenhet. — När

vi stego upp från bordet betraktade jag den filosof, som så tåligt bar sitt öde. — Den filosofen kunde vara några tjugu år ungefär, och hade det vackraste ansigte jag nånsin sett. — Vi gigno tillbaka pådeck, och sjösjukan arbetade mig horribelt. Nu var det hans tur att skratta. Det förargade mig och han började misshaga mig alldeles otroligt. Då märkte jag huru han presenterade sig för Axel och. Rosa; converserade med dem; var artig mot alla, men låtsade ej se mig alls. — Gud vet huru jag var till mods; men allt retade mig livad han gjorde; och såg han tillfälligtvis på mig, hade jag all möda ospard att vända honom ryggen; kunde dock ej låta bli att lyssna på hvad han sade och hörde Axel kalla honom Baron Baner. — Hvarför jag var ond på honom vet jag ej — kanske för att jag kände alt jag höll på all bli alltför god på honom. — På hafvet måste man dock bli bekant med hvarann; dagen derpå var jag redan mycket upptinad. Från Ystad till Stettin voro vi endast följande passagerare: Geheime-Rådet Ramsay med son, Baner och vi. livad var att göra? — Min sjösjuka flög sin kos och Baner var sä vacker; jag blef vid ett brillant humeur; mundhöggs med Volter Ramsay, dansade och flög som en fågel, och Baner skakade blott sitt vackra luifvud och sade: Om jag vore så ung som fröken!» — Det rörde mitt hjerta, och jag satte mig alt prata med honom, ty han såg ej glad ut. — Men glädjen smittar, i synnerhet när den är så epidemisk som min ibland; och slutet blef att han berättade om sig sjelf; om sin hustru och sina barn, — här föll jag honom i talet: — Likna de baron?» — frågade jag.

Ja mycket , sade Baner.ADELAÏDE EHRXROOTH VID 19 AR Efter en «lagerrotypMin gud, livad dc måste vara gudomligt vackra», — utropade jag, utan alt tänka, — och Baner skrattade så han kiknade, åt en så stor uppriglighet —

När vi framkommo lill Swinemiinde var det afton, och det skönaste vårväder; vi landstego på en stund och besågo staden. Det granna Ryska skeppet Kamtschatka låg för ankar och vi bjödos på the af Amiralen Schanz. När jag då jemförde det Svenska Svithiod och det Ryska Kamtschatka, retade det Baner. Det gör dig godi — tänkte jag, — du retade mig först ; — och mina sar-casmer och plaisanterier haglade på honom. — Den Ryska ståten sved väl alt se uppå; och medan de andra ännu pratade med Schanzen på strand, smög Baner sig bort. Nu ångrade jag mig, tog hans gamla mors arm och sökte upp honom, och bjöd till att utplåna den lilla harm jag hade väckt. — Del var en rolig afton vi passerade i lilla Swinemiinde, och när natten inbröt stego vi åter ombord; de andra gingo till hvila; men Baner, Rosa och jag stannade på däck och njöto af de milda vindarne som hämtade blomdoft från stranden; och af den mörkblå himmelen som var sållad med tusen sljernor på.

Följande dagen stannade vi på grund emellan Swinemiinde och Steltin. Alla voro häröfver ytterst chiffonerade och händelsen var visst rätt ledsam i sig sjelf; men tanken alt det fördröjde några timmar vår skiljsmessa med våra ångbåts-camrater, gjorde för mig denna harm ganska lätt

4 — Adelatdc Ehrnroothatt uthärda. — Slutligen sägo vi Slettin och Iand-stego. Samma qväll kl. 8 skulle Baner fara af med postvagnen till — jag vet ej hvart. Vi kommo öfverens att äta vår middag tillsammans; men derförinnan ville hvar och en göra sin toilette. När den var gjord lade Rosa och jag oss i vårt rum att hvila litet ocli höllo på alt slumra, när det bultade på dörren.

Ilerein — ropade vi, och Baner trädde in. Men något så vackert och gentilt kan man ej tänka sig. Hade jag funnit honom vacker på Ängbåten, sä måste jag dock tillstå, att toiletten hade metamorphoserat honom; — jag tvärstannade och återhöll med möda ett utrop af förljusning. Han var alldeles svartklädd, med en enda stor juväl i halsduken, och denna kostym fordrar ett så distinguerai utseende att jag ej sell mer än en, utom honom, som den klär och det är .... — ja det kan just vara detsamma hvem det är! — Huru föll han mig nu i minnet? —

Baner bugade sig och ursägtade att han störde oss; men vi hade så kort tid mera att passera i hvarandras sällskap, sade han. Jag bara teg och såg på honom.

Han var lång och smal, (élancé) hans kolsvarla hår hade med några coups de brosse återfått sin glans och den grazieusa krusning som resan bc-röfvat det; de vackra bruna ögonen hade så länga fransar och den penslade bågen deröfver stack så skarpt af mot den hvita pannan, den friskafärgen och dc röda varma läpparne med hvita tänder och moustacher, som ej utan litet coquet-teri kunde vara så vackra; — allt detta bländade en stund så, att jag slöt till ögonen. När jag öppnade dem åter, böjde han lätt hufvudet, (del satt så grazieust och högt på den fina

halsen) bjöd ena armen åt Rosa och den andra ål mig, och förde oss ner i matsalen.

Det är en insipid sysselsättning att stoppa munn full af mat och lugga som en dagsverkare. Den största sällhet i Himmelriket består visst uti att slippa det besväret. Jag njuter mera af alla andra sinnen än af smaken. — Jag såg mera på Baner, för all säga sanningen, än jag åt under vår middagsmåltid, och hade mycket roligt. — Är Du nu kär i Baner igen, Din vildkatt» — hviskade Rosa mig i örat.

Jag kramade sönder ett franskt bröd, af häpenhet öfver hennes indiscreta fråga, och strödde alla smulorna öfver Baner och mig sjelf.

Kypare, en bouteille Bordeaux», — ropade Axel, - och gjorde les honneurs vid sin bouteille.

Champagne ' — ropade Baner; och i den bou-teillen drucko vi vår lyckliga resas skål, hvar åt sill håll; — vi hade ej långt att vara tillsammans, ty Baners diligence var på afresande fot. —

Ett gladt återseende, på mitt vackra Sjö», — sade Baner och höjde glaset, — får jag resa med det glada löftet» —

Jag hade gärna låft honom hvad som helst, ty han var så vacker och uppspelt av vinet, —och bad så förtjusande!! — Axel tog nu upp sitt ur. Klockan var 7, och Baner skulle resa V2 8.

— Nej, det var odrägligt!! —

»Nu göra vi en tur kring staden», sade Axel.

Tillåt 111ig få bjuda Fröken armen — sade Baner.

Förbluffad, frågade jag honom om inte han ämnade resa. —

»Det hinner jag ännu med» — sade han tran-quilt, — »fjesk tål jag inte.» —

Denna tranquillité satte mig i extase. — Jag vet intet som plågar mig mer än fjesk; jag är lat och indolente, jag vet det, också behagade 111ig hans Lazzaroni indolence oändligt. Jag hade velat se honom ligga i en Veneliansk gondol och smekas af vindarne från Adriatiska hafvet. — Axel log Bosas arm och han min, och vi vandrade åstad.

Försummar Baron något med att dröja till nästa diligence tour?» — frågade jag.

Ja mycket; kommer jag ej om två dagar till Brandenburg, der det som bäst skiftas arf om ett gods, i hvilket min hustru har arfsrätt, — går alltsammans min näsa förbi»; — svarade han oändligt tranquilt.

Lazzarone, Lazzarone», mumlade jag, för mig sjelf; — »jag ville blanda bort Dig, så du glömde allt, — utom 111ig! —» —

Nu bjöd jag för första gången i min Iefnad till att vara intressante. —Man säger att jag har esprit , — tänkte jag,

— lyckas jag ej nu, så är det contant osannt!» En stund sednare fann jag huru rätt den tanken var!! — Fjärilar och fåglar har jag ofta qvar-hållit i de brokiga vingarne, men Baner — flög sin kos, som klockan slog Va 8!!! —

Promenaden gick igenom den vackra kyrkogarden i Stettin; (utrikes vårdar man så väl de dödas hem —); vid ingången stod en kastanie i blommning och de vackra hvita blommorna frestade mig, men jag räckte ej dit. Lätt som en vind hoppade Baner upp, bröt cn blomma och gaf mig den, och den finns qvar hos mig ännu. Nu slog klockan V2 8. — Baner stannade hastigt; han hade intet i ordning. —

»Nu, min lilla fröken, — nu måste jag bort, fort — sade han leende.

»Tror baron det?» —

Ja gudnås, det är alldeles bestämdt!»

»Men huru går det, om jag inte släpper den arm jag 1111 håller fast?» — frågade jag.

»Då tar jag fröken med mig!» —

Jag lyftade litet stolt hufvudet, och sade: Ver-keligen? — Men jag kommer inte.» —

»Iluru skall jag då göra?» — frågade gladt Baner.

Jag drog bort min arm, gjorde en reverens och sade skrattande: »Nu är baron fri!» —

De vackra bruna ögonen blixtrade, han lyfte till afsked halten, ropade: > Välkomna till Sjö»,och snart hörde vi blott ekot af hans liitta, dansande gång. —

Nu blef det allt såsom lite tråkigt i den goda staden Steltin. Ramsarne, far et son, kommo oss till mötes; men hvems fel det var, att jag fann dem ledsamma, vet jag ej, — alltnog jag fann dem så, och så fann jag allt annat äfven.

Berlin.

Klockan 6 följande morgon sutto vi i ångvag-nen. Det kläckte uti oss och litet rädda voro vi. Jag beredde mig att komma fram utan anda till Berlin; men fann mig högst välbehållen vid framkomsten. Af den oerhörda farten besväras man ej alls inuti vagnen och mig förekom det blott som hade jag åkt i galopp med våra Finska hästar; åt hvilka jag här, i skrift, måste ge en mcn-tion honorable, för sitt goda lopp. Ingenstädes ha vi farit så fort med hästar. På fyra timmar voro vi i Berlin.

Det är dock en vacker stad! — Ack, att jag ej genast skref opp livad jag der såg, så skulle jag nu bättre påminna mig det! —

Första dagen gapade vi bara på sjelfva stan. Vi bodde Unter den Linden. Hvad jag tyckte mest om var den sköna cascaden utanför Kongl. slottet, med sin stora bassin af hvitt marmor. Vattendammet spridde så skön svalka kring hela nejden. La vie de flancur är ett roligt lif för en främling i en stor stad; men goda krafter be-höfvas.Vi brvddc oss ej om atl bese slottet; ty granna rum äro alltid lika öfverallt och deraf sågo vi nog i Der neue Pallast i Potsdam, hvarom vidare sedan. Första qviillen voro vi på operan, den nya, magnifika, som bländade mig med sina purpursammets bänkar, sina dorurer, buster etc. Denna qväll gafs äfven Sömngångerskan: — allt var tusen, tusen gånger bättre än i Stockholm; men intet deraf gjorde intryck pä mig; — jag saknade Jenny Lind!! — Du Nordens nägtergal, dig ersätter ingen! — Men balletten gjorde mig yr i hufvudet — ack hvad jag tycker om ballett!

För mig, som ej sett Taglioni, eller rättare sagdt: för mig som sett intet i den genren förut, gick det som en elektrisk stöt genom själen, åt dessa lätta varelsers grazieusa rörelser. Några sagor om Elfvorna, — de ande-lätta, med de små fotterna lekande på gräset, hvars minsta strå de ej tynga ner, — sväfvade åter för min inbildning, när jag såg lilla danseusen — Polin hette hon, tror jag, — sväfva på tiljorna, dem hon så litet vidrörde; och mig förekommo en fjäril, en sky, en vind, tunga i bredd med henne. — Jag höll nästan andan ty jag trodde hvart andetag skulle blåsa bort henne, der hon fladdrade med de lätta gazekjortlarne draperade kring sig, liknande vin-garne på en trollslända! — Revars! — jag blir helt poetisk! För att nedstämma min höga pa-thos skall jag förtälja att vi efter spectaclet gingo och togo oss soupér, — men den bestod blott af en portion glace af apelsin, som smakade såsomEau de Portugal luktar, — och vidare att vi säll-skapade med — Herrarne Ramsay! —

Andra dagen besågo vi Målare-Akademien; — deraf blefvo endast tre taflor mig i minnet, men de sitta qvar der till domedag: T va taflor av Coreggio — (jag minns väl hvad de föreställa, men det bryr jag mig ej om att säga) — och ett porträtt af Marie de Mancini. — Hu! hvad hon var vacker! —

En eftermiddag voro vi på promenad i det så kallade Corso, der hela staden trängs en gång i veckan. Kongl. fa millen var högst ful och fatal; mera såg jag på Grefvinnan Rossi, Henriette Sontag, fast hon äfven var vorden en gammal fet fru och inte vacker, — men hon var åtminstone ryktbar! — Deras vackra toiletter voro mera värda än de sjelfva. — Derpå hörde vi musik i en trädgård, och det var vackert. En dag be-sågo vi äfven Thiergarten; men den gjorde föga nöje åt mig, ty der fanns ej något lejon, som jag helst velat se. — (Ingen calembourg finns i denna fras, jag försäkrar).

Ibland gingo vi till fots, ibland åkte vi; — men oupphörligt snodde vi omkring, så lång dagen var.

Potsdam och Sans-Soiicis.

Der neue Pallast, är något fée-likt; det är upp-fördt af Fredric den Store, som enligt sägen, derpå depenscrat 22 milioner Thaler. Farstun kommer jag bäst ihåg. I taket var Fresco-mälningar;golfvet var af mosaik och väggarne af perlmuss-lor, snäckor, oslipade diamanter, rubiner, smaragder etc.; i klasar infattade i alla möjliga brokiga fasoner. Alla de andra rummen voro magnifika äfven; jag lät åter min inbildning lösa litet på vingarna och låtsade vara i en af de i Tusen och en natt, beskrifna salarne.

Sans-Soucis med de vackra parkerna, gårdar, Orangerier, terasser, och i synnerhet de friska cascaderna, som svalkade hela luften med sitt hvita skumm; — detta allt förtjente mycket mera tid att beses, än vi kunde ge oss. Jag gjorde dock milt bästa att sno ikring.

Rosa var temmeligen trött; Axel satt sig ned hos henne och gubben Ramsay var lite murrig; men Volter och jag mådde excellent och begagnade oss af den ädla frihet som de andras olust skänkte oss, för att trefva omkring öfverallt der en gångstig bara fanns, och ibland utan stigar till och med. Den enormt stora parken erbjöd oss visst ett stort fält till dessa upptäcktsresor; man hade nog kunnat förvilla sig der, tror jag. —

Räst som det var hade vi krupit genom en häck för att förkorta vägen, med risk att klösa ut vård ögon; men befunno oss dervid på en hög terass, derifrån ingen utgång fanns, bara trädgården som vi sågo ett godt stycke ner under våra lötter. Volter fann sig mycket lätt och hoppade ner, men jag hissnade och ropade på hjelp. — Vänta, jag skall hala ner dig», — sade han, tog mig i fotterna och ville dra mig ner, men jag skrek somen gast och kastade mig till slut handlöst ner, der jag höll på att krossa hela Volter.

Nå du bryter nu engång benena af dig , sade han.

Oh nej>, svarade jag, den här gången höll jag bara på att bryta hufvudet af dig, och kanske hade skadan då ej varit så stor.» —

Vi skrattade så hjerteligen hvardera, att vi ännu kommo helt andtrutna fram till de andra tre, som höllo på alt bli omkullslagna der de, i all hofsamhet, spatserade på marken, sedigt och stilla som sig bör, och inte som vilda kattor flögo ut ur buskar och träd.

När vi återkommo lill Potsdam beságo vi kyrkan och Cliorel der Fredric II kista står, och sedan återvände vi till Berlin.

Följande dag lemnade vi Preussen, och ännu några riken till; — i Tyskland är det lätt gjordt ty rikena äro ej stora, — och der skiljdes vi äfven vid Rainsarne, som blefvo qvar i Berlin och vi lågade ål Dresden, på Ångvagn. Det är bra löjligt med ångbåts- och ångvagns-conaissancer; — man ser hvarann, pratar med hvarann, gör ofta reda för sina förhållanden, men nästan aldrig för sitt namn, knuffas och trängs ihop med, och återser hvarann ej sedan i hela sin lefnad.

Det var en ryslig hetta den dagen, och vi hade salt oss i en ensam vagon, der vi hoppades bli ostörda; men bäst det var, steg en hel karavan in ännu. Nu blef jag så förargad att jag vände mig till Rosa och gjorde en af dessa miner, somjag sa ofta fått mig ovänner för. De måste vara mycket sura och piquanta efter de altid uppväcka så mycken harm. — Den unga damen som nu steg in ha vi sedan gjort bekantskap med och återsett här i Franzensbad och hon säger mig ännu ibland skrattande:

Dieu! quelle mine vous avez eue quand nous nous soimnes placés dans votre vagon!» — Hon är Ryssinna och heter Samsonoff.

Dresden.

Här dröjde vi blott tre dagar; dock finns här mera att bese än i Berlin.

Målare-Academien här är en af de bästa i Europa och den upptog största delen af vår tid. Men jag vet deraf föga och intet; ty, en stund efter det vi kommo in, fick jag ögonen på en stor tafla, (som jag sedan fick veta var af Rafael), och framför den stod jag förstenad. — Det var en madonna-bild, i naturlig storlek, med det skönaste hufvud och de renaste drag, och vid hennes fötter lågo, bedjande, tvenne englar. O, jag vet ej att jag sett något

skönare än deras blickar, den enas i synnerhet, som rigtas uppåt, med ett uttryck, så strålande, lefvande, tillbedjande, att jag ej kan tänka mig livad som måste ha föregått i dens själ, som satt dessa drag på duken; ty så trodde jag ej ett liflöst ting kunde se ut. En Rafaéls engel>, detta så ofta utslitna uttryck, ger ändå verkligen idée om Gud Faders egnaenglar! Jag ville se am denna än en gäng i den här verlden.

Vidare beságo vi Die [Das] Gräne Gewölbe, dessa underbara samlingar af dyrbarheter, som man hörl omtalas — jag tror i sina sagor. En hel mängd runnn, voro fulla af dessa mästerverk i olika genre; hvarl rum hade sin caractère. Etruskiska vaser, vapen, mynt, statuer, i oändlighet uppgräfna från Herculanum och Pompei, smycken till otroligt värde, guld och silfverarbeten af gamla Florentinska mästare deribland äfven ett par af Benvenuto Cellini, — arbeten i träd, bild-huggerier, vaxarbeten, snäckor, perlor, etc; allt detta pélemcle, höll till slut på att slå mig med blindhet. Theatern i Dresden var sämre än den Berlinska och någon större talent uppträdde der ej heller. I den gamla prägtiga Catholska Kyrkan, som genom en lönngång är förenad med Kongl. slottet, bivistade vi en Gudstjenst, livar-vid jag frapperades af deras kyrkomusik, som är utmärkt vacker, men skulle göra mera effect som Ouverture på en Theater. — I allmänhet är väl Catholska Gudstjensten den största Theaterscen man kan se.

Sachsiska Schweiz.

Nu kommer ordningen till det som mest behagat mig på vår färd. —

Vi foro på förmiddagen på ångbåt från Dresden till Pillnitz, der de Kongl. befunno sig, —togo sedan en vagn och vägen bar af lill Der Ottowaldergrund.

Ett stycke innan vi konuno dit blef vägen slut, och vi stcgo ur vagnen och började vår fotvandring. Vår gamla guide vandrade förut och vi marcherade efter, öfver berg och dal. Vägen gick först genom en smal trappa, huggen igenom klippan, och derifrån ut till en dal, alldeles inträngd emellan så höga bergväggar all blott himmelen syntes öfver värt lmfvud. En smal bäck flöt bredvid spången der vi gingo och höga granar, som beklädde klippväggen, gjorde det ännu mörkare, men också gudomligt vackrare der vi fördes fram. Så komrno vi lill en håla Die Teufelskiiche kallad, som ser besynnerlig ut. 11in onde måtte ej fåll rum för många anrättningar der, ty passagen i berget är så trång att vi gingo en och en, som små gåsungar, igenom, och mörkt var der som i Orcus eller Niffelheim, ly en enda ljusstråle trängde genom en öppning i klyftan, och belyste våra figurer som sågo helt fantastiska ut. Solen började luta neråt när vi framkommo till den dagens nattqvarter Die Bastey . Vi hade omärkbart gått uppföre hela liden, och visste således ej huru högt vi bcfunno oss i bergen; vi ansågo oss allt ännu i dalen der vi hade vandrat omkring hela dagen. Då sade vår guide oss att följa sig, men alldeles tätt i spåren och utan att se opp. Till slut stannade han och sade:

Nun, schauen sie sicli herum! —Vi funno oss nu stående på cn klippa som gick ut liksom i en spets, öfver våra lmfvuden gick solen ner och himmelen hvälfde sig mörkblå och utan en molnfläck så långt ögat nådde; i fonden af denna tafla sågs slottet Königsstein och de höga klipporna Hochstein och Liljenstein och dessa klippmassor, afbrutna af brådjup och dalar med ogenomtränglig granskog, sträckte sig å perte de vue. tills de blefvo blåaktiga moln mot horizonlen och 800 fot under den framskjutande klippspets der vi slodo, flöt Elben, hvars gula vatten som ett bredt förgyldt band, belystes af solens sista strålar. —

Jag vände mig om och såg på syskonen. De hade knäppt ihop händerna liksom jag; vi hade alla tårar i ögonen. —

Jag kände en håg att falla på mina knän och tillbe det väsende, ur hvars hand, kraftfull och gudomlig, alla dessa verk utgått, der man öfver-allt tyckte sig omsväfvas af en flägt af hans ande. Jag ville aldrig stå med skuldbelastadt samvete deruppe, inför skaparens anlete; — jag tyckte mig känna så väl att en Gud var mig näral! — Följande morgon helt bitti, begåfvo vi oss åter på väg. Den dagen bar del ideligen utför; i klipporna voro trappor lniggne och af trädrötter som växte deruppå voro dylika äfven formerade. Den färden var lustig och enkom gjord för mig; den kostade ej på bröstet, bara på benen och de äro lätla, och dem tröttar intet, öfverallt sågs spår af förstörda Röfvarnästen, ty i dessa otill-gängliga bergskrefvor hade fordom alla Banditer, fribytare och lurendrejare sitt tillhåll. Deras brottsliga lif måste dock varit poetiskt! Den friska bergsluften spelade så fritt

och svalt omkring mig, och nejden var så romantisk; ej under då att så inånga tankar, underbara och fantastiska, vexlade i min bångstyriga lijerna! Jag fann mig så fri som hade jag varit en af dessa försvunna höfdingars hustru, — dertill hade jag passat excellent, men passar deremot högst illa till hvad jag blifvit; ty alla har spått sen min barndom, att af en sådan vildkatt aldrig blir folk, och Féen Prudentia skakade visst på hufvu-det, vid min vaggaI!

Huhl tänkte jag, hvad jorden der, som jag ser mulcr mina fötter, är för ett platt ting, med sina convenancer, sqvaller, pladder, fjesk och bråk, emot den Gode Gudens fria natur der mörkblå himmel är tak!

Vår guide stannade nu och frågade om vi hade courage. — Vi sågo så stolt på honom, som val-kyrior. Han menade att det snart skulle ställas på prof, emedan just nu förestod en passage, der han vanligen hade sett alla fruntimmer häpna, och endast med öfvertalan och nästan våld måslat besegra deras jemmer och tvekan.

När vi kommo dit sågo vi vid våra fötter en trång, mörk öppning till en gång, som nästan lodrätt gick ner i en afgrund; smala trappsteg voro inhuggna långsåt bergväggen, och dessa voro af fukt mycket hala och slippriga. Men nuvar jag så uppsluppen att en sådan småsak föreföll mig lielt ymklig; — jag hade varit kapabel att sliga ned till Orcus och slåss med Cerberus, om någon proponerat det och vist mig vägen. Rosa och Axel stego tappert men dock försiktigt ner; men jag rusade ner som ett yrväder, visserligen risquerade nacken; men jag litade på mina goda fötter, som än aldrig svikit mig. Nu märkte jag att gubben, vår guide, mer och mer började rysta på liufvudet, men han sade dock intet. Wolfschlucht och Teufelsbriicke voro 1111 passerade och vi befunno oss i Der tiefe Grund; en mörk, vacker, granbevuxen dal. Härifrån bar det åter uppför och vi hade med oss på vår himmelsfärd en åsna, Rosas och min älskling, en riklig engel i åsneskepnad, som turvis bar henne, lurvis mig, när vi voro trötla att stiga uppför de branta backarne. Jag är ingen hjeltinna i upp-försbackor; då flämtar jag som en fisk på landei. Jag minns, gudnås, ej ordningen huru vi besågo allt; men mycket vackert sågo vi och passerade den dagen Hochstein, Liljenstein, Hohenslein och Himmelen vet säkert hvad de alla stenarne heta, men jag, arma, — har glömt deras namn som numera sväfvar i bara roccoco fagoner för mitt minne; men ställena har jag bibehållit der så mycket bättre. Mot qvällen komino vi till det vackra Amselgrund, med Amselfall. Friska gröna löfträn skuggade lätt hela stället; blott i bakgrunden blefvo skuggorna tätare och mörkare af skyhöga granar och klippor, och i midten af denvackra taflan hoppade en klar bäck, som störtar ner för elt ihåligt berg, utför hela dalen, och sjunger under vägen så melodiskt som böljan blott kan sjunga, och lemnar klara daggdroppar på gräsen och blommorna på sin muntra färd. — Det led åter mot qvällen och den natten passerade vi pä Der grosse Winterberg. Men innan vi hade kommit så högt voro vi nästan halfdöda af trötthet. Då fingo vi oss hästar och på hästryggen var jag åter i mitt element, ehuru svårt deras fötter hade att leta sin väg emellan trädrötterna och trappstegen i bergen.

Sjelfva vägen, eller passagen der vi foro fram, var icke bred, utan på sidorna, till höger och venster om oss, voro mörka precipicer, som gjorde vägen oändligen vacker, ehuru visserligen något vådligare. —

Vår färd liknade alldeles fabeln 0111 haren och skjöldpaddan; Axel, som envisades att gå till fots, följdes av guiden och Rosa, som sagta redo vid hans sida, under det jag otaliga gånger färdades uppför och så tillbaks till dem igen, på min lilla snabblöpande fåle, som var lika uppspelt som jag sjelf. Gamla guiden steg fram till mig och sade: Var försigtig min unga Freulein, ni kan bryta nacken af Er . — Jag vände mig 0111 och såg på honom, gaf min snälla springare blott en duktig klatsch; det bar af i carrière och inom ett ögonblick hade gubben förlorat mig ur sigte; endast echo hämtade honom ljudet af mina muntra skrattsalfvor. Han gick då till Rosa och

5 — AJelaide Ehrnroothsade bekymrad: »Das isl docli ein wildes Kind!!» —

Sedan vi bade stretat uppför en hel fjerndels väg kommo vi till [Der] Grosse Winterberg», så trötta' af både ridt och gående, att benen ej ville bära oss mera; Rosa och jag kunde ej såfva för bara trötthet; vi skrattade bara ideligen, skrattade åt allt; åt oss sjelfva och andra; åt våra hattar som sågo galna ut, såsom vi hade tygat till dem; åt våra trasiga kläder, åt fåglarne i luften och alla markens innevånare; — med ett ord åt allt som hade gestalt, ty vi orkade ej mer styra våra skrattmuskler, sedan de engång kommit i gång.

Till slut log tröttheten öfverhand och vi somnade; det var nästan morgon redan. Kl. 4 klappades på vår dörr och

vi vaknade. > Hvem är det som inte låter oss såfva i fred?» — frågade vi ursinniga.

Bitte um Verzei[h]ung, befaller herrskapet ej se huru solen går upp?» —

»Dumma djefvulskap! — tror ni inte vi sett solen gå upp? — I vårt land skiner den hela nalten ibland!» — var vårt svar, — (tänk att tröttheten kan göra en bra litet esthetiskl sinnad!)

»Ergebenste[r] Diener!»

>Far dit pepparn växer!»

Men vår sömn var emedlertid ohjelpligt störd, och en slund derefter voro vi på väg till Die [Der] Kuhstall och Prebischtor.

Äfven detta allt var skönt, men Die Bastei för-blef dock vårt favoritställe.Det var ej utan en förnöjd känsla vi anlände till Ilerrenskretschen, der vi fingo stiga på ångbåt, ty vi voro så trötta att benen knakade.

Jag minns att på denna passage från Ilerrns-kretschen till Tetschen, förargade jag mig åt en herre som liknade så oerhört magister Fabian Langenskjöld, min eviga plågoande, — att jag nästan mådde illa åt honom. — Vi åto en liten middag i Tetschen, och färdades derifrån till Töplitz på det obehagligaste sätt i verlden i en så kallad Stellwagen; en så svår stekningspro-cedur som vi der i den rysligaste hetta, färdandes fot för fot, uthärdade, hade kunnat koka den segaste Oxstek. Det var ett litet helvete af hetta och höflighet, som M:elle Bremer säger, klämda som vi sutto, emellan ett mycket otrefligt [-herrska]),-] {+herr- ska]),+} som knuffade oss med sina magar, på ena sidan, och på den andra ett lika otrefligt följe som knuffades med ryggarne. Otäcka både magar och ryggar hade de, illa luktade de, illa sågo de ut och som grannar betraktade voro de det fasligaste man kunde tänka sig. —

Jag ömsom välsignade mig och ömsom svor, n. b. hvardera skedde helt sagta.

Till slut, efter fem timmars släpning på 3 Tyska mil kommo vi till Töplitz. Vi promenerade i den vackra brunnsparken så mycket tröttheten medgaf och behöfde ej vaggas till söms den qvällen. Denna färd till Töplitz var dock blott en försmak till den följande dagens.

Hettan var förfärlig. Svetten bokstafligendröp af oss, och atl då färdas fot för fot, i det rysliga solskenet, och derjemte att ha en 14 mils väg sålunda i perspektiv, var rysligt. Vi hade det ljufva hoppet att om qvällen framkomma till Carlsbad men — jo pytt! — Det vet ingen hvad det vill säga att ha att göra med Tyska formän-ner, utom den som försökt det. Vi hörde af Fru Samsonoff, som allt for samma stråt som vi, att hon skulle färdas fram ända till Carlsbad den dagen; men hon sade derjämte att hon betalte sin forman 20 Thaler. Vår var accorderad till 13. —

Det föll oss inte in att priset skulle inverka på hästarnas fart, men vi misstogo oss.

»Vore det ej möjligt att öka farten?» frågade Axel. Kusken svarade ej ett ord, han låtsade ej höra.

Klockan slog 7 och solhettan minskades; den skönaste svalka inträdde småningom, och nu blef det ett nöje att resa. —

Då steg vår kusk fram och förklarade helt lakoniskt att vi kunde stiga ur, ty han ämnade ej fara längre, den dagen.

Vi stodo förstenade. Till slut fick Axel lif. »Hvad är det för dumheter 1 skola vi stanna i detta näste, nu när det skulle bli så svalt och skönt att åka?» —

— »Ja.» —

— Men det får ej ske! — Vi vilja vidare!» —

— »Det kan hända, men det är omöjligt.

— »Omöjligt? Och af hvad orsak? —— Hästarna äro trötta.

— Trötta? — utaf livad? — vi ha snarare krupit än åkt hela dagen!» —

— Det kan just göra mig detsamma.» —

Din fähund! > — ropade 1111 Axel förtvif-

lad, du låfte att föra oss fram till Carlsbad i q väll! Kallar du det här hålet Carlsbad? — Hvad tycker du vi skola göra här hela qvällen? >

— Hvad ni behagar!» —

— Ja så! men tänk om det behagar mig att ge dig på ryggen? > —

Här är en vacker skog; spatsera er i den. Tackar ödmjukast! det kan ni göra sjelf, ert nöt!»

Karlen gick lu ll tranquilt sin väg. Axel rusade efter honom.

— Vet du alt den Ryska Frun som for med oss från Töplitz, skulle i dag vara framme i Carlsbad. — Huru orka hennes hästar?

— Fiir 20 Thaler kan man schon etwas machen, aber für 13 Thaler werd' ich euch nicht auf einen Tag nach Carlsbod führen. —

Kan man tänka sig vår harmü —

Jag hade velat ta Carlsbod i vingbenet, slänga ner honom från kusksätet och trampa på honom, hugga näsan och öronen af honom och kasta honom i en brunn! —

Men det måste bli dervid; vi fingo beqväma oss alt stanna qvar; men af harm passerade vi natten i vagnen, till stor déconfiture för värdshusvärden,som i samband med vår gode Carlsbåd, hade räknat på att skinna oss öfver öronen. -

Om natten kl: 2 gick Axel och ruskade på Carlsbåd.

— »Om ditt skinn är dig kärt, så laga nu alt vi komma härifrån. Kl: 8 skola vi vara i Carlsbad). —

— TIalf 8, half 8>, mumlade Carlsbåd och satte sig på kusksätet.

Det är lätt alt tänka sig huru ruskiga vi voro efter en sådan natt. Hvar och en satt och nuc-kade i sitt hörn. Engång fann jag dock att det gick långsammare än man anständigtvis kunde tåla. Jag såg åt kusksätet. — Der satt Carlsbåd och sof de rättfärdiges sömn.

Kl. 8 gjorde vi ändteligen vårt inträde i det ryktbara Carlsbad, dit vägen i miltal går utförbacke; — detta borde ge anledning att förmoda någon ökning på farten; men Carlsbåd visste sätta p. för den saken, i det han enligt Tyskarnas stockdumma och halfgalna sätt, Iade en sko på ena vagnshjulet, som derigenom hindrades att gå omkring, hvaraf farten hämmades, och vi kommo krypandes utför liksom uppför. Carlsbad är del trefligaste och vackraste ställe, man kan tänka sig. Den kokande spindeln måste dock i heta somrar göra luften qvalmig. Hela nejden, och i synnerhet marmorgolfvet omkring källan bränner under fotterna, och i hela Egerfloden som flyter genom staden, ser man här och der rök uppstiga. Folket skållade grisar, kokade ägg ochförrättade hvarjehanda hushållssysslor, som tarf-vade kokande vatlen, i dessa heta källor. Vi voro blott en dag i Carlsbad och den 14 Juni tågade vi in i Franzensbad. — Målet för resan var ändle-ligen upphunnit, men vi höllo på att säga som salig Pyrrhus: ännu en dylik seger och jag är förlorad! — Vi voro sönderbråkade.

O, J alle, som inbillen eder alt en resa utrikes är en permanent dans pä rosor, jag rår Eder all aldrig försöka en sådan färd, ifall ni viljen bibehålla edra illusioner! Den som ej har goda krafter eller några milioner på fickan, håller ofta pä alt krokna. En sådan resa är en evig ebb och Ilod af mycket nöje och mycket Iråk; jag hoppas att engång. när hela denna färd längesen blifvit förvandlad till minne blott, — de mörka skug gorna försvinna; och dock! utan dem hade det ibland kanske varit mindre roligt! ! ! —

Franzensbad.

Här äro vi nu, och här skola vi ju ännu för blifva en tid enligt doctorns sägen.

Våra rum äro bra lite trefliga; här är fuktigi och kallt, och vår Herres väder är del fulaste jag någon sommar minns. Så här passeras dagen:

Kl. 5 stiga vi opp, (jag går alltid två timmar i sömnen) så kläda vi oss, så gå vi till brunnarne, dricka vatten, tala med vår doctor, som är förbålt disträtt af alla de patienter som öfverfalla honom med frågor, — så spatsera vi i parken, den vackraoch den trefliga, fala ibland med dc bckanla vi stöta på, gapa på de nya vi möta och klockan 8 gå vi hem och förtära vår lilla frukost.

Sådant har i allmänhet vårt lif varit. Dock ångrar jag ännu en gång att inte förr ha börjat denna dagbok, och deri dagligen upptecknat mina faits et gestcs. Nu gör jag det blott fragmentariskt.

Måndags och Thorsdags eftcrmiddagarne är en vanlig samlingstid för brunnsgästerna. Då är musiken från Eger och spelar i parken och alla strömma dit. — Om morgonen vänder hvar och en opp och ned på så många stolar man vill ha, ett tecken att den plats der de stå är abonnerad, men vanligen finner man, när eftermiddagen inbryter och man parerad och gentil kominer för att laga sin plats i besittning, alla sina stolar bortsnappade, borden fullradade med Damepynt och stället hvimlande af objudna gäster, och då går man hädan och bjuder till att göra någon annan samma surprise man sjelf blifvit trakterad med. Ilär är annars samlingsplatsen för allt notabell folk och deraf finns i år ganska mycket.

Vårt lif är annars det enformigaste man kan tänka sig. livar dag medför samma sysselsättning. Inga publika nöjen finnas, om man ej som sådana vill räkna ett sorts brunnsbaler, som tycks vara inrättade egentligen för Erke-Hertig Steffan och hans societet. Några andra ser man ej dansa der, på sin höjd äro de åskådare. En dag togo vi oss mod och gingo dit, som åskådarenaturligtvis. En sådan bal ville vi bivista för att se societén.

Tyskarna dansa bra illa. Alla, ifrån den långa krokiga Hertigen börjandes, voro mer eller mindre disgrazieusa. Der var visst några rätt vackra ansigten men de voro ej väl klädda. Jag såg mest på Erke-Herligen; han är ej vacker, hans maniérer äro sjelfsvåldiga, men han är behaglig, dragen ädla ehuru ej reguliera, har det vackraste svarta glänsande skägg och bär vackert sitt hufvud. Alla sågo ut att fägta efter hans uppmärksamhet och han gaf den åt alla, dansade, skrattade, pratade och courtiserade, tror jag, litet vackra fröken Noslitz. — En tinnnc gapade vi der. så fingo vi nog och gingo hem igen.

Sichhaus. Vi sågo alla inenniskor en tid troppa af åt ett håll om efteriniddagarne; vi frågade då hvart de reste och fingo till svar alt de voro på ett parti de plaisir till Sichhaus, der musik spelar och militären skjuter till måls. — En ann så god som en ann , tänkte vi och foro äfven en dag till Sichhaus. Der sågo vi ett litet tempel upprest på en sandig väg, hörde några puffnin-gar af dem som skjöto, sågo några menniskor som promenerade och andra som radade sig kring små bord och förfriskade sig med Gud vet livad’, ty vi fingo ej tag på någonting, — hörde sedan litet hornmusik från Eger; men funno alltihop obetydligt roligt, och sedan vi en stund promenerat oss och vår ledsnad, som vägde mera än vi alla, begålvo vi oss samma väg vi voro komna; mendetta var dunimt gjordt, ty vanligen bruka de ta hemvägen genom Egerdalen; som skall vara vacker.

Slottet Seeberg. I går gjorde vi igen en liten utriygt. Det är en gammal Riddarborg , sade man oss; — »herrlich, schönll; etc; Tyskarna äro ej sparsamma på granna ord. Jag for åstad med hjernan så fullproppad av Riddar-fantasier, som dit någonsin fick rum; Gud vet hvad inte jag väntade för legender och vålnader och torn och lönntrappor, underjordiska hvalf med rostade kedjor uti, salar med familie-porträtter af underlig uppsyn, (dystra riddare och sköna damer) marmorgolf med blodfläckar som ej kunna skuras ut; med mera skyhöga fantasmagorier utan huf-vud och fötter. Under det jag sålunda sväfvade ett stycke ofvan jord med mina tankar, hade hästarne följt jorden ål med sina ben, och vi voro framme; vi lassades ur vagnen, vi klevo över en vindtbrygga och slottet Seeberg stod framför oss.

— Jag började ruska på hufvudt, for med handen upp och ned för ansigtet, knep mig i ar-marne och gjorde små spasmodiska språng med fotterna för all övertyga mig 0111 all jag var vaken. Slottet Seeberg, som i hela sin massacrerade verklighet slod framför mig, var ett gammalt ug-gelnäste, der jag knappt tror att några pig-vålnader ens ville ha sitt tillhåll, än mindre några ädla Riddares andar.

Endast i den lilla slottskyrkan fanns några gamla grafvårdcr; gamla herrar och fruar huggnai marmor, stående hvar på sin grill med sina vapen i hand. —

Utsigten från vindtbryggan var rätt vacker och hade det olyckliga slottet varit ett slott, och icke ett stenrös, hade det kunnat taga sig väl ut på den höjd det låg, ined en vacker dal nedanföre.

Mvad finns här alt bese vidare? frågade Axel och grefvc Piper med sin esculap Lindhagen, (ulll brunnscamrater) som följde med oss.

Nå låt oss se?

Jo här finns en ståltrådsfabrik.

Hela karavanen troppade af till ståltrådsfabri-ken. Der satt en hop svarta, sotiga, copieust fula smeder eller demoner, som grinade mot oss, och slamrade och hamrade på tjocka jerntrådar som sålunda förvandlades till ståltråd.

Jag skyndade mig fort ur detta Orcus, ty jag hade en obetydlig håg att bli döf. Dermed var den märkvärdigheten besedd. —

— »Finns här något annat att se? a — frågades.

— Jo, här finns ett monument . —

— »öfver livad?» —

— >Det veta vi ej.» —

Ett så märkvärdigt monument måste vi naturligtvis bese. Till all lycka låg det ner i dalen, som var mycket vacker. När vi kommo dit, gick det ett ljus upp för den som följde oss och visade oss vägen; han påminde sig legenden om monumentet, som lydde så här: En grefve med hustru och barn och pigor kom åkandes på lands-vägen, som går der uppe; han måste ha haft miserabla kuskar eller eopieuse olur, alltnog: de kommo utför precipicen dernere med en engla-fröjd; men stego oskadde upp, och för att fira denna ofrivilliga nedkomst, gjorde de denna figur (han pekade på monumentet) åt den heliga Nepomuck, Böhmens skyddshelgon . Under det han ramsade opp hela denna smörja, hade jag sprungit hela dalen utför, med en liten flicka och doctor Lindhagen, plockade förgät-mig-ej och hörde ej alt de ropade på mig; fick således snus när jag ändtligen tog fatt de andra, som redan sullo i vagnen, ty Grefve 1'iper, sjuk och ledsam, hade nog af dessa natur-scener och ville prompt hem. —

Promenader i Franzensbad i allmänhet.

Dessa förrättas alla dagar. I går gingo vi mycket sömniga och drucko vårt kalla vatten. I det vi sålunda gingo, hörde jag bakom oss någon säga: Bonjour Mr. le comte. Ett Fransyskt ord är något så ovanligt i det Germaniska Franzensbad, att jag vände mig om för att se hvem som sålunda tilltaltes. Det var en ung, mycket vacker cavalier, med ett Fransyskt an-sigte och Fransyska fagoner; d. v. s. han talade till sin granne med mindre högljudd stämma än de goda Tyskarne och när vi gingo förbi för att komma till källan, gjorde han en artig geste, för att lämna oss rum. En Tysk hade knuffat tilloss och gått in förut. — Det intrigerade mig så horribelt att veta Iwem denna menniska kunde vara att jag bad Rosa hjälpa mig att ta rätt derpå.

— Kära barn, hur vill du att jag skall få reda på det , sade Rosa.

--Jo följ mig blott, skall du få se», svarade

jag. Jag hade just på långt håll blifvit varse Mr. le Comte, i detsamma. Jag släpade Rosa med mig och följde honom på afstånd och om en stund sågo vi honom gå in i ett hus. Det var just brunnsgästernas Caffé lid således var alt formoda att han bodde der. I yttre farstun av hvarje hus finnes här en tafla der alla hyresgästers namn stå tecknade, som bo der. Jag gick in och läste på taflan: Graf Zarnecky aus Pohlen .

— Det var förmer än en Fransos, — det var en Polack, — kanske en landsflygtig! — Himmel hvilken

romanhjelte. Och ung och vacker till!!

— min inbildning började bygga kolossala luftslott, då Rosa till all lycka ryckte mig i armen och sade: »Det kan hända alt du lefver af poesi, men jag får avertera dig om att jag är hungrig och vill gå hem och dricka caffe.» —

Hon hade slagit kallt vatten öfver mig, — och detta redde min hjerna. Jag fann då att jag sjelf äfven var rätt hungrig, Graf Zarnecky till trotts.

Jag lär då i hela min lefnad alldrig bli något annat än ett urby. Z?//ertanke lär jag ha, men för tanke bestämdt inte. Så här bar jag mig åt i morgons: Rosa och Axel drucko vid Wiesen-quelle och jag drack ensam vid Saltsquelle, uppförande Sömngångerskan i charade en action. Jag ville nästan falla på näsan af bara sömn. I detsamma gick någon hastigt förbi mig till källan. Det var Mr. le comte. Ilast du mir geselienl — i ett nu var jag klarvaken och for af efter honom som en pil och när han fyllde sitt glas, stoppade jag dit mitt äl ven, ehuru jag just slutat att dricka det föregående. Följden blef, att jag hvarje qvart stötte pä honom och att vi alltid fyllde våra glas på en gång. — Men det var ej nog ännu med det. Sedan jag druckit ut, gick jag i parken, och gud vet hvad för öron och ögon vi flickor ha, men utan att vända mig om, kände jag precist igen alt de steg som närmade sig bakom mig, voro Mr. Ic comtes. Då kunde jag, min slamsa, ej bättre hålla i min näsduk, än att jag fällde den; (malicen säger väl alt det skedde med flit — men vad säger ej malicen?) och när jag skulle taga upp den, stod Mr. le Comte bec å bec med mig, smålog skalkagtigt och bugande räckte han mig det borttappade fåret. —

— Pardon et merci Mr.»; sade jag, men rodnade så att det stack i fingerspetsarne, och skyndade mig hem som ett urväder.

Månne jag ha fallenhet för coquetteri??!!! — Jag ville önska att jag slapp se hela menniskan,

— jag är säker om, att jag kommer att se ut som en rödfärgad grind, livar gång jag möter honom! —Jag har lust att göra en sorts porträttering af alla de figurer vi dagligen se, både på dem vi talt och icke talt med. —

Professor Lovens. Svenska, snåla och stela. Jag tror visst det folket har mycket meriter, men för mig skulle de få vara till och med elaka, bara de vore mindre ledsamma. Frun pratar jemt, och herrn har jemt ondt i magen. Det är både dumnit och orimligt af mig; men jag rår ej för att jag ej kan med folk som har ondt i magen!! — Grönbergs. De menniskorna äro äfven ledsamma, huru man må vända dem. Den stackars frun lär visst vara bra sjuk; men Gud vet ändå om hon kan vara så sjuk som hon tror sjelf. — Då tyckes hon borda gå till sina fäder! — Herrn deremot är — stockduml Dertill har han en manie att pruta på allt, både det han ämnar köpa och icke köpa, hvilket gör all sorts promenad, i hans sällskap, omöjlig. Har han fått något för godt pris, sätter han ej i fråga lid och rum, för att omtala det. — Häromdagen då vi voro på brunnsbalen, och jag med hela mitt intresse, följde Erkehertig Steffans alla rörelser, som behagade mig, ehuru ej grazieusa, skymdes jag i en hast af något mörkt, som ställde sig för oss liknande den Chinesiska inuren. Det var vår vän Grönberg.

— Kan herrskapet gissa för hvilket hundpris jag i dag köpte det superfinaste skjortlärft >, sade han. —

Med yttersta möda återhöll jag det hjertligaskratt som denna besatta conversation höll på att uppväcka! Der fanns troligen ej en enda varelse, i hela salen, som i det ögonblicket tänkte på sin vällyckade prutning på morgonqvisten, som Grönberg. — De äro Finnar och derföre dock roliga att umgås med. — Det smakar ändå litet fågel från Hemlandet. —

Virzens. Frun är söt, men herrn Svensk och snäll. Fröken Gunilla Virzen är en maruffla. Envis och långsam — ett rikligt Aj-djur, hennes tal blir aldrig färdigt, ty hon silar fram ett ord i qvarten.

Grefve Piper och doktor Lindhagen. Piper har fasligt gikt och rheumathismer. Han har ett sätt att skaka sina armar och smälla med händerna som förbålt plågar mig, — jag tror alltid att jag skall få en släng af slefven. Han är annars beskedlig. Rosa och jag ha tagit oss för att spela upp honom och lyckas bra nog; ty häromdagen, när vi begge divaguerade mer än vanligt, sade han sig på tio år intet skrattat så hjertligt.

Doktor Lindhagen är helt ung och frisk, men följer med för ståtens skuld. Han begär inte bättre än att roa sig, och ser mycket glad och tacksam på alla unga, muntra inenniskor.

Fru Samsonoff. Äkta Ryssinna. Glad och munter, coquette som en demon, ibland ytterst aimable, ibland låtsande icke känna igen sina bekanta, — allt huru vinden blås och hon be-höfver sällskap. —Ilon talar mycket om öfverste Koulikoffsky, Roberts förman i Liège, och ser dervid alltid lite skälmsk ut. Vi skrefvo och bådo Robert nämna hennes namn för Koulikoffsky, och Robert svarade att han hade en lika betydelsefull min som hon. Härom hafva vi anfäktat henne fasligt. — Wallis. Fru och tre döttrar. Den yngsta är den fulaste, men i mitt tycke, behagligast. Kanske för det hon har alldeles lika ögon med Aline Iïoraea.

Statsrådet I'oss. När gubbar mêlera sig med alt vara hyggliga och söta, äro de det sötaste man kan tänka sig. — Statsrådet Foss är ett riktigt prakt exemplar af söta gubbar. Alla morgnar söker han upp oss vid brunnen, hämtar oss livar sin bouquette gudomliga blommor, — han vet huru vi älska dem — och finner han oss ej, gar han till vart qvarter och lägger bouquettema på vårt fönster. Han är Norrman och poet — han har öfversatt Frithiofs saga på Norrska, och när jag rätt tänker efter påminner jag mig ibland sett motton i Melle Bremers arbeten, undertecknade Merrman Foss. —

Herr Bönchc. Innan jag beskrifver hans figur, vill jag förtälja legenden om vår bekantskap. E11 morgon när vi drucko kaffe hämtade pigan in ett visitekort hvarpå stod: Franz Bönche och en lång tittel.

Det är ett misstag , sade vi åt pigan, det kortet måste ha gått vilse. Så gingo Axel och Rosa ut och jag vardt ensam, hvilket ej var un-

6 — Adélaïde Ehrnroothderligt, ty ingen annan var i rummet. — Då steg det in en ung cavalier, vacker och élégant, sade leende att kortet ej gått vilse, utan var af honom oss tillsändt, emedan han ämnade presentera sig sjelf litet senare, ty han hade af Herrarne Ramsay i Marienbad fått uppdrag att söka upp oss och framföra deras helsning. — Jag var litet blyg och litet flat, önskade alt Axel skulle komma hem, och var så våpig att jag ej ens kom på den idéen att be honom sitta. — Sedan hörde vi ej af honom på flere dagar; men samma vecka koin-nio Ramsarne, efter slutad brunnscur, till Fran-zensbad, helsade på oss och hade Bönche med sig. lian presenterades då äfven för Axel och Rosa, de passerade dagen hos oss, d. v. s. i parken, med oss, rätt muntert, alla voro vid gladl humeur, besynnerligen Volter och jag, — och Bönche åhörde skrattande vårt gnabb och vårt prat. — Ramsarne äro resta, men Bönche stannade qvar, för att sluta sin brunnskur här, och vi se honom dagligen. — Han är en ci-devant Königsberger Student, numera någon ung embets-man i Rerlin, ungefär 25 år och rätt vacker. — Brunt hår, stora bruna ögon, utmärkt vacker panna och ögonbryn, ett sabelhugg, märke efter en duell (det missklär ej alls, jag försäkrar) på kindbenet, vacker mund och helt späda mousla-clier. — Jag sade honom häromdagen all de bade tvinsot. —

— Alla mouslacher, dem inga vackra läppar smeka, tvina bort», sade han. —Del här äro våra kända personager. Se här dem, som vi sjelf gifvit namn åt: äras den som äras bör, — stig fram herr Erke-Hertig:

Steffan. Ilan är lång och smal, med ett ungt godt ansikte och fula façoner; men artig och vänlig mot alla; — visar alltid sina händer, ett-dera alt de äro otroligt vackra och väl ganterade, eller att han ej vet hvar han skall göra af dem. Innan han sjelf syns, ser man alltid hans händer. —

Prinsessan Rohan. Gammal, tillgjord och half-galen,— skriker och flyger som ett urby, är Hertigens skugga och är kapabel att springa i galopp hela gatan utföre, om hon ser honom i slutet deraf. — Alltid klädd i rosor och gaze. —

Le Jouvenceau. Hennes son 17 år gammal, ger fullkomlig démentie åt moderns ungdom, ansträngande sig i rak motsatts till henne, att se sä gammal ut som möjligt och rycker otroligt på det späda fjun, som ännu växer sparsamt kring hans barna läppar.

Grefvinnan Wurmbrandt. Ett vackert ansigte, nätt och söt, men väsnas äfven lite högljudt, har fyra de gudomligaste små pojkar och en man som ser bra ut men liknar en inspektor och har fasligt illa gjorda — byxor. —

Nostitsarna. Utgöras af en otrolig mängd tättingar, som surra kring Hertigen, och vore kapabla att tränga sig genom ett synålsöga, för att komma i hans väg. De egentliga Nostitsarna äro en mor med två vackra döttrar, den

ena, somman säger, hedrad med ung Sleffans synnerliga bevågenhet. De öfriga medlemmarne af detta nomen collectivmn, äro fula och otäcka, bära näsan så högt i vädret, de få den, bära sig fult åt ocli se sippa ut.

Militär och Civil-Gouvernéurerna. Osaliga andar, som aldrig ha ro. Deras bestämmelse är att följa Hertigen som skuggor, i regn, i solsken, lill brunn, lill bad, på promenad, lill häst och fot. De bara snoka och gapa som flöge dem sparfvar i mund.

Fru Cervelli. Civilgouverneurens fru. Elt monster af fetma och fånighet, alllid klädd i hvita ärmar och bar hals, — den monstrueusast fetasle jag sett, och stoppar så mycket rosor under hatten, att bara litet af nästippen och två pionröda kindben sticka fram.

Giraffen. Ur Nostilska följet. En oerhört lång ficka, 16 år gammal, men så obäklig och omanerlig, att hon måste slå beständigt omkull sig, och från en sådan höjd, risquerar hon hvar gång att bryta nacken af sig. —

Klårclien. Ändtligén kommer ordningen till den lilla varelse, som utgjort vår förtjusning här. Klärchen är något emellan qvinna och ande, gra-zieuse i hvar rörelse, och sväfvar på ell par lotter,

så små, så smala.....Klärchen väger ej många

marker, men ändå förvånar det mig alt de små fotterna bära henne. Med allt.delta är Klärchen inte vacker, — ser knappt bra ut ens, men är, — men är — délicieuse. Men ack! dol kostar på migall säga del. . . Klärchen är coquettc, coquetlc!! — Ilon har man och barn och coquetlerar ändå för cn figur, så otäck — han skall beskrifvas å part. Klärchen, sköna, Ijufva Klärchen! hvarföre låter du qvinnonaluren ta öfverhand, när det vore dig så lätt att blilva engel!?? —

Apan. Klärchens älskare! — Oläck, qväljande, med rödt skägg och alldeles flintskallig; den obehagligaste röst och figur — och delta oting denna apas galanterier tål och uppmuntrar — Klärchen!! —

Herr och Fru Vial. Se der åter två vackra varelser, som man gerna beskrifver. Herr Xainon Vial är Portugis, lång och smal, med söderländskt ansigte, kolsvart glänsande skägg och mörka, sköna ögon. Fru Vial är Klärchens kusin; deraf troligen denna mjuka grazic, denna eleganta, smakfulla klädsel och detta distinguerade utseende.

Fru Byxlös. Stackars fru, hon är askgrå, skinntorr, gammal och alldeles utan kjortlar.

Väderklyfvaren. Det är en charme att se på henne. Hon väljer alltid till tummelplats mycket blåsiga ställen och öfver dem sätter hon af i fyrsprång, med magen till styre och klädningen till .segel; men under den klädningen finns ej mera kjortlar än under Fru Byxlös' habil, — bara benen skina igenom.

l)cn lilla svarta. Tjock och kort, med stort hufvud ulan hals, — precist som en stockfisk. I lon har ett besatt ansigte, en besatt figur, besattcostume, stor mage, tjockl hufvud, Ijocka armar, tjocka händer och tjocka fötter. Dessa tre Fruar kallas Axels samling. Hela hans brunns-glädje vore störd 0111 en af dem kom bort. Han kan ibland sälta efter dem och förfölja dem i timmo-tal för att få beskåda dem på nära håll.

Gulingen. Hon ser då alldeles sprittgalen vild och befängd ut; — det är min favorit. Hon är klädd i svart klädning, gul schawl, afvig och alltid på sned och på hufvudt har hon en gul hatt ofvanpå flätan, hvilket gör att hon ser ut att falla framstupa. Denna hatt skulle naturligtvis blåsas bort af alla väder, om Gulingen vore mindre inventieuse; men hon är inte rådlös; för att få hatten att hållas på har hon trädt en strumpsticka genom kullen. När jag först observerade detta, gick jag en qvart timme rundt omkring henne, för att rätl öfvertyga mig härom; jag trodde ej mina ögon. På fem veckor, som jag dagligen funnit mig bec å bec, med Gulingen, har hon ej förändrat en knappnål på denna drägt; hon tycks vara besluten att lefva och dö i den.

Mr. Ic Comte. Vacker, välväxt och behaglig; han har ett af dessa unga, stolla litet trottsiga ansigten som behaga mig. Mr. le Comte är, utan tvifvel, militär. Hans fot är leste och coquette, han bär hufvudet högt, och det är lätt att läsa på hans vackra anlete, belåtenhet med sig sjelf. —Herr liönclius skugga. Följer alltid med denne, har en tuppfjäder i hatten och är Iror jag någon bildhuggare eller annan arlist.

Herr och Fru Klinkowström. Kända af gammall.

Mill bekymmer, all stöta på monsieur le Comte, var fruktlöst. Han har rest af; jag behöfver ej genera mig att rodna för honom. Jag anade litet all hans aftåg var nära; han såg redan flere dagar ut som svalorna när de ämna flytta och sväfva oroliga omkring. — Således — adieu mon plaisir!! —

Gubben Foss börjar occupera allt större och större plats i min hjertkammarc. Jag tror också, skam lill sågandes, all Finskorna ej behaga honom så illa. I går frågade han mig, när han vid brunnen stötte på mig ensam, hvar syskonen voro, och om vi ej ämnade oss bivista den cé-ltbra Prumes concert. — Vi visste ej alls af hela concerten! — Jag svarade således nej. »Skulle De inte vilja vara god och befria mig från den här billetten — jag res i dag till Marienbad , — sade gubben på sin Norrska, och räckte mig en consert billet. — Utom honom hade vi verkligen gått miste om den njutningen concerten skänkte oss, ty vi hade ej vetat af den. Nu skaffade syskonen sig äfven billetter och den gåriga aftonen var bra agréable. —Våra enda ungherre-connaissancer äro Doctor Lindhagen och Herr Bönche. Alla dagar, kl. ett promenerar jag, efter badet, ensam i parken, ty Rosa är ordinerad alt hvila sig. —

På en tid har jag märkt att dessa herrar äfven promenera kl. ett, men efter hvad, — det vet jag ej; de utgöra då mitt lif-garde, den ena till höger och den andra till venster om mig. Det roar mig att coquettera med dem begge och inbilla dem alt hvardera är mest observerad; men det är svårt att få conversation till trio, ty den ena talar bara Tyska och den andra vill ej tala annat än Svenska. Ibland hviskar jag en fras till den ena som den andre ej märker, och så tvertom; hvardera småler förnöjd och ser så triumferande ut. Men det behöfs mycken présence d'esprit af mig för alt tråden till denna qvistiga conversation ej skall brista; endera får till slut alltid dra sig ur spelet, — jag har märkt att det mäst varit Lindhagen. —

Det är en kuriös hazard att jag alla förmiddagar möter Bönche, när jag går ut ensam, och lika kuriöst är, alt hans väg alltid bär åt samma håll. som min. Den såkallade Herr Bönches Skugga följer alltid med honom som ett sorts förklä, men spelar fullkomligt La Muette's röle, under våra långa, lifliga conversationer. Dessa absorbera oss så, ibland, att vi glömma mattimmen; men då blir det förskräckelse och brådska utaf, för atthinna hem, hvar lill sitt! Allt delta artar sig litet lill courtoisie.

Mag seyn! — Det öfvar mig så mycket i Tyska språket, ty Bönche är min språkmästare. Jag berättade honom i går: Om Scsta, om Finland, om syskonen, om föräldrarne och kom alldeles i extase när jag talade om Pappa, denna qvarlemnade gamla Carolin! —

Bönche hörde med högsta intresse på, och sade småleende åt mig som hade tårar i ögonen: Ni håller mycket af Er far, Freulein, det svns. »

Stark courtoisie. Det tar sig dagligen. Herr Bönches skugga har sonika eklipserat på en tid. Han lär ej längre funnit sig uti all agera N:o noll. Bönche berättade mig, att när de första gången sågo mig, redan innan Bönches présentation, hade de blifvit frapperade af mitt utseende; romersk profil, men ljust hår och blåa ögon. Min vän , sade han, funderade länge; och fick till slut reda på atl ni alldeles liknade en Minerva-profil, efter antiken. —

Jag skrattade honom upp i synen, och frågade om jag ej tilläfventyrs vore en Venus? —

Axel är rest till Eger all skaffa oss pass till vår snart förestående afresa, och vi hafva undertiden varit bjudna på etl Morgon-caffé hos Piper. Hela denna tid ha vi om eftermiddagarna haftsmå cafféer inom vår lilla koloni af bekanta, livar och cn har, i sin tur, haft sin lilla réunion i parken. Del var i förrgår Rosas födelsedag och hon bad Virzens, Grönbergs och Gubben Foss all passera eftermiddagen hos oss. Vi hade déco-rcrat våra begge små rum, med så mycket blommor att deras ruskiga utseende var liell borlblan-dadt. — Samma morgon mötte jag Bönche i parken. —

— livad ämnar herrskapet göra i dag? frågade han.

— Det är min systers födelsedag , sade jag, och alla våra vänner (jag lade vigt på det ordet)

komma då säkert och gratulera henne. —

Bönche smålog. — Om eftermiddagen infann han sig ganska riktigt. Vi hade rätt trefligt.

A/skedet från Franzensbod.

Det är ej mer än några dagar sen jag sist skref hit, och nu äro vi redan långt från Franzensbad. Dagen innan vi reste kom Statsrådet Foss alt taga afsked af oss och var så vänlig och god att del gjorde oss godt i hjertat. Vårt trefliga samtal blef dock snart afbrutit af Klinkowström, som hade tagit våra rum till ett ständigt högqvarter och pratade alla qvällar till tolf med oss, emedan hans fru var ordonnerad att lägga sig lidigare. Så var väl fallet med oss äfven; men det brydde han sig ej 0111. — Han kom 1111 äfven denna qväll och slabbrade så ctroligt mycket snack, att Gub-hen Foss, otåligt ryckande på axlarne, steg upp ocii gick till fönstret. Vi lemnade Klinkowström på halsen på Axel och satte hos Gubben Foss oss ner att prata. — Då tog gubben oss i hand, lackade oss för del nöje vi hade skänkt honom, önskade oss en glad resa och en glad framtid och sade till slut, nästan med tårar i ögonen: Vill De iide taga emot detta, till Erindring af mig? Härvid lade han i hvarderas hand en liten ask, och i den låg en ring och en afskeds-helsning från honom. — Derpå steg han upp, kramade ännu hjertligt våra händer och tog af-sked. .Tag följde honom med ögonen så länge en skymt af honom syntes, och hade lust all kasta mig ut genom fönstret efter honom. — Del föreföll sig mera hmc/t att okas tillsammans med Klinkowström och jag gaf honom god dag och satt och såg utåt gatan. Då märkte jag att någon sväfvade af och an förbi våra fönster, och hade troligen en god stund manövrerat sålunda. Del kostade mig ej mycken möda att gissa hvem det var och jag öppnade fönstret. — Bönches vackra ansigte tittade in, såg omkring sig i rummet och frågade om allt var i ordning till afresan. Jag svarade skrattande att han finge komma in, och så litet detta än var svar på tal, tycktes det dock vara livad han väntade. Men nu råkade han ut för Baron Klinkowström och maken [tilll fluide de bouchc, hade han ej tänkt sig. Alla krigshistorier sedan syndafloden kommo nu på tapeten — hvar egentligen baron bivistat dessabatailler, han med en sådan aplomb omtalade, vet jag ej — till slut skröt han med Kyssarnes makt och huru Preussen vore en pris snus för dem att underkufva. — Den heta Tyska student-bloden började koka i Bönche, han svarade ganska bra, på alla barons choquer, gaf ej efter en tumsbredd, utan höll sig hjeltemodig.

Ge honom inte rätt — hviskade jag Bönche i örat. Gubben Klinkowström fick sig mången hård nöt alt bita på. —

Bravob — hviskade jag åter! —

Det blev till slut så sent att de måste tänka på att taga godnatt. Vid detta uppbrott hviskade Bönche mig, en passant, i örat:

»Wollen sic mir nicht cine Visite-carte schreiben?»

— Oh! hvad skulle ni göra med det! Huru skall jag numera få det till er? sade jag undvikande.

.lag skall i morgon följa er till Eger , sade han och innan jag hann svara, var han borta.

En så ryslig åska, som denna natt, minns jag mig aldrig hört; vi kunde naturligtvis ej sofva, men hade inga ljus i rummen, som dock tillräckligt cklererades af de täta långa blixtarne. I detta underbara ljus salt jag mig att skrifva verser till Gubben Foss; men hade ej sjclf velat framföra dem om det gällt livet. Delta åtog sig Axel följande morgonen, men jag vet ej om de någonsin kommo fram till honom, ty Axel träf-fade honom ej hemma, utan lemnade dem på hans hord. —

Mot morgonen sofvo vi en liten stund, men väcktes åter tidigt för afresans skuld. — Det regnade som 0111 himmelen varit öppen, och bra ljuft var det för oss alt numera slippa dricknin-gen af det kalla valtnet och promenaderna i detla rysliga väder. — Jag måste ändå gå till boklådan ett par steg från oss för att skaffa mig grannt papper lill att rista poetiska fantasier på — och när jag ändå var der, tyckte jag, så kunde jag köpa Visite-kort med samma. »Hvad är det för ondi uti , — tänkte jag, — när jag ändå har bläck och penna i hand, till att renskrifva de här verserna, alt med detsamma skrifva detta bogarla Adelaida Ehrnrooth på en blankett; jag kan ju låta bli att ge lionom det, men skrifva det kan jag alllid . — Och så skref jag del och så stoppade jag det i fickan!! —

Sedan allt var redo, kom Piper med Lindhagen att taga afsked. Piper såg ut som signora Dolorida, eller den jemmerfulla Duennan, och Lindhagen som en som sväljer Rabarber. De jem-rade sig högljudt öfver den

ledsnads-demon som nu skulle få magi med dem, sedan älven vi vore borla.

En timme derpå aftroppade vi, följda af den beskedliga Doctor Lindhagen, som förde oss till postvagnen. Jag såg mig för ro skuld lilet omkring, under vägen; men ingen själ förmärkte jag och för att vara rätt uppriglig, så medger jagatt det ej var utan att icke en harmens demon hviskade inom mig:

Somliga hade gerna kunnat spara sig del gåriga pratet om följning till Eger, el'ter det valbara munväder som de ej tänka.»

Minuten derpå skrattade jag åt mig sjelf, som kunde ha den dumma pretention att någon skulle ge sig ut i ett så horribelt väder, för ro skuld, — och hela förargelsen gick sin kos. —

Nu voro vi resfärdiga och Rosa steg i vagnen. Då rann mig en idée i hågen, som var oemotståndlig. Jag tog kortet ur min ficka, stoppade det i Lindhagens hand och sade hastigt:

Vill doclorn göra mig en tjenst?

- ?Ja gerna, goda Fröken; hvad är det om?» —

— »För det här kortet till herr Bönche och helsa honom från mig!» —

— »Hvad behagas?» —

— Jo, jo, för det här kortet till Bönche — är den frasen ej tydlig?» —

— Oh knäfveln! — utropade han så naivt, och såg med en så befängd min, ömsom på mig, ömsom på kortet, att jag brast ut i ett gapskratt och sade: »Se der, tag det bara och var tranquil.» — Han vände ännu litet kortet i handen, men sade sedan godmodigt: Lika godtl

— jag skall troget uträtta Frökens comission! — Lita på mig!» —

— »Nå Adèle, huru länge skola vi vänta» — sade Axel och Rosa, som sutto i vagnen redani full positur. Jag hoppade opp, gaf ett hjerlligt handslag åt doctorn och vagnen rullade af! —

Om en halflimme voro vi lungvåta i Eger. Vi skulle vara der till eftermiddagen.

Om en stund kom en piga in, frågande om en herre från Franzensbad finge stiga in.

Bönche! — tänkte jag, och Bönche var det. Vi blefvo alla glada alt få detla opåräknade sällskap i vår ledsnad, och som ej vädret blef bättre satte vi oss att prata helt förtroligt. Syskonen bjöd honom till Finland, gaf honom en riklig marche-route och bad honom ski sig ner i Lovisa.

Vi skola sedan följa Er till mitt och mina systrars hem , sade Rosa. —

Hur heter det stället, Herr Bönche?» frågade jag.

- »Sesta , — sade han utan att fundera. — Huru i alla dar kom ni ihåg det?» —

Ni har ju engång nämnt det för mig.» —

— »Ja men det är blott engång och för längesen ! »

— Fröken har ett dåligt begrepp om Tvskar-nes minne , sade Bönche litet manquerad.

— »Huru så?» frågade jag. —

— Till och med min hitkomst i dag förvånade er, och mig tycks dock att jag i går sade er det.»

— Men jag trodde aldrig att artigheten kunde drifva ut någon i detta väder, när ingen agrément dervid var att vänta.» —— »Tillåt mig domina om den saken sjelf, Freulein.

— Alltför gerna*, sade jag skrattande, för oss har det varit ett stort nöje. —

Bönche tog nu fram en liten portefeuille, tog derur visitekort och bad oss skrifva våra namn på dem, såsom minne af vår bekantskap. Då kom jag ihåg milt upptåg med Lindhagen, och ångrade denna dumhet, som vanligt.

—

Jag hade bra gerna velat ha igen mitt kort. Under det de andra skrelvo sina namn, hviskade jag åt Bönche att han skulle söka upp Lindhagen och begära kortet som jag skickade med honom, när jag ej trodde mig få lemna det i Bönches egen hand.

— Och ni tänkte verkligen på mig? 3 frågade Bönche.

— »Ja visst! >

Han såg på 111ig med sina stora bruna ögon och lutade sig ned till min hand som låg på hordet. Jag drog bort den och skrattade.

Vädret klarnade småningom upp och vi beslöto alt bese märkvärdigheterna i den goda staden Eger. Axel och Bosa gingo förut, vi tvä andra efter. Sedan vi en stund vandrat lysta, sade Bönche: Få se att ni glömt bort mig, om jag engång kommer till Finland. Ni känner kanske ej igen 111ig 0111 vi ännu skulle återse hvarann, ty jag har märkt att ni är livad vi kalla flatterhaft , en fjäril som sugar honung ur alla blommor och glömmer dem alla!! —Kanske har ni rätt , svarade jag skrattande,

men jag ville ej glömma er; — stanna ett ögonblick, jag vill väl betrakta ert ansigte, att jag minns det sen jag är borta.» —

— Ja sehen sie micli recht an; — sade Bönche, ställde sig framför mig och betraktade mig långsamt, under det en vemodig skugga bredde sig över del unga, annars så frimodiga an-sigtet. I detta ögonblick var han obeskrifligt vacker.

— Vet ni>, sade jag på mitt vanliga sjelfs-våldiga och uppriktiga vis, »jag är ledsen öfver att vi skola skiljas nu, ty ni behagar mig rätt mycket!» —

De stora ögonen sågo på mig med liten förvåning. —

— Och hvad är det som behagar er, hos mig?» frågade han. —

— »Jag vet inte.»

— Får jag säga er det?» —

— »Alltför gerna, om ni vet det bättre.»

Det är sympathie, Freulein* — liviskade Bönche.

Jag blef stum; men i detsamma brast jag ut i ett så hjertligt skratt alt det smittade Bönche, och vi skrattade så vi kiknade.

— Hvad jag sade var dock mitt alfvar , sade Bönche som först hejdade sig.

— »Fangen sie nun wieder an? > — frågade jag och började åter skratta.

7 — Adelaidc Ehmrooth— Ser ni inte att vi stå på Ruinerna af Wallensteins slott», — sade nu Axel och Rosa. —

När klockan blef 3 vände vi om; vi skulle resa.

— »Min Gud, hvad skall jag göra i dag och alla dagar jag ännu måste stanna i Franzensbad , sade Bönche halft förtviflad. —

— »Promenera i Eger dalen», sade jag hånande. — Del var så vått på marken all man kunde drunkna till och med på stengator. —

Postvagnen stod färdig, när vi kommo tillbaka, men Axel fick med mycken möda låf att dcrur förpassa en maruffla, som tagit vår plats. Vi stego uti. Bönche ställde sig på fotsteget på min sida. —

Jag betraktade länge och med välbehag, detta unga, vackra anlete, som nästan hvilade mot min hand, hvaraf jag dragit handsken; men jag hade icke mer lust att skratta. Alldeles i tankarna strök jag sagta och långsamt de späda

mousta-cherna och var så disträtt att jag ej reflecterade öfver alla de kyssar som höljde de smekande fingrarne. Axel hade härunder på kusksätet lassat och packat ihop våra saker och Rosa hade hufvudet utom vagnen och åskådade hans sträf-vanden. —

— ¡»Fertig!» ropade kusken och Rosa vände sig om.

— Adele, livad tar du dig före , ropade hon förbluffad. —

Jag spratt upp ur min dvala och drog förlä-gen borl min hand. — Bönche hoppade ner och vagnen rullade bort. —

Men innan den vände i gathörnet, stack jag ut bufvudet och besvarade handen som vinkade farväl, dock icke den lite vemodiga blicken, som följde oss; men när, på en gång, den vinkande handen flyttade sig på läpparne och, snabb som vinden, otaliga gånger upprepade en gesle som förekom mig nästan för liflig, — drog jag hastigt in hufvudet och stack ej ut det mera.

Resan till Frankfurt am Main.

Del var en af de värsta färder jag varit ut för.

Man kan ej göra sig idée om vad Eilpost är för ett otyg. Vi som voro vana vid våra snabbspringande Finska hästar, ledo outsägligt af atl släpas fram som lass. —

Vår enda reskamrat från Eger var en gammal Rysk general Ovander, som satt tålig, som en ljusens engel och höll allt tillgodo, till och med atl föras af Oxar, som spändes för vagnen, när tåget bar öfver Ertz-Gebirge. Det började mörkna till 0111 qvällen, och stormen och ovädret till-togo med fördubblad fart. Vi märkte ej der vi sutto i våra penséer, att vår kusk lämnade sig efter de andra postvagnarne, som följdes ål med vår, och snart blef det så mörkt att man ej såg handen för ögonen. Vi voro i den tjocka Bö[h|-merskogen. Vi frågade kusken, hvarföre han ej tände på lyktorna på vagnen? — lian hade glömtatt begära ljus af conducteuren för tåget, som vi ej mera fingo fatt på; han var i en annan vagn.

— Bäst som det är, gjorde vagnen en culbutte i ett dike, hvarur hästarne ej mer orkade draga oss upp, — och vi måste stiga ur vagnen i det rysligaste regn. — Det hade varit en kuriös tafla alt betrakta alla dessa olika ansigten ocli miner, (om ej mörkret nemligen förhindrat det) hos livar och en af dem som nu stodo der bra häpna och handfallna i stockmörka natten, på en öppen landsväg. — Axel grälade med kusken och gaf hans intellectus det ena epitetet mindre smickrande än det andra; kusken murrade emellan tänderna hvarjehanda grofkorniga eder; General Ovander stod lika lugn och tålig som förut; lilla Rosa stackare gret af riiddsla och höll Axel i rockskörtet — och jag — jag blef i hast förvandlad till en annan varelse, det for i mig något af ett finskt troll; jag kände mig nästan i mitt element och fann en sorts vild lust i stormen och ovädret som liveno omkring mig. — Jag vet ej hvadan det kommer sig, men när någon fara varit på färde har jag än aldrig rönt en skymt af den känsla som kallas räddsla; tvertom; då stiger alltid en trottsig, hednisk ande upp hos mig och ögonen gnistra som på en trollpacka. — Jag undrar om jag är riktigt christligt döpt? — jag måste engång fråga gamla Nastola presten om den saken, annars är jag ej tranquil. Jag törs dock aldrig säga för någon hur litet rädd jag är; de skulle väl anse mig för det mest oqvinliga ochvilda kräk under solen. Jag försökte cmedlertid alt trösta Rosa så godt jag förmådde och föreställde henne huru litet det hjelper att jemra sig

— man bara bråkar sig onödigt derigenom. —

Till slut hörde vi General Ovander med ett segerskri ge tillkänna att han i sin Fossfor-stick-ask funnit en vaxljusstump; den tändes på och spridde klarhet så väl på vägen som på allas jem-merfulla anleten. Vagnen fick slutligen en puff och kom ur diket, och vi fingo bege oss af igen. Staden Baireuth passerades i nattens svärta, deraf har jag blott bibehållit minnet af Axels och Ovan-ders kaffedrickning, hvari vi begge systrar ej voro kapabla alt delta på en sådan tid på dygnet. Andra dagen kommo vi till Ramberg, gjorde en infam diner, förklarade oss nöjda och reste af. Men härifrån blef resan angenämare. Vi närmade oss Mainfloden, som vid Sclnveinfurt och Wiirtslnirg var obeskrifligt vacker; vädret hade klarnat upp och våra lynnen äfven; farten ökades

litet och postillon blåste muntra visor i sitt horn, (ined denna musikaliska fallenhet som är Bairarne egen) och liknade som ett bär salig Gasten Wallenius, min första inclinationI!I — Kl. 11 om qvällen kommo vi till Wurtsburg.

Nu blef det åter för eländigt! — Eilpost bekymrar sig obetydligt om hvar den släpper sina rof ; ty när vi kommo till posthuset kördes vi blott ur vagnen och midt på gatan, der man midt i kolmörka natten och villfrämmande behöfver mera lokal-geni än som rimligtvis faller på nå-gons lott, för att ej finna sig litet häpen och dé-contenancerad. — Instinkten drcf oss till Weissen Schwan, ett värdshus som för sitt renliga namns skuld bordt herrbergera oss som i Guds kålgård. Men lika litet agrément en natt, passerad på gatan i oväder erbjuder, nästan lika litet erbjöd oss äfven Weissen Schwan. Det lönar ej mödan att omtala de lidanden man utstår på dåliga värdshus; de som försökt dem veta nog huru del smakar och de som ej gjordt det kunna ej fatta det. Alldeles lika förhåller det sig med kärleken!! —

Efter nattens misère hoppades vi vara alla våra lidanden qvitt, ty vi hade numera bara ångbåtsfärder i perspectiv, och detta ljufva hopp banade väg till många rosenfärgade drömmar, som besökte våra, i dunbolster, insyltade själar och kroppar.

Men hoppet är väl den största bedragerska under solen! Vår ångbåtsfärd på Main till Frankfurt var oterribel, ohygglig, omensklig, odräglig, ogemen och ännu många flere o, som beteckna fasa och horreur. —

Att sitta från 5 om morgon till 9 om qvällen i fult väder (således under däck) packad och qväst, utan mat, — der fanns ej provisioner för *4 af societeten — utan frihet, i elak lukt, knuffad och trängd, med mera sällskap än man kunde uthärda, — ty allt hvad lif och anda hade, kröp under däck, — allt detta var inte i vår genre. Jag var så sjuk dertill, att jag ämnade gå tillmina fäder. Bröstet värkte rysligt, tänderna värkte, hufvudet värkte, och jag tror jag till slut börjat gråta 0111 ej qvällen inbrutit och vi framkommit till Frankfurt. Det enda som roade mig var en Ungrare som förälskade sig i Rosa, trodde henne vara en ung flicka och Axel hennes far, öfverhopade henne med artigheter och var aux petits soins för henne. Det roade oss så att vi ej hade lust att taga honom ur sin villfarelse, utan narrade honom, som ville taga in på samma värdsbus som vi, att taga en helt annan direction än vi det ämnade. — Jag vet aldrig hvarl han sedan tog vägen. Kl. 9 kommo vi till Frankfurt.

På alla värdshus var så öfverfullt af resande, att vi i den enda hyrvagn som hittades i mörkret lingo vandra staden omkring placerade ihop med ett Ryss- herrskap, som satte en unge tvärs öfver allas knän, för hvilka den på det obehagligaste agerade presse-papier. Vi voro verkligen tillräckligt trötta det förutan.

När det följande morgon blef ljusan dager be-sågo vi den vackra, trefliga staden och hade gerna önskat oss ett litet capital att slösa bort på alla de vackra saker som voro uppstaplade i de långa rader af magasiner med spegelglasfönster, som öfverallt lockade och frestade.

Och nu — Seigneur mon Dieu!! — Innan jag skrifver vidare, vill jag sluta ögonen och dröm-ma .... drömma att jag har det allt åter, och när drömmen är förbi, sätta ett nytt capitel i min journal, charmant som sitt namn, ty namnet blir:

Robert.*)

Klockan i hotellet slog tio. Ute var del kolmörkt. Ensamma, sprittande till vid livar knäpp, med ögonen rigtade åt dörren, sutto lyssnande Rosa och jag. Axel hade gått ned till quai'n att möta ångfartyget och — Robert!!! —

Väntan blef oss redan så lång; vi tyckte en evighet förfluten sen Axels bortgång, då steg hördes i corridoren, hastiga, bestämda och lätta.

Jag skulle känna igen de stegen bland tusende, tusende slog, i Nordcap eller Seringaputnam, — det var Roberts steg!! — Minuten derpå lågo vi 0111 hans hals och greto, greto alla fyra, som barn, återseendets glädjetårar.

Vi reste följande morgon på jernväg till Wies-baden. Här promenerade vi dagen om i de vackra brunnsparkerne och stannade länge vid en damm, der tama karpar slogos med ankor och svanor om brödbitar, som alla kastade åt dem; det såg alldeles besatt ut.

Qvällen inbröt; vi gingo in och sågo på de dansande i brunnssalongen och smögo oss sedan in petto till rummen bredvid — till Rouletten. Vi

*) Dåvarande löjtnant R. Elirnrooth vistades pö uppdrag av ryska regeringen i Lii-ge med anledning av vapenleveranser. Utgs. anm.måtte alla vara Guds barn och blifva lyckliga i kärlek, ty ingen vann pä spel. När vi hade lappat hvar styfver vi hade på oss gingo vi hem, litet i moll-dur, och hade onda drömmar hela natten. Om vi sedan på ångvagn eller ångbåt fortsatte resan till Maintz, det minns jag sannerligen inte; men nog gick det på ångor. I Maintz besågo vi kyrkan, sedan museum, med de alldra gudomligaste små uppstoppade fåglar från hela vida verlden och likaså en mängd andra uppstoppade kreatur.

Hädanefter gick resan långs Rhen. O, du min älsklingsflod11 — Vi voro så glada alt vi ej hunno vara romantiska, men skrattade så mycket mer åt clt sällskap, säkert gifta dagen förut, men begge enormt fula, som till den grad öfver-lämnade sig åt sina sentimenter, att vår närvaro och vårt bra illa qväfda skrall ej störde dem del mindsta. När vi kommo till B ingen, der Rhen egentligen antar denna romantiska caractère som, jag medger det, väl är egnad att exaltera livem som lieldst, då härdade de älskande som förgicks af qval — ej mera ut utan stego i land, till all lycka för ångbåten, ty der hade visst annars blifvit eruption. Huru skämtsamma vi än voro låg i denna sköna trakt, dessa blå böljor sjungande mellan höga klippor fullströdda af ruiner—(Rolandseck, Nonnenwerth, Drachenfels, Die Briider Lurlei, — jag känner legenderna 0111 dem alla, de äro sköna!! —) så låg dock bland dessa forn-minnen ett vemod, som lägger bandpå den yraste glädje. — O! 1 gande Riddare, som solven den eviga sömnen sedan secler tillbaka ocb som tagit med i Er grift detta bergfasta mannamod ocb den ädla tidsanda, som numera äro så sällsporda, — det svälvar, tror jag, än en flägt af Eder anda öfver ruinerna af edra grusade borgar, som gjuter vördnad i de lättaste sinnen.

Tankar nid Rhen.

Bölja som svallar och flyr Klagande, under min fol,

Hvart månne kosan du slyr? —

Hvem lar din klagan emol? —

Tankarnas vingar sig fåfäng! blott matta,

Kan ej ditt sällsamma tungomål fatta!

Lyssnar jag, kan jag ändå

Sagorna icke förstå

Som du förteljer 0111 hänfarna liden,

Jordad och glömd, och för evigl förliden!

Bleknade vålnader stå Säkert och höra derpå!

Dolda och tysta, sin irrande anda Sagta med böljornas suckar de blanda,

Klaga alt bortvissnad barm, lljerlal med känsla så vann,

Kyles och frysa i griflernas sköte.

Borgarna sorgset bloll slå, ödsliga, toma och grå.

Gästfrihet kommer ej mer der till möte!

Saknar den stridsvanda värd.

Rustad i hjclm och i svärd

Fjerran han drog att sitt hjelteblod gjuta,

Frimodigt, gladt för sin Gud,

Äran, sin pligl och sin Brud.

Mosslupna stöder på grafhvalfvcn luta.Ljuf var dock krigarens lön;

Ofta en tår och en bön

Trängt ifrän älskande läppar i griften!

Kanske dess ande ibland

Sväfvar på Rhenflodens strand,

Sakta och fridfull kring borgens ruiner, Ilviskar en aldrig förr känd,

Underbar herrlig legend.

När öfver klipporna nattvinden hviner!

En af de gudomligaste utsigter, som i vida verlden erbjuda sig, är troligen Coblenz, sedt från Ehrenbreitstein. Der finnes ej denna teinte de melancolie, som öfverallt annorstädes vid Rhen; hade jag hela verldens bekymmer på nacken, skulle ändå denna anblick göra mig lätt om hjer-tat. När vi hade gått uppför de höga backarne som föra till höjden af detta fäste, bröt en klar solstråle fram ur molnen och upplyste hela nejden i all sin herrlighet. Vi uppgåfvo ett rop av förtjusning. Lika sköna, men alldeles i annan genre, äro trackterna vid Rolandseck, midt emot hvilket, på en holme klostret Nonnenwerth speglar sina hvita murar i böljorna, och Lurlej klipporna, med sitt mångdubbla echo, hvarom legenden förteljer följande:

[Här ingå i journalen balladen om »Lurley-Jungfrun» och »Legenden vid Rolands-Eck».] Och dermed äro mina sagor slut och resans prosa tar åter vid.

På vägen till Cölln [Köln] stötte vi på herrarneRamsay aler; ödet lycks ha beslutil all vi skola se deras fysionomier öfverallt.

Vi voro blolt natten öfver i Cölln och begåfvo oss bitti följande morgon till Bonn, dit oerhörda massor folk strömmade för all öfvervara folkfesten vid inauguration af Bethowens byst. Drotl-ning Victoria med sin gemål, Preussiska och Belgiska hofven skulle äfven infinna sig till denna fest.

I Bonn fanns ej rum att lillgå, 0111 man betalt miljoner ulan vi stego in i två små källor som Ramsarne genom någon försynens skickelse skaffat sig, men der dröjde vi ej länge, ty ut sträfvade allt livad lif och anda hade. E11 sådan trängsel har jag i min lefnad ej föreställt 111ig. I kyrkan var gudstjenst och musik och vi ville naturligtvis sträfva dil; men trotts den oerhördaste tapperhet (den der lilla eländiga Bosa är elt riktigt lejon i dylika bardalekar; hon rikligt kom mig all blygas, ty med grofva, otäcka menniskor, som lukta illa är jag bra illa till mods) måste vi dra oss undan sedan vi blifvit helt platta af klämning, nöjda likvisst att ha lifvet i behåll. Härmed var dock pressen ej slut. Midi emot Bethowens ännu oaftäckta byst, var på torget upprest bänkar i amfi-theater, till hvilka vi lyckades få billetter. Derifrån kunde man se den balcon som de kongl. skulle intaga, hvilken var beklädd med purpur sammet. Innan vi dock hunno till våra platser, voro vi så hårdt ansatta, alt hade ej Robert och Axel, med användandet af hela sin styrka, gjorten ring kring oss, med sina armar, hade vi troligen blifvit qväfda. Väntan på de Kongliga blef så läng att folkmassan ville förlora tålamodet, då ett hurrarop på en gång skallade genom luften och man såg på balcongen Victoria af England ledd af Preussiske kungen, Drottningen af Preussen och den vackra prins Albert i Brittisk Feltmarschalks uniform, röd som en kokt kräfta med Strumpebands-orden; vidare en hel mängd andra fullblods och halfblods prinsar, som ingen orkade se på. Under det alla gapade åt den Kongl. balcongen, lossades en ryslig canonsalfva; och Bethowens byst stod aftäckt inför allas blickar. Skrik och musik höll på att spränga öronen.

Efter högtidlighetens slut, skulle man ha sig middag, men det var lättare sagdt än gjordt. Vid table d'hôte der vi togo in, var väl öfver 300 personer och både mat och betjening feltes. Hvar och en svor och väsnades som en galning. Vi hade en dylik trumpetare i vårt sällskap, en Kiesewetter (brorson till astronomen) som Ram-sarne fångat upp, och utom honom hade vi ej fått en bit, men han hade beslutit att mat skulle vi ha, toge han den ock

från Blåkulla. Nog såg jag genast att någon skruf var lös hos honom, men trodde honom dock ej om att vara så galen, som sedan erfarenheten utvisade. När vi slutat äta, gjorde vi en lång promenade och jag vet ej af hvad händelse han kom i mitt grannskap, men slutet på alltihop blef att han greps af de mest svassande sentimenter för min dertill bra ovär-diga person och göt öfver 111ig en hel störtskur af kärleksförklaringar och knäfall, hela societen till stor förnöjelse, — vi skrattade så vi kunde kikna, — tills jag slutligen ej längre fann mig i att tåla det, utan bad honom, helt allvarsamt, calmera sig. Ännu samma qväll bivistade vi en concert monstre af en stor del af Europas artister. Jenny Lind, Nordens qvinnliga näktergal, fanns väl i Bonn, men sjöng blott på Stolt-zenfels, för hela Konunga-personalen. Henne fingo vi således ej höra. Gubben Spohr dirigerade orcliestern, Liszt, Europas förtjusning, spelade Forte-piano, M:elle Tutscheck, operasångerska från Berlin, sjöng solo och dertill spelade ännu en hel massa amateurer och conaisseurer och inlade en så häpnande känslighet i sin musik, att hela qvarter förgingo, under hvilka vi, som hade fått plats lägre ner, ej hörde en enda ton, men klappade händerna lika ursinnigt som de andra. Jag satt bredvid Volter Ramsay och talade om — Franz ... Liszt kanske ... jo pytt! I jag talade om Franz Bönche!!! —

Ännu litet fingo vi knuffas i folkmassan och det roade otroligt Rosa, som med riktigt lijelte-mod boxade sig fram öfverallt; — att hon ej blef ihjältrampad måste hon ha haft medlidande alt tacka för; en stor plump karl-lot skulle med ett tag, krossa ett sådant kräk till snus. — Jag är en stor hare i dylika bardalekar, der ofta näf-rätten kommer i fråga; då kryper jag så gernaunder en starkares vingars skugga; — tvertom förhåller det sig med mig i verkliga faror, i oväder, i storm på hafvet, på vägar, der man håller på att bryta nacken af sig; då är jag lätt till sinnes, som fågel i luft, och bryr mig om intet hägn; ty då tycker jag mig stå omedelbarligen under vår Herres beskydd! —

När vi ändteligen om qvällen återkommo till Cölln, voro vi rysligt trötta; men voro åter bitti följande dag på väg, och innan middagen i Liège!

Jag gåfve gerna några ledsamma år af min lefnad, för att få igen de fem dar vi der tillbringade!! —

Liège.

Robert hade i samma hôtel der han alltid bodde, två nätta rum i ordning åt oss; men måste genast ut på målskjutning, under hvilken tid vi orienterade oss litet. — Om qvällen återkom den älskade brodern och talet föll först på det sorgliga som timat under vår skiljsmässa, om den gode Farbrors död, och de begge unga cousiner-nas; men sorgen stannar ej länge hos de lycklige och innan qvällen var tillända hade vi dansat polka så horribelt att vi voro uppgifna! Solen sken gladt in genom fönstren när vi följande morgonen vaknade, och solsken var i hjertat äf-ven. Vi hörde Roberts röst i yttre rummet, och 0111 några minuter var toiletten gjord. —

Det bief beslutit alt man skulle göra en stor promenade att bese stan; jag använde meracoquetteri än nånsin att göra min toilette; men lönade det sig att vara nätt, när man fick stöda sig vid broderns arm. Tänk att lyckan har den förmågan att göra den fulaste menniska vacker, ty Robert sade mig sedan, att en af hans bekanta frågte honom: »Quelle esl cette jolie persohne, que Vous avez sous le bras? — »C'est ma soeur , svarade brodern helt stolt. — Sedan gjorde vi visite hos Malherbes, som påstodo att vi alla tre syskon liknade hvarann som 3 droppar vatten.

— Till slut anställde vi fullkomlig husvisitation i Roberts rum, och var dagen tillända. Morgonen derpå var vädret mulet, och Robert roade oss, som små barn med att se gravurer och Illustrations. Då öppnades dörren och in trädde, öfverste Constantin Koulikoffsky, att göra sin visite. Jag hade så mycket hört denna menniska omtalas, först genom Roberts bref och Furu-hjelm i Helsingfors, hvilken målade ut honom såsom mycket svårmodig och menniskoskygg. och sedan af Mme Barbe Samsonoff som alltid sade: — »II est si mélancolique, Mr Koulikoffsky, parceqifil a été abandonné, par sa fiancée, je crois.» — Hans fiancée lär just ha varit hon sjelf. Nu öppnade jag således mina ögon ofantligt, för att rätt se denna svårmodsande, och höll på atl falla baklänges af häpnad.

En gentil figur, éléganta maniérer, ett högst dislinguerat ansigte, en conversation på fullkomligt Parisisk Fransyska, — sådan var den Koulikoffsky, som nu élégant bugande, stod framföross. — Sedan vi tait en stund

med honom, klarnade vädret upp och vi gjorde alla en promenade, med Koulikoffsky, som Riddare, och kommo öf-verens att äter träffas om qvällen på en consert à la Musard. —

När vi dagen derpå vaknade var det ett rysligt väder, men vi ville nödvändigt bese fabriken Seraing, och Ramsarne, våra skuggor, följde med oss. — Jag tror att vi skulle stå der ännu och gapa, om Geheime-Rådet Ramsay fått råda, ty han kunde då gapa på allt och så länge att vi voro lungblöta i hällregnet. Till slut ruskade Robert på honom och vi foro hem; då blef det en vild brodska att hinna göra sin toilette till middagen som vi skulle intaga i Chaufontaine hos Malherbes. —

Jag hade klädt mig hvit, men såg vid framkomsten dit, ehuru vi åkt i täckvagn, ut som om jag stigit upp ur sjön; men mitt sinne var för gladt den dagen, att låta en så liten olycka nedslå sig. Jag satte mig för eldbrasan i kaminen och torkade min klädning.

Vid bordet fick jag min plats bredvid Koulikoffsky och då kom jag ihåg fru Samsonoff. Då började jag anfäkta honom för henne alldeles rysligt och frågade hvarföre hon ej hette Mme Koulikoffsky i stället för Mme Samsonoff. — »Du moins j'espère qu'elle est heureuse? frågade Koulikoffsky 1 —

— »Je nepuis Vous le dire. Elle était sans son mari å Franzensbad, sa santé était fort mau-

8 — Adélaïde Ehrnroothvaise, et elle avait emmené sa fille ainée, une petite créature avec un pied tordu» —

— »Allez donc vous marier pour avoir des enfants avec des pieds tordus!!» — utropade Kouli-koffsky! —

— »Mais c'est pourtant une personne distinguée ! >

— »Je crois bien; son père occupait une place éminante à Pétersbourg; tous les étrangers de haute condition, et tous les officiers supérieurs lui faisaient visite.» —

— »Et les jeunes officiers — y compris les colonels, faisaient leurs visites à M:lle Barbe, alors?» frågade jag skrattande. —

— »Je crois bien! — Elle était for coquette, M:lle Barbe», svarade Koulikoffsky! —

Eugenie Malherbe, den qvickaste näbba, jag nånsin sett, tog liflig del i vårt prat, och hjelpte mig christligt att sätta Koulikoffsky på tinnarna af templet. Middagen var utmärkt rolig. Vår af-resa var redan besluten till följande dagen, men både Malherbes och Koulikoffsky började anfäkta Axel att ännu stanna åtminstone en dag till i Liège, emedan de ville föra oss till en bal Casino, följande dagen. Axel gaf slutligen vika för allas gemensamma böner, och Robert, Rosa och jag, hoppade högt i glädjen. Sista dagen, vi ännu hade qvar, ville Robert använda att låta daguer-rotypera oss alla tre på en tafla; men vi höllo på att förlora tålamodet, ty 20 gånger fingo vi sitta, innan taflan blef bra. Vid hvarje nytt, miss-lyckadt försök, kom alltid daguerrotypisten tillbaka och sade: »La plus petite a remué». — Den olyckliga Rosa kunde aldrig hållas stilla. — Sedan denna press ändtligen var slut, kom Kouli-koffsky, och vi gingo ut att spatsera. Axel hade så stark tandvärk att han om qvällen ej kunde följa oss på balen, utan Koulikoffsky tog hans plats i vår vagn. Den balen var gudomligt rolig och likvisst dansade jag ej ett steg. — Man frågade oss om vi ej ville göra le tour du bal, vi samtyckte; Robert bjöd armen åt en Holländsk dame af sina bekanta, hennes man bjöd sin åt Rosa och Koulikoffsky åt mig. — Vi vandrade åstad och tappade snart bort hvarann i trängseln. Koulikoffsky frågade: »N'avez vous pas peur, M:elle de vous promener seule avec moi, comme ça? — Ce n'est pas l'usage chez nous, habitans du Nord, où les moeurs sont moins libres. —

— »Pourquoi aurai-je peur M:r», svarade jag oskyldigt, »vous avez l'air trop bon, pour vouloir me dire quelquechose qui me soit désagréable». —

— »Je vous remercie M:elle! D'ailleurs quand on est bonne et franche comme vous, on n'a jamais besoin de craindre qui que ce soit» —

Nu speltes polkan upp. För den som är lugn åskådare, förefaller dans ibland rätt löjlig. Man tycker att det goda folket, som så der bråka och trötta ut sig i fåvitsko, äro bra tokiga. De dansande voro ej särdeles väl inöfvade,

som denna qväll läto se sig, emedan, som man sade oss, mestbourgeoisien voro uppe. Koulikoffsky mumlade ideligen för sig sjelf: »Mais ils sautent, comme des malheurex! qu' est-ce qu'ils ont tous ce soir?» Vi meddelade hvarann våra anmärkningar och hade hjertligt roligt deråt. — Musiken var otroligt vacker och dansante och huru det var, började fotterna spritta äfven på oss.

— »Que cette musique est entraînante!» utropade Koulikoffsky, »je vous supplie de danser avec moi M:ellc».

— »Pour ça, non monsieur, je ne sais pas danser la polka comme on la danse ici; je me ferais ridicule!»

— »Impossible! Il faut que vous dansiez bien!»

— »Bon! vous l'avez vu M:r?» —

— »Pas précisément; mais il y a des personnes qui ne savent rien mal faire.»

— »C'est possible, mais je ne suis pas de ces élus.»

— »Je n'y crois rien!

— »Comme vous voudrez!»

Och skrattande fortsatte vi vâr promenade. —

Jag fick till slut medlidande med Ivoulikoffskys danssjuka; Robert gick med detsamma förbi, och till honom ställde jag mina steg och tog hans arm. — Koulikoffsky utropade helt förbluffad:

— »A-t-on jamais vu quelque chose de pareille? Planter là son cavalier au milieu du balb

— Vous me faites pitié, à la fin, Colonel»,sade jag, »vous avez une si furieuse envie de danser, que je ne veux pas vous en empêcher!»

— » À la bonne heure M:elle! vous dansez donc avec moi!»

— »Non monsieur, je ne danse pas mais la salle est pleine de jeunes dames qui attendent des danseurs. Vous n'aurez que l'embarras du choix. —»

— »Mon choix est fait et je ne veux danser qu'avec vous.»

— »C'est fort aimable de votre part! Allons continuer notre promenade alors, car je ne danserai pas.»

Vi fortsatte vår tour kring salen.

Koulikoffsky trackterade mig med skyhöga complimenter, och ramsade opp dem med sådan aplomb, att han knappt behöfde dra andan. — Jag hörde på en god stund utan att svara, tog sedan den doucereusaste min i verlden, slog ner ögonen som en pensionnaire och sade blygsamt:

— 'Vous plaisantez sans doute, Monsieur?»

Koulikoffsky bedyrade att det var hans alfvar. Då brast jag ut i ett skratt, si franc, si fou, si éclatant, att han förlorade tråden och kom af sig.

— Pardon», sade jag till slut, urståndsatt att hejda min munterhet, »mais vôtre conversation est aussi bien drôle Monsieur; vous ne m'avez pas dit deux mots, sans que l'un d'eux ne soit tourné en compliment!»

Koulikoffsky började hjertligt skratta.

— »A la bonne heure!» sade jag, »vous voyezsi vous pouvez vous empêcher de rire vous même, de vos sornettes!»

— »Mais c'est bien injuste de prendre pour des compliments ce que je dis de tout mon coeur.»

— »Croyez moi, Monsieur, le langage du coeur diffère beauconp du vôtre —» sade jag glättigt. Nu stannade Koulikoffsky tvärt, fixerade mig med sina blixtrande, mörka ögon och sade: — »Ah! vous connaisez donc ce langage?»

Det var min tur alt komma af mig; jag var disperat på mig sjelf som gaf anledningen till min förlägenhet. —

— » Je ne connais ... je... pas précisément moi même...» — jag kunde ej säga ett slugt ord. Koulikoffsky njöt af mitt bryderi, men sade sedan: »

— »Ainsi donc, vous trouvez que je ne dis que des compliments, et je suis perdu dans votre bonne opinion. — Si je disais maintenant que je vous aime, vous n’y croiriez rien?»

— »Vous avez parfaitement raison», svarade jag åter skrattande hjertligt.

— »Vous êtes une méchante petite créature!

Sâ der gingo vi en stund, pratande allt livad

som flög oss genom hjernan, under det Koulikoffsky lorngerade till höger och venster.

— »Cherchez vous votre inclination?» frågade jag. »Je vous prie de me la montrer quand vous l’aurez trouvée.»

— »Elle n’est pas ici. .. c’est à dire ... je n’en ai point.»— i Bon! elle n’est pas ici; cela veut dire qu’elle est ailleurs!»

— »Mais je le répète je n’en ai point.»

— »Vous mentez Monsieur le colonel!» —

— »Mais n’aimez vous personne, vous Mælle?»

— »Voilà une petite demande d’une indiscrétion adorable!»

— »Non cette demande était dictée par un intérêt bien véritable, et d’ailleurs! — — han skrattade skälmaktigt, — il me semble que tout à l’heure, vous m’avez fait une demande à peu prés semblable.»

— »De ma part aussi, cela pouvait être un intérêt véritable.»

— »Je ne me flatte pas de cela; mais sérieusement M:elle, dites moi si vous n’avez jamais aimé personne.»

— »Et si je l’aime encore Monsieur?»

— »Ah, c’est différent!» —

Och så skrattades det åter.

En af Koulikoffskys bekanta, en lång, besatt Engelsman, Mr. Flanagan, kom till oss och frågade Koxdikoffsky, hvarföre han lorgnerade på honom så horribelt när han talte vid Mrelie — jag minns ej hvad.

— »Vous comprenez», svarade spefullt Kouli-koffsky, » c’est toujours si rare de voir un couple heureux.»

— Est-ce qu’on ne peut plus se promener avec une demoiselle au bal sans être amoureux d'elle?» frågade Flanagan förargad.— s Non monsieur», svarade Koulikoffsky.

— »Plaît-il? —î utropade Flanagan.

— »Je dis que c’est impossible de se promener au bal avec une demoiselle sans être amoureux d’elle.»

— »Comment? Et vous même?»

— »Je soutiens toujours que c'est impossible!»

— »L’ entendez vous, M:elle! Le colonel dit que c’est impossible de . ..»

— »Laissez babiller monsieur Koulikoffsky», sade jag muntert, — »il faut bien qu'il dise quelquechose. >

Flanagan gick alldeles förbluffad sin väg. Vi skrattade som galningar.

— » C’est qu'elle est très bien, l’objet des amours de Monsieur Flanagan;), sade Koulikoffsky, och lorgenerade ännu idkeligen på honom. —

Klockan bief 10 och våra hästar voro komne. Koulikoffsky hade så länge lockat och frestat mig, att jag just var i begrepp att ta mig en duktig valse, när Robert kom till oss och sade att Rosa väntade på mig. —

Koulikoffsky blef åter fjerde man i vagnen, och Mr. Flanagan följde ut oss. —

— »Je vous souhaite de bonheur», ropade Koulikoffsky, efter honom, när han läste vagnsdörren.

I farstun på Hôtel de Londres, sade vi Koulikoffsky farväl. Det kostade riktigt på oss. —

Kl. 7 följande morgon voro vi redan på väg, följda af Robert. Först denna gång hade vi tidalt bese den underbara domkyrkan i Cölln; sedan köpte vi Eau de Cologne de Farina, parfumerade oss dermed så man kunde falla baklänges af den lukten, och stego ombord på ångbåten till Düsseldorf. — Der skulle vi skiljas vid Robert. Vi hade ren långt förut kommit öfverens att taga skiljs-messan lätt och lustigt, men, oaktadt allt bemödande, ville tårarna jemt bryta fram. — När skymningen inbröt gingo vi till Posthuset; hvar och en af oss gret helt tyst, men lotsade skämta helt högt. Jag kände huru broderns tårar rullade heta på hufvud och kind, när han lutade sig ner och kysste oss, just som vagnen rullade af. — Det blef så tungt om hjertat, vi greto så länge tills vi slumrade in. Men sömnen i en postvagn är föga värd, der man är omgifven af otäcka herrar som röka och snarka. Vi passerade Münster, Bremen och kommo till Haarburg några minuter för sent för att den qvällen begagna ångbåten till Hamburg. — Kl. 11 andra dagen voro vi i den fria Riksstaden. — Rosa sjuknade af trötthet, annars hade vi rest dagen derpå; men blefvo nu 5 dagar qvar i väntan på ny ångbåts-lägenhet. — Jag gret alla dagar öfver det att vi inte lika gerna hade kunnat dröja i Liège de dagarue, och till att råga vår förtviflan kom bjudningen till Pauline Glansenstjernas bröllop, dit vi sågo omöjligheten att hinna. — Af allt detta till-sammanlaggt fick jag riktigt aversion för hela Hamburg, dertill halp ännu mera menniskornas välvilja — en paradox som dock är lätt att förklara. — Axel hade recommendations bref till ett bankirshus Gestrin et Wagner, som voro till den grad beskedliga och välmenande, att de förde oss omkring staden, dagarne igenom. Fru Gestrin tog Rosa och mig i sin vagn (Axel hade i sin tur insjuknat), förde oss till Elbepaviljongen, den nya och den vackra, och till Engelska Trädgården, der vi kommo alldeles i extase öfver de gudomliga blommorna. I synnerhet minnes jag ett sorts Chinesiska liljor, både röda och hvita, mycket stora och så gudomligt vackra och välluktan-de, att jag velat ge en stump af min lifstråd att afklippas för att i min tur få afklippa en af dessa, — heldst en hvit. — Ända hittills kan man väl ej begripa hvad plåga vi hade af de goda mcnniskornas välvilja; vi voro ej nog otacksamma heller för att röna denna känsla; men sedan föll det dem in att skicka oss såsom honneurs-vakt sin första commis, compagnon, eller hvad han var och den der plågade mig åtminstone så outsägligt, att jag riktigt gjorde våld på mig för att ej visa det. Endera var han bekajad i Rosa eller i mig, eller kanske i oss båda, ty han förföljde oss öfverallt och hemsökte oss dessemellan i vår egen boning. — Vi sågo en qväll på stora Operan Hugenotterna; man lär måsta höra den flere gånger för att fatta den, ty med all min kärlek för musik, gjorde den på mig föga intryck.

— Deremot kunde vi skratta oss sjuka på lilla Theatern åt den galna Komikern Willhelmi frånWien, åt hvilken jag ännu skrattar, hvar gång jag tänker på hans besatta façoner.

En dag hade jag äfven den agréinenten att låta rycka ut två tänder och då fogade olyckan att vi blefvo bjudna till Gestrins på middag, der alla rätter blefvo skåderätter för mig som knappt kunde öppna mun. Jag hade så mycket mera godt af Herr Lund, vår förföljare, bofinken, con-toristen, som satt och höll mig sällskap under hela måltiden, till min verkliga förtviflan. —

Dagen innan vi reste, orkade Axel ännu ej följa oss till Table d'hôte, som var i nedre våningen af hotellet der vi bodde, utan vi fingo låf att gå ensamma, så rädda vi än voro. Dertill kom ännu, för att öka vårt obehag, att midt emot oss sutto flere herrar, som vi märkte ideligen sågo på oss. — Vi talte helt sagta Svenska med hvarandra, och tordes knappt se opp, då en af dessa herrar frågade oss något om Köpenhamn.

— »Jag har aldrig varit der», svarade jag kort på hans fråga, som tycktes vara ställd till mig.

— »Låt nu bli att tala med dem», sade Rosa, annars får vi hela skocken på halsen på oss.>

— »Det törs jag ej heller», svarade jag sagta.

— »Ni har aldrig varit i Köpenhamn, säger ni», sade åter den herren som på allt sätt försökte inleda samtal med oss; — det är ju besynnerligt, ty ni talar ju Danska.»

— »Det är ett misstag min herre, jag talar Svenska och har aldrig varit i Danmark», sade

jag.— »Ah! ni är Svenska! — jag ämnar mig äfven till Sverige! —»

Lycksam resa tänkte jag, och vi stego opp från bordet, glada att komma vår väg. —

Andra dagen var Axel så bra att vi kunde resa och när vi på jernvägscontoret kommo att köpa billetter för att afgå till Kiel, stiger åter samma herre fram till mig och började tala med mig. Men nu vände jag honom rakt ryggen, för att slippa honom. Från Kiel gingo vi på ångbåt till Köpenhamn. På ångbåten — hvem är den förste jag ser? — jo samma herre igen. Men den här gången gick han och presenterade sig för Axel, ty han såg att det annars aldrig skulle lyckas honom att komma nära oss. Det var, märkte jag sedan en rätt hygglig karl, en ung doctor från Berlin, som reste, liksom vi för sitt nöje. Han frågade mig skrattande, hvarföre jag var så rädd för honom i Hamburg.

— »Ser jag så grvm ut?» sade han. —

— »Nej inte numera, men vi voro rädda för det vi voro två ensamma unga flickor; min syster ser ej ut som en fru alls», svarade jag. Det gick med mig denna gång, som på Svithiod, der jag tog Baner i aversion; jag försonade mig nu äfven med denna ångbåtsbekantskap, som genom sitt muntra prat, förkortade tiden och gjorde resan mindre ledsam. —

— »Hur kommer det sig till att ni talar så vacker Tyska?» frågade han. —

— »Det har jag Bönche att tacka för», tänktejag, men svarade honom att det ej kunde vara hans allvar, ty jag gjorde jeinna språkfel.

— »Nå ja! hvad betyder det att ni ibland säger t. ex. das himmel», sade han! —

Han talte om Preussen för mig och jag talte om Finland för honom och sade att det var vackrare än hela Tyskland tillsammantaget.

— »Det måste jag se», sade han; (gud vet huru många redan hotat med detsamma) »ni måste ge mig er adresse, att jag der må hitta reda på er.»

— Jag skref den i hans plånbok.

— »Men kanske ni inte känner igen mig när jag kommer», sade han.

Jag svarade att det nog vore möjligt; ty jag hade redan glömt en mängd af de bekantskaper jag gjort på resan.

— »Ah! är det så mycket att räkna på er hågkomst», sade han, »då vet jag hvad öde som förestår mig. Får jag ej låf att lämna er mitt visite kort, när vi komma till Köpenhamn, för att möjligen förhindra en total glömska.»

— »Alltför gerna», svarade jag, öfvertygad om att han ej skulle få reda på oss i Köpenhamn, ty vi sade honom ej hvar vi ämnade taga in.

Vi voro blott en förmiddag i Köpenhamn men hunno på den tiden bese: Tivoli, Frue-Kirche med Thorwaldsens tolf apostlar, Thorwaldsens museum eller galleri, der hvarje enda af hans sta-tuer eger ett särskildt rum det ena smakfullare än det andra, och i den stora salen i midten af byggnaden står hans graf, — Djurgården, der jagändteligen fick se både lejon, tigrar och pantrar,

— Kongl. stallet, som satte min Cavallerist-själ i extase, och sist åto vi en pompeuse middag hos Vincent, i sällskap med Rvttmästar Ekman (Axels bekanta) och en Platen från Skåne, drucko oeil de perdrix, och stego just i vagnen för att fara ner till ångbåten, som skulle föra oss öfver sundet, när vår Berliner doctor skickade oss sitt kort, och i porten af hotellet stod han sjelf och sade oss farväl. — Huru hittade han rätt på oss?? — Kl. 11 om qvällen konmio vi till Helsingborg. Vi läto en husar-soldat visa oss vägen till general-Adjutant Platen — han var ej svår att få reda på; men när vi kommo dit hörde vi att Tante och cousinerna voro borta, blott Morbror med

sönerna hemma, och då smögo vi oss sagta in till morbror och hoppade honom om halsen, innan han hann ta reda på hvem han hade framför sig. Stor glädje och gamman! —

Morbror lagade sig genast i ordning att följande dagen följa oss till Fliinge, för att göra hela den der församlade slägtens bekantskap. — Längs med hela vägen var folket i stor rörelse, unge Kronprinsen väntades till den instundande 700 åriga jubelfästen i Lunds domkyrka. På Fliinge blef det ett stort slägtkolorum; men vi hade ej tid att vara der mer än två dagar; under den tiden fingo vi på mycket nära håll beskåda Kronprinsen, som derstädes tog det Kongl. stuteriet i ögnasigte och åt Frukost hos Sophie Bennet. Jubelfäst-dagen foro vi alla af till Lund, åhördeder ofantligt långa predikningar både på Svenska och Latin, hvaraf vi visst blefvo bra uppbyggde; min andakt och uppmärksamhet bestod i att be-trackta den långa vackra Kronprinsen, som stod midt framför mig och Aurore Platen, och jag försäkrar, att åsynen af denna vackra figur, — >Så smärt och rak, som tallar i den Svenska jorden , gjorde oss mera nöje än alla professorernas tal tillsammangjutna. — Samma qväll reste vi från Lund, följde af Morbror Achates, till Helsingborg, derifrån vi på ångbåten Christiania, öfver Kattegatt skulle till Götheborg. Det stormade förfärligt, såsom alltid, på detta haf, alla voro sjösjuka och hade småningom gått ner i sina cajutor, men Rosa och jag sutto ännu på däck, der det visst var rysligt stormigt, och der man väl ofta blef öfversköljd af vågor, men der man dock hade friskare luft än der nere. — Då hörde jag en bekant röst gladt utropa: Tyckte jag icke mig känna igen dem; — det är Fröken Ehrnrooth!» Jag vände mig om, för att se, hvem som här kände mitt namn, och känner så igen Statsrådet Foss. Vi blefvo obeskrifligt glada. — Men det blef mörk natt och då måste äfven vi till slut gå ner under däck. Jag förbigår mycket gerna alla de scener som en stormig natt på ett skepp, förete. — De äro ej angenäma! — Jag var dock icke sjösjuk, men rysligt qvald af alla andras jemmer. När vi andra morgonen skulle lämna ångbåten, som stannade utanför Götheborg, var det en sådan mölja att vi alldeles tappade bort Gubben Foss,och fingo aldrig ta afsked af honom. Det ligger riktigt tungt på mitt hjerta.

I Götheborg åto vi hummer, togo ett bad och lade oss att såfva. Axel skulle skaffa billetter till canalångbåten, men kom till oss med den underrättelsen att alla cajutplatser, på hvartenda af dessa fartyg, varit sedan tre månader bortsålda och att vi fingo hålla till godo med däcksplatser under fem dagars tid, som den resan räcker. — Agréabelt perspectiv. — Kl. 5 0111 morgonen voro vi ombord. —

D. 6 September, skrifvit i en bondkoja.

Hu en sådan natt vi passerat! I går morgons då vi stego ombord, var vädret gudomligt, hvar-igenom vår vistelse på däck var rätt angenäm på den vackra Götha canal. Vi stego ibland af och gingo bredvid fartyget, som i slussarna gör långa uppehåll. Förtjusta af Trollhättans dansande böljor, som hoppa så snöhvita och sjungande utför bergen, kommo vi mot qvällen åter till fartyget. De lyckliga som hade hytter, gingo ner och lade sig, men vi arma fingo sitta på däck. Dock var vädret så gudomligt och himmelen så stjernklar att det var ett nöje. Kl. 12 på natten inlöpte fartyget i Vennern, och på en gång blåste det upp en så ursinnig storm, att hela däcket liknade en sjö, vid vågornas jemna sqvalande der-öfver. — Lungvåta och alldeles utfrusna satte vi oss tätt vid hvarandras sida invid ångmaschin, bedjande Axel gå ner i herrsalongen, dit vi ej kunde taga vår tillflygt, bland herrar som sofde.Damerna hade ingen salong, — det måste ha varit en qvinnohatare som byggde det fartyget!

Axel ville ej lämna oss, men vi föreställde honom att hans uppoffring, att bli våt, ej skulle hjälpa oss det mindsta, utan att det skulle göra oss mycket mera nöje, alt åtminstone vela honom i skyggd, då han ej det ringaste kunde lindra vårt elände. — Stormen tilllog på natten, allt rysligare, det brakade så i fartyget alt vi trodde det sprack i hvar minut, — krängningen var alldeles faslig, men vi voro fullkomligt friska ehuru utfrusna. Capitam kom ut, ty skeppet var i fara, och då såg han tvenne bleka, stelnade varelser, ihopkrupna vid ångtuten. Han bad oss för Guds skuld gå in i sin lilla cabyssa, som ej var hans utan styrmannens, emedan han äfven cederat sin hytt, och vi tackade honom hjertligt. Det hade ej behöfts länge, innan vi kolat af, tror jag. Vi lade oss med fotterna mot hvarandra på den lilla smala trädbänken, derifrånvi vid hvarsqvalpning af skeppet höllo på att tumla ner; men vi voro alldeles urståndsatta att sofva, ty ångmaschin bullrade så förfärligt under våra fötter att det liknade ett Orcus. — Alldeles våta om kjortlarna ända upp till knäet och rysligt trötta lågo vi en stund, helt känslolösa; Rosa

gret sagta, ty hon var helt sjuk af bara elände. — Nej ., tänkte jag, det här går inte an och man måste ta mod ät sig!

Jag ruskade på mig, och klädde af våra fötter emedan jag fann det bättre alt vara barlotad än med skoplagg som vattnet dröp af, och sedan bör-

9 — Adehiide Khrnroothjade jag résonnera med Rosa öfver var ymkliga belägenhet. — Ju mera vi beskådade den, — desto löjligare funno vi den. Rosa torkade tårarna, och jag pratade så rysligt mycket galenskaper för henne att hon ej visste om hon skulle bli ond eller god, men min outtröttliga humor började nästan smitta henne. Vattenkaraffin, hvars små spasmodiska hopp vi en lång tid åsett, på den lilla hyllan framför oss, gjorde nu ett för-tvifladt krumsprång och kom sättandes öfver våra förut genomblötta klädningar. — Nu brast ett länge hämmadt skratt fram, — alla våra lidanden föreföllo oss så rysligt löjliga och vi liknade oss vid Ortenbergska famillen. [?] — Vi beredde oss så gladt som möjligt till vår hädan-färd — ty knappast såg del ut som 0111 den betan skulle slutas med mindre. — Axel hade emedler-tid, när han såg alla herrarnas fasa der nere och Capitains skakning på liufvudet vid det en bit af rodret och ena båten rycktes lös och foro i hafsbotten, — sagta smugit sig bakom vår dörr, för alt höra 0111 vi skulle vara rädda; men i stället hörde han de alldra galnaste propoer och oupphörliga skraltsalfvor, från vår lilla hytt. De der tycks intet behöfva någon tröst , tänkte han och gick ner igen. — Mot morgonen lugnade det ändt-ligen så mycket att de kunde vända fartyget för att komma någonstans i land, och befunno oss bara ett par mil vid lag från Vennersborg, (der-ifrån vi gått ut den föregående eftermiddagen) ; på en öde strand der det blott fanns en bondkoja.Hela svärmen al' passagerare hade varit rysligt sjösjuka; vi begge voro de enda som mått för-träffligt, ehuru sämst lottade. Vi torkade emellan händerna våra våta kjortelfållar och lekte med våra bara fötter, som sågo så små och hvita ut, mot den mörka trädbänken. När fartyget ändteligen stannade, stego vi i land, och skyndade oss, innan någon hann förekomma oss, att intaga bondkojan. Blott två personer fingo plats bredvid och med oss der, en annan gång skall jag beskrifva båda två, nu går jag och äter färska potäter som Axel beställI oss, och lägger mig att sofva pä den utbredda halm de laggt på golfvet.

Nu skall jag beskrifva våra res- och koj-kom-pagnoner. Den ena är en Wienerska Mme Ida Pfeiffer*), som är en besynnerlig och intressant varelse. Hon har rest vida verlden omkring och har berättat oss sina färder vid Nilens stränder genom öknar med Bedouiner och Kameler och kommer nu sist frän Island och från foten af Heckla. — Hennes conversation är mycket qvick och rolig, och Rosa är hon förtjust af och säger alt hon skall omtala henne i de memoirer hon nu för andra gången ger ut. — Vårt andra säll-

*) Känd reseskildrarinna, som utgivit flere böcker. 1846 utkom hennes »Reise nach dem skandinavischen norden und der insel Island». Hon var hedersledamot av geografiska sällskapen i Berlin, Paris och Wien.

Utgivarens anm.skap i bondkojan var helt simpelt en ung Svensk Artilleri-Lieulenant, som heter Björkman. Det var således ett rätt piquant litet äfventyr att sitta, drifna af storm, i en liten bondkoja, med en författarinna och en ung Lieutenant. Axel gick ut att plocka blåbär med de andra passagerarena, och under tiden hvilade vi i stugan. Rosa och fru Pfeiffer sutto på de enda stolar som fanns, jag låg på halmen på golfvet ocli Lieutenanten salt vid mina fötter! Tablean vivant!!!

Nu fick jag igen en dum idée i mitt hufvud. — Vi hade 5 dar att passera på ångbåten, tänkte jag, och hvarmed skall tiden fördrifvas. Det blir rysligt enformigt! —Jag börjar coquettcra för Lieutenanten, så roar jag oss begge. — Sagt och gjordt! Jag börjar göra små frais de coquette-rie», — och i början var det roligt nog. — Vi blefvo så omsorgsfullt vårdade, och fastän det ej stod i någons magt att skaffa oss en plats under däck, bäddades vi på alla herrarnos kappor, till natten, på däck, Lieutenanten spände ett segel till tak ål oss, och höll vakt öfver oss när vi slumrade in. — Vi bådo honom att inte genera sig så och inte förkyla sig för vår skuld, men han sade att han ville se oss sofva, då han ej sjelf kunde göra det, och begärtc blott min kappa att svepa omkring sig. — Det var väl det mindsta jag kunde ge för alla sina pelsar han gifvit oss, och hela den natten var vädret mycket vackert.

— Till slut märkte jag att Lieutenanten dag från dag blef mera sentimental och 1111 ångrade jaghela mitt upptåg, ty min mening var ej alls alt han skulle ta saken alfvarsamt. — Straffet följde brottet ål — han hängde efter mig som en skugga och ledsnade ut mig alldeles. Mitt muntra skämt och alla mina bemödanden alt göra comedi af

alltihop, bidrogo blott att få honom mera tragisk! —

Jag hade emedlertid fått ögonen på en annan figur. — Del var en Holländsk Officer. —

Hvem liknar den der herren? frågade jag Rosa sedan jag en lång stund betracktadt honom.

Koulikoffsky! — alldeles som ell bär! utropade hon. Han presenterade sig för oss. Han var Krigsministerns i Holland adjutant och hello Steuerwald, och utmärkt hygglig. —

En dag begärte han af fru Pfciffer tillåtelse all få rita hennes porlrätt i sitl resc-album och bad henne se glad ut för att få denna min på porträttet. Fru Pfeiffer hittade på, lill ernående af detta mål, all bland passagerarne söka upp en rysligt dum flicka, som hon satte emellan sig och oss, och för denna berättade hon alla de vidunderligaste reseäfventyr, hvaråt vi skrattade så ursinnigt alt Steuerwald flere gånger måste kasta bort blyertzpennan och hålla sig i sidorne. —

Flickan trodde allt, men vände sig blott emel-lanåt lill oss och sade:

Man kunde nästan tro alt det vore omöjligt.»

Våra skratlsalfvor blefvo ännu förrycktarc ochSteuerwald började under berättelsens gäng, få porträttet färdigt. —

Dä fick jag en idée, under det de andra åhörde fru Pfeiffer, — och den idéen var, som vanligt, litet galen, men blef exeqverad. — Visst hesite-rade jag en stund — men lusten tog öfverhand; qu'importe tänkte jag, — det är ju en gift karl och dessutom så otroligt lik.....

— »Capitaine Steuerwald», sade jag, »voulez

— vous me faire un plaisir?» —

— »De tout mon coeur, Mademoiselle!»

— »Veuillez avoir la bonté de me faire votre portrait.» —

Steuerwald såg på mig med mun oppe!

— Que je Vous fasse mon portrait?» sade ban med en så komisk häpnad alt jag började gapskratta.

— »Oui, monsieur, votre portrait.» —

— » Oh mademoiselle, vous plaisantez avec moi! Quel plaisir pourrait vous faire mon portrait?»

— Écoutez, Capitaine Steuerwald», sade jag allvarsamt, — »je ne plaisante pas, et je veux votre portrait parce-que vous ressemblez à —

— c’est à dire — je voulais dire----que

--que — que votre visage me plaît infiniment. »

— »Oh! c’était cela! je ressemble à quelqu’un! Mademoiselle, je suis à vos ordres!» —

Tvenne speglar ställdes i vinkel framför Steuer-wald som började rita.Est-ce bien comme cela? frågade han, — n'y a-t-il aucun changement à faire?» —

Eh mais! — laites comme vous le voyez dans la glace» — sade jag.

— Soyez sincère Mademoiselle; — je sais bien que ce n'est pas mon souvenir que vous voulez retenir; dites donc alors, pour que je puisse le faire plus ressemblant, s’il n’y a aucune nuance, aucun trait qui diffère entre mon visage et celui que j'ai le bonheur de vous rappeler.

Jag sade upprigtigt de små förändringar jag önskade; men oaktadt två, tre förnyade försök fick Steuerwald det ej likt. —

Jag blef utan portrait. —

Steuerwald utgjorde emedlertid vårt sällskap och nöje under de långa, ledsamma dagarne, och Lieutenanten deremot min cauchemar. Stockholm presenterade sig ändteligen för våra blickar och vi logo afsked af alla våra rescamrater. — När turen kom till Steuerwald kunde jag ej styra mig, utan gick emot honom och räckte honom min hand:— Tenez, capitaine b sade jag, maintenant que nous sommes au moment de nous dire adieu, probablement pour toujours, cela me fait de la peine!» —

— Et à moi donc! sade Steuerwald rörd, — croyez, mesdames, que votre connaissance sera

toujours pour moi un agréable souvenir!

Ilan gaf oss sitt visite-kort (om jag rätt ser efter lär jag redan ha en artig mängd af dessasouvenirer, —) och vi skrcfvo våra namn i hans album. —

När vi kommo till Stockholm, foro vi åter omkring, dil vi ej hunno sisla gången. Lieutenanten följde som en hund med öfver allt. — I morgon fara vi, gud ske läf lill Uppsala, tänkte jag, och så äro vi väl honom q vilt. Fru Pfeiffer följde med oss, men vi voro ej mer än en eftermiddag i hela staden. — Del kostade på mig, ty jag blef förtjust i den älskvärda Oncle Robert Kraemer. som kom lill oss, när han fick veta alt vi voro i stan, och passerade aftonen med oss hos öfver-stinnan Silfverstolpe. — Ilade han längre fått vara med oss, tror jag vi blifvit hans favoriter, lian var redan på god väg att tycka om Jeannettes barn . Så tidigt andra morgon, vi än reste af, följde han oss på ångbåten och hade skrifvil små nätta verser, åt oss, under natteris stillhet. Hvem tror man att var den första alt ta emot oss i Stockholm? — Jo Lieutenanten, Björkman, min skugga, som i full uniform stod på quai n! —

Jag blef riktigt förtvifladl! Det är rätt ät dig, coquetta markatta! hviskade mig en hämnande Nemesis! —

Men min gud , tänkte jag som pojken i fabeln, förslår du dig då inte på raljeri!? —;

Han förstod sig rakt intet derpå, utan var verkligen kär på fullt allvare. —

Sedan han förföljt oss på gatan, vid table d’hôte, till vårt qvarler — öfverallt, — sade vi alt vi ännu hade en liten inpackning att görainnan vi gingo på Finska fartyget. Han erbjöd sig att hjelpa oss, men då bådo vi honom för all del inte genera sig vidare för vår skuld, utan togo helt simpelt afsked af honom. Vi skulle gå ombord, samma q väll; llenricltc YVachtmeister och Ida Plåten, som voro i Stockholm, kommo för att säga oss farväl. — Oaktadt vår vistelse i Stockholm var ganska kort, den sista gången, bcsågo vi dock Haga, djurgården, Rosendal etc, i [-sä11-ska])-] {+sä11- ska])+} med Fru Pfeiffer; detta skedde dock innan vår färd till Uppsala, ty derifrån sågo vi cj till henne mera. Hon reste till Dannemora grufvor och vi vände 0111 till Stockholm. På denna återfärd rann mig ett minne i hågen. Vid farleden ligger ett ställe som heter Sjö, och i Maj månad sutlo vi vid Table dhöfe i Stellin fyra resande som gåfvo hvarann löfte alt träffas der, och löftet beseglades i ett glas Champagne; bra vackra läppar bådo de resande vara välkomna till Sjö och dessa läppar tillhörde Baron Johan Banér, min första ångbåtscourloisic! —

Nu var tiden för korrt och löftet måste brytas. Det var väl, tror jag, ty vi hal va sedan hört så mycket ondt 0111 denna Banér. — Den vackra ytan döljde ett full inre! Det har verkligen kostat på mig alt så alldeles mista alla illusioner 0111 honom.

Dock kunde jag cj afhålla mig från att gå upp på däck, ehuru det regnade och se mig omkring. Jag frågade af en vild främmande dame, som såg högst perplcxt ut, om hon inte visste hvartåtden Bancrska egendomen Sjö låg; hon pekade åt det väderstrecket och en lång stund tog mina ögon litet vemodigt denna direction. — Jag hade dock en gång i denna verlden velat återse detta unga — och vackraste ansigte jag någonsin sett!!

— Hvad angår det mig, att han är en vindtbeutel

— jag är inte hans domarinna; en vacker tafla betracktar man ju med nöje utan att fråga hvem och hvad den menniskan varit, som står framför en, på duken; — mycket mera måste man ju då fästa sin beundran vid ett skönt och le/vande mennisko-anlete! —

Klockan 12 om natten gingo vi ombord på del Finska Menschikoff, ännu för sista gången följda af Lieutenanten. — Vi hade ej hjerta att skjutsa borl honom och förmena honom denna sällsamma förlustelse i en regnig stormig natt; — jag var likvisst bra glad att inte utrikes permission kan fås så lätt, ty då hade han nog följt ända till Finland! —

Jag såg, när vi i mörkret sade honom farväl för alt gå ner i vår cajuta, huru stora tårar rullade utför hans ansigte och ännu, sedan vi länge redan varit nere och dörren af nya passagerare öppnades, satt en mörk figur med ögonen häftade på den punkt der han sett oss försvinna. Ack alt menniskor skola ha så lättrörda hjertanlll — Att på allvar kunna bli förtjust i mig! En ryslig storm hade grasseral dagen innan vi reste frånStockholm, det gick således ännu cn stark sjö och dessa långa vågor efter stormen äro nästan värre än stormen sjelf; — också fanns ej en frisk mcn-niska bland passagerarne, utom jag, och Rosa hade visst kunnat vara det älven 0111 hon legat stilla, men i sin godhet cederade hon sin säng åt Sophic Björkenheim med sin pojke, öfver hvilka en vattenkaraffin hade stjelpt ner och gjort deras läger obegagneligt. De lade sig då i Rosas säng, som var under min, och deras rysliga jemmer gjorde mig så hjertängslig, att när det dagades gick jag min väg, upp på däck och tog Rosa med mig, som blef bättre så snart hon slapp hela den jeremiaden der nere. —

Vi trodde att Anna och Matliilda Björkenheim skulle ge upp andan, ty maken till sjösjuka har jag ej sett. —

Vår sejour i Äbo, var liksom alla Äbosejourer

— ofantlig! —

Vi fingo beriitta våra mandatcr både för kända och okända, så munnarna kunde gå ur led och tills vi blefvo alldeles oppledsna.

Tre dagar derpå kl. 5 på eftermiddagen, rullade vår vagn pilsnabb utför Sesta stora backen; det kära, välbekanta gula huset vid Kivijärvis blå, sagta sqvalpandc kristallklara bölja, skymtade mellan träden och minuten derpå skallade detta: Välkomna barn, välkomna syskon! » som i hela vida verlden ej utgår sålunda ur några mennisko-läppar, och ingenstädes heller klingar så kärt!! —Ocli nu! farväl i sannsagor från Södern. När åldern engång blekt håret, skall ert minne ännu finnas qvar, sedan annat förgått!IIFÖRÄNDRADE FÖRHÅLLANDEN

Genom general Ehrnrooths död 1848 inträdde en stor förändring i livet på Sesta. Generalskan Elirnrooth omhändertog egendomens skötsel med tillhjälp av en inspektor och hon ställde, såsom hennes dotter i den förut omnämnda lilla skildringen Min ridhäst säger, allt på en mycket enklare fot än förr . Sedan sönerna lämnat föräldrahemmet och dottern Rosa gift sig med tull-förvaltar Axel Boije, bestod familjen på Sesta av modern jämte döttrarna Elise, Adelalde och Emma, och efter fru Rosa Boijes redan 1855 inträffade död, uppfostrades även hennes lilla dotter Rose-Marie i sin mormors och sina mostrars hem.

En gång långt senare i liden, då 1800-talet hade sjunkit ned i det förflutna för atl lämna rum åt ett nytt århundrade, har Adelaide Elirnrooth redogjort för de kvinnliga familjemedlemmarnas liv i hemmen under de tider, som man brukar kalla de gamla goda tiderna >*). Ombedd atl göra del vid ett av Kvinnosaksförbundet Unionens

*) Infört i Nutid 1900 s. 411 o. f.möten, samtyckte hon pä ¡'rund av att hon var den enda, som dåmera inom denna krets genom personlig erfarenhet kände till tänkesätt och sedvänjor i fråga om de unga familjeflickornas uppfostran och det sätt, varpå de för 50 eller 60 år tillbaka inriktades i livets olika förhållanden. Det hon sade, då hon sålunda lät »skuggor från förflutna dar stå upp ur tidens natt , har naturligtvis i en del avseenden giltighet även för henne själv och hennes egen ungdomstid.

Den mest framträdande bristen för både äldre och yngre döttrar inom medelklassen och aristokratin var, sade hon, bristen på ett regelbundet, fängslande och isynnerhet nyttigt arbete. Om det erkändes eller icke, så uppfostrades flickorna i själva verket med intet annat positivt mål för sina strävanden än att göra ett gott — det ville säga ett förmöget gifte.

»I väntan härpå växte ungmön som liljorna på marken, utan eget ansvar, sprang och log fram’ snällt uti hushållet,

klinkade på pianot, målade blommor och små tavlor till julklappar, knypplade om sitt bjäfs, sydde pappas och brödernas skjortor eller varjehanda onödiga, ofta smaklösa broderier, som höllo dem snedvridna vid sybågen och förstörde ögonen. De ’visa jungfrurna’ sågo därvid efter, att de hade olja i lamporna för altmöta den förespcglade och väntade brudgummen, som — dessvärre nog så ofta uteblev.»

Sedan den unga flickans uppfostran avslutats vid omkring femton års ålder, bortplottrades ofta hennes tid både av henne själv och av alla hennes närmaste på idel obetydligheter. Stadsflickans tidsfördriv var språng i butiker, visiter, kallprat på kafferep, supéer, baler o. d. På landet sysslade husets döttrar med hushållsbestyr, varvid de ofta nog endast skramlade med mammas nycklar , och då de idkade små talanger var det för att roa främmande och göra hemmet angenämt».

Verkligt bildande och förståndsutvecklande läsning stod icke högt i kurs — lektyr mitt på ljusa dagen betraktades som självsvåld. Tidningsläsning, som hade kunnat vidga blicken genom att rikta den ut på samtidens stora världshändelser, ansågs egentligen icke vara en lämplig sysselsättning för familjens kvinnliga medlemmar. — Myckel innehållsrika voro ju heller icke våra tidningar då för tiden.

En gång i veckan hämtade postbudet på landsorten i sin väska dessa små lappar av en mindre näsduks dimensioner, som voro pressens alster i vårt land. Och därtill kom, i några hus,

10 — AJelaide Ehmroothsvenska tidningar, månadsgamla och jämmerligt svärtade av censuren. I de flesta familjer nöjdes man med Finlands Allmänna Tidning, vars politiska avdelning försiktigtvis höll sig mest inom rubriken Turkisk-Grekiska angelägenheter och dylikt. För resten serverades läsaren med Kungörelser’, annonser och annan oskadlig lektyr. Abo Underrättelser och Åbo Tidning redigerades i menlös anda vid minnet av att motsatsen kostat Afzelius och Arvidsson landsförvisning. ’Borgå gumman’ hölls för sitt småtrevliga skvaller och Helsingfors Morgonblad för sin redaktörs, J. L. Runebergs skull. Så kom kronan för den tidens finska press, Saima, som överallt slukades med begärlighet tills — den vart indragen för alltid. Sådant hände, även i vad man nu anser lyckligare tider för vårt land och vår press. Vad Helsingfors Tidningar beträffar utgjorde dess följetong (dit, då där i små portioner utminuterades två gånger i veckan Fältskärens berättelser m. fl. av Topelii skönlitterära alster. När så Maamie-hen Ystävät utkom (det första mera spridda finska blad) — vilken kuriositet ansågs den ej vara, vilket huvudlöst försök!

Men, som sagt, tidningarna voro icke avsedda till Iektvr för den kvinnliga delen av familjen, som hellre uppmanades all ställa sig till efterrättelse lärdomarna i Fru Lenngrens kloka Råd till min dotter , där det säges:»Mod läsning öd ej liden bort, värt kön så föga den behöver.

Men skall du läsa, gör det kort, alt såsen ej må fräsa över.»

Och särskilt varnas där för »brydsam forskning i gazetten».

Att arbeta för pengar kunde alls icke bli tal om för en flicka av familj . Ifall de fattiga flickorna förfärdigade arbeten till försäljning, måste det ske i allra största tysthet, ty att arbeta för pengar ringaktades såsom simpelt och icke ståndsmässigt. Att en s. k. bättre flicka > kunde sitta för lön och arbeta sida vid sida med manliga kamrater , var något som man alldeles icke kunde tänka sig möjligt. Både äldre och yngre kvinnliga familjemedlemmar voro därför i ekonomiskt avseende fullständigt beroende av sina målsmäns förgottfinnande. Den gifta hustrun var omyndig — så som hon ända till senaste tider varit — och stod under makens målsmanskap. Också den ogifta kvinnan, oavsett vilken ålder hon än uppnådde, blev — intill myndighetsförklaringen av 18(53 — heller aldrig myndig att råda över sig och sina egodelar. Även om hon var miljonär, förfogade hon enligt lag icke över andra tillgångar, än dem hennes målsman och förmyndare prövade lämpligt att försträcka henne.Ibland hände det ju ock att förmögenheten, förvaltad utan kontroll, förskingrades av målsmannen och att myndlingen sålunda, ulan eget förvållande, plötsligt såg sig berövad alla medel för sin existens. Hennes lott måste då bli alt omhändertagas av förmögna eller välbärgade släktingar. I allmänhet ansågs det mesi passande och bäst för den ogifta kvinnan, även om hon egde förmögenhet, att leva under andras beskydd och vistas i någon anförvants hem, där hon så att säga, levde »på marginalen av andras lycka och livsgärning». Var hon gammal och fattig, blev hennes lott ofta

tung och svår i det främmande hemmet, hon nätt och jämt tolererades där, ifall hon villigt, ödmjukt och undfallande ställde sina krafter till förfogande och tålmodigt pysslade om vresiga och fordrande onklar och tanter, hade uppsikt över barn, vårdade dem, när de blevo sjuka o. s. v. Ofta blev hon därjämte en skottavla för sårande skämt, åtlöje och ironiska utfall.

Det här skildrade genomlevdes naturligtvis icke till alla delar av Adelalde Ehrnrooth själv, men hon var otvivelaktigt redan tidigt en skarpsynt åskådare, som gjorde sina iakttagelser i de kretsar hon tillhörde. Och vid den jämförelse, som hon drar upp mellan tidens kvinnouppfost-ran och den uppfostran, som kom gossarna till del, får man intrycket av något personligt upp-levat. Man tycker sig höra rösten darra under känslan av oförrätten, som blivit begången även mot henne själv, i det hon säger:

Gossarnes uppfostran bedrevs på helt annat sätt, ty från tidiga år tillhöllos dessa strängt under informatorns tukt att använda den dyrbara tiden. Dryga kostnader av staten och föräldrarna beredde sönerna tillfälle att vinna kunskaper, alt utveckla sina anlag, att koncentrera håg och krafter för att bli någonting', förtjäna sitt bröd, söka vara till viljan och karaktären självständige män. I motsats till sina systrar åvälvdes ungherrarne inga plikter i hemmet, då ju de behövde sin tid för arbetet på egen framtid, vare sig de sökte sin väg genom universitetet, ateljén, affärsbyråer, kadettkåren eller institutcr av vad slag dem syntes bäst. Tidigt inpräglades hos dem, att kunskap är makt och att arbetsduglighet ger individen anseende så inom som utom fosterlandet.

.....Varför fick ej hon [flickan] fritt liksom

hennes bror — som hade dubbel arvslott — utveckla sina anlag? På honom offrades mycket, även om hon, flickan, onekligen ansågs vara mer begåvad än han, när de växte tillsammans.

— På dylika frågor gavs svaret (om ock ej i klara ord): 'du är ju blott en flicka och bör ej frångå kvinnans bestämmelse'. Far- och mor-föräldrar, pappor och mammor, tanter och onklar trummade jämt i hennes öron förkastelse-domen över ungmön, som sökte oberoende, uttryckte egen vilja och avvisade andras beskydd, över en 'självständig dam', ett kavat fruntimmer med skäggbrådd skuggande hakan, en lärd i stubb m. fl. avskräckande mönster, som man flydde i sällskapslivet. .. Huru snedvreds icke mången ung kvinnas andliga varelse för all få densamma inklämd i den allmänna opinionens fastställda form för sann kvinnlighet.»

Naturligtvis stod uppfattningen 0111 orättvisan i dessa samhällsförhållanden som helhet icke klar för Adelaide Ehrnrooth under de glada ungdomsåren. Om hon också själv uppreste sig mot påbud och förmynderskap av den äldre generationen — såsom all livskraftig ungdom gjort det i alla tider — så var det naturligtvis först då livet och erfarenheten bragt hennes egen personlighet till mognad, hon kunde överblicka det för hennes rättskänsla och kvinnomedvetenhel kränkande i den ställning, som både i hemmen och i samhället anvisades kvinnorna. Medvetet eller omedvetet för henne själv inriktades även hennes ungdomsliv i fåran av dessa missförhållanden, tills hon med egen kraft förmådde bana sin egen strömfåra genom livet.

Det finnes ej några andra av 111ig kända an-teckningar av Adelaide Ehrnrooth från ungdomsåren än hennes resejournal. Men denna ådagalägger tillfyllest, hur intensivt hon upplevde sin första ungdom. I brev, skrivna av hennes ung-domsväninna Alexandra Edelfelt, ser man henne skymta fram i samband med sällskapslivet på 50-talet i den lilla staden Tavastehus. Under någon tids vistelse hos anförvanter och vänner i Petersburg torde Adelaide Ehrnrooth även tagit del i det lysande societetslivet i den ryska kejsarstaden. Man kan sålunda sluta sig till att nöjeslivet intog en betydande plats för henne i ungdomsåren.

Under en del av 1850- och början av 60-talet överflyttade generalskan Ehrnrooth och hennes döttrar om vintrarna från Sesta till Tavastehus, där flere av deras släktingar den liden voro bosatta.

I boken om Alexandra Edelfelt*) säges, att vid denna tid rådde ett ovanligt livligt sällskapsliv i Tavastehus. En del av den inhemska indelta militären var förlagd till den lilla orten, som också var residensstad för länets guvernör. Officerarna vid den indelta bataljonen, vars chef då var Adelaide Ehrnrooths broder Robert, utgjorde

*) Bcrla Edelfelt: »Alexandra Edelfelt».självfallet ell mycket viktigt element i nöjeslivet, liksom även officerarna vid de ryska trupper, som under Krimkriget voro stationerade i Tavas-tehus. De granna karbiniererna, ulanerna

och kosackerna bidrogo naturligtvis till att öka ståten. Familjerna på de stora herrgårdarna och adelsgodsen i omnejden infunno sig också ofta till balerna, assembléerna och tillställningarna i den lilla staden med det för dåtida förhållanden lysande och animerade sällskapslivet inom en krets, där alla kände varandra och en stor del av medlemmarna kunde räkna släkt sinsemellan. Där fanns, säges det, i alla dessa hem »levnads-lifstiga ungdomar, som icke satle i fraga all tillbringa många timmar i damm eller snöyra på landsvägarne, 0111 det gällde atl ha roligt .

I breven, som fru Edelfelt på 50-talet, då hon var bosalt i Tavastehus, skrev till sin mor fru Brandt på Kiala nära Borgå, beskrives detta sällskapsliv utförligt. Hon omtalar där även en mindre umgängeskrets, som bildades av henne och hennes närmaste vänner AdelaTde Ehrnrooth jämte systrar och deras kusiner fröknarna v. Kraemer och måhända även andra. Man sammankom för att läsa och diskutera, man skrev vers och redigerade en handskriven tidning, vars medarbetare antagligen i skildringarna av dagensVY I-RAX SKSTA

Oljemålning av V'. Westcrholmhändelser på ungdomens vanliga vis icke hade mycken misskund med offren för de kvicka pennornas skämt och krilik. Tyvärr har intet nummer av denna tidning blivit bevarat för eftervärlden.

I breven ser man ibland den unga, muntra Adélaïde Ehrnroolh med det djärva humöret som en förgrundsfigur i ortens sällskapsliv. Beskrivningen av huru första maj 1858 firades med en större utflykt av ett talrikt sällskap visar henne till häst, eskorterad av länets guvernör O. C. Reh-binder och en hop unga officerare, medan övriga damer följa efter i vagnar och chäsar. Och om ell annat festligl tillfälle skrives i breven: Baron Kehbinders bal är dagens fråga. Hela länet är sammankallat, och själv har han sagt, att han önskar man skall vara så elegant som möjligt.. . Adèle Ehrnrooth skall ha vit sidenklänning med äkta spetsar» o. s. v.

Guvernören baron Rehbinder hörde till de forna byråkraterna, som på ett mycket egenmäktigt sätt förvaltade sitt ämbete. Av en, som personligen känt honom, har han för mig även beskrivits som en hög herre med originella vanor. Till dessa hörde bland annat den promenad, som Tavasteliusborna dagligen såg honom företaga i stadens vackra park, åtföljd av en kosack, på be-hörigt avstånd bakom honom, med uppgift att bära hans pipa jämte en vattenkaraffin, för den händelse lians excellens behagade bliva törstig under promenaden.

I ett annat brev omtalar fru Edelfelt ett namnsdagskalas på en av de stora tavastländska herrgårdarna. Det var ett namnsdagskalas som förslog , säger hon om den sedvanliga Kristinedags-firningen den 24 juli på Vanantaka hos herrskapet Standertskjöld. Där hade varit riktigt utmärkt roligt», hon hade varit tillsammans med »hyggliga, goda, glada, fina människor... Ja, där var ett sådant surr med folk att jag ännu är riktigt yr i mössan efter allt livet där .

Sedan den viktiga presentationen försiggått, började sockenherrskaperna och grannskaperna infinna sig likasom stadsbor. Dans, prat, ett vackert fyrverkeri, två luftballonger, mat och dryck och roligt i parti — del var aftonens program och det genomfördes ganska lyckligt. Kl. 1 i;2 ungefär reste gästerna bort. Det befanns att där varit 93 personer ’med kvinnor och barn’ och 2(5 kuskar, som också ätit och druckit, alla objudna men väntade och hjärtligt välkomna. Hemmet på Vanantaka är i mitt tycke utmärkt trevligt. Ingenting grant i någonting ... Maten god men alls ej utsökt, utan vanlig kalasmat: å la dauber, kalvstek, ingen budding, som jag minns, stektstor fisk, makroner, blanc manger. Scherry, portvin och öl, det var namnsdagsmaten. Hjärtligt, enkelt och fullkomligt fritt behandlas var människa där. Värdinnan hade själv hela bestyret och värden passade upp vid supén och d:o alla barnen d. v. s. utom pigorna. Sedan alla rest, som sagt var, blev där ett stoj av större omfång: dans, blindbock, skratt och prat, så att det aldrig höll på att ta slut. Sedan herrarna äntligen gått ner och husets unga söner, kadetterna, och en hel svärm med främmande pojkar blivit med våld utkörda, skulle funderas på att få sova. Men fundera blev det. Jag inkvarterades i ett rum med gumman Kraemer och Rosa i tre sängar, i rummet bredvid lågo frih. Munck och flickorna Ehrnrooth d:o i tre sängar, ocli sedan pä andra sidan lågo de 8—10 i skock. Naturligtvis blev det här, som vid alla stora liggningar ett oupphörligt försökande att förstöra varje möjlighet till sömn för alla de andra, ocli Adèle Ehrnrooth var ihärdigast. Jag tror klockan gick åt 4, innan hon kunde lämna oss i ro med sitt evigt återkommande ’God natt, god natt, go’vânnerl’

- Följande dag, som var söndag, stannade ännu en del av gästerna kvar och tiden fördrevs med prat och små

promenader och sång i oändlighet».

I ett senare brev (d. 17 februari 1862) omtalas, huru järnvägen mellan Helsingfors och Tavaste-hus — den första järnvägssträckan i vårt landäntligen kunde öppnas för trafik. En kall vinterdag, den 14 februari, såg brevskrivarinnan det första lokomotivet glida in på den nybyggda stationen, följt av en lång rad av vagnar, i vilka sutto medlemmar av landets regering och andra honoratiores och inbjudna. Av den talrika människomassan, som samlats för att taga emot den underbara ånghästen, uppstämdes Vårt land. — »Glada hälsningar, kyssar, famntag, handslag växlades; de resande anmodades att inta en väl serverad frukostmiddag, och snart voro hundradetals personer i en för liv och välbefinnande vådlig endräkt sammanpackade i 1 :sta klassens väntsal, buffetter, tamburer och angränsande rum».

Tal höllos, skålar druckos och sedan hade verser av den outtröttliga fröken Ehrnrooth i hast fabricerats och deklamerats, på vilka domprosten [Borg] i enkla ord svarat , och därefter blcvo både svaret och verserna översatta till finska och ytterligare betackade».

Ur några uppbevarade brev från olika medlemmar av familjen Ehrnrooth till fru M. Ambro-siani, född Hoving, numera bosatt i Stockholm, får man en och annan uppgift om familjens liv i Tavastehus och på Sesta i början av 1860-talet. Fru Ambrosiani vistades under några år i detEhrnroothska hemmet såsom lärarinna för den unga Rose-Marie Boije, och breven till henne äro skrivna under ferierna, som hon tillbringade på annan ort.

1 ett av dessa brev, skrivet på Sesta den 4 augusti 1863, omtalar Adelaide Ehrnrooths syster Emma en annan stor händelse i Tavastehus, vilken för alltid står inristad i tideböckerna. Det var kejsarbesöket, som den lilla staden fick emot-taga, då landets monark om sommaren infann sig i Finland. Besöket, som torde föranletts av den spända ställningen i den dåvarande utrikespolitiken, hade närmast till ändamål mönstrandet av de finländska trupperna, som voro församlade i läger invid Tavastehus. Både där och under vistelsen i Helsingfors blev Kejsaren-Storfursten pä det varmaste hyllad av alla samhällsklasser. — I brevet från Emma Ehrnrooth beskrives

med hvilken ståt man emottog Kejsaren i Tavastehus, samt alla de parader, illuminationer och äreportar man der anordnat. All denna grannlåt hade vi lyckan att få vara med om och både Rose-Marie och jag voro med bland de blomsterströende fruntimmren. Enthousiasmen var öfverallt gränslös och säkert är att man aldrig sedt och troligtvis aldrig får se något dylikt i lilla T:hus.'Man hade enkom för tillfället frän Sesta rest in till Tavastehus. I brevet säges, att resan »annars hade varit mycket trevlig, om ej Adèle hade insjuknat i en svår ögoninflammation . Hon måste sedan kvarlämnas i staden under läkarvård; hennes ena öga var så svårt angripet att det blev fråga om en eventuell resa till Helsingfors för undergående av en operation.

lJå hösten samma år träffades familjen Ehrn-rooth av en stor sorg genom att Emma, den yngsta av döttrarna, avled, endast 26 år gammal. Det blir allt tystare och tommare i den förr så talrika och glada kretsen. En del av vännerna har också flyttat bort från Tavastehus. I ett brev från Adelaïde Ehrnrooth till M:lle Hoving (den 3 januari 1864) beskrives julkvällen, som förflöt »passabelt utan andra gäster än en gammal släkting. Med anledning av en planerad resa till Helsingfors tillägges i brevet: Här i stan är så fruktansvärd! tråkigt att man må upplyfta sina händer i tacksamhet för alt slippa härifrån».

Ännu tydligare och starkare framträda sorgbundenheten och ensamhetskänslan i etl senare brev från samma år (den 28 juni), däri Adelaïde Ehrnrooth skriver:.. . »sedan er af resa har tiden synts oss högst lång och trög. Första qvällen jag, vid det vi skulle gå till sängs, fann det inre rummet tomt, sågo både Hose-Marie och jag båda sorgset på hvarandra och suckade: ’borta!’ Men när flickan hade somnat in, förföll jag i djupa tankar, som slutade med bittra tårar öfver detta lifvets eviga refräng, som heter — afsked! Snart skall jag också säga min flicka [Rose-Marie] farväl och när jag sedan ser mig omkring i min fordom så talrika och lefnadslustiga, nu så toma och tysta familleкring, — då ville jag gerna luta ned hufvudet och somna — vore det än den långa, djupa, goda sömnen i grafven!

Den djupa melankoli, som avspeglas i dessa rader, var ju icke någon Iynnesegenhet hos Adelaide Ehrnrooth. Minst av allt var hon av naturen tungsint och grubblande. Hon var tvärtom käck, snarrådig och begåvad med ett

starkt verklighetssinne, vilket allt till fullo bekräftas av hennes resejournal liksom även senare av hennes polemiskt-litterära verksamhet. Familjens samhällsställning hade tillåtit henne en viss överlägsenhot i uppträdandet, den goda tonens och konvenansens fordringar hade ibland fått litet jämka med sig, om det fallit henne in, och hon kunde vara kokett, utmanande och övermodig.

Jag kan vara horribelt högmodig, även jag , säger hon i ett av breven till M:lle Hoving.De i brevet av den 28 juni nedskrivna orden tyda på en inom henne försiggående förändring. De äro icke blott ett utbrott av ensamhetskänslan eller en av hennes kraftiga temperament framtvungen opposition mot ödsligheten och förändringarna i hemmet, utan vittna säkert om en mer komplicerad själskris, framkallad även av svikna förhoppningar och krossade ungdomsdrömmar 0111 kärlek och lycka. Om då till den sorg, som fyller ett människohjärta, när den outgrundliga döden gör sitt inträde i hennes närmaste och käraste krets, sällar sig smärtan, förorsakad av gäckade och grusade ungdomsdrömmar, då kan det väl hända, alt även den gladaste och modigaste lutar ned huvudet under trycket av livets och dödens olösliga gåtor.

Men såret, som den krossade lyckodrömmen kvarlämnat, och som kanske endast långsamt läktes, kunde döljas under det aristokratiska skyddsvärn, som kallas esprit — denna odefinierbara sammansättning av gott förstånd, snarfyndighet, munterhet, kvickhet och slagfärdighet. Adelaide Ehrnrooths kärlekssaga tillhör det numera okända. De antydningar jag hört därom, äro alltför obestämda och utan bevisbar grund för att här kunna framläggas.

I verser, författade av fru Alexandra Edelfelttill den högtidsdag, då hennes ungdomsväninna fyllde 70 år, gives på ett livfullt varmt, psykologiskt fint och helt säkert riktigt sätt en bild av Adelalde Ehrnrooth, då efter ungdomstidens glada och övermodiga lek det genombrott egde rum, som avgörande medverkade till att hennes personlighet leddes ut till arbete för ideella värden. Ur hyllningsdikten, som senare i ett annat sammanhang skall i sin helhet införas, återges här följande två strofer för alt fullständiga bilden av Adelaide Ehrnrooth vid ifrågavarande tidpunkt av hennes liv:

>11jiirtaLs unga blyga drömmar med förståndigt tal och

råd,

Mitt i våren froslförbrända, falla utan hopp och nåd. Läkes hjiirtesår med tårar? Nej, med spänstig krigsmanspli Slår hon upp och gömmer smärtan under blixtrande

esprit.

När det unga, tappra sinnet sörjt silt fallna Sveaborg, Vaknar tanken på de lusen, som fåll sörja samma sorg: Upp all hjälpa dem som planlöst, viljelöst sitt liv förströ! Halva mänskligheten lider. Ce que femmc veut, Dieu

le veut.»

U — Adelaide EhrnroothBEGYNNANDE LITTERÄR VERKSAMHET

Till julen 1863 utkom en liten bok, på vars titelblad lästes: Sagor och Minnen af A—i a . Den innehöll ett trettiotal korta dikter — bland dessa även den förutnämnda hälsningen Vid första järnvägstågets ankomst till Tavastehus 1862 samt några versifierade legender och sagor från Rhen.

Det mest anmärkningsvärda är väl numera, att det tunna lilla häftet blivit försett med ett företal av Z. Topelius, som skriver:

Dessa dikter av inhemsk hand ha nedskrivits utan tanke på tryck och lämnas utan anspråk åt allmänheten. Sannolikt hade de aldrig vågat träda utom den enskilda krets, i vilken de skådat dagen, därest icke förf. med deras utgivande velat bereda någon liten skärv åt ett välgörande ändamål. -

Anmodad att genomgå dikterna före utgivandet, har jag, med förf:s tillåtelse, i några delar omarbetat sagorna om Lurley och Undine och i några bland de övriga dikterna gjort mindre ändringar. Största delen av innehållet är icke vidrörd och har, enligt min mening, icke behövt del.Jag tror att läsaren skall i vartenda av dessa stundens

flyktiga alster finna en tanke, — och det är mer än som kan sägas om alla diktsamlingar. Även när denna tanke har varit alltför snabb för att vidhållas konsekvent och skapa helgjutna bilder, ser man den ständigt återkomma och lyfta sig fritt på växande vingar.

Alltför få för att kunna trötta, skola dessa dikter, där tåren omväxlar med löjet, bevara minnet av en tänkande själ och ett älskande hjärta.

Helsingfors i november 1863.

Z. Topelius.

Dikterna i den lilla samlingen utvisa naturligtvis inflytande av litterära förebilder, främst To-pelius. För övrigt är det heller inte svårt att upptäcka Anna Maria Lenngren bakom verserna i -Sockenvisiten , ehuru framställningen helt säkert är byggd på författarinnans egna erfarenheter om huru man reser på visit i »gula vagnen, hög, bedagad — klädd med grön kamlott , huru inan hälsas välkommen med mycket krusande, huru artigt värdfolk naglar — vid sin plats varen , huru gästerna undfägnas med kaffe, prat m. ni. och sedan:

»Efter nvskedskruset — delta:

Att man genomgick

Smått en skärseld utav hetta,

Hövlighet och skick.»I Helsingfors Tidningar 1864 (n:o 55) recenseras A—ï—a's »Sagor och Minnen- på följande sätt:

t Var och en har säkert med oss glatt sig ål det lilla häfte, som under ovanstående titel till julen blev synligt i bokhandeln. De vittna, dessa sånger, nästan alla om en upphöjd och rik känsla och om en blick, som är öppen för det vackra i livet och naturen, och om förmåga att i en vacker poetisk form avspegla dessa intryck. Vi tycka oss dock finna i några av dem en något sjuklig stämning, som likväl är långt ifrån brustenhet, odödlighetens hopp skimrar nästan överallt igenom. I andra åter visar förf. sig icke vara främmande för en muntrare tonart. 'Sockenvisiten' och 'Poeten' äro i denna genre verkligen lyckade. Med rätta ha de vackra sagorna om Lurley och Undine blivit ställda främst i samlingen. Det anspråk på tacksamhet, som dessa stycken kräva för den njutning de bereda läsarna, delar med förf. den som givit de begge styckena deras nuvarande form. Såsom de svagaste och såsom de vilka utan avsaknad kunnat vara borta från samlingen, anse vi 'Den trötte kämpen', 'Veteranen' och — 'Vid första järnvägstågets ankomst till Tavantehus 1862'.

Företalet till dikterna — av Z. T. — slutar med orden 'Alltför få för alt kunna trötta, skola dessa dikter, där tåren omväxlar med löjet, be-vara minnet av en tänkande själ och ett älskande hjärta'.

Vi kunna säga: Den lilla samlingen har uppnått detta ändamål.»

Till julen 1865 utkom >Julklapp för barn. Berättelser och sagor af A—i—a. Utgifna till förmån för Barnhemmet. Med planscher af M:lle A. Frosterus.» Det i företalen för dessa båda böcker angivna syftemålet med deras utgivande visar, huru Adelalde Ehrnrooth, samtidigt som hon för allmänheten framträdde som författarinna, även tog upp det sociala arbetet på det egentligen enda sätt, som det på denna tid lät sig göra för en kvinna av familj , nämligen i välgörenhetens tjänst.

I mitten av 1860-talet flyttade Adelalde Ehrnrooth jämte sin mor och syster till Helsingfors. För Finland hade med 60-talets ingång en ny lid randats. Med de återupplivade lantdagarna begynte här ett förhoppningsfullt och intensivt arbete på samhällsskickets förbättrande och höjande efter det tvungna länga stillaståendet, och kulturella, ekonomiska och politiska spörsmål togo tankar och intellektuella krafter i anspråk. Dessa nya strävanden och friska framtidsförhoppningar framträdde naturligtvis mest påtagligt och starkast i landets unga huvudstad.överflyttningen till de större förhållandena här utövade självfallet ett i hög grad sporrande och vidgande inflytande på Adelaide Ehrnrooths livliga och vakna intelligens. Genom talrika släktskapsförbindelser inom de högsta samhällskretsarna infördes hon i sällskaps- och umgängeslivet, och även med Helsingfors'

litterära och konstnärliga värld kom hon i beröring, antagligen i större utsträckning genom Konstnärsgillet. Måhända var det dock först icke så lätt att vinna inträde i denna krets, ty gillet torde ursprungligen ha varit ett enbart manligt sällskap, till vilket damer endast någon gång voro inbjudna gäster. Men en tid efter dess stiftande skrev »Vecko-Bibliotekets utgivare Th. Sederholm i en Krönika (1866 n:o 54) om en önskvärd förändring i detta avseende, i det han drog upp en parallell till den gamla historien 0111 Adam och Eva:

Konstnärsgillets herrar stiftare ville kantänka också vara ensamma i sitt paradis, men — det gick dem som Adam .. . först gäspade dc, och så somnade de, och nu lita deras ögon till Evas döttrar. Av dem vänta de sin räddnings. — Krönikören säger vidare, alt Konstnärsgillet numera hade beslutit emottaga medlemmar även av »det täcka könets, de kunde anmäla sig som aktivaeller passiva medlemmar, valet stode dem fritt. Och han antog, att gillet endast skulle vinna härpå, »om de sköna äro snälla nog att komma. Då kan gillet bilda en sluten krets, som framför allt inom sig sluter trevnad .

I dagtidningarna omtalas sedan ibland gillesmöten med fruntimmer , och programmen sägas vid dessa tillfällen ha varit rikhaltiga och intressanta. Ett av fruntimren var Adelalde Ehrnrooth. Om hon ofta besökte gillets möten, är icke känt, men åtminstone bidrog hon till ett av dess program med en dikt, kallad En blodig handske*.

Det är icke svårt att i dikten, som blivit byggd på ett krigsminne från 1808, spåra påverkan av Fänrik Stål . Men som dotter till en av hjältarna i kriget har författarinnan själv helt säkert redan som barn hört detta liksom även flere andra minnen från kriget omtalas i hemmet, och hennes på detta sätt upplevda dikt kan redan därför erbjuda ett visst intresse. Hon har låtit den ingå i kalendern Gråsparfven , som hon utgav till förmån för de nödlidande under hungeråret 1868.En blodig handske. (Krigsminnen från 1808).

Den finska fejd av slora skalders röster

Fåll genljud ren i väsler som i ösler;

Och söka härma näktergalens drill

Hör därför ju ej lilcn gråsparv till.

Man dork sill bo pä Suomis slugtak eger Och lyss till alll vad man därinne säger. Bland mångel epos så han fått i arv,

Vill ell för er han kvittra, liten sparv.

I forna dar, när Savolaks brigaden Slod uppställd inför Cronstedl till paraden. Där gömdes många hjälte-ämnen då Inunder enkla vadmalsjackor grå.

Men fosterlandet slod ej än i fara

Och hjällen nöjs all »kavaljer» bloll vara.

Som sådan främst sågs Eric Tigerstedi,

En levnadsglad och ljuguårig sprätt.

Del var en inunler kurre just. — All livet Var bloll en dans, han tycktes la för givet. I vila handskar, fin och jämt på puff»,

Där fanns i gossen ruter dock och ruff. —

Vid bålen höll han veteraner stången,

Var oullrölllig uti balsalongen,

Och påstod sig. på allvar som på skämt,

För varje tärna flamma, — nätt och jäml.

Men balmusiken vart förbytt till trumma; En vacker dag så hörs kanonen brumma. Den melodin, i början splitterny,

Gav alll dansören litel huvudbry.Men sen man lärt sig klyva ryska skallar, Går man förnöjd för sin pluton och trallar, Och däremellan, såsom artig karl.

Man ställer till små baler här och var.

Så led det under strid och dans till våren, Än Finlands jord stod pudrad vit i håren, När, tidt en morgonstund, man dödens sax Såg flitigt svängd. — Det var vid Revolaks.

Dess gamla prästgård bula fick på bula Och ryssen stalp för Savolaksarns kula.

1 deras led stod Tigerslcdl så kry Med vila handskar, blank som vinterny.

Belåten snor han sin mustasch och mumlar:

Manövern flink! Se blott hur ryssen tumlar!

Jo, jo! don tusan läras skall respekt

För Finlands jord och för en Indell knekt! >

Så sagt, i moln av krutrök han försvinner ... Ilen vårsol hög och klar på fästet brinner, När ivrigt vår löjtnant med en kamrat Om stridens raska gång var stadd i prat.

Då kommer där från ryska karabiner En slängkyss hel, som uti luften viner.

Den glada talarn gäller nu dess smek Och purpurläppen — den blef stum och blek.

Doss vackra drag, av dödens allvar smärtat, Bär vittne om att kulan träffat hjärtat, — Det unga hjärtat, som så öppet stod För glädjen, vänskapen och — Amors lod!

Kamraten slöt sin fallne vän i famnen Och i en bortglömd koja söker hamnen,Där för en här man hoppas vinna hägn Mol heta kulors oavbrutna regn.

På grå kapoller, rivnc, blodbeslänkle,

Man här den sårade helt varsamt sänkte.

Sin vita handske han mol hjärtat tryckt,

Men purprad var den nu och ögat lyckl.

Kamraten stannar röril alt vännen vakta:

»Hur är det, Tigerstedi?» han frågar sakta.

Då sågs kring bleknad mun ett löje dra.

»Vi segrat! Tack kamrat!... jag är snart... bra!»

Sedan Adelaide Ehrnroolh slagit upp sina bopålar i Helsingfors, blev hon här i slutet av 18(50-tatet Fruntimmersföreningens sekreterare, i vilken befattning hon efterträdde Z. Topelius och G. Z. Forsman (Yrjö Koskinen). Hon kvarstod sedan på denna post i omkring tjugu år.

Fruntimmersföreningen, som är den äldsta av Finlands välgörenhetsföreningar, hade stiftats 1848 av fru Carolina Borgström i syfte all understödja hjälpsökande fattiga kvinnor genom atl bereda dem tillfälle till arbetsförtjänst, varjämte föreningen även inrättade och underhöll ett barnhem. Sekreterarens värv tog icke så ringa tid och arbete i anspråk. Årsberättelserna skrevos utförligt och publicerades i tidningarna, och därjämte blev småningom signaturen A—i—a's kvicka penna år efter år allt oftare anlitad förprogrammen till de fester och soaréer, som tillställdes av föreningen med ändamål att förstärka kassan. Det är om dessa soaréer Nya Pressen skriver (d. 14 febr. 1888), alt de intaga en så framstående plats i raden av de för ädla och välgörande ändamål arrangerade förlustelserna i huvudstaden att hela fastlagen i H:fors fått sin fysionomi par exellence av dessa Fruntimmers-föreningens lotterier.»

De verser, proverb och vad allt de kallades, som för detta ändamål flöto ur sekreterarens lättlöpande penna, liksom ock en mängd andra tillfällighetsdikter, med vilka hon frikostigt bidrog lill firningen av bemärkelsedagar eller andra festligheter, representera en del av hennes litterära verksamhet, som icke bör helt och hållet förbises. Inom den samhällsklass Adelaide Ehrn-rooth tillhörde och den krets, i vilken hon växt upp, fortlevde ännu med anslutning till traditionerna från svenska tiden, intresse och lust för till-fällighetsdiktning och vitterlek som ett omtyckt tidsfördriv och en vederkvickande förströelse mellan vardagslivets prosaiska göromål. I sin pigga, muntra, ofta kvicka avfattning blev hennes tillfällighetsdiktning även mången gång ett språkrör för författarinnans åsikter i olika samhällsfrågor, som alltmer begynte sysselsätta hen-nes tankar och taga hennes intresse i anspråk och som hon ville framlägga för en större allmänhet. — En sommarresa, som hon 1865 företog till Schweiz, gav henne även stoff till en serie ledigt skrivna kåserier och reseintryck, som hon sedan införde i kalendern .Gråsparfven».

Ett av de dystraste och sorgligaste skeden i vårt lands historia under senare delen av 1800-talet utgöra de fruktansvärda nödåren 1867—68. Eländet bland de stora svältande skarorna, som från de av missväxt och felslagna skördar mest härjade nordliga bygderna strömmade ned till landets sydliga delar, var oerhört och ökades yttermera av sjukdomarna, som följde hungern i spåren. Envar, som bara möjligtvis kunde det, sökte hjälpa till att lindra de fasansfulla lidandena.

Adelaide Ehrnrooth gav sin skärv i form av den 1868 tryckta kalendern »Gråsparfven. Nytt och gammalt på vers och prosa, ulgifvet till förmån för Arbetshuset». Som inledning står dikten »Fåglalåt» av Z. Topelius. Skalden gisslar där sitt folk för att det låtit ett överdådigt och slösaktigt levnadssätt vinna insteg i landet, hungersnöden var ett rättmätigt straff för vällevnaden, och varnande och manande utropar han:Lev enkelt! Bed! Arbeta!» — Ett brev, i vilket aGråsparfvens > utgivarinna ber skalden om ett bidrag till den lilla boken, »ett litet företal — huru litet som helst», förvaras numera i Universitetsbibliotekets brevsamling. Det lyder:

»Min gode (suknadc ville jag tillägga om jag vågadel) Herr Professor!

Efter en liten strid med mig sjelf, som utfaller till förmån för de egna önskningarna, naturligtvis, — besluter jag nu modigt att, trots afstfind, trots Professorns trägna sysselsättningar, komma fram med en af dessa indiscreta böner, hvarvid jag så väl vant Herr Professorn! Var mild och ölverseende 1111 som alllid, och minns att det är tiggeriernas tid! — Och efter denna nödtorftiga inledning till saken utan vidare omsvep! —

Grefvinnan Adlerberg*) har, som kanske är bekant, för afsigt att till Påsken föranstalta här-städes ett lotteri för arbetshuset och detta har hos mig upplifvat en idée — som spökat i min hjärna alltsen Axet**) framträdde i dagen på ett så lyckadt sätt.

Äfven jag ville försöka göra någonting i samma genre, en Pajazzo till Axet, och titeln, som skulle påpeka meningen af en efterskörd på smulorna, fallna från rike mannens bord’ — har föl-

*) Generalguvernörens gemål.

**) En kalender, utg. till förmån för de nödlidande, med bidrng av Runeberg, Topelius, Cygna;us, Vilhelmina Nordström m. fl. (Utgivarens anm.)jande lydelse: Grdsparfven, nytt och gammalt pä vers och prosa.

Meningen med detta opus vore nu att få det försåldt under lotteriet och den föregående repetitionen (enda möjligheten att skaffa åtgång åt någonting tryckt hos oss, som ej har att bjuda på signaturerna Runeberg och Topelius). Men alla puffningsmethoder oaktadt bäfvar jag ändå för utgången af ett företag, som kanske har mera chanser för sig att bereda ett godt mål af in-folier i diverse kulörer åt råttorna, än en beta bröd åt arbetshusets skyddslingar, och för att så vidt möjligt undvika ett dylikt resultat, flyr jag nu till Herr Professorns förbarmande och ber om ett litet företal — huru litet som helst. —! -Ett företal till någonting som jag ej läst och troligen ej ens, om jag det orkade, kommer att få läsa innan det är bestänult att serveras publiken’ — utbrister nu Herr Professorn!

Gode Ilerr Professor, kasta ej än det här bref-vet ifrån sig — jag skall uppräkna allt hvad det här lilla häftet kommer att innehålla, som alltsammans förut varit under Herr Professorns ögon, ehuru härmed ingalunda förstås

som skulle jag tro Professorn deraf ha behållit ett ord ens i minnet! Men Gud vet i alla fall om Professorn mägtade med att gå igenom manuskriptet, äfven förutsatt att jag kunde få det tillsändt sin granskare. Se här innehållet: En julnattssaga; (omarbetad från en följetongsartikel i F. A. T. för några år sedan). Mina resor i Schweiz för parår sen; elt dramatiskt proverb: Gammal kärlek rostar icke och några obetydliga poesier, bland hvilka Krigsminnena från 1808, af mig uppläst engäng i ett konstnärsgille. Voilå tout! Genom eget förnuft och kraft torde aldrig denna lilla Gråsparf kunna höja vingarne, — men blåste det blott under dessa en endaste liten flägt af den älskade skalden Topelii anda, kanske kunde min lilla fogel då förmå flyga ut för alt hemta, äfven den, ett ringa strå till del gemensamma boet — fäderneslandet! (ett bo det jag dock ej kan låta bli att ha ondt öga till för det martyrskap det bereder sina innebyggare!!) Se 1111 har jag framfört min begäran. Svara ej, — ack, svara ej nej derpå, det skulle så innerligen bedröfva och mod-lälla Herr Professorns

ödmjukt tiilgifna tjenarinna och outtröttliga beundrarinna

Adelaide Ehrnrooth.

Den 18 Mars 1868.»

I elt av författarinnan själv bortskänkt exemplar av Gråsparfven har hon inskrivit följande uppgift om användningen av den penningsumma, som erhölls genom försäljningen av hennes bok:

Detta lilla arbete, tryckt på författarinnans eget förlag, utgafs af henne under det svåra nödåret, då Helsingfors kommun inrättade ett arbetshus, där de stora massorna tiggare fingo underdagen vistas och arbeta för maten. Men till natten hade de ej där härbärge, och deras elände i vinteraftnarna grep henne så att hon för inkomsten af sin lilla bok inrättade, i ett gammalt hus på Skatudden, ett natthärbärge, som kunde i nödfall rymma t. o. m. 100 personer, som der fingo värme och ett nattläger på långa britsar med halm till underlag och rena bastmattor som lakan — täckena voro gåfvor af förf.s vänner.

— Detta gaf åt de nödställda någon sorts hvila, och en gammal madam städslades att städa i rummen och sörja för snyggheten. Härbärget var i gång från vinterns början ända till Maj månad.»

t

I ett (odaterat) brev till M:lle Hoving skriver Adelaide Ehrnrooth samma år något satiriskt 0111 huru man i Helsingfors arbetade för de nödlidande:

»Man borde väl nu berätta någonting roligt när man skrifver från Hulvudstaden, men såvida jag ej redogör för Fruntimmersföreningens nyss slutade lotteri, med alla dess fröjder och sorger och tragi-komiska situationer, vet jag ej stort, ty detta lotteri, och i allmänhet barmhertighets-nöjen äro de som spelat i högsta kulören och sysselsatt mest folket denna vinter. — Det är bland annat sy-föreningarnas tid: — i de högförnäma kretsarne bedrifves dessa föreningar sålunda: E11 societet af utvalda samlas hos hvar-andra turvis, utstyrda och fräsande af sammet och siden; — några färdigställda arbeten ligga på ett bord, — man tar dem i hand, syr derpå några stygn, som en sömmerska dagen derpå får sprätta upp, — derpå spelas en vacker dansmusik, stolar och sybord skjutes åt sidan och aftonen slutas med munter dans, god supé, lekar och ’synålspåträdande’ ungherrar, som göra lika mycket nytta som de andra, det medges. Men i bredd med denna [o] nyttiga barmhertighetsverk-samhet (hvarvid man dock blott har rätt att klandra det hycklande skenet, ty ingen kan begära att en societet som så mycket består af ryssar och andra nationer, skall afsäga sin ungdom alla nöjen för Finlands nöd den de ej anse sig ha förvållat eller skyldiga att afhjelpa med försakelse af all egen glädje). — Men i bredd med de dansande syföreningarne hafva här äfven funnits andra, allvarsamma, nyttiga, enkla der hvar-ken supé eller dans kommit i fråga, blott arbete,

— verkligt arbete. »

I samma brev finnes en liten lustig parentes, som i all sin obetydlighet dock kan ge ett litet bidrag till tidsbilden. Brevet börjar med orden: Min egen lilla M:elle Hoving!- Men omedelbart därefter tillfogar brevskrivarinnan: (jag skall sednare begagna det modernare tilltalningssättet ’fröken' men det låter så ovandt och främmande ossemellan!) . Detta skrevs vid tiden, då

12 — AdelaiJc Ehrnroothden lilla samhällsrevolutionerande frökenrefor-men genomfördes. Hittills hade frökentiteln endast tillkommit adliga damer, övriga ogifta ståndspersoner kallades »mamsell . Mot mitten av 1860-talet kom emellertid frågan upp om del otidsenliga och föråldrade i denna åtskillnad man levde ju i liberalismens tiderI Egentligen framkom frågan i Sverige, men togs även upp av tidningarna hos oss, det skrevs mycket för och mot demokratiseringen och avskaffandet av det adliga privilegiet genom alt för alla införa benämningen fröken.

En ivrig vapendragare och försvarare fick reformen i Helsingfors Dagblad, varför motståndarna uppfunno den försmädliga benämningen Dagblads-fröknar > för de nya fröknarna. Långa diskussioner, insändare och utfall förekommo i tidningarnas spalter, i Hufvudstadsbladet 1866 (n:o 288) säges spefullt i tidningens Helsingfors-krönika, att »frökenreformen är dagens stora sociala livsfråga».

Adelaide Ehrnrooth ställde dock icke sin penna enbart i välgörenhetens tjänst. Från mitten av 60-talet finner man även signaturen A—i—a flitigt verksam i tidningarnas följetongsavdelning. I Hufvudstadsbladet 1865 (n:ris 96—123) in-gick under strecket »Split och försoning. Teckningar. (Inhemskt original) >. I samma tidning för år 1866 (n:ris 1—15) »En kvinnlig barometer. (Fri bearbetning)», och samma år (n:ris 92—136) Höst och vår. (Berättelse) . I Helsingfors Dagblad 1868 (n:ris 1—30) Tidens makt. (Novell) . Och på 70- och 80-talet fortsattes följetongerna. 1 Morgonbladet 1872 (n:ris 70—119) ingick Många döttrar. Tavlor ur verkligheten. (Original novell) ; i H:fors Dagblad 1873 (n:ris 7—22) En episod i Nådendal o. s. v.

Om dessa noveller och teckningar har författarinnan själv sagt, att de hörde till de tusende följetonger, som dagligen serveras publiken av tidningspressen. Man kastar en flyktig blick på dem, (ifall man ej rätt och slätt hoppar över dem), läser ett nummer, tappar tråden i nästa numret och glömmer början, innan man hinner till slutet. Efteråt utnyttjade hon emellertid dessa följetonger genom att omarbeta stoffet till romaner eller berättelser, som framträdde i bokform. Sålunda blev t. ex. den i H:fors Dagblad 1868 införda novellen ^Tidens makt» omformad till romanen Tiden går och vi med den», utgiven 1878; skildringen Många döttrar» som ingått i Morgonbladet 1872, utkom omarbetad under samma namn 1881. Likaledes förfors med flere kortare berättelser.NOVELLIS TIK

Det var förmodligen otänkbart att en skönlitterär författare kunde framträda hos oss på 1860-talet, utan att hans verk i något avseende buro — eller utsattes för misstanken alt göra det

— spår av Runebergs och Topelius' inflytande. I A-i-a's tidigare omnämnda dikt »En blodig handske visa ju både ämnet och utförandet tillbaka på Fänrik Stål. Och vår store romantiker Topelius var för henne den framför alla andra beundrade läromästaren. Redan då hon med sina Sagor och minnen» i bunden form trädde fram för allmänheten, hade hon den oskattbara förmånen att få både råd och hjälp av skalden. Då hon utsände sin pennas tidigaste frambrin-gelser på prosa såsom följetonger i tidningarna, hade hon en lysande förebild i Topelius, som med sina många först i tidningsspalterna publicerade noveller och romaner höll tidningsläsarna i spänning och tålamodsprövande väntan på fortsättningen i nästa nummer. Under inflytande av den samtida, främst den franska romantiken, slingrade Topelius konstfärdigt i sina noveller in-trigens trådar och kunde med sin fängslande och glänsande framställningskonst få läsaren helt med i händelseförloppet. Sedan barndomen förtrogen med franska språket, var Adelaide Ehrn-rooth från unga år väl bevandrad i fransk litteratur. Även i hennes skildringssätt spåras avgjort franskt inflytande, liksom man återfinner det i hennes lättlöpande stil med den livliga dialogen och de många franska eller halvfranska orden.

Förebilder för A-T-a’s romaner och berättelser få otvivelaktigt sökas även hos prosaförfattarna i Sverige. Romanen, som återspeglade livet i de borgerliga svenska hemmen eller på de aristokratiska svenska herrgårdarna, upplevde där under förra delen och mitten av 1800-talet en blomslringstid. Författarinnorna Fredrika Rre-mers, Sophic v. Knorrings och Emilie Flvgare-Carléns berömda romaner lästes och beundrades även i hemmen hos oss, liksom man också här med största intresse följde med Almqvists sällsamma diktning och flere andra samtida svenska författares verk. Mest påtagligt är nog i A-'i-a’s noveller liksom i hennes samhällspolemik inflytandet av Fredrika Bremer, vars etiska syn på livet ledde fram till det starka intresset för

sam-hällsspörsmål. Men påverkan av Sophie v. Knor-ring är heller icke utesluten. A-i-a förfogade över den i vår litteratur sällsynta egenskapen kvickhet, som är en viktig betingelse för att åstadkomma societetsromanen med det psykologiska inslaget. Med sin spirituella penna har hon just i skildringen av gestalter ur samtidens aristokratiska och ämbetsmannakretsar gjort flere förträffliga fynd.

Några uppgifter i brev eller anteckningar av Adelaide Ehrnrooth själv, rörande hennes ställning till skönlitteraturen i Sverige finnas icke, så vitt jag vet. Några uttalanden av henne om de båda föregångerskorna Fredrika Runeberg och Sara Wacklin, som tidigare än hon framträdde hos oss, finnas likaledes icke, och ej heller framvisa hennes skildringar påverkan av dem.

Är 1866 låg på boklådsdisken A-i-a’s första roman »Bilder ur familjekretsarna i Finland . Som tryckningsort angavs på titelbladet Uppsala.

En inhemsk skönlitterär bok av en nyuppträdande prosaförfattare hörde den tiden icke till de alldeles vanliga företeelserna hos oss. Namnet på boken återkallade ovillkorligen i minnet de kända »Teckningar utur hvardagslifvet», som Fredrika Bremer började sin författarbana med.Numera äro A-i-a's romaner och berättelser glömda. Dc äro så fullständigt förbisedda och okända att man icke hos en läsare i våra dagar kan förutsätta någon bekantskap med dem, varför det kan vara nödvändigt att vid en översikt av hennes novellistik med några korta drag giva en redogörelse för innehållet i de förnämsta av hennes skildringar.

I Bilder ur familjekretsarna i Finland införes läsaren vid mitten av 1860-talet i bergsrådinnan Wärnskölds hem i Helsingfors en kväll, då hon tillsammans med sin tjuguåriga systerdotter Ellen och sin son löjtnant Alarik sitter vid bordet med den tända lampan. Deras samtal rör sig om in-nehållet i elt brev från professor Wärnsköld, en yngre bror till bergsrådinnans avlidne man. Det utgör svar på ett brev från henne, i vilket hon hade bett honom ge anvisning på något ställe i skärgården, där hon och hennes systerdotter kunde tillbringa sommaren, emedan läkaren hade föreskrivit havsluft såsom nyttig och stärkande för Ellens svaga hälsa. Nu har svaret kommit i form av en artig inbjudning till de båda damerna att slå sig ned på professorns vackra landställe Strömsö, där en trevlig och rymlig byggning står till deras förfogande.

Den unga flickan är dotter till bergsrådinnansstyvsyster, som lämnat sin enda dotter en stor förmögenhet i arv. Efter sina föräldrars död har Ellen funnit ett hem hos sin moster, som emellertid snart begynner göra upp planer på att bortgifta den vackra och rika arvtagerskan med löjtnant Alarik, bergsrådinnans son från ett föregående äktenskap med en baron Lejonstedt.

Sällskapet kring aftonlampan ökas med en gäst. Det är Ellens väninna fru Hortense Ilellen-stjerna, som kommer på besök, ett livligt samtal uppstår och det framgår snart, alt stora olikheter i åsikter göra sig gällande hos de samtalande. Ämnet för konversationen är den moderna kvinnoemancipationen, som ger anledning till långvarigt meningsutbyte med uddiga repliker och ivrig bevisföring — varvid även författarinnans stämma ibland låter höra sig genom inlägg och parenteser.

Löjtnant Alarik uppträder som en avgjord motståndare till alla nymodiga emancipationssträ-vanden, som han vill avfärda med ringaktning och åtlöje. Han får svar på tal av den kloka och erfarna fru Hortense och av Ellen, som med ungdomlig entusiasm omfattar sin väninnas åsikt att även kvinnorna måste få försöka sina krafter på olika områden av del mänskliga livet. Själv är Ellen alldeles oerfaren och står ännu underinflytandet av sin strängt konservativa moster, som i hög grad ogillar varje opassande strävan av en ung flicka att utom hemmets skyddande väggar söka sig en självständig verksamhet. Vad systerdottern beträffade skulle hon ju enligt bergsrådinnans åsikt ha sin naturliga en gång för alla givna livsuppgift såsom Älariks maka. I en beskrivning av den unga flickan, då hon en dag sitter vid sin söm, det enda passande arbetet för en ung flicka av familj , heter det:

Och lekte än understundom hennes håg åt upptäcktsresor i andens värld, då ställde den blinda fördomen alltid för henne bilden av den lärda kvinnan, den rysliga fågelskrämman i blåa strumpor, bläckad dräkt, näbb, klor och hela tillbehöret, varmed mången frikostig inbillning styr ut henne. Ellen vände sig rysande från denna bild och återtog

sitt broderi med ett tyst hånlöje åt dessa tusentals små hål och prickar, som tröttade hennes ögon.

Läsaren får sedan följa bergsrådinnan och hennes systerdotter på deras färd till Strömsö i den rullande resvagnen, medan löjtnant Alarik beger sig pä en tur till utlandet.

Vid framkomsten till Strömsö visar det sig vara ett utomordentligt naturskönt ställe, som väcker de nya sommargästernas förtjusning. Ochdå ställets egare uppenbarar sig, väcker även han Ellens utomordentliga förvåning. Ty professor Wärnsköld, som av Alarik för henne utmålats som en gammal pedant, ohjälpligt försjunken endast i studiet av sina dammiga luntor, är tvärtom en medelålders man med ett vackert, ungdomligt utseende och ett högst distingerat sätt.

Professorn gör dagligen sin uppvaktning hos sin svägerska, eljes se sommargästerna honom sällan; upptagen av sina böcker och forskningar, lever han i sitt hem i en flygelbyggning. Småningom uppstår dock ett närmande mellan honom och Ellen, sedan hon för honom omtalat sin länge närda önskan alt få en inblick i vetandets värld. Trots bergsrådinnans ogillande av lärda fruntimmer 3, begynner professorn ge Ellen lektioner i naturvetenskap, snart företaga de även långa ridturer tillsammans och denna samvaro bereder självfallet jordmånen, varur kärlekens blomster hastigt spirar upp.

Deras växande förtrolighet väcker stor oro hos bergsrådinnan, som däri ser ett farligt hot mot planen att förena sin son med den rika arv-tagerskan. Med tillhjälp av de närmaste grannarna, familjen Hakthorn, lyckas hon utsprida ryktet, att Ellen redan vid sin ankomst tillStrömsö var förlovad med löjlnant Alarik. Genom beställsamma tungor kommer ryktet även till professorns öron, och sviken i sina förhoppningar att kunna vinna Ellens kärlek, drar han sig tillbaka, medan Ellen, som genom hans förändrade uppförande tror sin kärlek obesvarad, känner sig djupt olycklig. En dag beger hon sig ensam ut på en äventyrlig båtfärd. En stark storm uppstår och i sista minuten räddas hon genom hjältemodigt ingripande av professorn, men faller till följd av förkylningen i en svår sjukdom.

Löjtnant Alarik hemkallas skyndsamt från utlandet av sin mor; professorn med sina grusade förhoppningar reser bort och Ellen, som småningom tillfrisknar från sjukdomen, men som genom hans hastiga bortresa styrkes i sin tro att hennes kärlek till honom är obesvarad, ledes skickligt till att svara ja, då löjtnanten framför sitl frieri.

Ett stort förlovningskalas tillställes. Samma afton återkommer emellertid professorn till sitt hem. Han inbjudes naturligtvis till festen och under aftonens lopp få han och Ellen å ömse sidor klart för sig att deras känslor äro besvarade, men även att denna visshet numera kommer för sent.Ellen insjuknar ånyo och föres från Strömsö till Helsingfors. Hon är emellertid Alariks tro-lovade och så fort hon blivit frisk, skall deras bröllop firas. Genom Hortenses kraftfulla ingripande och ett uppsnappat brev räddas hon dock från olyckan. Brevet upplyser henne 0111 att Alarik endast eftersträvar hennes pengar, att han finner henne alltför självrådig och i hög grad ogillar hennes åsikter samt att han redan har tröstat sig över sin missräkning i detta avseende genom en fri förbindelse på annat håll. Förlovningen blir bruten, och Ilortense styr och ställer så klokt och väl att Ellens och professorns levnadsöden slutligen sammanknytas.

Intrigen i boken är torftig och bygger på följe-tongsromantik av billigt slag med uppsnappade brev, olyckshändelser o. d. De omdebatterade moderna emancipationsteorierna ha där förblivit endast teorier. Visserligen bryter den unga flickan förlovningen och vägrar att gifta sig med en man, som hon varken kan akta eller älska, men till någon verklig konflikt mellan kärleken och frihetssträvandena leder handlingen icke. Skildringen slutar med följande försäkran av hjältinnan: Hur skönt än frihetens vinge må glänsa över livets horisont, så finns det dock ett par vingar, som skina bättre, högre, ljusare — det är den trogna kärlekens.»I en kort anmälan av boken i H-fors Dagblad 1867 (n:o 127) skriver recensenten:

»Bilder ur familjekretsarna i Finland. Berättelser af A-i-a är numera titeln på en novell, som för den tidningsläsande allmänheten utgör en gammal bekantskap. Av flere skäl hade det varit önskligt att den förra anspråkslösa titeln Familjen Wärnsköld*) hade bibehållits, ty om än häftet kan anses vara en livligt hållen teckning ur det nordliga sällskapslivet över huvud, finns där dock ingenting specifikt finskt, som skulle berättiga namnförändringen.

*

Sin nästa novell eller korta roman utgav A-i-a 1870 och kallade boken: Dagmar. En vardags-historia».

Författarinnan för oss en stormig, ruskig oktoberkväll till ett av de forna indelta boställena på landsbygden i Finland. Byggningens arkitektur är liksom dess inredning ytterst enkel, men rummet, i vilket vi inträda, visar »en anslående tavla av frid, snygghet, trevnad och gästvänlighet . Personerna därinne förefalla dock i hög grad bekymrade och oroliga.

överst vid det uppslagna fällbordet sitter en

*) I Finlands Allmänna tidning 1863 s. 199—238.gammal fru med breda, veckade mössrimsor och hemvävd bomullsklänning, sysselsatt med att uppträda ärtskidor på långa trådar vid belysningen av ett hemstöpt talgljus.

På golvet marscherar en äldre man fram och åter och stöter vid vart steg med sitt träben hårt mot golvet. Han är klädd i en enkel vadmalsrock, tillknäppt över bröstet, men på den är fäst ett tecken, bestående av två små silvervärjor i kors, vilket utvisar att mannen med träbenet är en av de få kvarlevande hjältarne av den finska armé, som kämpade sin sista kamp under Sveriges fana. Tecknet på hans bröst är Svärdsordens stora kors, som gives endast för vapenbragd på stridsfältet.

Genom samtalet mellan honom och den gamla frun, som är hans syster, erfar läsaren, att de äro ytterst oroliga för veteranens fosterdotter Dagmar, vilken utan att akta på storm och oväder begivit sig i båt över älven för att bringa hjälp åt en gammal tjänarinna, som blivit illa stångad av en tjur.

Dagmar är dotter till veteranens forna chef, som stupade i kriget. Av tacksamhet för att överste Sköldeborg på slagfältet i Hevolax räddade sin adjutants liv, upptog denne Dagmar som fosterdotter. I hans enkla hem växte hon upp tillsammans med hans systerson och undervisa-des jämte honom av en manlig lärare, icke såsom brukligt var för flickor av en guvernant. Hon är sin fosterfars ögonsten, han är stolt över att hon utvecklats till en självständig ung kvinna och icke är en av de där, som gå och sucka i det gröna >, utan har »karaktärsstyrka som den styvaste man och ett mod, som skulle anstått en av de gamla karoliner».

I rummet befinner sig ännu en tredje person, en ung man, som sitter i en gungstol och tyst, liksom frånvarande endast lyssnar till regnets smattrande och stormens dån därute. Han är blind.

Medan ovädrets raseri alltjämt tilltar, ökas stämningen av oro och ängslan därinne, ehuru kapten Pistol söker dölja sin ångest under en dundrande försäkran, att han äntligen skall lära Dagmar den satungen», när hon kommer hem, att han är karl för sin hatt och inte tål sådana upptåg.

Under en lång, ångestfull tystnad uppfångar slutligen den blinde med sin fina hörsel ljudet av en sjungande kvinnoröst och hundskall, som genombryter älvens brus och stormens rytande. Dagmar träder in, och även läsaren överraskas av att i stället för en manhaftig amazon, som enligt fosterfaderns försäkran red som »den värsta kosack», se en fin och kvinnlig ung flickajmed en älvas mjuka, elastiska rörelser, ett barns klara stämma, en jungfrus rena panna och blå ögon och en cherubs ljusa lockar». — Udden av förebråelser och stränga ord brytes naturligtvis genom en sådan hjältinnas käcka och ömma munterhet, moralkakorna serveras ljumma och smulas helt och hållet sönder efter hennes försäkran, att hon endast följer sin gudfars exempel, då hon >söker göra vad hon anser rätt vara, hända sedan vad som hända vill . Del hela slutar med kaptenens förklaring, all Dagmar i ställel för att hälsas med förebråelser, borde belönas med själva tapperhetsmedaljen .

För utformandet av intrigen införas sedan i berättelsen ortens unge läkare dr Sommer och Dagmars yngre syster Rosina, soin omhändertagits av en förnäm släkting och uppfostrats i ett av Petersburgs institut för unga flickor av adlig börd.

Genom en summa pengar, som Dagmar under rastlöst arbete med nålen och pennan småningom lyckats samla, sätter hon ädelmodigt den blinde fosterbrodern i tillfälle all i utlandet uppsöka en skicklig ögonläkare, som genom en lyckad operation återger honom synen, varefter Berthold vid ett utländskt läroverk slutför sina studier i forstvetenskap och återvänder hem för att över-taga en lärarbefattning vid det forstinstitut, som staten nyss

öppnat i Finland. Hans känslor för fostersystern hade redan, innan han reste bort, övergått till varm kärlek och därtill kom sedan gränslös tacksamhet för hennes självuppolfrande ädelmod, varigenom han återvunnit sina ögons ljus. Att han som blind icke kunde binda hennes öde vid sitt, hade gjort honom djupt olycklig. Då han återvunnit sin syn och har framför sig ett verksamt och nyttigt liv, försöker han genom brevväxling med den älskade vinna hennes samtycke till att bli hans maka. Även Dagmar älskar honom, men av fruktan för att tacksamheten vilseфört honom i fråga om hans verkliga känslor för henne, vägrar hon att emottaga eller avgiva några bindande löften.

Vid sin återkomst finner Berthold i hemmet den unga Rosina och upptändes vid åsynen av hennes strålande skönhet av häftig lidelse för henne, och även hon begynner snart under den dagliga samvaron älska honom. Med nästan övermänsklig självuppoffring drar sig Dagmar då tillbaka och de båda älskande få varandra, ehuru Berthold ännu, då han hemför den vackra Rosina som maka, icke tyckes vara fullt på det klara med vilken av de båda systrarna han i själva verket älskar mest.

13 — Adela ide EhrnroothDenna kärlekshistoria med de intrasslade erotiska förvecklingarna kan icke hos en nutida läsare väcka något intresse för boken. Icke heller har författarinnan förmått utnyttja skildringen i emancipationssyfte, en avsikt, som man trodde sig utläsa i början av boken, då hon låter hjältinnan framträda som en i frihet uppfostrad, käck, självrådig och ovanligt kunskapsrik ung flicka. Bokens grundläggande idé förefaller att på samma vis som i den föregående romanen under händelsernas utveckling ha glidit ifrån författarinnan. Självuppgivelse kan visserligen vara bevis på en upphöjd karaktär, men som ett verksamt medel att främja kvinnoemancipationen torde den knappt kunna anses.

Däremot kunna ännu några av de framförda personerna vara värda uppmärksamhet, främst den hederlige gamle krigaren med Svärdsordens kors på sin tarvliga vadmalsrock. Han är säkert en förstahands upplevelse, författarinnan har naturligtvis redan i barndomen lärt känna flere av sin fars forna krigskamrater, har sett dem som krymplingar med träben, har hört dem tala om kriget, harmset och lidelsefullt kritisera krigföringen och i krigsminnena finna en outtömlig källa för tankar och tal.

Påtaglig och tecknad efter modell är även dennådiga brukspatronessan, som en dag kommer på besök till veteranens enkla hem, klädd i en storrosig sidenrock, en svart sammetskofta med hermelinbård, en stor pirat på armen och en halt med plymer». Hon är en adelsdam, som innan hon nedlåtit sig till giftermålet med en ofrälse rik brukspatron i Finland, varit hovfröken vid hovet i Stockholm. Med sina anspråk och sina hovfasoner imponerar hon på hela sin omgivning, från brukspatronen själv till den enklaste brukssmeden, och är hela ortens »föresyn i etikett- och taktfrågor .

Den unga, vackra och glada Rosina, som återvänder till hemlandet efter att ha blivit uppfostrad i det ryska institutet, är också en tidstypisk gestalt, icke alldeles okänd hos oss i fattiga adelsfamiljer på 1800-talet. Författarinnan säger:

Också kan den som sett en såkallad 'institutska’ — innan världen omgestaltat henne — säga sig känna dem alla och nästan utan fara att misstaga sig, göra av dem följande beskrivning: En liten dam — lång eller kort, blond eller brunett, detta är enda skillnaden — med tjockt och välkammat hår efter sista modet, frisk hy, rak hållning och utåtvända fötter; talande omvartannat fyra språk, öppenhjärtig och frågvis, skrattande och pratande; en fullkomlig oskuld, men utan blyghet eller förlägenhet.Något, som även måste anses förtjänstfullt, är sättet att låta personerna uppträda och handlingen föras framåt genom dialogen, som är naturlig och livlig, ibland visserligen innehållande spirituella infall, som mera äro författarinnans egna än deras som få framföra dem. Ibland framträder hon även utan skyddande förklädnad och säger ut sin mening 0111 förhållanden, som skildras eller andra samhällsspörsmål, som livligt intressera henne, men sådant samspråk med läsaren var ju vid denna tid icke ovanligt att finna även i långt mer betydande skönlitterära verk.

I skildringen av det enkla krigarhemmet på den finländska landsbygden i mitten av 1800-talet finnes dock någonting äkta och övertygande, även om författarinnan misslyckats i idealiseringen av hjältinnan. När A—i—a lämnar alla högtravande försök att sublimera känslor och återger endast det hon sett, är hon mest hemma hos sig,

även 0111 inflytande av berömda förebilder icke kan anses uteslutet. Då t. ex. hjälten i berättelsen införes som blind, minnes man att den blinda Elisabeth spelar en roll i Fredrika Bremers »Familjen H».

*

Under de år, som ligga emellan »Dagmar» och A—1—a's följande bok Tiden går och vi medden , utgiven 1878, liade författarinnan såsom Fruntimmersföreningens sekreterare varit verksam i välgörenhetsarbetets tjänst, och för övrigt hade i flere avseenden hennes sociala intressen ökats och vidgats. Sålunda tog hon 1874 initiativ till stiftande av en stipendiefond för kvinnliga medicinestuderande vid vårt universitet, i det hon såsom grundplåt till den förärade 600 mk, vilken sunnna utgjorde inkomsten för det av henne skrivna lilla skådespelet »Ett vad , som vid något tillfälle hade uppförts. Såsom den första hos oss hade hon offentligt framställt kravet på kvinnans tillträde till läkarbanan, ett yrkande, som över huvud taget icke blott av den allmänna opinionen på den liden stämplades såsom ett förfluget hugskott, ett djärvt påfund, mest egnat att framkalla åtlöje, utan som även av många bland den medicinska vetenskapens utövare och målsmän föraktfullt avfärdades såsom en orimlighet. Stipendiefonden ökades ytterligare med en gåva av stiftarinnan — måhända även något författarhonorar — och samman-slogs senare med en större penningsumma, som blivit hopbragt genom en över hela landet 1878 igångsatt insamling med anledning av att vår första kvinnliga läkare Rosina Heikel då hade avslutat sina studier och kunde börja sin verk-samhet som praktiserande läkare. Stipendiefonden, som erhöll sitt namn efter henne, utgör för närvarande fyrtioåttatusen mark.

Adelaide Ehrnrooth hade på 70-talet även genom artiklar i tidningspressen begynt sin sociala granskarverksamhet. Och 1876—77 hade hon i sällskap med sin unga systerdotter företagit en lång resa till Frankrike och Italien, en färd, som naturligtvis medförde intellektuellt utbyte och konstnärlig väckelse. Genom sina till tidningar i hemlandet skrivna livfulla och roliga resebrev hade hon därvid skördat bifall och väckt allmänhetens intresse, och då hennes nya bok framträdde, uppmärksammades den på ett helt annat sätt av pressen än de föregående böckerna. Den omtalades av de flesta dagliga tidningar och även i tidskrifter.

Intrigen i Tiden går och vi med den är i korthet följande: Hjälten och hjältinnan, Bernhard Arvin och Lydia Mansén, äro då skildringen börjar förlovade. De älskande skiljas likvisst snart åt genom att den unge mannens fosterfar vägrar sitt samtycke till förlovningen och i stället sänder honom till Frankrike för att där fullfölja sina studier. Under Bernhards långa frånvaro

— hela tio år — bleknar ungdomsförälskelsen bort på båda hållen. Lydia gifter sig med denframstående läkaren-professorn Fontén och blir lycklig med honom. Ilon utvecklar sig på bästa sätt, blir ett mönster av husliga dygder och kan slutligen i fråga om kunskaper nästan mäta sig med den lärde professorn själv. Då Bernhard återvänder, finnes i beredskap för honom hans förtjusande kusin Isa, som vid hans bortresa var ett livligt, självsvåldigt barn, men sedan från en ful puppa utvecklat sig till en vacker fjäril .

Recensenterna hade i beredskap för boken både ris och ros. överhuvud taget ansåg man i alla fall, alt skildringen utvisade framsteg hos författarinnan, att både planläggningen och händelseförloppet voro bättre förberedda och 0111-sorgsfullare genomförda än i de tidigare böckerna och att även den lättlöpande, livliga stilen hade vunnit på alt författarinnan egnat den mer ans och vård.

I en längre anmälan i Äbo Posten 1878 (n:o 297) skriver den välvillige recensenten:

t

Författarinnan har visserligen med ett ovanligt livligt lynne, men därjämte med det varmaste hjärta och med sunt omdöme inträtt i striden för sin livsuppgift, därvid dock i början av hennes litterära bana det rent artistiska, planläggningen och detaljerna av hennes arbeten mycket fingo ge vika för det tendentiösa, oftanog kvicka, stundom bitande resonnemanget. Del har varit glädjande att se, hurusom ju längre vår författarinna fortgått på sin bana, färgerna i hennes målningar mera harmoniskt sammanslutil sig och därigenom verkat kraftigare. I den lilla roman, med titel 'Tiden går och vi med den', som i dessa dagar utgivits av A—I—a, är ämnet, enligt vår åsikt, lyckligare än någonsin förr disponerat av författarinnan. Fakta, den nakna, kalla verkligheten får för det mesta

tala sitt, ulan kommentarier lätt förstådda språk; för det mesta, sade vi, ty författarinnan har dock frestats att lägga sina åsikter och reflexioner då och då i icke mindre än trenne av berättelsens hjältinnors uttalanden. Delta har måhända varit för mycket, så mycket mer som den världsvana Flora Orbin, den åt hemmets stilla lycka återvunna Lydia Fontén och den glada, friska, rätt tjusande Isa Helmfelt, om man väger deras ord på känsligare våg, tala varandra så likt, att man ovillkorligen hör en i berättelsen osynlig person, vår värderade författarinna själv, rätt energiskt och med mot dem alla lika givmilt mått av originella ordvändningar, sufflera de trenne damerna i tur och be-fordringsrätt».

För övrigt finner anmälaren skildringen vara en både underhållande och sann teckning ur huvudstadens samhällskretsar, synnerligast sådana som sleva med i världen». Med öppen blick för den omgivande verkligheten har författarinnansett företeelserna där och varseblivit det intelligenta, det ädla lika lätt som det löjliga och det rent mänskliga hos sin nästa . På ett både livligt och nalurtroget sätt har hon förmått återgiva det, om också hennes ritstift, »då det gäller karikatyrer, går något summariskt tillväga, isynnerhet i de fall, där det roliga ligger väl mycket på en yta, som knappast förtjänar att fängslas på papperet. Men detta (likasom massan av svåra tryckfel i arbetet) är småsaker, vilka kritiken, för att vara opartisk dock ej alldeles får förbise. > Slutomdömet blir, att den lilla romanen väl förtjänar att läsas och ihågkommas samt att ’Tiden går och vi med den’ intar en liten aktningsvärd plats i vår novellistiska litteratur . Recensionen är antagligen skriven av tidningens huvudredaktör mag. E. Nervänder.

Recensenterna i Finsk Tidskrift 1879 (s. 253) och i Åbo Underrättelser 1878 (n:o 349) äro mer kritiska. Den förra ser bokens främsta fel i bristen på enhet och sammanhang i planen, varigenom berättelsen sönderfallit i två delar, den förra innehållande hjältinnan Lydias historia, den senare hjälten Bernhards, och något egentligt sammanhang mellan dessa finnes icke, sedan de så gott som genast i romanens början gått isär. Tanken att ungdomsdrömmar så sällan i livetförvandlas till verklighet, men dunsta bort utan att lämna spår efter sig, hade icke blivit genomförd på sådant sätt att de båda delarna därigenom kunnat sammanbindas. Recensenten i Åbo Underrättelser finner, att framställningen utmärker sig genom en viss trohet , 0111 än ofta karikerande och överdriven. Att bedöma livet i de förnäma kretsarna i huvudstaden efter förf:s skildringar skulle också ge en skev bild därav. Intrigen anses vara skäligen enkel, karaktärerna tämligen matta och obestämda > o. s. v.

För en läsare i våra dagar står själva handlingen i Tiden går och vi med den lika bleklagd och tunn som i A—1—a’s Ivå föregående böcker. Tendensen framträder icke — såsom även i recensionerna påpekats — genom den fortlöpande handlingen, utan genom de polemiska inlägg, som författarinnan gör, i det hon avbryter skildringen för att måtta skarpa hugg mot någon social lögn eller orättvisa. Oberoende av att Tiden går och vi med den> utgavs så mycket senare än de båda föregående berättelserna, hade ju stoffet till dem alla tre, som tidigare blivit nämnt, ungefär samtidigt utnyttjats av A—1—a i lid-ningsföljetongerna, och i själva verket äro de alla tre samma andas barn.

Framställningen av de tre berättelsernas hjäl-tinnor erbjuder ett vissl intresse genom en del lynnesdrag, som man även ville överföra på författarinnan själv. Dä t. ex. Ellen i Bilder ur familjekretsarna i Finland» sitter vid sitt sybord, ler hon ett tyst hånlöje åt de otaliga fina styngen i det fullkomligt onyttiga arbetet, som hon häller på med. Hon och Dagmar — i novellen med samma namn — äro mycket skickliga rvttarinnor, lika skickliga och säkra i sadeln soin författarinnan själv var. Det är deras stora nöje att oförväget spränga fram på hästryggen utan att akta på förmaningar eller hinder, och det förefaller som skulle de genom sin djärva ridkonst finna ett slags utlösning för en inneboende frihetslängtan, som eljes hölls bunden av otaliga konventionella föreskrifter och påbud.

Ilos hjältinnorna i de tre böckerna äro även de intellektuella intressena starkt betonade. Men det är icke poesi eller filosofi, som locka deras kunskapshåg, det de längta efter är naturvete-skapliga insikter, exakta påtagliga insikter, grundade på iakttagelse och forskning i den omgivande världen och medförande vidgad och fördjupad kännedom om livet i dess underbara, mångskiftande former och företeelser. Kunskapsbe-gäret med längtan efter vetande och insikter, vilka icke kommit henne såsom kvinna till del, före-fanns i hög grad hos författarinnan

själv, och samma längtan hade hon otvivelaktigt sett brinna hos många intellektuellt anlagda, begåvade kvinnor av hennes generation.

»Tiden går och vi med den» är i alla fall skriven med en fart och ett liv, som trots dess många brister på sätt och vis kan göra den underhållande ännu i dag. Och om än bilden av den ädelsinnade läkaren-professorn Fontén, genom vars oavlåtliga, kloka och ömma omsorger Lydia vinner livets lycka i hemmets lugna hamn, låter någon läsares blickar snegla tillbaka till Fredrika Bremers odödliga roman Granname* med bilderna av den nygifta Franciska och hennes björn , den präktige doktor Werner, så får detta icke hindra att verklighetstroheten i skildringen av en del personer i Tiden går och vi med den» även beaktas och erkännes. Isynnerhet de i andra planet införda gestalterna framstå levande, sedda genom ett temperament, som rymde både satir och humor och som alltid oförskräckt gav uttryck åt sin uppfattning.

*

Tre år efter »Tiden går och vi med den utgav A—i—a sin följande bok (1881), som hon kallade Hvardagslifvets Skuggor och Dagrar; Tecknin-gar , och som innehöll teckningen — eller varför icke romanen — Många döttrar» jämte en kortare teckning, kallad Vid en badort . Även händelseförloppet i dessa båda skildringar hade, såsom här redan blivit nämnt, av författarinnan långt tidigare utnyttjats.

Många döttrar > är den sista av A—I—a’s romaner, hennes senare skönlitterära produktion framvisar endast kortare berättelser och skisser. I Många döttrar tecknas finländskt herrgårds-liv för omkring 60 eller 70 år tillbaka, där fram föras gestalter och typer med en förgången tids prägel både i fråga om yttre uppträdande och vanor, om tänkesätt och livsuppfattning och hörande till ett samhällsskikt, som författarinnan varit i tillfälle att på mycket nära håll lära känna och studera. Man behöver icke ett ögonblick tvivla på verklighetstroheten. Och därtill kommer en skarpt individualiserad karakteristik för en del av de uppträdande personerna. 1 sådant avseende pekar hennes skildring ibland i en riktning, som måhända rent av hade kunnat visa vägen för samhällsromanen hos oss.

Även »Många döttrar' är en tendensroman. I ett företal, som författarinnan försett boken med, upplyser hon läsaren om sin avsikt med den och det ser ut, som hade hon härmed velat förbehållasig fri talan. Hon har också gjort flitigt bruk därav genom att ofta under berättelsens lopp själv stiga fram och yttra sin mening om den sak, som låg henne så varmt om hjärtat.

De företal, som A—i—a skrivit till en del av sina böcker och broschyrer, äro värda att uppmärksammas. Då ytterst få av henne skrivna brev finnas i behåll — eller ha varit för mig tillgängliga — kan ur dessa företal, sakliga som de äro, till en viss grad på samma vis som ur brev utläsas kännedom om hennes författarskap och personlighet. Senare bilda ju de många tidningsartiklar, polemiker och resebrev, som flutit ur hennes penna, dokument, vilka låta en viktig del av hennes strävanden, avsikter och tänkesätt framträda. I företalet till Många döttrar skriver hon:

Få äro väl de som i våra dagar alldeles förneka kvinnofrågans rätt att stå på dagordningen, som bestrida, att kvinnans ställning inom samhället är i de viktigaste punkterna alltför mycket underkastad mannens godtycke och trycket av obilliga och skadliga fördomar — men dessa abstrakta frågor äro så svårlösta, så ’bråkiga'1 De tala ej omedelbart till kvinnans känsla, de fordra mera djupsinnigt begrundande, de förlöjligas av så många — därför är ännu så stor del av kvinnokönet likgiltig om ej rentav motvilligför dem, — de lyckliga kvinnorna i synnerhet, som icke ha skäl att önska någon förändring i sin belägenhet. I männens ögonskenliga intresse åter ligger, enligt egoismens naturlag, att undanskjuta alla frågor, som röra vid deras hävdvunna prerogativer, att förhåna och förkättra deras tendens, eller att åtminstone tiga ihjäl dem'.

Men ingen kraft är för svag att egnas arbetet för mänsklighetens framåtskridande mot rättvisans, frihetens och förädlingens ännu så avlägsna mål; ty med vilka krafter eller verktyg hava väl, under seklers lopp, de gömda arbetarne på havets botten murat korallbankarne, varpå uppvuxit och fortfarande uppväxa blomstrande öar, där palmer skaka sina kronor i vinden och fåglar sjunga ocli bygga ho?

Ett musselskal i vår social-moraliska korallbank, söke denna lilla bok att verka vad den förmår. Och får den för sina många litterära fel och brister vidkännas aga av den stränge luktomästaren kritiken, så skulle svedan lindras, ja, utplånas alldeles, genom välvilligt intresse från de håll, där en öppen blick för sanning och rättvisa, för de skadliga spindelvävarna i samhällsbyggnadens knutar, sympatiserar med varje ärligt strävande att bortsopa dem.»

Den stora svårigheten att sammansmälta tendens och fantasiskapelse har Adelaide Ehrnrooth icke heller i denna roman kunnat övervinna. I likhet med hennes tre förutnämnda skildringarär även »Många döttrar en teckning ur familjekretsarna hos oss, men mellan den och de tre föregående finnes något bestämt skiljande. För sin sista roman har hon ett bestämt mål i sikte, som hon vidhåller, medan handlingen ledes fram mot det hon vill klarlägga. Det som skall ske i hennes roman, sker icke blott händelsevis. Detta utesluter visserligen icke att författarinnan kan gå okonstnärligt eller ibland otympligt tillväga, men hon håller i alla fall fast vid sin avsikt. Hon framför de många döttrarna och utformar deras öden i en riktning, som vittnar om alt det är r framtidens tecken hon velat göra det.

Det är ganska troligt alt det litterära ursprunget för skildringen Många döttrar återgår till Fredrika Bremers berömda roman Hemmet , där författarinnan ställt in de fem systrarna i familjekretsen och låtit läsaren se, huru de efter sitt fria val få utveckla sig på olika sätt i enlighet med sina anlag. De många döttrarna i A—I—a's roman äro de fyra unga systrarna Wal-lenheim, vilka från ett ruinerat hem föras ut i livet, där de under nyttigt arbete skola finna en plats, som de kunna fylla. Det är också möjligt, att de högadliga, världsvana damerna och de strama, byråkratiska ämbetsmännen i A—I—a's Många döttrar? uppvisa likhetsdrag och hanågot att göra med den fina och mondäna socie-teten i Sophie v. Knorrings romaner. Och det är icke alldeles otänkbart, att George Sands lidelsefulla försvar för kärlekens rätt att spränga det borgerliga samhällets stadgar och överträda det i vanlig mening tillåtnas gränser, kan på något sätt ha bidragit till att bereda plats för episoden om Amy Frank i Många döttrar .

Men i stället för att uppsöka litterära förebilder, med vilka A—i—a's roman icke kan upplaga tävlan, må här i korthet redogöras för det hon förmått giva i romanen Många döttrar > — numera i likhet med hennes övriga skönlitterära arbeten fullkomligt bortglömd för att vid en sådan återblick möjligen uppspåra något, som kunde förtjäna att framhämtas ur oförtjänt glömska.

De inånga döttrarna, de fyra unga systrarna i den högadliga familjen Wallenheim, växa upp på en herrgård i Tavastland. Deras far hade begått det stora felet att — dö helt oförmodat utan alt ha berett sig därpå . lians unga maka rycktes plötsligt ur sina illusioner om lyckans beständighet, då hon stod i ett ruinerat hem med fyra döttrar och två söner, alla så unga att de ännu icke kunde försörja sig själva. Även fru Therese var oförmögen till att bliva familjeför-

14 — AJehiJe Ehrnroothsörjare. Enligt tidens uppfattning har hon dock erhållit en utmärkt uppfostran och i alla avseenden ståndsmässig: »hon talar ledigt fyra språk, sjunger och spelar fortepiano väl, målar i olja, har med ett ord alla möjliga talanger och det allra finaste och behagligaste sätt». Men med allt detta kan hon inte skaffa sig och sina barn dagligt bröd, än mindre allt annat som behöves för att leva ståndsmässigt. Om de båda sönernas framtid behöver hon dock inte misströsta. Klas är student och Knut får sin uppfostran i kadettkåren. Samhället sörjer för att de inriktas på banor, som anstå deras börd. Men för de fyra flickorna finnes ingen annan framtidsutsikt än försörjning genom giftermål. I avvaktan på att döttrarna i denna form skola få bjuda lyckan handen, måste den utblottade familjen omhändertagas av släkten.

— »Jag kan icke lämna i detresse arvingarna till mitt namn», säger deras farfar, landshövding YVallenheim, som, sedan han lämnat tjänstemannabanan, framlever livet på sitt stora präktiga gods såsom kommunens rikaste godsägare och främsta styrpinne. Med en kategorisk bestämning, att flygelbyggnaden på Hagenäs skall inredas till bostad för hans värnlösa och nödställda svärdotter och hennes barn, kullkastar landshöv-dingen sin hustrus protester mot att få hela detta »sällskap» på nacken. Fru Therése är icke hennes svärdotter och barnen icke hennes barnbarn, emedan deras far var landshövdingens son av ett föregående gifte. — Med en högdragen anmärkning

om att hon, som är av borgerlig härkomst, icke rätt förmår uppfatta innebörden av noblesse oblige», bemöter mannen alla hennes protester och låtsas icke höra hennes halvhögt uttalade försmädliga anmärkning om den borgerliga förmögenheten, som i alla fall hade passat »särdeles bra till att upputsa det adliga vapnet med». Ilennes invändning, att det ju redan funnes »platser för fruntimmer och att mången ung flicka numera kunde vinna sin utkomst genom eget arbete, tillbakavisas med det indignerade utropet: »Mary bli kopist, telegrafist, postmästare eller dylikt!» Att tvinga fru Theréses döttrar till »ett sådant där arbetareliv» vore detsamma som »att sticka kniven» i moderns hjärta. Och vädjande till sin hustrus moderskänslor, frågar landshövdingen, om hon verkligen själv ville se deras dotter Göthilda »sitta på ett arbetsrum med sluskiga, eller än värre, självsvåldiga manliga kamrater och skriva från morgon till kväll med benstumparna nedhängande från en hög skruvstol?»Efter detta förspel ser läsaren fru Therese Wallenheim och hennes barn, trots landshövdingskans illa dolda missnöje och ännu mer uppenbart ogillande av trotjänarinnan jungfru Bengta, en höstdag draga in i flygelbyggningen pä Hagenäs. Under berättelsens lopp råder sedan ett mer eller mindre uppenbart krigstillstånd mellan flygelsällskapet och förmyndarregeringen uppe i karaktärsbyggningen, och handlingen utbygges på denna antagonism, vilken djupast bottnar i oförenligheten mellan ungdomens frihetslängtan och den livsåskådning, som ined sedevänjans och bördsfördomarnas tusen sega trådar vill klavbinda en ny generations självständighetskrav.

Vardagslivet på Iiagenäs avhrytes någon gång av en eller annan ovanligare tilldragelse. En sådan händelse av stora mått blir ett besök av landets generalguvernör. Då länsmannen en dag kommer med det viktiga budskapet, att Hans Excellens Generalguvernören, på rundresa i landet, hade tillkännagivit sin avsikt att taga sitt högkvarter på Hagenäs », den dag han färdades genom L-joki socken, sätter den glada nyheten både gamla och unga på herrgården i rörelse. Där putsas och fejas rastlöst och allt står i mönstergillt skick den strålande solskensdag, då detståtliga herresätet prunkar i full sommarprakt och vagnarna med generalguvernören och hans svit rulla fram genom den långa alléen, som leder till trappan, där excellensen vördsamt hälsas välkommen av landshövdingen och hennes nåd i spetsen för hela familjen i splitternya fest-dräkter.

Den som under det höga besöket befinner sig i sitt rätta element är fru Therése. Efter långa års enslighet på landet ses den forna balskönheten leva upp med en fläkt av återvunnen ungdom . I stor toalett rör hon sig i Hagcnäs eleganta salong med en lätthet, ett behag, en världsvana, som gjorde henne bemärkt av alla — av hans excellens i första rummet . Besöket ger anledning till förlustelser av olika slag, ett ståtligt fyrverkeri avbrännes, utflykter företagas o. s. v., och under den sällskapliga samvaron kunna landshövdingen och hennes nåd med hemlig tillfredsställelse konstatera, att det verkligen är gott för fattiga änkor, med eller utan barn, att se bra ut . Den höge gästen strör omkring sig förbindliga småleenden och artiga ord och när han sedan, efter uppbåd av länsmän, brofogdar, skallfogdar, gästgivare och hållkarlar , åter avtågar från Hagenäs, ha fru Thereses svärföräldrar med fin diplomati lyckats utverka hanslöfte om förhöjd pension och en årlig nådegåva åt den vackra änkan — en nådebevisning, som dock väcker hennes barns, främst den äldste sonens ogillande.

Ett högromantiskt element tillföres romanen genom den hemlighetsfulla fru Frank, som i sträng avskildhet tillsammans med sin son lever på ett litet hemman i socknen. Hon väcker naturligtvis i hög grad sockenbornas nyfikenhet, och > ryktet har trumpet för munnen och blåser isynnerhet starkt, då det gäller alt uppspåra skandalhistorier»; man får reda på att hon aldrig varit lagligen gift. Som värnlös adertonårig flicka hade hon fallit offer för en samvetslös förförare, vilken — då intrigens trådar i berättelsen sammandragas — visar sig ha varit landshövdingens son statsrådet Wallenheim, en byråkrat av renodlad art. Som arvtagarinna till det lilla hemmanet har hon många år senare funnit en fristad i socknen, där Hagenäs är beläget.

De högförnäma damerna på Ilagenäs vilja naturligtvis ingenting ha att skaffa med äventy-rerskan» och ge sig sken av att vara helt och hållet okunniga om hennes existens. Men genom några mer eller mindre sannolika tillfälligheter sammanföras de dock med henne, och hennes son, den bildsköne unge studenten Eberhard, blir— utan att inan likvisst på någotdera hållet har en aning om skyldskapen — en utmärkt akvi-sition för de tableaux vivants, cliarades en action, teaterpjeser m. m., som de unga på Hagenäs och deras vänner roa sig med att uppföra vid festliga tillfällen. Med honom införes ungdomsromantik i skildringen, han blir romanens hjälte, som medverkar till att utforma två av de många döttrarnas livsöde.

Någon egentlig huvudhandling finner man icke i romanen, den består av episoder, som sammanhållas av den grundläggande tanken, att endast trägen och självvald verksamhet — inom eller utom äktenskapet — kan för kvinnan, såväl som för mannen, skänka livet värde och innehåll och bidraga till karaktärens daning och förädling. Som Stuart Mills lärjunge uppställer författarinnan här sin utilitaristiska livsåskådning gentemot den aristokraliskt-estetiska, kännetecknande för det samhällsskikt, som hon i sin roman framför.

Hos A— i—a finner man mer kraft och övertygelse än konstfärdighet vid utformandet av romanen. Del får nog ibland gå huller om buller, men i skildringen finnes ett stort mått av liv. Den är verklighetstrogen och mänskligt levande.

Det är för författarinnan en hjärtesak att löpa till storms mot de av sed och lag uppställdaskrankorna för kvinnans självbestämningsrätt och rörelsefrihet i samhället och främst mot uppfattningen av äktenskapet såsom försörjningsanstalt för kvinnorna. I enlighet härmed utformar hon de fyra döttrarnas livsöden.

Den äldsta, Mary, blir ett offer för ståndsför-domar och tidens åsikter om kvinnans bestämmelse. Av missförstådd pliktkänsla och genom släktens och sin moders kraftiga påverkan drives hon till giftermål med en rik och utsvävande man. Hon dör, men med priset av sitt liv har hon för sina systrar köpt frihet att utveckla de anlag naturen givit dem och att sålunda bliva lyckliga och nyttiga medlemmar i samhället. — »För varje boja, som skall lösas, fordras martyrer , säger författarinnan.

Den nya tid, som inbryter, gör det möjligt för den andra systern i ordningen, Clara, som har fallenhet för handarbete, att uppställa ett elegant modemagasin. Anna, den tredje i systerringen, utbildar sig efter segt motstånd av den förnäma släkten till mejerist. Den yngsta, Siri, begåvad med en härlig röst, blir en berömd sångerska, som under ett antaget namn uppträder på Europas främsta scener, och som slutligen förenar sitt livsöde med Eberhard Franks, sedan även han vunnit framgång som bildande konstnär.Där finnes egentligen ingenting otroligt i historien om dessa systrars utveckling och den visar också författarinnans optimistiska tro på framtidens utvecklingsmöjligheter för kvinnorna. Men vad individualiseringen beträffar, framstå de många döttrarna som ganska bleklagda och för läsaren föga intresseväckande gestalter. Den skarpa och levande karaktärsteckningen, som är det egentligen värdefulla i romanen såsom tidsskildring, får sökas på annat håll.

1 några av sina noveller har Topelius infört sina läsare i aristokratiska kretsar med traditioner från den svenska tiden t. ex. i .Tant Mira-beau». Han har där stått inför sitt ämne som den intresserade och insiktsfulle åskådaren. A—I—a däremot har varit medspelare, hon har levat intensivt med i den verklighet hon skildrat. Hennes resejournal från 1845 visar henne som en av de i societetslivet hemmastadda unga flickorna med livligt växlande stämningar, koketta, övermodiga och visserligen upproriska mot påbud och hämmande skrankor, men i alla fall bundna av ståndsmässiga vanor och åsikter. Då A—i a skildrar herrgårdsliv för sjutti år sedan, rör hon sig på egen mark. Hon ger minnesbilder, som verka äkta och övertygande.

Hon känner till punkt och pricka dessa för-näma nåder, deras sält att gå och stå, att uppträda behagfullt, sirligt, artigt och med en elegans, som pekar tillbaka på hovsederna från den gustavianska tiden. Och hon känner likaledes deras tänkesätt och åsikter, bundna av otaliga konventionella trådar till ett nät av fördomar, varigenom icke blott deras egen utveckling som människor, utan även deras omgivnings hämmats och snedvridits. Hon känner de aristokratiska godsägarna och familjefäderna, som envåldigt regera över sin lilla del av fäderneslandet och som, i händelse de tidigare innehaft höga militära eller civila ämbeten, föra med sig sträng disciplin och byråkratiska tänkesätt och vanor, då de slå sig ned på landsbygden. Hon känner de unga familjeflickorna och flickförälskelserna. Hon känner de tidstypiska familjedöttrarna, som, i likhet med den välborna fröken Göthilda i Många döttrar , uppfostrad alldeles såsom flickor av hennes stånd borde vara , ha uppnått både tretti- och fyrtitalet, utan att den man, med vilken de väntat på att få förena sina öden, infunnit sig.

Deras roll i hemmet blir därför blott att som Göthilda springa med nyckelknippan, servera kaffe och te, baka fint bakverk o. s. v. Det gav ändå en försmak av husmoderkallet . Förövrigt målade hon blommor och ritade broderi-mönster, virkade spetsar, sydde kanvas, pyntade ut sina klänningar för att väcka granngårdsherr-skapens

beundran, »när hon trippade in i sin mammas fotspår på sockenbjudningarna, skötte sina blommor, läste moraliska romaner uppenbart och omoraliska i smyg och beflitade sig om att ignorera inför andra människor allt anstötligt t. ex. naturens enklaste lagar.»

En levande bild från författarinnans tidiga år i familjekretsen är säkert även den käcka kadet-ten Knut, som, löst från den stränga disciplinen i kadettkåren, då han kommer hem till ferierna, ger sina spelande livsandar luft i otaliga puts och upptåg. I romanen har han, enligt hushållerskan Bengtas åsikt, blivit »sänd såsom ett Herrans ris över landshövdingens hus».

Den yppersta av de i boken framförda gestalterna är Onkel Tobias — i verkligheten Adelaide Ehrnrooths morbror, den tidigare omnämnde högst originelle Fredrik August v. Platen.

Då Onkel Tobias i romanen framträder för läsaren, kommer han åkande till Hagenäs i ett åkdon av mycket egendomlig konstruktion.

>Det var likt ett duvslag, mycket högt, orangegult till färgen och med små ventiler på taket, om nu för väderväxlingens skull eller av orsakatt tidens tand gnagat därpå. — Rätt och slätt sagt, där voro hål och rämnor i det murkna lädret.

På kuskbocken, som hade form av en tron, satt en körsven med del gladaste småleende i världen, utvisande belåtenhet med sig själv och sina medmänniskor, med sitt öde och med de tre hästar han körde under ideligt klatschande med en läng piska, som aldrig berörde deras ryggar. De lunkade således makligt fram, följande med moderliga blickar krumsprången av tre föl, som trillade i fotterna på dem.

När Knut slog upp dörren till den sällsamma vagnen, hoppade med förunderlig lätthet därur en fet gubbe med istermage och isterhaka, till skepnaden ej olik en lergök. Den gamle mannen hörde obestridligt till ett species av människosläktet, som tyvärr håller på att gå ut i våra dagar — till originalcrnas trevliga species.

En italiensk halmhatt med stora brätten och fladdrande gula taftsband betäckte huvudet av ädel form, kringspelat av yvigt hår, upptovat till den säregnaste lurvighet. Del sammanknöt sig till en liten stångpiska i nacken. Detta hår hade cn rödaktig skiftning men ej ett grått strå.

Dräkten av hemvävt sommartyg var tillskuren efter sin egen behagliga fason och utan minsta hänsyn till modets fordringar, men försedd med stålknappar, slipade i facetter och härledande sig från tredje Gustafs tider. Fotterna, beklädda av ett sorts finska pjäxor, liknade franska brönbrända i ugnen, och mellan fingrarna tvinnade den gamle herrn en nött snusdosa av näver, varur han då och då hämtade en nypa, som fördes till näsan av den mest aristokratiska form. Den passade särdeles väl in i gubbens uttrycksfulla ansikte med spår av stor skönhet, med klara ögon, de där spelade ungdomligt livliga omkring, och en välbildad mun, ännu full av vila tänder, kring vilken drag av kvickhet och godhet lekte i harmonisk förening.

Välkommen Onkel Tobby, välkommen! ropade kadetten, hoppande av fröjd, och stod med mössan i handen vid vagnsdörren.

Då föll en silverrubel i denna mössa. Knut skrattade och bockade.

Han kände till detta hälsningssätt såsom varande ett av onkel Tobbys många roliga skämt, det han tillät sig både när det passade och icke passade. Uti varje hand han tryckte, kvarläm-nade onkel Tobias sin silverrubel, hade än handen tillhört en miljonär.

Honni soit qui mal y pense’, det är så mitt sätt, sade han utan att det ringaste fästa avseende vid de förvånade eller förnärmade miner, som kunde möta hans gåva.

1 den förut omnämnda levnadsteckningen, som prof. W. Söderhjelm skrivit enligt v. Plåtens efterlämnade papper, återfinnes den originella bilden, sådan A—i a givit den i sin dråpliga Onkel Tobias.Då författarinnan framkallat sina minnesbilder, har hon gjort det modigt och fördomsfritt, med ypperligt humör och livlig uppfattning av det lustiga och befängda, ofta ironiskt eller med bitande satir och alltid ledd av det

verklighetssinne, som hon besatt i hög grad.

Sin syn på den stora samhällssfråga, som låg A-i-a varmast om hjärtat, har hon i romanen med all önskvärd tydlighet klarlagt och bekräftat icke blott genom teckningen av familjen Wal-lenheims många döttrar och deras framtidsssträ-vanden, utan i själva verket också — positivt eller negativt — genom alla i skildringen uppträdande kvinnogestalter, ända ned till den stånds-mässigt högfärdiga trotjänarinnan Bengta i det förnäma huset. Med episoden om fru Frank har författarinnan berört det svårlösta sociala problemet om den ovigda moderns och hennes barns ställning i samhället. I våra dagar ser man annorlunda på frågan än för ett halvt sekel tillbaka, och den har ju även numera stått på dagordningen vid lagstiftningen i flere länder. Också genom att upptaga detta motiv och angiva sin ståndpunkt har A-Y-a — oavsett brister i utformningen — föregripit sin tids uppfattning.

Om en nutida läsare finner romanen »Många döttrar;» som helhet föråldrad och onjutbar, såberor det nog dels på att flere av de samhällsproblem, som författarinnan med glödande indignation ställer under debatt, icke mer äro brännande spörsmål, utan framskridit mot sin lösning, dels naturligtvis på svagheterna i både komposition och utformning. Ett starkt temperament, ett oförtrutet stridshumör och en levande varm medkänsla för alla lidande och förtryckta ha kommit henne att mången gång i ivern för agitationssyftet åsidosätta kravet på romanen såsom konstform. I sitt företal vidgår hon även sin hoks »många litterära fel och brister».

Men då minnesbilderna stiga fram för henne, har hon en snabb och säker blick för personer och typer. Hennes blick är kanske för snabb för att hinna nå mycket djupt, men hennes människoskildring är saklig, frisk och levande och, då den är som bäst, har hon låtit sin lättlöpande penna med väl spetsad satirisk udd, men även ibland med den ömma känslighet, som minnet av det förgångna förmår uppväcka, teckna glada, kvicka och roliga bilder — sådana som onkel Tobias eller jungfru Bengta — ur en krets och en verklighet, varmed författarinnan var väl förtrogen, men som nu höra till ett förgånget kulturskede.

*I en till julen 1887 utgiven bok, kallad Bland fatliga och rika; Novelletter», har A-i-a samlat fem vid olika tider skrivna berättelser. Den första av dessa, som redan tidigare ing&tt i Nya Pressen 1885 (n:o 309) under rubriken Hon var ändå försörjd; Humoresk ur folklivet», är den mest betydande i samlingen. De övriga äro, om man undantar den lilla enkell och förtjänstfullt berättade novelletten Lilla Maria , både i fråga om innehåll och utförande betydelselösa och påkalla numera ingen uppmärksamhet. Då boken framträdde, emottogs den dock i sin helhet rätt välvilligt av tidningspressen.

Hon var ändå försörjd , historien om den duktiga och arbetsamma Anna Stina, som »för all bli gift förenar sitt levnadsöde med den ynkliga, fåfänga byskräddaren Kalles och som måste se, huru mannen småningom förstör och förskingrar allt vad hon fört med till det gemensamma hemmet, är otvivelaktigt en mycket na-turtrogen och drastiskt återgiven studie ur folklivet. Konstnärligt utförd är skildringen icke och verkar närmast som en illustration till de många av författarinnan på 80-talet i dagtidningarna skrivna polemikerna och lantdagskåscri-erna om det kristliga äktenskapet».— Lilla Maria är historien om det av fatligvårdsstyrelsenutackorderade värnlösa barnet, vilket utbjudes på auktion till den inropare, som erbjuder sig att taga det mot minsta ersättning. Den lilla gripande berättelsen är i sin enkla avfattning ett fruktansvärt dystert blad ur våra samhällsinstitutioners historia. Osökt och på ett sätt, som även vittnar 0111 ett för naturintryck känsligt sinne, sammanknyter författarinnan sin bild av det vanlottade barnet med en naturskildring av symbolisk innebörd. Och då hon sedan tar ställning till det lidandets problem, som lilla Marias enkla och sorgliga levnadssaga uppvisar, gör hon det med ett oförbehållsamt och odogmatiskt erkännande av det vanmäktiga i alla våra försök att lösa frågan 0111 sambandet mellan liv och lidande.

Ännu en gång långt senare, i mitten av 90-talet, samlade A-i-a några av sin pennas skönlitterära alster till ett litet häfte, som hon kallade »Höst-skörd ' och utgav till förmån för ett filantropiskt ändamål. Det blev hennes sista i bokform utgivna arbete.

A-i-a var en intelligent iakttagare, men hon var icke konstnär. De krav, som den frambrytande 80-talsrealisinen ställde på romanen: det noggranna fulländandet och framställningen av konstverket för dess egen skull, förmådde eller

15 — Adclaide Ehrnroothförsökte hon icke fylla. Det blev på en annan linje än den skönlitterära, som hennes rörliga intellekt upptog och utförde den mest betydande delen av kampen för de nya samhällsideal, som blivit hennes livssak.FINLANDS FÖRSTA KVINNLIGA JOURNALIST

För Finland hade ined Alexander II :s tron-bestigning en ny och ljusare tid inbrutit. Med de återupplivade lantdagarna begynte här ett förhoppningsfullt och intensivt arbete på samhällsskickets förbättrande och utbyggande, och politiska och kulturella spörsmål togo tankar och viljor i anspråk.

För Finlands kvinnor betecknar 1860-talet utgångspunkten för en rad viktiga lagstiftningsre-former, beträffande kvinnans rättsliga ställning. Den utomordentligt betydelsefulla lantdagen 1863 —64, det första ständermötet efter 1809, tillerkände kvinna myndighet vid 25 år och avskaffade samtidigt giftomannarätten för myndig kvinna. Dessförinnan hade kvinnorna, gifta eller ogifta, unga eller gamla, aldrig blivit inför lagen myndiga med rätt att råda över sig och sina egodelar.

I Sverige hade beslutet om kvinnas myndighet fattats några år tidigare. Men såväl där som hososs genomfördes myndigblivandet efter ändlösa debatter. Det är i våra dagar både lärorikt och löjeväckande alt läsa dessa andraganden med offentligt ntlalade profetior om all möjlig olycka och förödelse, som skulle övergå både stal och hem, ifall man bara tilläte kvinnorna att bliva myndiga.

Efter myndighetsförklaringen kom likvisst den gifta kvinnan, även om hon såsom ogill vid 25 år hade blivit myndig, att vid ingående av giftermål fortfarande stå under mannens målsmanskap.

Det är nödvändigt all i minnet återuppliva en del kända fakta för att den rätta innebörden av Adelalde Ehrnrooths polemiska skriftställarverk-samhet skall kunna klargöras.

I de stora kulturländerna hade redan långt tidigare enstaka röster böjts för all påpeka del skeva och förnedrande i den ställning, som av lagen tilldelades kvinnorna i samhället. Hedan 1792 hade engelskan Mary Wollstonecraft utskickat sin märkliga bok A Vindication of the Rights of Woman (Försvar för kvinnans rättigheter), och upplysta och framstående män såsom fransmannen Condorcet, tysken Hippel och svensken Thorild hade fordrat, att den franska revo-lulutionens jämlikhetslära skulle tillämpas ävenpå kvinnorna. Men (ill någon ändring och för-bättring ledde dessa yrkanden icke, förrän kvinnorna själva genom samverkan började ingripa. Det torde varit till icke ringa del de amerikanska kvinnornas energiska kamp mot negerslaveriet, som i mitten av 1800-talet banade vägen för kvinnornas egen frihetskamp — i sanning en vacker början för kvinnorörelsen.

Under det nittonde århundradets senare hälft begynte tidens röster, som krävde kvinnans rättsliga och sociala likställighet med mannen, även nå fram till vårt avlägsna land. Dessa röster kommo från Amerikas Förenta stater, från England och från de Skandinaviska länderna, vilka i sitt samhällsskick egde vissa för denna rörelse gynnsamma betingelser. Högt begåvade, vidsynta nordiska författarinnor — en Mathilde Fibiger i Danmark, en Camilla Collet i Norge, en Fredrika Bremer i Sverige — trädde upp till försvar för kvinnornas människorätt.

Även hos oss hade Fredrika Runeberg i sin litterära verksamhet på sitt djupa, varma, personliga vis framhållit många av de stora missförhållandena i den ställning, som genom sed och lag både i samhället och i det dagliga livet anvisats åt kvinnan. I hennes Teckningar och Drömmar finner läsaren vittnesbörd om både hennesvarma medkänsla för de tillbakasatta och förtryckta och hennes glödande indignation över »kvinnans lott». Men om man frånser några enskilda, intellektuellt högtstående individers uppfattning, fanns här ännu icke någon allmän opinion för att kvinnans ställning i samhället och det medborgerliga livet måste höjas. Det blev medvetandet om och erkännandet av denna fordrans rättmätighet, som Adelaide Ehrnrooth kraftigt bidrog till att skapa hos oss. Det var hon, som här höjde väktarropet.

Hon insåg pressens ofantliga betydelse för uppkomsten och utvecklingen av den allmänna opinionen. I tidningarnas spalter kunde hon hoppas att nå fram till det största antalet läsare och vinna utrymme för de tankar och åsikter i samhällsfrågor, som hon endast delvis och bristfälligt förmådde inpassa i berättelsens och romanens form. I slutet av 1860-talet steg hon fram som vår första kvinnliga journalist för att ur en kvinnas synpunkt belysa och granska ställningar och förhållanden i samhället.

Är 1869 lästes i Helsingfors Dagblad ett genom flere nummer (241—251) gående referat av Jolm Stuart Mills berömda bok »The Subjection of Women» (Kvinnans underordnade ställning»). Referatet var infört under rubriken: >En intres-sant samhällsfråga och undertecknat av A—I—a», som hade försett det med följande inledning:

I en tid, då förbättringen av kvinnans sociala ställning börjar bliva mer och mer föremål för upplyste lagstiftares omtanke, torde det ej vara ur vägen för oss, vilka ju utan tvivel även vilja följa med framåtskridandets ström, att taga notis om vad i dylika ämnen yttras annorstädes. Vi överlämna här till allmänhetens begrundande ett längre referat, gjort ur ett nyligen utgivet arbete av den bekante statsekonomen och filosofen John Stuart Mill, vilket arbete, så vitt vi känna, än ej varit synligt i svensk översättning. Detta referat sammanfattas uti möjligaste korthet, för alt kunna rymmas inom den trånga ramen av en tidnings spalter, övertygade som vi äro, att det är på journalismens väg man har hopp 0111 att kunna tränga till del största antalet av läsare i vårt land, där sparsamhet på tid och pengar sällan visar sig, utom när det gäller uppköp av böcker och läsning av desamma.

Skulle nedanstående utdrag vara egnat att något litet skaka mannens herravälde i sina grundvalar, (vilket knappt är tänkbart, i betraktande av dettas ålder och imponerande styrka) må ansvaret härför drabba Stuart Mill, ty det är denna utmärkta författares tankar vi här, om ock endast bristfälligt återgiva.»Referenten har försett sin framställning med en del noter, vilka numera äro det egentligen intresseväckande i artikeln såsom uttryck för A —I—a’s ställning till frågan vid denna tid. Stuart Mills uttalande, alt även i fråga om kvinnans rättsliga ställning lagarna i do flesta länder lyckligtvis äro värre än de som utöva och efterleva dem — ty vore det äktenskapliga livet i verkligheten alltid sådant det med lagens tillåtelse kunde vara, vore samhället ett helvete — föranleder A —i—a till följande not:

Vilket allvarligt talande bevis för alt kvinnan, som är självansvarig inför lag, när det gäller att bestraffa hennes gärningar, även bör vara med om att stifta dessa lagar hon skall lyda, enär hennes delegerade — fäder, makar, bröder, söner

hittills bevakat hennes intressen på ett sätt, som ej synes egnat att kunna inge henne förtroende till deras oegennytta!*

Och när i referatet säges: »Ilar man icke gjort allt sitt till för att planta i kvinnan att ingenting, utom den husliga kretsen, bör ega vikt och intresse för henne?» läses i en not: »Exempelvis må påminnas om Fru Lenngrens allt intill denna dag hos oss beundrade ’Råd till min dotter’, där det heter: ’Med läsning öd ej tiden bort' o. s. v.I den not, varmed artikelserien avslutas, fram-håller referenten, att då prerogativsystemet gör sig gällande lör mannens vidkommande, kunde det också få gälla ^för kvinnans genom att utesluta mannen från arbetsområden, där kvinnan bevisligen vore mer passande och användbar t.ex.

bakom boddiskarna . — Utvecklingen i våra dagar har ju ådagalagt, alt här uttalades en fram-tidstanke i fråga om verksamhetsfält för kvinnlig arbetskraft.

Det långa referatet av Stuart Mills bok, varmed A—I—a börjar sin journalistbana, ådagalägger med vilket levande intresse hon studerat den epokgörande boken och anammat dess innehåll. Under sin fortsatta verksamhet i den periodiska pressens spalter visar hon sig sedan städse som den berömda engelska filosofens trogna lärjunge. På Stuart Mills grundprincip alt kvinnorörelsen i främsta rummet är en etisk samhällsfråga i ordets mest vidsträckta bemärkelse, bygger hon i själva verket hela sin samhällspolemik, för vilken det väsentliga är kravet på utbildning för kvinnorna i syfte att vinna självständighet och duglighet till självförvärv, liksom ock hjärtats, karaktärens och förståndets uppfostran och bildning för att kunna fylla plikterna mot samhället och mänskligheten.Men hon bygger icke bara på teorier, hon kan stödja sig på ett underlag av egna erfarenheter. Hennes samhällsställning hade låtit henne få inblickar i kvinnornas liv inom de högsta samhällsklasserna, och genom sin långa verksamhet i Fruntimmersföreningen hade hon på nära håll lärt känna även den kroppsarbetande kvinnans villkor och dennas i flere avseenden svåra och rättslösa ställning både som gift och ogift.

Adelaide Ehrnrootli egde icke den tankens skolning, som vinnes genom ordnade studier i ungdomen, ofta hördes

hon själv senare i livet beklaga denna brist. Hennes egen ungdomstid hade, liksom do flesta unga kvinnors inom den samhällsklass som hon tillhörde, förrunnit med i grunden värdelösa små praktiska sysselsättningar, umgängesliv, svärmerier o. d. Antagligen hade hon redan från tidiga år läst mycket, såsom vakna och lärgiriga unga människor pläga göra, ehuru utan plan. Med sitt goda huvud, sin energi och sitt ypperliga minne förskaffade hon sig sedan betydande kunskaper, isynnerhet var hon hemmastadd i fransk litteratur. En viss rationalism i hennes sätt att behandla de frågor hon i sin polemiska verksamhet ställer under debatt, liksom ock stilens smidighet och spirituella vändningar, när den är som bäst, vittna omfranskt inflytande. Under senare år påverkades hon naturligtvis även av de stora samtida norska diktarnas moraliska och sociala tendensdiktning. Också vidgade hon synfält och kunskaper genom sina många och långa utländska resor, om än dessa icke i egentlig mening kunde kallas studieresor.

Den som nu efteråt genomläser signaturen A—i—a’s artiklar och polemiker i samhällsfrågor, under en lång följd av år införda i våra tidningar främst Helsingfors Dagblad, Hufvudstads-bladet och Nya Pressen och senare även i tidskrifterna Hemmet och Samhället och Nutid, kan icke undgå att se, hur långt mot framliden hon i själva verket syftade.

På journalistikens vida stråtar blev hon en fri-bytare, som hade mod att hissa egen flagg. Ty det är att märka, alt hon icke var anställd i någon tidning. Hon hade icke någon redaktion bakom sig som ryggstöd. Det är något nästan rörande att över rubrikerna till så många av dessa artiklar, som dock beröra frågor av stor bärvidd för hela samhället, se den lilla vältaliga överskriften: »Till Red. av det eller det bladet . Eller att finna artikeln införd i den avdelning, som benämnes »Från allmänheten».

Enligt tidens åsikter var ju en kvinnas ingri-pande i samhällsangelägenheter något fullkomligt otänkbart. A—i—a's kritiker och yrkanden hälsades ofta både med ringaktning och hån, och man tvekade heller inte att låta en reflex av åtlöjet falla över hennes person. Det räcktc länge, innan man begrep, att hennes samhälls-polemik var en storsinnad, ideell kamp för rättvisa och socialt framåtskridande.

Några personliga fördelar beredde den henne icke. Hon själv tillhörde en gammal aristokratfamilj med vidsträckta släktförbindelser, och adelskap betydde på den tiden ännu något i del sociala livet och på rangskalan. Hon hade i ro kunnat njuta av dc privilegier och det ekonomiska oberoende hon egde, utan att stiga fram och laga emot hugg och hån och utsätta sig för missuppfattning och ogillande.

Men journalistiken skänkte henne trots veder-möderna otvivelaktigt både glädje och tillfredsställelse. Hon var en oppositionsnatur, för vilken polemiken blev ett naturligt uttrycksmedel. Och hennes oberoende och framträdande sociala ställning skänkte henne rörelsefrihet och en viss överlägsenhet, som hon även själv var medveten 0111 och, ifall det gällde, kunde ställa upp gentemot åtlöjet och klandret.

För att storma fördomarnas starka bålverkfordras både mod och övermod. Trots många brister och misshugg blev Adelaide Ehrnrooths revolt en bragd, vilken det kan vara tillåtet att mäta med samma mått, som Runeberg anlade |);i J. W. Snellman genom sitt kända yttrande, att denne visserligen alltid huggit i sten, men hans stora förtjänst är, att han ständigt huggit .POLEMIK

I början av januari 1873 ingick i Helsingfors Dagblad (n:o 10) ett »Causerie oss flickor emellan », vilket redaktionen försett med följande överskrift: »Av fruntimmershand hava vi emot-tagit nedanstående». »Causeriet», som icke var undertecknat, var så långt att det fortsattes i n:o

11 och efterföljdes sedan av en hel serie »cause-rier . Det framkallade nämligen omedelbart (n:o 12) det polemiska svaret »Causerie oss människor emellan av Homo , vilket tidningen inleder med orden: »Följande, skrivet med en vacker handstil, tillsändes oss i går. » Därpå följde (n:o 13) ett icke undertecknat Svar på svar». Efter några dagars paus togs polemiken åter upp med förnyad styrka (n:o 21) genom ett »Causerie oss ’snälla praktiska flickor emellan’ av En snäll och praktisk flicka». Sedan kom (n:o 24) Ännu litet causerie av Också en tös». Och slutligen blev fejden (n:o 26) avblåst genom tidningens tillkännagivande, att »den kvinnliga hand, som först upptog frågan i Dagbladet, har ytterligare lämnatoss följande ’Svar på Causerierna samt och synnerliga’».

Den »fruntimmershand», som både började och slutade serien av »Gauserier», tillhörde Adelaide Ehrnrooth, och att döma av skrivsättet är man också böjd att föra på hennes konto inlägget »Svar på svar». Vad åter beträffar »Causerie oss snälla och praktiska flickor emellan , så väcker den journalistiska vana, som det röjer, starka misstankar om att »En snäll och praktisk flicka > var av manligt kön. Förmodanden i sådant avseende äro ju numera av ingen betydelse, men huru som helst, så visar den livliga polemiken att intresse för den viktiga samhällsfrågan, som avhandlades, förefanns här i början av 70-talet. Och för Adelaide Ehrnrooths vidkommande skönjer man, att hon redan hade en del av programmet för sin fortsatta polemiska verksamhet klart för sig samt att hon här mycket konsekventare gav uttryck åt sin uppfattning 0111 vad I1011 för kvinnans räkning önskade och ville, än hon hade förmått uttrycka det i sina två föregående skönlitterära böcker.

Giv kvinnan möjlighet», skriver hon, -att försörja sig genom sitt arbete, så alt äktenskapet icke måste bli för henne försörjningsanstalten.» Hon uppmanar kvinnorna att framför allt självaeftersträva att bliva »människor i högre mening, oberoende av den kurs, dit slumpen styr vår Iev-nadsskuta i framtiden». Men för att bliva det »fordras i främsta rummet, att en var av oss anser sig ega värde såsom individ för siij — icke blott som bihang till den egentliga människan . Kvinnorna varnas för att låta narra sig att betrakta som den högsta dygd och sitt köns »skönaste prydnad, ära och behag, bibehållandet av ett evigt omyndighetstillstånd i tanke, vilja och handling. — Ja, en hjälplös menlöshet», huru högt och ihärdigt detta än må lovprisas av dem som gjort sig till herrar över deras öde.

1 »causeriet» säges, alt äktenskapen avtaga. Åsikterna om orsaken härtill äro olika, men -i en åsikt överensstämma alla: — lyxen är för stor och levnadsvillkoren äro i vår tid för dryga . Mot lyxbegäret opponera sig männen både muntligen och genom dundrande straffpredikningar i tidningarna: Kvinnornas lyxbegär förstör samhället. Det är kvinnorna, som draga ofärd »över oss alla», påstår mannen, »genom ert lättsinne, edra galna toaletter, edra chinjonger, edra puffar och släp och volanger, ert tanklösa jäktande efter nöjen, er oduglighet i att sköta hus och hem, er oförmåga alt rycka männen bort från värdshus-livet och inge dem plikttrohet, edra pretensioner,edra kapriser- o. s. v. Och det värsta är att kvinnornas egen eftertanke måste säga dem, att de ofta taga livet från orätt sida », deras »sysselsättningar borde vara reellare och de borde eftersträva och omfatta levnadsmål, som de med egna krafter och arbete skulle uppnå .

Som den främsta orsaken till dessa missförhållanden framhålles den uppfostran man ger de unga flickorna. Den dyrbara ungdomstiden betraktas som ett kapital utan värde för familjens döttrar — man brukar ju tala om att fördriva tiden . Efter det författarinnan sålunda upprullat en livligt skildrad bild av de unga flickornas liv i föräldrahemmet inom den s. k. bildade klassen, tycker hon sig höra en kör av flickröster invända: Nå, vad vill man då egentligen all vi skola göra? — Och till frågan höres ett ackompanjemang av bastoner brumma: Ja, vilka värv kunna fruntimmer komma ut med, så nervsvaga, obeslutsamma, oförståndiga, opraktiska o. s. v. som de äro?- — Svaret blir, alt kvinnan måste sättas i tillfälle att förvärva kunskaper jämngoda med mannens. Ingen moralisk lag och ingen naturlag kan väl förhindra fruntimmer alt försöka sig på industrins, på den vetenskapliga forskningens, på en stor mängd praktiska yrkens, på de sköna konsternas områden.

16 — AdcUidc EhrnroothOch varför kunde icke den kvinna, som egde någon förmögenhet, förkovra sitt pund för egen räkning?» Varför skulle hon icke göra sitt kapital fruktbärande genom bildande av bolag, fabriker eller arbete i andra för hennes anlag lämpade industrigrenar? Vilka naturhinder reste sig väl mot att kvinnor, som lärt sig räkna, förstås, ställdes i spetsen för handelskontor, banker? o. s. v.

De polemiska invändningarna i ITomos Cau-serie oss människor emellan hålla sig mest inom ramen av den en gång för alla fastslagna bestämningen, att kvinnans verkningskrets måste vara förlagd till hemmet. Men han vill dock medgiva, att hon må inhämta kunskaper. Särskilt önskar han, alt kvinnan skall kunna bli läkare, ty såsom sådan behövs hon, säger han med det artiga tillägget: »ursäkta herrar doktorer!» Slutet av visan blir, att Homo fridsamt ber »gossar och flickor (till mogen ålder komna) taga varandra i handen och sträva till ett gemensamt mål: förädling och sällhet i dess högsta bemärkelse .

Svaret av den apokryfiska snälla och praktiska flickan innehåller en lång utläggning av det orimliga i de

fordringar, som uppställas i Causerie oss flickor emellan . Några nya uppslag eller något väsentligt i sak innehåller svareticke; för att avhjälpa missförhållandena och orättvisorna påkallas endast hjälp av det varma och kärleksfulla hjärtat .

I sitt slutliga Svar på Causerierna samt och synnerliga för »den kvinnliga hand, som först upptog frågan», käckt sin penna till försvar för kvinnorna och betonar, att den ställning, som i samhället anvisas dem, innebär en så uppenbar kränkning av all rättvisa och av den individuella frihet och självbestämningsrätt, som Gud givit människan, både man och kvinna, att »man måste vara blind eller olycklig för att ej se det . I svaret gycklas även över den ständigt upprepade fordran på att kvinnan fullkomligt måste glömma sig själv för att endast leva för andra .

Vid tiden då detta skrevs, hade en del frågor, rörande reformer av kvinnouppfostran och vidgande av kvinnans verksamhetsområden tilldragit sig en viss allmän uppmärksamhet genom lag-stiftningsförslag, som hade framlagts och diskuterats vid lantdagen 1872. Likaledes hade nyheten, att 1870 den första och 1873 den andra kvinnliga studenten immatrikulerats vid universitetet i Helsingfors, varit egnad att fästa uppmärksamheten vid den s. k. kvinnofrågan, om också dessa avlagda maturitetsprov icke betydde detsamma som att universitetet hos oss därefterutan vidare stod öppet för kvinnorna. De båda föregångerskorna hade trängt in, medan ännu icke något direkt förbud fanns. Sedan förblev vägen stängd för omkring ett årtionde framåt. Tilläggas bör dock, att förbudet icke utfärdades av våra egna universitetsmyndigheter, tvärtom hade Z. Topelius såsom rektor för universitetet förordat, alt dess lärosalar skulle öppnas även för kvinnorna. Förbudet kom på rysk lillskyndan.

Slutet av 1870- och början av 1880-talet blev i de nordiska länderna en lid av raskt framåt-gående för reformarbetet till förbättrande av-kvinnans ställning i samhället. Utom den helt naturliga orsaken alt den allmänna utvecklingen i mycket högre grad än förut begynte kräva kvinnans arbetskraft på olika verksamhetsområden, sii får man också söka en mäktigt verkande orsak i den starka väckelse, som genom de slora norska diktarnes verk trängde fram även till samhällslager, där tidigare knappast en tanke egnats ät något sådant som kvinnofrågan. Diktarnes krav pä samhällets förnyelse icke blott genom alt hämmande skrankor nedbrötos, utan främst genom all individen — såväl man som kvinna — eftersträvade och uppställde nya ideal och lärde sig fatta både sig själva och livet djupare och san-narc än förr, försatte tankar och sinnen i jäsning och uppror.

När t. ex. jultidenil87i)'Ibsens Et Dukkehjem kom ut, diskuterades skådespelet på ett sätt, i en utsträckning och med en lidelsefullhet, som man i våra dagar knappt kan göra sig en föreställning om. Realismen bröt sig segerrikt in både på litteraturens och den bildande konstens områden och i tidens realistiska litteratur begynte det ena samhällsproblemet efter det andra framträda. De nya böckerna med de nya lärorna och nya tänkesätten togos upp och avhandlades under ofta häftiga debatter på möten och sammankomster eller under enskilda diskussioner, så att slutligen även de likgiltiga tvingades att — om icke taga ställning till de nya idéerna — åtminstone begripa att något var på färde.

Då det gällde tillämpningen i praktiken och genomförandet av de nya kraven i fråga om förbättrandet av kvinnans ställning och främjandet av hennes intressen genom lagstiftningsåtgärder, så hade ju vissa medgivanden gjorts — det viktigaste av dem var otvivelaktigt kvinnas myndig-blivande vid 25 år. Men frigörelsearbetet hade främst gällt den ogifta kvinnan, den gifta kvinnans ställning hade sämst tillgodosetts och över huvud taget lämnats obeaktad. Man erinrar sigovillkorligt Legouvé’s kända yttrande om orsaken till att så var fallet. Då det blev tal om att frigöra den unga flickan, hade man alla fäder IilI bundsförvanter, påstod han; men talade man om att förbättra hustruns lott, fick man alla gifta män till motståndare.

För emancipationens framgång var det emellertid en oavvislig fordran, att kvinnorna själva skulle bliva fullt medvetna om denna samhälls-rörelses stora betydelse och sedan genom sitt arbete och sin entusiasm medverka lill dess genomförande. Det var insikten härom Adelaide Ehrnrooth genom sina polemiker sökte väcka hos sin samtids kvinnor. För reformeringen behövdes en förändring av samhällsandan.

Efter de polemiska lärospånen i tidningspressen under förra delen av 7O-talet begav sig Adelaide Ehrnrooth, som

redan tidigare blivit nämnt, 1876—77 på en lång resa till Frankrike och Italien. Redan resejournalen från 1845 visade henne som en mycket munter och vaken ung resenär. Och hennes i kalendern Gråsparfven införda Rese-skisser från en resa i Schweiz i medlet av 60-talet bekräfta även hennes livliga reslust, i det hon avslutar dem med önskan, att den lilla skildringen måtte skänka läsaren hundradedelenav den njutning originalet därtill skänkt den skrivande . Sekreterarens göromål i Fruntimmers föreningen kunde, under den lid hon på 70-talet var borta, överlämnas i andra händer och som sällskap, då hon begav sig ut på färden, hade hon sin unga systerdotter fröken Rose-Marie Boije. De resebrev, som hon hemsände från olika orter till tidningar i hemlandet, omarbetade och fullständigade hon senare och lät dem ingå i förra delen av Två finskors lustvandringar 1, för vilken här närmare skall redogöras i ett annat sammanhang.

Efter hemkomsten från den långa resan 1877 var A—i—a sysselsatt med utarbetandet av boken Tiden går och vi med den , som utkom följande år. Även återupptog hon arbetet i Frun-timmersföreningen, där programmen, som sammanställdes för de stora årliga soaréerna, alltjämt mera tog sekreterarens tjänstvilliga penna i anspråk.

Genom sina artiklar och polemiska inlägg i tidningspressen liksom ock genom sina noveller hade A i a blivit känd som en övertygad, varm och oförskräckt förespråkerska för kvinnoemancipationen. Bland den stora allmänheten var det mest vanligt, att man ryckte på axlarna eller logringaktande åt hennes åsikter, hennes utfall och temperamentfulla skrivsätt. Men de funnos även, som fäste avseende vid hennes uttalanden i denna sak och man begynte vända sig til! henne, icke blott inom landet utan ibland även från utlandet, då det gällde att vinna upplysningar i hithörande frågtir. Här fanns ju på den tiden ännu icke någon kvinnoorganisation, som hade kunnat giva besked på sådana förfrågningar. Om Adelaide Ehrnrooth såsom förmedlarinna av internationella förbindelser vittnar ett brev från henne till Z. Topelius, vilket ännu erbjuder kulturellt intresse.

Ur hennes brev, skrivet d. 18 mars 1881, erfar man, alt hon hade blivit anmodad att för någon utländsk publikations räkning omnämna några framstående kvinnor i Finland och deras verksamhet. Vilken denna publikation var, säges icke i brevet, men av antydningar däri förstår man, att hon redan i ett tidigare brev vänt sig till skalden för att av honom inhämta goda råd och anvisningar för fullgörande av detta uppdrag, och hon säger sig även ha fått sådana som varit henne till tröst i hennes internationella bekymmer . Början av denna brevväxling finnes icke mer kvar, men ur brevet av d. 18 mars framgår, att uppgifterna om kvinnorna i Finlandhade begärts av en M:elle Batteau genom förmedling av fru Olivecrona*) i Sverige.

Adélaïde Ehrnrooth skriver, att hon tagit ad notam den av Topelius uttalade meningen om våra tillgångar på femmes remarquables och även antecknat namnen på flere sådana. Se här derföre mitt urval . Men omedelbart därefter följer inom parentes: gode Gud, huru faller det på min lott att bestämma över mina landsinanin-nors rätt att odödliggöras!? — Hennes lista har följande utseende:

»Elisabeth Blomqvist — pedagog.

Rosina Heikel -- Finlands första läkarinna (ål henne har jag gifvit den mest utförliga biografin, såsom varande i mitt tycke en af våra mest 're-marquabla’ kvinnor).

Fredrika Runeberg

Wilhelmina Nordström

Mathilda Rotkirch } ...

,, målarinnor.

Alexandra öåltin)

Ida Ahlberg [Aalberg] — tragedienne eller dramatisk artist.

*) Rosalie Olivecrona f. Roos, gift med sedermera justi-tierftdot Knut Olivecrona, var en av den svenska kvinnorörelsens första ledare och redigerade tillsammans med friherrinnan Sophie Adlersparre »Tidskrift för Hemmet», som var det första organet för den svenska kvinnans eget arbete i kvinnorörelsens tjänst. Tidskriften

var läst och uppskattad även hos oss.Alma Fohström

Ida Basilier I 0

, } sångerskor.

Hortence Synnerberg I

Emma Engdahl

Alie Lindberg — pianist.

Emilie Bergbom, skaparinna af den första scen, der finska språket talas.

Voilå tonl —»

Brevskrivarinnan undrar, om dessa uppgifter skola anses tillfredsställande och fylla måttet, men jag har , förklarar hon, uppfyllt det qvis-tiga uppdraget dessa damer påtrugat mig, efter min uppfattning och med ärligaste övertygelse.

— Gerna hade jag önskat slippa mitt improviserade prisdomarkall men.....'det menniskan

är förelagdt, kan hon ej undgå’.

I slutet av brevet skriver ännu Fruntiminers-föreningens nuvarande, enfaldigen framställda sekreterare till sin stora berömda företrädare , att föreningens lotteri delta år lyckades mycket väl och i lämnade ett särdeles tillfredsställande resultat i kassan — hvilket är hufvudsaken .

Människorna tycka om att läsa tidningspole-mik, liksom de i allmänhet finna nöje av att åse kamp och strid ifall de själva få silta i säkerhet. På 1880-talet ser man signaturen A—i—a alltjämt mer målmedveten, stridbar och slagfär-dig i tidningspressen uttala sig om betydelsefulla samhällsspörsmål och göra inlägg i dagens frågor. Isynnerhet de år, då lantdagen sammanträdde, fann hon genom att med största uppmärksamhet följa förhandlingarna, rikt stoff för sin viga och käcka penna. Till det mest beaktans-värda av vad hon skrivit höra hennes Lantdags-kåserier i Helsingfors Dagblad och Nya Pressen på 80-talet.

Till lantdagen 1882 hade av lantdagsmannen Anders Svedberg i bondeståndet inlämnats en petition, vari begärdes sådan ändring av stadgarna i G. 15. alt gift kvinna eger rätt att förfoga över vad hon genom eget arbete förtjänar .

Petitionären framhöll, i det han inledde diskussionen härom, att då ständerna vid lantdagen 1863 antogo en lag, som förklarade kvinna myndig vid 25 år, var detta ett storl steg framåt på rättvisans och billighetens väg. Men medan den ogifta kvinnan sålunda erhållit rätt atl råda över det hon eger, har den gifta kvinnan icke ens rätl atl till sill och sina barns underhåll använda vad hon med sina händers arbete kan förtjäna. Och icke ens andra kunde härvidlag bispringa henne, ty lagen stadgade, att den pliktar 10 daler, som köper något av annan mans hustru, barn ellertjänstefolk, utan att de ha lov att försälja eller till köpslagan satta äro.*)

Vid omröstningen föll emellertid petitionen. Den aktades icke ens värd att överlämnas till något utskott.

Diskussionen i bondeståndet gav Adelaide Ehrnrooth uppslag till artikeln 1 anledning av förkastandet av petitionsförslaget om gift kvinnas rätt att disponera över sin arbetsförtjänst» i H:fors Dagblad 1882 (n:o 4G).

Den spirituellt skrivna artikeln intresserar icke minst genom vad den uppdagar om de åsikter, som under diskussionen i ståndet framträdde och ledde till petitionens fall.

Till att börja med , skriver A-I-a, uppträdde en talare [Lantdm. Puhakka], som ’icke nog kunde förundra sig över att ett petitionsförslag av sådan beskaffenhet inlämnats’. Han menade, att det rentav förspillde ståndets tid onödigt att ens diskutera därom; förkastade det alltså utan vidare.

En annan talare [Lantdm. Meurman] framhöll, 'att den i sanning vore lycklig, som kunde tro att livets missförhållanden kunde avhjälpas genom stiftande av lagar’. För sin del trodde ta-

*) Alexandra Gripcnbenj: »Reformarbetet till förbättrande av kvinnans ställning» III s. 407 o. f.laren åtminstone det icke. Enligt hans åsikt 'utgjorde äktenskapet ett sedligt bolag, som ej kunde regleras efter lagar och förordningar.'

En tredje talare [Lantdm. Avellan] förkastade petitionsförslaget med sårad nationalitetskänsla, menande alt man därav kunde komma på den tanken, att de äktenskapliga förhållandena i vårt land kunde lämna något övrigt att önska. Men tilläde tal. — man bör dock ej låta sig förskräckas av sådant nödrop, ty det är föga befogat. Äktenskapen här äro över huvud taget lyckliga även vad den ekonomiska sidan beträffar'. .. Han syntes innerligt övertygad om att lagstiftningen gjort för kvinnan 'allt som göras kunde', och sekunderades av en ny talare, [Lantdm. Wärri] som rent av (jladde sig över att vårt land ännu icke gått så långt i bildning, som andra nyss citerade civiliserade länder, där lagen tillåter hustrurna att disponera över sin arbetsförtjänst.

Sin artikel om denna fråga sammanställde A-I-a sedan med några andra av sina tidnings-kåserier till en broschyr, som hon kallade »I dagens intressanta samhällsfrågor; Röst från en icke röstberättigad och utsände i maj samma år. Skriften innehåller ett företal, som i likhet med de företal hon även försett andra av sina böcker med, på ett mycket personligt vis ungefär som ett brev eller några dagboksanteckningar, ger lä-saren en inblick i hennes åsikter, krav och syften.

Broschyren börjar med orden: -Detta lilla arbete tillegnas Eder, mitt lands kvinnor, mina medsystrar, vilka jag tackar för muntliga och skriftliga adresser från när och fjärran, som uttryckt ert välvilliga gillande av här samlade små artiklar, nyligen synliga i pressen5. Hon framhåller, att hennes anspråkslösa ord vunnit en genklang, som hon ingalunda tillskriver >skrift-ställarinnans ringa talang utan vill däri se ett talande bevis för att kvinnorna — »de tänkande och högsinnade isynnerhet — icke äro så nöjda med kvinnans ställning i samhället, som man brukar taga för givet utan deras hörande. Om kvinnorna äro obenägna att högt uttala sina åsikter, så får detta i alla fall icke tolkas som skulle de förbise orättvisorna i det sociala livet, där de i så många fall äro utlämnade åt männens godtycke.

För att lagstiftningsarbetet skall bli fruktbärande för släktet i dess helhet fordras de båda könens samverkan. Och därför anser författarinnan, att kvinnan icke handlar välbetänkt eller fullt öppet och ädelt, då hon tyst håller till godo med maktmissbruk. Hennes tystnad berövar lagstiftaren möjligheten att få se sanningen belystfrån olika sidor. Endast genom mångsidig kunskap om den mänskliga individens egenart kunna trångbröslade fördomar övervinnas och avlägsnas. Ty man måste komma ihåg, att ingen av kvinna född är ofelbar eller av naturen opartisk, en sanning, som är så fullkomligt erkänd i teorin — att den kvarstannat på teorins område, när det gäller kvinnofrågans problem . För att efter sin ringa förmåga > bidraga till att flytta problemet närmare praktikens område vill författarinnan åter och åter upprepa samma sanning och utkasta den såsom små frökorn med vårens vindar.

Hon visste väl, att somt skulle falla vid vägen och förtorkas, somt på stenören, somt bland törnen . Men 0111 blott ett och annat litet korn föll i god jord och bar frukt i välsignelse, så skulle den som utsådde det dock ej ha levat alldeles förgäves.»

Svedbergs petition och dess öde väckte mycket uppseende och flere uttalanden både i den svensk- och finskspråkiga tidningspressen bidrogo till att ytterligare göra spörsmålet aktuellt.

Då året 1882 led mot sitt slut, ingick i tidningen Morgonbladet (n:o 296) på ledarens plats en lång artikel med överskriften: Framtidens äktenskap , undertecknad A. M.Artikelns författare kommunalrådet Agathon Meurman hade såsom en av de ledande männen i bondeståndet kraftigt bidragit till att Svedbergs petition förkastades. I Framtidens äktenskap utlägger han med hela styrkan av sin auktoritet sina åsikter i denna viktiga samhällsfråga och i samband härmed även sin uppfattning om kvinnans ställning i äktenskapet — enligt hans förmenande ur kristlig synpunkt.

Sedd mot bakgrunden av det öde, som drabbade Svedbergs petition, visar A. M:s artikel med all önskvärd tydlighet, mot vilka starka förskans-ningar, försvarade av maktfullkomliga lagstiftare, A-T-a riktade sin

polemiska förpostfäktning. 1 11-fors Dagblad 1883 (n:o 4) ger hon sedan svar på tal med sin artikel 1 frågan om kristliga äk tenskap . Såsom röster ur tiden och mycket belysande kulturdokument införas här dessa båda artiklar i sin helhet.

Framtidens äktenskap.

Vare himmelen lovad, korstågens tidevarv torde icke bli så långt och blodigt, som man hade skäl att befara. Korstågens? Javisst, damerna beslöto ju, naturligtvis efter vederbörlig entusiastisk uppmaning från manligt håll, att börja ett korståg för erövrande av rätt för gift hustruatt själv disponera om det hon med sitt arbete kunde förtjäna. Walter Tomhändts här är väl i full marsch redan. Det må nu så vara. Men Godtfried av Buillons fruktansvärda skaror ordna sig också vid synranden i form av allvarliga lagstiftningsåtgärder; från och med den 1 januari 1883 gäller i England den s. k. Married Womans Property Act. Lagen, som rör gift kvinnas eganderätt, stadgar, 'all varje gift kvinna eger uteslutande rättighet över sin personliga egendom, ävensom över den förmögenhet hon före äktenskapet innehade eller under detsamma förvärvar. Mannen kan ej röra en penni av hustruns enskilda förmögenhet och varken hot eller våld giva honom rätt eller makt över hustruns förmögenhet. Lagen tillförsäkrar hustrun allt vad hon under äktenskapet kan förtjäna, och ingen gift kvinna är framdeles skyldig alt avslå en penni av sin inkomst ål mannen, såvida hon ej godvilligt gör det' etc.

Med dessa ord omtalar en tidning det viktiga steg kvinnofrågan i England tagit. Jubilate! Del blir fred i landena — fred även för varjehanda litterär kvinnolåt; äktenskapena bliva lyckliga, supiga män få ej en penni. Lyckliga kvinnor! De tu varda ett kött visserligen. Alltför gärna. Men här är ej fråga om kött, utan om penni. 'Int' en penni, min herre' — 1'ör resten kärlek så mycket som det behagas.

Det blir då det civila äktenskapet på fullt allvar. Det kyrkliga kan komma därtill, om det

17 — Adelaide Ehrnroothkonvenerar. Vårföre kunna ej de unga tu, om det roar dem 'inför Gud och hans församling lova att älska varandra i nöd och lust', välför-ståendes, att den ena parten därvid tänker: 'N. B. inf en penni min herre!' Men det kristliga äktenskapet är slut, slut så grundligt någonsin någon kan begära. Lyckliga framtid, när 'klerika-lismen' förlorat ett så fast stöd!

Men vi gamla män och hustrur — ty jag tror dock att det ännu finnes även hustrur, som älska del kristliga äktenskapet — vi må väl få säga ett varmt avskedsord åt denna forntidsinstitution.

Ligger då del kristliga äktenskapets betydelse i egendomsgemenskapen, vill min herre icke erkänna ett kristligt äktenskap, 0111 ni icke får supa upp den styver er hustru, jäktad till utmattning, inarbetat för sig och sina barn? Man ser var skon klämmer för skapelsens herrar. Och pappas hemgift sedan! Kostar det på att inte fä spela bort den under det kristliga äktenskapet? Ja, så är det verkligen.

Äktenskapet är den högsta insats för att vinna den högsta jordiska lycka. Men det är så: den som vill vinna allt, måste vara beredd på att förlora allt, och vinnes i äktenskapet icke himmelen, så återstår endast avgrunden. Det finnes intet uslare spel, än att hålla 'va banque', och sopa dem åt sig, om kastet är lyckligt, men förloras det säga: 'icke har jag någon motsvarande insats, int' en penni'. Oh, den välsignade lagen, som understöder detta falska spel, och som ännudärtill förmår åstadkomma, att 'mannen varken med hot eller våld kan få makt eller rätt över hustruns förmögenhet'! Lagen har hittills skyddat kvinnan för personlig misshandel, utan att kunna förekomma den, nu förhindrar den mannen att ens med hot eller våld åtkomma hennes förmögenhet. Och vi skulle ej glädjas!

Men står del så verkligen till, att förmögenheten är den högsta insatsen i äktenskapet? Är då icke nu mera kroppen förmer än kläderna? Vi, anhängare av det kristliga äktenskapet, hava tänkt, att då den rena kvinnan giver sig åt mannen, besluter att med honom bliva ett kött — ursäkta att vi hålla oss till det gamla bibliska uttrycket så ger hon något dyrbarare än sin förmögenhet. Det är ju möjligt, att hennes varma, rena känsla mötes endast av cynism. Det är ju möjligt att hennes högsta goda, hennes barn, skola bli för mannen endast en hop tråkiga valpar att föda. Allt detta kan hända, men ingen väninna har ännu höjt sin röst för att varna henne mot det förnedringens djup, vari hon sålunda faller. Stor sak, blott 'int' en penni, min herre!' Därpå ligger vikten. Ingen lag kan förekomma, att mannens liderlighet förvandlar äktenskapet till den osedligaste sammanlevnad, till den

skändligaste vällust, till ett dagligt helvete. Stor sak, men ’int’ en penni, min herre!’

Och mannen, som påtager sig familjelivets band för att tillfredsställa sin sedliga känslas ma-ning, söker frid och kärlek inom hemmets helgade tröskel, där han vill hos ett uppväxande släkte leva upp ånyo i vad han skönast tänkt eller verkat — riskerar han månne något? Kan icke den kvinna, han älskar och aktar, vid vars hjärta han vill vila sitt trötta huvud, hämta nya krafter, ny maning att ej vika från det rätta, kan hon ej bliva hans livs förbannelse, hans barns fördärv, och störta honom i sedlig förnedring, i ekonomisk ruin? Ja, sådant ser man. Men än sen, det är småsaker. ’Int’ en penni, min fru.’ Ah, jag ber 0111 ursäkt, nej, nog skall pappa skaffa pengar fullt upp åt frun och herrar söner och fröken döttrar. Men är det ej litet synd med karlen? Ingalunda! Vårföre skall man ge sig alt vara en karl och än mera, vårföre skall man ge sig till att bliva ’ena hustrus man’? Äkten-skapsfröjderna kunna ju njutas utan äktenskapets olägenheter, och den karl, som sålunda utan minsta nödtvång ger sig till åkarkamp, den förtjänar i sanning ej något medlidande — 0111 ej av Djurskyddsföreningen. Nå ja, karlarna kunna bli kloka och fröknarna kunna bli gamla pigor, och få utan vidare behålla vad de förtjäna.

Det forna äktenskapet var ej detta. Makarna sade där med den höge generalen i Fänrik Ståls sägner: ’Det bästa ha vi lika, glatt vi dela må del mindre, när det större lika är’.

Det fanns för dem inga hemliga förbehåll. I nöd och lust’ togs på fullt allvar, och Gud vare lov, ännu finnas många, som sett ielta ’i nödoch lust' utföras, kanske på båcla sidor, ined en heroism, som bringar hjärtat att svalla. Ja visserligen, mina damer, haven I icke tillfälligtvis sett en kvinna skötande en delirerande man, jag vet ej om med kärlek, men med en hängiven uppoffring, som, med förlov ställer henne i jämbredd med alla tiders ädlaste martyrer. Ilon löser sitt löfte ’i nöd och lust’. Bjud henne den där lagen: ’int’ en penni!’ Hon skall svara med förakt: lagen ger mig redan rätt att vräka den jag en gång älskat; men vid minnet av vad han en gång varit, vid minnet av vad jag en gång heligt besvurit, jag vill ej hava er lag. Och I skolen ej våga bjuda den kvinnan er lag. Inför henne skola de stolta korsriddarenes och riddarinnornas fanor sänka sig.

Kanske påminnen 1 eder från den gamla tiden den rike mannen, som gav sitt och vann en fattig flickas hjärta. När han hemförde sin maka i sin stolta f. d. ungkarlsboning, hälsade han henne med orden: ’Från mörker kommer du till ljus, från fattigdom till rik mans hus, där har du nycklarna min vän.’ Ja visst, nycklarna till all hans förmögenhet utan all inskränkning; ty kvinnan sammanhåller eller förstör familjeförmögenheten, utan att mannen därtill något förmår. Men denne man visste, att han åt denna kvinna anförtrott oändligen mycket mera än nycklarna över hans förmögenhet, han hade givit henne de nycklarna, till vilka förvarades hans heder, hans livs lycka och lugn, lians aktning i sam-hället, lians vänner; vilken simpelhet alt då behålla nycklarna över kassakistan och magasinet. Och med denna risk att allt förlora, förmögenhet, heder, vänner, går mannen ännu in i äktenskapet. Det är dock icke han, som begär lagen; det är kvinnan, som säger: ’allt, allt ger jag, heder, lycka, våra barns framtid men inf en penni.’

Prat, här är ej alls fråga 0111 de lyckliga äktenskapen, de skola nog förbli det, här är blott fråga därom, att mannen super, spelar, och lagen kan således ej verka på de lyckliga äktenskapen. Sådant kan endast den påstå, som ej förmår inse, alt den grundprincip, från vilken man utgår, verkar på handlingen. Iiär är fråga varken 0111 det lyckliga eller olyckliga äktenskapet, utan om äktenskapet. Äktenskapet skall förvandlas lill ett bolagskontrakt, där på sin höjd bestämmes, att väckt fråga 0111 ändringar i stadgarna och om bolagets upplösning bör lämnas vilande till nästa sammanträde. Det blir ett fälttåg, där man bibehåller reträttlinjen så öppen som möjligt. Men sådant bör det sanna äktenskapet icke vara. O111 någonsin måste därvid, så att säga, alla broar uppbrännas, kontrahenterna måste veta, att del gäller en insats av hela livet och för hela livet med dess andliga och lekamliga välfärd. Man må ej tro, att tvenne individualiteter kunna uppgå till den sanna enhet äktenskapet fordrar, utan ganska allvarliga slitningar. Det gäller att avsäga sig egenheter, egoistiska böjelser, att lära sig alt söka icke sin lycka för sig, utan att finna sinlycka i all lyckliggöra. Innebor hos parterna endast som dunkel känsla den åsikt, alt här är ett bolag, där för vardera finnes etl mitt och ditt, en tanke blott all söka rädda någon spillra av lycka, låt vara blott av dagligt bröd, som ej är den andras, då skola säkert dessa slitningar bliva mycket svårare. Kommer därtill ännu att lagen lämnar dem i händerna vapen, som icke blott kunna slå sår, utan

därjämte förgifta dem, då skall månget äktenskap, som eljes kunnat bliva lyckligt, ohjälpligt brylas, endast för ell i över-ilning anfört lagcitat: int en penni’. Och lagen har då skapat de olyckliga äktenskapen. Och den skall göra det otaliga gånger. Man må blott tänka sig de fall, då dessa kontrahenter, som svuril alt älska varannan i nöd och lust, men som driva var för sig sina affärer, sina börsspe-kulalioner, måste vägra varannan en växelaccept, eller när likvid skall ske om de mål, mannen möjligen älit hos hustrun, eller om varderas insats till barnens kläder, föda och uppfostran. Det kommer ej att ske, säger man, så länge äktenskapet är lyckligt. Men det kommer att ske, så visst som fröet, sått i god jordmån växer upp och bär hundrafaldig frukt. Detta frö sår lagen i makarnas hjärtan, och det skulle icke växa, värmt av de onda böjelser, som mer eller mindre kuvade innebo i människosjälen!

Men när 1111 äktenskapet en gång är olyckligt, vad vill man då göra? Plikten bjuder här ovillkorligt att lida vad lidas måste, all med kungFjalar, kasta sin levnadslycka kungligt leende bort'. Så går det den, som eftersträvat det högsta och olyckligtvis icke slagit träff. Allt kan undvikas med att ej söka det, att vackert njuta livet i sin ensamma kammare. Det står fritt.

’För eder hjärtans hårdhets skull’ finnes ju förresten lag nog, men icke den lag, som själv skapar hjärtats hårdhet för all sedan få krossa. Det finnes paktum, skillnad till säng och säte, möjlighet all ställa den liderliga och slösaktiga mannen under hustruns eller någon annans för-mynderskåp och slutligen äktenskapsskillnad. Men om hustrun, den där nobla hustrun, som icke vill göra buller, utan låter lagen för sig tillropa mannen ’int en penni’, ej begagnar de lagar, som finnas? Ja, därföre måste man inventera en lag, som verkar utan att verkställas, och del måste väl vara möjligt, kan jag tänka, elter det skall bli en lag, så fullkomlig, att varken hot eller våld ger mannen makt över hustruns förmögenhet, också utan att anlitas. Nå vad allt den lagen kan!

Men det är förskräckligt, all mannen skall få på krogen förstöra vad hustrun, ansträngande sina yttersta krafter, förvärvat till en torr brödbit åt sig och barnen, fuktad endast av hennes tårar. Det är i sanning förfärande. Och förfärande är det, då mannen rusig och svärjande intränger i den stuga, där hustrun arbetar och talar med sina barn 0111 Jesus och himmelen, och där han andligen och lekamligen orenar allt vad han vid-rör. Vill någon rädda barnen, så svarar lagen: jag kan ej sätta mig mot den heliga föräldramakten; men penningen den skall räddas. O, skrymtaktiga tidevarv!

Sant, det är mindre förfärande, när statkarlen kommer hem efter att ha trälat dagen lång i arbete, och finner stugan osnvgg, barnen snuskiga och skrikande, hustrun vräkande lat på laven, medan han under kölden suckat: månne hon dock ej stoppar min strumpa, lappar min rock eller kanske väver en ny skjorta. Sin tungt förvärvade rågtunna släpar han till kvarnen, hämtar den hem till hustru och barn och serveras med ojäst rått bröd. Haven I kanske tillfälligtvis någongång hört om dylikt, gode korsriddare? Del är mindre förfärande, det är sant; men så söken I icke heller någon lag, som för mannens räkning förklarar: ’int en penni’! Låt kampen hållas, därtill är han gjord.

Och förmodligen finner man endast upplyftande en ’sannfärdig historia’, som nyligen tilldragit sig, men som förresten torde återfinnas ofta nog. Tvenne unga ingingo äktenskap i Boston. Mannen var en allvarlig, arbetsam advokat, hustrun en livlig, älskvärd, intelligent och högtbildad ung dam. Det gick bra nog; äktenskapet välsignades t. o. m. med en son, faderns förtjusning och ögonsten. Emellertid blev mannen vid sina akter allt trögare och torrare, hustrun i Bostons intelligenta kretsar allt intelligentare. Hennes salong blev samlingsplatsen för alltvad Boston hade stort och lysande i konst och litteratur. Mannen spelade där en sorglig figur och fick dessutom draga försorg om alt medel icke tröto. Slutligen torde väl hava hänt, påstås det, att han då och då tröstade sig i sällskap, som voro i jämnhöjd med hans intellekt, på krogen. Det var mer än uselt. Den intelligenta frun kunde ej uthärda därmed, och t. o. m. Boston-intel-Hgensen syntes henne småningom föga tillfredsställande; sonen måste få europeisk uppfostran. Den tröge mannen måste skaffa respengar till Paris. Nå ja, sannerligen jag rätt minnes, huru det gick med honom; om han råkade dö i rännstenen, skjuta sig eller skjutas för pannan av någon god vän; huvudsaken var att den ömkliga varelsen verkligen hade den intelligensen att i lagom tid gå hädan, så att frun fick en man, som bättre kunde uppfatta hennes intelligens. Så sorgligt var det nu visserligen

icke, som när mannen super upp hustruns förvärvade pengar, men sorgligt var del på sätt och vis ändock.

Men vi här i Finland begära ju ännu icke den engelska lagen; vi begära endast rätt för hustrun att disponera över sin arbetsförtjänst, och som nu bildade hustrur icke pläga förtjäna något, så berör ju hela lagen icke de bildade. Skulle också därföre betraktelser, sådana som de ovanstående, äga någon sanning, så existerar ej dessa känslor och förhållanden hos det sämre folket. När den förträffliga Maria St. Clair i 'Onkel Toms stuga’ skickade sin unga vita slavinna Rosa att piskasav karlar, framställde Miss Oplielia en rädd för-bön och menade, att man ej så borde kränka en ung flicka. 'Oh, man får ej bedöma dessa människors känslor efter vad vi känna’.

1 arbetarefamiljerna äro de äktenskapliga former, i vilka vederbörande måste injämka sig, ännu trängre än hos de förmögnare klasserna. Arbetsförtjänsten är familjens enda inkomst och frågan om milt och ditt utsträcker sig ända till brödkakan och dess delar. Det är dil man vill inkasta denna ödesdigra brandfackla 0111 hustruns särskilda eganderätt, och den skall vara i dessa äktenskap mer fördärvbringande än någon-städes.

Om de lagar vi för närvarande hava, med syfte alt träda emellan, där äktenskapet redan är ohjälpligt brutet, icke äro tillfyllestgörande, må man gärna söka stifta nya och förbättrade, likasom man fullkomnar broltmålslagarna i allmänhet. Men man må ej stifta generella brottmåls-lagar under förutsättning att alla äro brottslingar. >

A. M.

Till Red. för H-fors Dagblad.

I [rågan om »kristliga äktenskapi.

Under rubriken ’Framtidens äktenskap’ utslungar signaturen A. M. i Morgonbladet 11:0 296 för förlidet år ett anathema över ’korsriddare’ och korsriddarinnor’, som ivra för förbättrad äkten-skapslagstiftning. Detta aktstycke — såvida det cj är av honom rätt och slätt ett julskämt — förtjänar att bevaras vid sidan av lantdagsprotokol-lerna, förda i det ärade Bondeståndet 1882 över frågan om ’gift kvinnas rätt att disponera själv sin arbetsförtjänst’.

’Jubilate!’ tillropar med hån och smärta herr A. M. dem som förmodas glädja sig över den nyss i England voterade lagen ’Married Woman’s Property Act’.

Detta oförnuftiga och okristliga öfolk har då verkligen gåtl ända därhän att göra gift kvinna myndig? Att ge henne dispositionsrätt över vad hon ärver och förvärvar i likhet med hennes ogifta medsystrar? De anse således där i landet ej mera att en kvinna, som gifter sig, förutom de lidanden naturen lagt på henne, bör dömas av lagen till ett av de svåraste straff, som drabbar den brottslige mannen — förlusten av den fria människans naturliga rättigheter! —

Ilerr A. M. hatar dylika samhällsupplösande lagförändringar, som av herr Svedberg förordades även för vårt lands kvinnor. Ur kristlig synpunkt bekämpar herr A. M. alla korsriddares idéer och bekänner öppet, all han för sin del tusen gånger föredrar att se en kvinna som kors-dragerska — vartill nu gällande äktenskapslagar tyvärr ofta göra henne, det medger han villigt. Häri bör dock för henne sökas en högre sedlig-hetslära, ty just korsdragandet gör henne så innerligt gott; det förädlar hennes ande, renarhennes känsla och förlänar henne den äkta kvinnlighetens nimbus! Hur ljuvligt å ena sidan, för mannen att veta sig vara ansvarig herre över ett väsende, ofta honom överlägset i sedlighet och förstånd, men som icke desto mindre står rättslöst gentemot honom; — som lik en stilla tåre-källa avtvår all skuld hos honom, offervillig i alla skiften och bjudande i lust och nöd' sin famn och sitt hjärta till viloplats för en delire-rande man under de få stunder, han utbyter krogen mot hemmet. — Se där den hängivenhet, som herr A. M. 'med förlov ställer i bredd med alla tiders ädlaste martyrers’. Han uttalar oförställt en legitiinistisk trosbekännelse av det slag, som ingenting vill lära och ingenting glömma. Mannens rätt ’med Guds nåde’ all förbli kvinnans behärskare vare för samhället en evig, oomkull-kastelig princip, såsom kungablodets arvsrätt till tronen är för legilimisten av äkta skrot och korn. Bort det att komma med något lagförslag, som kunde hindra att mannen varken med våld eller bot skulle få makt eller rätt över hustruns’ — d. v. s. moderns och med detsamma även barnens levebröd! — Sådana lagar skulle göra slut på sant ’kristliga äktenskap’.

Varför! — Det har man svårt alt fatta, enär man förgäves i Kristi egen lära och liv söker stöd för herrens välde över slaven, mannens över kvinnan.

'När Gud är ingen åtskillnad till person', har kristendomens stiftare tvärtom uttalat med obe-stridlig klarhet. Emellertid underrättas vi om att det Gud ske lov ännu tinnes 'gamla män och kvinnor, som skola säga ett varmt avskedsord åt den forntidsinstitution', som döpes av sina trogne beundrare med namnet 'kristligt äktenskap'.

Vi betvivla ingalunda, att dylika 'gamla män och kvinnor' existera, ty vem känner ej tusenåriga fördomars oerhörda seghet och vissa karaktärers fasthet att bibehålla desamma, utdömdes de än så mycket av förnuftet såsom stridande mot människorätt, upplysning och sedlighetskänslans höjande.

Denna karaktärsfasthet har hos mannen sin lättförklarliga grund. — Med historiens tillhjälp kan bevisas, att egare av prerogativer städse passionerat motsätta sig all rubbning av bestående samhällsordningar, som helt och hållet gestalta sig till deras fördel.

Därifrån härleder sig allt det hat till folkupplysning, som ännu mångenstädes förefinnes, — därifrån ock en hel hop 'aktningsvärda mäns' avsmak för grundlig bildning hos kvinnan. Det där onödiga tänkandet är desse herrars förargelseklippa, vilket ej är underligt. Huru skulle det ej slutligen öppna hustruns ögon för allt taskspeleri med känslan (och under religionens täckmantel), som håller henne under mannens ok och berövar henne sina mest oförytterliga mänskliga rättigheter, varöver hon lärs att känna sig outsägligt säll? — Även klerikalismcn förbannar tankefrihet. Är det ej genom den, som natio-nernas och folkens självmedvetande vuxit därhän att påvestolen ligger krossad? — Och är det ej på bibelord och gudomlig uppenbarelse mor-monsektens stiftare grunda sin lära, vars adepter i själva nittonde seklet äro märkvärdiga prov på friborna kvinnor, missledda till den grad av falska profeters makt att förvilla känslan, undandragen sunda förnuftets hälsosamma kontroll, att de med förbiseende av kvinnans värdighet bliva tjänarinnor åt mannens lustar och tro sig göra Gudi en tjänst därmed. Mormonhustrurna i deras blinda hängivenhet för 'sitt huvud' husfadern, kunna minsann, även de mäta sig i självförsakelse med A. M:s marlyrhustrur, dem vi för vår del anbefalla i 'djurskyddsföreningens' vänliga åtanke med mera skäl, än han gör det med äkta män, ruinerade av sina bihang, — emot vilkas övervåld de dock stodo beväpnade med lagens sköld, andans svärd och sin fysiska styrkas och sina klokare huvudens hjälm.

För julfridens skull beklaga vi uppriktigt, att hr. A. M. fått den fatala nya lagen i England att fundera över. Den stör honom obehagligt i hans högstämda betraktelser över olyckliga men 'kristliga äktenskap' — när hustruns varma, rena känsla mötes av cynismen hos en man, som även i deras barn ser endast 'en hop tråkiga valpar att försörja'. Vad är 1111 hennes sant kvinnliga plikt? Ingen annan än den att strö aska över sitt huvud, lägga sig ner under den liderlige mannens fötter och låta sig förtrampas av honom, tills hon and-ligen och lekamligen går fullständigt under. Vare fjärran från hennes tankar att åstunda av-lagen ett preventivt stöd, eller skydd åtminstone för sin egendom, som också är hennes barns. Del där 'int en penni, min herre'! skulle hjälpa henne bra mycket mera och vara mera praktiskt, än alla boskillnader och palliativer, som hon ju ej kan begagna sig av, förrän del är för senl och 'min herre' redan gjort av med var penni, som skulle tjäna henne och barn till uppehälle. Men sak samma, skall hon utbrista: 'det bästa ha vi lika, glatt vi dela må det mindre, när det större lika är!' Se, det kan kallas en förnuftig kärlek det, hos en rättskaffens familjemoder, som ej vill veta av några hemliga förbehåll' mellan sig och den slösare, suput eller hov, med vilken hon ej vill avsäga sig sällheten att anse sig som 'ett kött'.

Månne härav sedlighetsbegreppen hos man och kvinna bevisligen höjas?

Är detta idealet för de 'kristliga äktenskapen'? Tvivlare finnas härpå.

Grundlig erfarenhet av förhållandet inom de mera obildade klasserna tvärtom rotfäsler hos dessa den åsiklen att våldsverkare, som fritt kunna överlämna sig åt sitt råa, otyglade sinne och sina lustar med lagen som stödjepelare, än mer depraveras av detta medvetande. Deras offer å andra sidan, seende sig hjälplöst överlämnade i förtryckarnes våld, sjunka snart i en slöhet, som förtvivlan alstrar, när den ej, somstundom även är fallet, sänker dem ner i lastens djup, varifrån en rättvis behandling kunnat frälsa dem. — 'Int en penni, min herre', hade åtminstone åt dem och och deras barn bevarat en kaka bröd att nära sig med och en stol att sitta på i det nu

ödelagda hemmet, som ej är någon god skola för det uppväxande släktet.

Alla dylika konsiderationer störa ej ett grand doktrinärer av prima sort — som ej tyckas vilja inse (när frågan rör kvinnan n. b.) att bojor, burna med ett tålamod utan urskillning, att självförsakelse och plikt, drivna utom förnuftiga gränser, beröva människan all självkänsla och övas blott av slavnaturer.

Hätten alt, efter förlust av all huslig sällhet, åtminstone bärga medlen för en hederlig existens och för uppfostran av de barn hon skaffat till världen och sen av fadern skamligt övergivne — denna rätt skulle dock ej göra en olycklig hustru så fullkomligt skeppsbruten, som hr. A. M. älskar att tänka sig henne.

Vi åter sätta större värde på heroismen hos en mor, kämpande för sina barns rätt, än på det gagnlösa martyrskapet hos en hustru, som aldrig får folk av en delirerande man', med vilken hängivenhet hon än må sköta om honom och förbliva 'ett kött' med honom. Vi tro ingalunda det förenligt med kvinnlig värdighet att säga: — 'kärlek så mycket ni behagar, min herre' — utan kärlek, sä mycket ni gör er förtjänt av. Vidare tro vi, att samhället skulle vinna mycket uppå

18 — Adelaide Ehrnroothalt vise och opartiske lagstiftare med större kraft ville arbeta på att lösa kvinnan-modern ur de 'forninstitutioners' bojor, som nu ibland förkrossa henne. Månne ej det uppväxande släktet skulle få skäl att välsigna den stund, då mannens husbondevälde inskränktes — även med fara för hans prestige?

Och för att slutligen från känslans område komma till sak, 'from sounds to things', be vi att få uppställa dessa frågor:

l:o Huruvida ej en lag vore på tiden alt utarbetas, vilken bättre än nu gällande skulle säkerställa gift kvinnas eganderätt? Vi föreslå att, genom fattigvård och alla föreningar, som ha om hand vården av de mänskliga vällörstådda intressena, söka taga reda på om det ej finnes ett tillräckligt antal hustrur, vilka högt eller i tysthet anföra klagomål över sin behjärtansvärda ställning, för att ge anledning till ovanantydda lagamendement.

2:o Ifall den samvetsgranna undersökningen då gåve vid handen, att en dylik preventiv skyddslag vore av yttersta behov påkallad — vilket kanske ganska få uppriktigt betvivla — kränkes ej det allmänna rättsmedvetandet i landet genom att den förorättade allt fortfarande lämnas att stå rättslös gentemot våldsverkaren? Och eftersträvas ej ett lovligt och sedligt ändamål av dem som önska se orättvisa lämna rum för rättvisa?

Korsriddarne' och 'korsriddarinnorna' havalängesedan besvarat dessa frågor jakande både offentligt och i enskilt samtal. De jubilera' därför även oförställt över det steg, Englands lagstiftare nyss uttagit till ljus och frihet. Ja, vi bekänna det, 'korsriddarinnornas' fromhet åtminstone sträcker sig ej därhän att kunna betrakta männens oförrätter mot hustru och barn såsom ett lidande, varav äktenskapsinstitutionen förädlas och helgas. De anse ej allt det elände, som oförnuftiga och partiska samhällslagar välva över olyckliga kvinnors huvuden, för en välsignelse, varat dessa höra fröjda sig i förväntan på den hundrafaldiga ersättningen i en annan värld, där deras förtryckare skola få sitt eviga straff.

Realisterna i detta 'skrymtaktiga tidevarv' hålla prosaiskt före, att detta: 'int' en penni, min lierre', som säkerställer hustrurna mot elände i denna världen, verkligen ej vore så oävet! — De äro ej, såsom hr A. M., svärmare för det helgjutna.

Ofattlig är för dem all idealism, som kräver att hustrun, olycklig i äktenskapet, gäckad och misshandlad av sin man, även må frivilligt värnlös, låta sig komplett ruineras av denne utan lagens inblandning, för att martyrglorian i all sin klarhet månde stråla kring hennes huvud.

Men utan skämt — det förefaller oss knappt nog lojalt att bekämpa en motståndare med så olika vapen: — å ena sidan sunda förnuftet, logik och billig hänsyn blott till de mest elementära rättsbegrepp; — å den andra ... idel gamlasofismer, förvrängd tolkning av en kristens plikter, ohållbara argumenter och utslitet känslo-pjunk. Och som en dylik strid ej behagar oss, bjuda vi farväl åt hr A. M., tillönskande honom ett gott nytt år — och annat gott därjämte.

A—ï—a.

A—!—a’s tappra duell med A. M. efterföljdes i olika tidningar av åtskilliga artiklar och inlägg i frågan. Iluru uppseendeväckande polemiken varit och huru livligt den hade senterats av allmänheten, utvisar bland annat följande lilla lustiga episod ur dåtidens helsingforsliv.

Fastlagstisdagen d. 6 februari 1883 firades av eleverna vid Polyteknikum (Tekniska högskolan) med ett ståtligt karnevalståg. Klockan Vk 2 voro galorna, där man visste att tåget skulle draga fram, svarta av folk, som med spänning väntade på roliga och pikanta överraskningar, om vilka ryktet i förväg vetat berätta. I några dagboksanteckningar, som vänligen delgivits mig av två åskådarinnor, fröknarna H. och A. von Schantz, omtalas på följande sätl denna fastlagskortege med de många anspelningarna på dagens brännande frågor.

Äskådarinnorna stodo på Boulevardsgatan och sågo efter en stunds väntan tåget komma långsamt framskridande. Först kom Spets > (enskämttidning), ridande på en liten grå häst och följd av en ridande polisman. Sedan sågs ett stolt vikingaskepp, på vilket befann sig en mycket vacker besättning och på vars flagga lästes orden Dikt och Drapa (namnet på en nyligen utgiven diktsamling av Gånge Rolf). Efter skeppet åkte en stor rysk släde fullsatt med fenno-maner, vilka sågo mer eller mindre ruskiga ut och samt och synnerliga voro försedda med klubbor i syfte att med dem förgöra vikingaskeppet och dess besättning. Kusken, som körde släden, satt på kuskbocken, klädd i sjubbskinnspäls och doktorshatt och var en avbild av Yrjö-Koskinen. Varietéteatern representerades av en dansös och en clown och som åskådare en skara gardesoffi-cerare, som också torde ha framställt kända personer. Dansösen, som var mycket nätt, stod och kråmade sig och kastade ut blommor, medan clownen hoppade fram och svingade sig upp än på den ena, än på den andra hästen, tills han slutligen kom till den släden, där A—i—a och Agathon Meurman sutto »i äktenskapsfrågan , man läste deras initialer tecknade på deras ryggar. A—i—a gjorde en avvärjande rörelse med handen och A. M. såg mäkta förargad ut, då clownen föll A—I—a om halsen.

Jag hade tidigare», säger den ena av dagbo-kens författarinnor, sett Adelaide Ehrnrooth ocli fann hennes kopia' i tåget alldeles förbluffande lik originalet, där lion satt vid A. Meurmans vänstra sida med händerna gömda i en stor muff. Så hände det att hennes pincenez föll från näsan och, i det hon satte den på igen, vände I1011 på huvudet, såg på den hoppackade folkmassan och gav åt den en nådig nick, som emol-togs med skratt och jubel. Den verkliga Adelaide Ehrnrooth hade även blivit sedd i folkmassan, där hon stått i främsta ledet bland åskådarna för att se sin avbild åka tillsammans med Meurman. Då paret passerade förbi henne, hade hon skrattat — så jag tror hon hade roligast av oss allesamman , tillägges i anteckningarna.

Icke lång tid efter polemiken med Meurman lästes i H:fors Dagblad 1883 (n:o 102) åter en av A— i—a undertecknad artikel, som hon kallade Ett allvarsamt ord i kvinnofrågan finska kvinnor emellan , och däri äktenskapslagstiftningen ånyo granskades.

På grund av att polemiken, som väcktes till liv genom den förkastade Iantdagspetitionen, hade upptagits av Here pennor i olika tidningar och utgrenat sig åt flere håll, konstaterar hon med tillfredsställelse, att i dagtidningarna sedan någontid försiggår ett arbete, liknande de dolda krafterna under vintersnön, där de väcka livet och förbereda jorden att ge grobarhet ät frön, kringförda av himmelens vindar, eller slumrande djupt i naturens sköte och väntande på tillfälle att få spränga sitt fängelse, få utveckla sig i ljus och frihet . Ilon tycker sig trots allt se morgongryningen av en ny dag och begynner tänka sig möjligheten av att kvinnorna skola med vaksamhet och kritiska blickar följa folkrepresentanternas arbete, isynnerhet då det gäller lagar, som på det närmaste röra dem själva och som de måste efterleva.

I artikeln meddelas sedan enligt den engelska tidskriften Law Reviw en kort redogörelse för äktenskapslagstiftningen i olika länder, och författarinnan tillägger, att hennes läsarinnor måhända skola med största förvåning inhämta härav, att den finska kvinnan torde ha den sorgliga utmärkelsen att såsom gift stå under de strängaste lagar, som existera utom barbariets gränser*.

Såsom något anmärkningsvärt i denna artikel må framhållas, alt här för första gången hos oss så vitt jag vet — offenlligt uttalas en åsikt, som långt senare, först i våra dagar, vunnit be-aktande och blivit erkänd som principiellt riktig, nämligen att husmoderns arbete i hemmet är värt sin lön.

Under hela 80-talet var A-X-a:s penna flitigt verksam. Jämte det författarinnan utsände sina två förut omnämnda novellsamlingar och skrev de resebrev till Nya Pressen, vilka hon senare utökade och omarbetade till första delen av Två finskors lustvandringar», fortsatte hon även med stor iver sin samhällspolemiska granskarverksamhet i tidningspressen. Medan hon, som den käcka resenär hon var, företog sina långa strövtåg i Afrikas solrika nejder, hördes under lant-dagstiden 1885 i hemlandet ingen stridsglad röst från en icke röstberättigad». Men hemkommen tar A-I-a åter i tidningarna med förnyade krafter upp sin verksamhet för kvinnans medborgarrätt i samhället.

Hon behövde icke känna sig så ensam på väd-jobanan numera, hennes röst förblev icke mer den ensamma ropande rösten. Instämmanden hördes från flere håll. På våren 1884 hade Finsk Kvinnoförening med ändamål att verka för kvinnans höjande i intellektuellt och sedligt avseende samt förbättrande av hennes ekonomiska och medborgerliga ställning fått sina stadgar stadfästade avsenaten.*) 1880-talet hade brutit in med sjudande nya strävanden, som kastade överända och sopade bort mycket utslitet och efterblivet både i det sociala livet och i litteraturen. Tidsvågen från de stora kulturländerna hade fört med sig nya strömningar med nya riktlinjer mot nya mål, vare sig det gällde stora samhällsfrågor såsom arbetarrörelse, kvinnofrigörelse, religiös tankefrihet m. m. eller sanningskrav och realism i litteratur och konst.

En återspegling av den inbrytande kulturella livaktigheten och förnyelsen får man icke sällan se i tidningsspalterna från denna tid i form av ofta mycket livaktiga meningsutbyten med angrepp och inlägg från allmänheten både i litterära och konstnärliga eller andra för samhället betydelsefulla frågor. En sådan typisk spegelbild, i vilken även linjer av A-'i-a’s penna återfinnas, framvisar i 11-fors Dagblad för 1887 den vidlyftiga polemiken med anledning av några litterära föredrag, soin höllos här av den svenske skriftställaren Gustaf af Geijerstam.

Denna författare, vars romaner voro mycket lästa även hos oss, kom i slutet av februari 1887 över till Helsingfors för att hålla fyra föredrag

*) A. (Iripenberij: »Rcfonnarbelet» s. 410.om Zola, Strindberg och genombrottet i den nyare svenska litteraturen. Till föredragen infann sig en mycket talrik publik. Det blev isynnerhet fallet med det fjärde, som handlade om Kvinnorörelsen i den nyare svenska litteraturen , och som, enligt H-fors Dagblad (n:o 58), var besökt av över niohundra personer. Societetshusets stora sal kunde icke rymma alla dessa åhörare, varför en hel mängd måste stanna ute i vestilni-len. I tidningens referat säges, att delta föredrag i likhet med de föregående utmärkte sig genom en livfull framställning och bidrog bestämt att klara begreppen i många sinnen .

Men redan i följande dags tidning ber hr G. af G. själv att få rätta ett uttryck i referatet. Han säger sig icke med ell så starkt ord, som det av referenten anförda oförskämda , ha stämplat kvinnornas fordringar på sedlig renhel hos männen och vill tillika framhålla, all frågan är ömtålig».

Både föredrag och referat framkalla omedelbart svar och motsägelser från flere olika håll. När sedan hr G. af G. ytterligare uppträder med ett femte föredrag för att skingra den missuppfattning han anser sig ha blivit utsatt för, får detta sista föredrag ett oväntat efterspel.

Då föreläsaren slutat, säges i H-fors Dagblad(n:o 60), framträdde ett fruntimmer av publiken [professorskan Mathilda Asp] och inlade en bestämd protest mot den uppfattning om sedlighet, som hr G. i sitt sista föredrag förfäktat , och likaledes mot den livsåskådning han i allmänhet gjort sig till tolk för. Hon ville icke, alt man i Sverige skulle få den uppfattningen att applåderna, som kommit hr G. af G. till del, uttryckte alla åhörares mening. — Från publiken hördes vid hennes ord applåder och några hurrarop, men även några svaga försök till hyssjning».

Tidningspolemiken blir vittutgrenad och långvarig. Följande dag uppträder i H-fors Dagblad (n:o 61) professor Viktor Heikel för männens vidkommande med en protest mot föredragaren. I samma nummer läses även ett inlägg i frågan av A-i-a, som framhåller den djupa missaktning för kvinnorna, vilken den av hr G. af G. förkunnade levnadsglädjen lägger i dagen. 1 flcre följande nummer av tidningen ingå sedan uttalanden av olika

signaturer.

Polemiken upptogs också av andra blad och denna stora tidningsfejd vittnar om att tänkesätten inom kvinnornas leder på flere håll begynte träda fram. A-'i-a’s trägna uppmaningar att «sjunga ut tycktes börjat bära frukt.

I H-fors Dagblad för d. 26 april samma år (n:o111) ingick under rubriken: Bör kvinnan ha rösträtt? en av A-i-a undertecknad artikel. Den stod på ledarens plats, ehuru orden: Till Red. av Il-fors Dagblad heller icke den gången saknades.

Ett djärvt hugskott, tänkte antagligen de flesta av bladets läsare, allvarligt menad kunde frågan knappt vara. Och de välvisa drogo på mun — A-i-a var ju sig alltid lik!

Men såsom helt och hållet en utopi av en oförbätterlig optimist kunde den utmanande frågan icke ens på den tiden stämplas. Ty det märkliga hade hänt, att då senaten 1884 med anledning av förestående förändringar i sättet för val av lantdagsmän till borgarståndet hade infordrat utlåtanden av landets guvernörer, hade två av dem, guvernören över Wiborgs län, W. C. v. Daehn, och guvernören över Tavastehus län, E. v. Am-mondt, föreslagit den politiska rösträttens utsträckande även till kvinnorna. Det heter i den förras förslag:*)

det en var myndig och välfrejdad person, man eller kvinna, vilken enligt nästföregående allmänna taxering vore skyldig alt skatt till någon

*) >1 Kvinnofrfigan» av En tidningsman. (Rafael [-Herlz-berg]-] {+Herlz- berg]+} s. 44.stadskommuns gemensamma behov erlägga, även egde rätt att inom samma kommun deltaga uti val av lantdagsmän till borgarståndet.»

Varken lantdagen 1885 hade dock befattat sig med kvinnorösträtten eller gjorde den följande det. Men A-'i-a’s artikel med den optimistiska övertygelsen om framtida seger, var nog en påminnelse med adress till det stundande ständer-mötet 1888. Att den åtrådda rösträtten tjugu år senare skulle vara en verklighet, kunde t. o. m. den djärva frågerskan själv knappt ha drömt om.

I Nya Pressens lantdagsreferat 1888 (n:o 32) säges, att man hos oss, i likhet med vad som skedde i flere andra länder, hade begynt upptaga kampen mot den legaliserade prostitutionen. Till den sammanträdande lantdagen hade i sådant syfte på initiativ av Finsk Kvinnoförening inlämnats petitioner i prästeståndet, i ridderskapet och adeln och i bondeståndet, och för att stödja petitionerna hade medföljt en masspetition, undertecknad av omkr. 6,000 personer. Vid remissdebatten i prästeståndet uttalade biskop Johansson — ehuru han kunde giva sitt understöd åt petitionsförslaget såsom sådant — likvisst sitt djupa ogillande av denna massadress och klandrade isynnerhet, alt den för underteckning hadeblivit utsänd i vida kretsar. Han ansåg dess texl vara av den beskaffenhet att den icke kunde högt uppläsas. Enligt referatet yttrade han: Läser den finska ungmön redan dylika aktstycken? Och om hon läser dem, måste hon icke rodna, och om hon rodnar, kan hon då teckna därunder sitt namn?»

Biskop Johanssons utfall mot Finsk Kvinnoförenings massadress uppkallar A-i-a omedelbart till mothugg. I ett Helsingfors brev > i Dagbladet (n:o 29) hade hon uttryckt sitt livliga intresse för lantdagens blivande arbete och omnämnt de frågor, som särskilt från kvinnligt håll påkallade uppmärksamhet. I Nya Pressen (n:o 36) kommenterar hon i artikeln »Skilda synpunkter i sedlighetssträvandet* på följande sätt frågans behandling i prästeståndet:

»I vilka olika former se vi icke delta spörsmål nu dagligen framläggas 1 Vitt göres till svart och svart till vitt med så stor skicklighet, att det enfaldiga, medfödda rättsbegreppet står vacklande, liksom sviktade marken under fotterna. Men Gud ske lov — här är uttrycket på sin plats — när jorden under oss känns ostadig och sviktande, kommer himmelens vind, som styrker och upprätthåller sinnet, och för blicken ,som höjs uppåt, strålar ljus och klarhet! Härmed vilja vi uttrycka, alt vi till fullo dela H. II. biskop Johanssons iprästeståndet kraftigt uttalade tro, att ’makten kommer från Gud'. Och till utövande av denna makt begagnar den evige som redskap människan

— mannen såväl som kvinnan. Ja, detta tro vi och söka handla i överensstämmelse härmed. Denna grundsats är

det just, som förpliktat den finska kvinnan, att en gång utträda ur sin vanliga passivitet och låta sitt kränkta rättsmedvetande få uttryck i en sedlighetspetition, kringsänd i landet för att vädja till dess rättsinniga medborgares och medborgarinnors ärliga övertygelse, innan petitionen genom aktningsvärda ombud inlämnades till våra nyss församlade ständer.

I det A—i—a uttalar sin djupa förvåning över biskop Johanssons filippik emot Finsk Kvinnoförening såsom upphov till den förgripliga adressen, säger hon sig vara en smula upprörd över den — om jag så får uttrycka mig — aristokratiska tendensen, som låg i omsorgen om 'den finska ungmöns' bevarande från ondo . Ty i själva verket gällde ju biskopens omsorger endast den bildade klassens döttrar, som borde skyddas för faran att få läsa om förhållanden, dem samhället dock med vederstygglig öppenhet blottade för de unga döttrarna inom de breda lagren och som ledde till ohjälplig undergång och vanära för otaliga av dem.

En Guds man är naturligtvis en folkets man,det taga vi alltid för avgjort , heter det i fortsättningen, men vissa dubier kunna uppstå genom en av honom visad ’måtta och försiktighet’ vid rensandet av samhällets Augiasstall, så stor att arbetet löper fara att tigas ihjäl, så där ’unter uns’ vid lykta dörrar». Som en av de förnämsta orsakerna till att lagstiftningen ifråga om sedlighet kommit på så beklagliga avvägar, framhåller A-i-a, såsom hon gjort det mången gång förut, : kvinnans evinnerliga tigande i församlingen, hennes frånvaro vid alla rådsbord . Men författarinnan tvekar i alla fall heller icke att på-börda den bildade klassens kvinnor ett drygt ansvar för att de icke såsom familjemödrar med tillbörlig kraft motarbetat >låt-gå-teorierna>. De ha icke haft mod att från sitt håll höja ett ljudeligt väktarrop, även då de sett, huru genom vissa samhällsinstitutioner sedlighetsbegreppen hos det uppväxande släktet anfrätas och förstöras.

Under flere följande lantdagar skulle detta svårlösta samhällsproblem om och om igen läggas fram för ständerna och undersökas och granskas både i lantdagen och i pressen. Det mest vägande inlägget från kvinnligt håll mot det rådande systemet kom från vår första kvinnliga läkare Rosina Heikel genom hennes uttalande vid Finska Läkaresällskapets sammanträde d. 21april 1888. Ett värdefullt uttalande mot reglementeringen var även Tli. Reins artikel »Prosti-tutionsfrågan i Valvoja 1888 (decemberhäftet). Och både i tidnings- och tidskriftsartiklar skulle Adelaide Ehrnrooth allt framgent icke upphöra att polemisera mot detta samhällsonda.

Då ständermötet 1888 i maj lider mot sitt slut, granskar A—i—a i Nya Pressen (n:o 132 R) dess arbete i ett »Lantdagskåseri oss kvinnor emellan.»

Hon börjar sin uppgörelse med att det visserligen blott är »från läktaren vi, icke röstberättigade, deltagit i lagstiftningsarbetet inom våra fyra stånd, och därifrån tränger vår kvästa stämma ej till våra herrars och målsmäns öron». Men det kan dock icke hindra åhörarinnorna, som suttit stumma och inklämda i sin vrå, att sinsemellan våga uttala sin mening om vad de hört och iakttagit. Ett underligt, ja, rentav komiskt intryck har det gjort på dem att höra

»herrarne därnere avgiva så tvärsäkra uttalanden om vad som göres oss behov; — om vår natur, våra fallenheter, våra krafter, vår rätt, våra strävanden och vårt sällhetskrav.

Vi frestas bra ofta att tillropa dem: ’Ärade talare! vilken kompetens egen I egentligen alt döma om allt det där? . .. Vad har det blivit av

19 — AdeWide Ehrnroothalla de skrämmande profetior ni uttalat vid varje reformförslag, i syfte att småningom ge åt mänsklighetens ena hälft samma individuella och medborgerliga rättigheter som åt den andra?’ Svaret må ni själva avgiva.»

Efter en kort översikt av reformförslagens behandling vid ständermötena ända från den första lantdagens förhandlingar 1863 om kvinnas myn-digblivande, befinner sig författarinnan vid briljant humör, då hon går att göra upp räkningen med sina gamla motståndare i präste- och bondestånden.

Med anledning av debatterna om en till pågående lantdag inlämnad petition om laglig rätt för kvinna att idka studier vid universitetet utropar A—1—a:

Vilka mördande hugg utdelades ej till höger och vänster — isynnerhet i prästeståndet, förstås

— emot den hädiska kvinnoemancipationen och dess målsmän, som hålla på att rubba ’den Gudomliga världsordningen’! En starkare tro på fastheten av denna världsordning hade, enligt vår mening, varit mera på sitt ställe hos andans män, vilka alltjämt bäva för att den skall rubbas av den förste bäste. Men klenmodighet överföll ej blott prästerne, den gjorde även intrång här och var i de andra stånden . .. Alltid samma slagord! Men nu frågas slutligen, vilken gudomlig världs-ordning är här då tal om? Är det den judiske Jehovas ocli Patriarkernas världsordning, där Sara var sin man underdånig och kallade honom ’herre’? Eller menas den av Kristus införda världsordningen? Stiftaren av den senare uttalar med största bestämdhet, att när Gud är intet anseende till personen. Inför honom äro alla lika, jude och grek, fattig och rik, man och kvinna, ty det är mänsklighetens Glid Kristi lära förkunnar.»

Men åhörarinnorna uppe på sin läktare, där de suttit inklämda »huvud vid huvud», hade även fått höra sådant som varit glädjande för dem. De hade hört ädla, upplysta, oväldiga och humana åsikter uttalas och därvid känt sig stå i djup tacksamhetsskuld till de män, vilkas ord, bevarade i våra hjärtan, skola utgöra ett säkert preservativ mot det förmenade manshat, som dum och löjlig pessimism söker påbörda de kvinnor, som yrka på rättvisa för sitt kön».

Frågan om hustruns rätt att råda över vad hon genom sitt arbete förtjänar hade ånyo framlagts vid lantdagen 1888, och i A—i—a’s redogörelse för dess behandling i bondeståndet säges, att hr Meurman lantdag efter lantdag utmärkt sig »genom absolut opposition mot sådan förnekelse av del ’kristliga äktenskapets idé' . Men hon tilllägger spjuveraktigt och skarpsynt:»Man har stundom svårt att i sin uppfattning av honom bringa någon överensstämmelse emellan hans reaktionära uttalanden (så renons på all långsyntare iakttagelseförmåga) och det uttryck av skarpsinnighet och bitande humor, som spelar över hans intelligenta drag och blixtrar ur hans klipska ögon. Här tycker man sig skenbarligen spåra en upplyst mening, tvärt motsägande det non possomus, som han i hörbara ord sätter mot allt andligt framåtsträvande, all frihetsträngtan och all självständig utveckling — för kvinnan åtminstone. Minspelet däremot låter oss läsa mellan raderna:

Må många av dessa människor verkligen vara dumma nog att tro mig mena uppriktigt, att det kristliga äktenskapets idé och samhällets fördel uppnås endast genom hustruns ställande under oinskränkt målsmanskap av mannen — av vilken man som helst, ej ens den liderligaste, råaste sälle eller drinkare undantagen? Kunde folk med sunt förnuft även taga för banko, tilläventyrs, vad jag en gång i denna fråga uttalade.... Ja, jag har verkligen nedskrivit slikt nonsens. Men jag bedyrar att jag, såväl som annat förnuftigt folk, inom mig kallar en kvinna, ifall hon utan att kämpa till blods för att värja hem och barn från en dylik våldsverkare, fastmer öppnar famnen för honom — jag kallar henne både feg och fånig 1 Och hellre än att glorifiera henne som ett helgon, vore jag böjd att överantvarda henne ål djurskyddsföreningen. Men jag framläggerannorlunda det kristliga äktenskapets idé för att lura bönder', må ni begripa! >

Det är ju icke möjligt att här ge utdrag ur eller referera de många artiklar och polemiska inlägg, som flutit ur A—1—a’s penna och under flere årtionden ingått i tidningar och tidskrifter. En i slutet av denna bok införd, såvitt möjligt fullständig, förteckning över hennes viktigaste uppsatser skall utvisa, huru mångfaldiga och betydande de samhällsspörsmål voro, som hon i dem upptog till granskning.RESESKILDRINGAR

Till Adelaide Ehrnrooths journalistiska verksamhet höra — såsom även tidigare blivit nämnt

— talrika resebrev, som bon under sina många längre eller kortare resor skrev till olika tidningar i hemlandet. De livliga, muntra skildringarna i tidningsspalterna blevo senare av författarinnan samlade, sovrade och utökade och giva under den gemensamma benämningen »Två finskors lust-vandringar = en både intressant och överskådlig bild av hennes rcscliv, samtidigt som de fått behålla det omedelbara intryckets och ögonblicksbildens behag.

Hennes båda böcker »Två finskors lustvandringar i Europa och Afrika» samt Två finskors lustvandringar II. Resor i Orienten - utgjorde den delen av hennes pennas alster, som vid framträdandet mest oförbehållsamt erkändes och vann bifall av både publik och kritik.

I reseböckerna framstår A—i—a som den verkliga resekonstnären. Med strålande humör och utan alt låta sig störa av en eller annan förtretlig-het eller missräkning, som ju alltid måste möta resenären, känner hon sig ofantligt uppiggad, då hon kastat loss från vardagslivets tyngande förtöjningar i hemmet för att draga ut i vida världen med dess brokiga växling av upplevelser, bilder och erfarenheter. Ilennes väsensrörlighet och hennes ledigt kåserande, smidiga penna göra henne till en förträfflig skildrare av de mångahanda intrycken, som hon fångar under färderna, ofta i flygande fläng, men mången gång även återgivna med stor precision. I reseskildringarna stiger hon fram såsom samma skickliga kåsör, som hon var i det personliga umgänget eller vid något föreningsmöte, då hon med ett spirituellt infall eller med satiriska snärtar och slängar satte liv i spelet. Redan resejournalen utvisade hos den nittonåriga Adelalde Ehrnrooth en ovanlig lätthet att med pennan gripa i flykten intryck av vad hon såg och hörde, liksom ock stor lätthet och oräddhet att sätta sig i förbindelse med människor av olika slag — ett ovärderligt lynnesdrag hos en reseskildrare.

Den som numera läser Adelalde Ehrnrooths båda reseböcker, får naturligtvis inte glömma den ofantliga skillnaden mellan 1111 och förr i fråga 0111 allt som rör resor och reseliv. Ofantligt många i våra dagars Finland ha besökt sannnastäder och nejder i Frankrike och Italien, som av A—i—a omtalas i skildringen av hennes och hennes unga systerdotters första resa i dessa länder 1876—77. I företalet till förra delen av »Två finskors lustvandringar» framhåller författarinnan redan själv, att hon icke smickrar sig med att »beskriva orter och märkvärdigheter, dem ej envar kanske sett med egna ögon >. Men kanske, menar hon, kunde det också hända, att hon och hennes reskamrat under dessa strövtåg hade upptäckt något för läsaren obekant, något, som han förbisett eller icke varit med om, och som därför måhända kunde skänka honom nöje.

En sådan intressant upplevelse, som vanliga turister inte bruka få vara med om, var en vinskörd på Touraine’s bördiga slätter. De båda resenärerna från norden hade blivit inbjudna till en fransk familj, bosatt i en av de gamla vackra städerna vid Loireflodens stränder. Det var med en högst angenäm känsla de vid ankomsten funno sig emottagna med öppna armar som kära och väntade vänner. Vistelsen här blev även mycket angenäm. Orten var >full av historiska minnesmärken », och väl bevandrad som Adelaide Ehrn-rooth var i Frankrikes historia, besökte hon med största intresse de minnesvärda ställena. Också vinskörden fick hon taga del i vid den för helaADlîLAÎTTE ïïIIRNHOOTlI noi ROSIi-MARIF. HOIJKlandet viktiga tidpunkten, då de stora vinfaten framdragas, pressarna rengöras och män, kvinnor och harn med 'hottes’ eller korgar på ryggen sätta sig i rörelse > och hyra ut sina armar åt vin-gårdsegarna. Klädda i korta kjolar, vida förkläden och stora halmhattar samt beväpnade med saxar och knivar, ansluta sig de båda resande damerna till skördefolket och äro i svang redan arla på morgonkvisten för att ej höra till antalet av vingårdsarbetare, som komma 'i elfte timmen’, och som äro latmaskar, enligt mitt förmenande, trots allt överseende med dem i den Hel. Skrift , säger A—'i—a spefullt. Nu blir det en tävlan om vem som försl skall hinna fylla sin hotte» ...

Att kröka rygg är ingen lätt sak, när man har naturen emot sig och saknar vanan. Men det går för sig i gott sällskap och under skratt och glam, som ej är förbjudet, lika litet som att läska sig med de skönaste druvor man påträffar. Man tar i början så ymnigt för sig att man tycker sig underkastad jäsningsprocess som ett vinfastage småningom.»

Med stor förvåning iakttar förf. det ytterst tarvliga levnadssättet hos de franska bönderna, även då de äro förmögna. Visserligen bestås till måltiderna alltid vin, men det är hemgjord vara, som anses inte kosta något. Den franska bondenhåller styvl på fyrkarna, och det är tack vare hans sparsamhet det franska folket är rikt.

När december kommer med kyla och rusk i Paris, jagar kölden i rummen A—I—a och hennes reskamrat ned mot söder. Julaftonen firas av dem mycket angenämt i Nizza tillsammans med goda vänner och släktingar. Man får tina upp sina frusna lemmar under söderns sol och får skåda Medelhavets blå vågor, de blåaste«, som lustvandrerskorna ännu någonsin sett.

I Villafrancas hamn ligger en liten rysk eskader, och befälhavaren på amiralskeppet är deras släkting amiral Oscar v. Kraemer. De inbjudas till en fest, som på ryska julaftonen anordnas för manskapet, och naturligtvis tas man emot med pomp och ståt, då man får stiga ombord tillsammans med amiralen. När sedan karnevalstiden är

inne, griper A—i—a's penna karnevalstäin-ningen i flykten. Hon är ofantligt road av alla de glada upptågen, ingen möda, ingen trängsel, inga av konfettikastarna förstörda kläder kunna på något vis förstöra hennes allra briljantaste humör.

Påsken tillbringas i Rom. över Genua och Milano — med en liten avstickare till de norditalienska sjöarnas paradisiska ängder — över Florens med dess stolta palatser, dess ojämförligakonstskatter och dess tjusande omgivningar med de linjesköna höjderna styres kosan till den eviga staden.

1 Roms oförlikneliga och praktfulla kyrkor möter man påskveckans »högtidligt poetiska skådespel . Man hinner med allt: både det kristna och det antika Roms underbara värld, konst, natur, folkliv, ja, t. o. m. Vatikanens för alla profana blickar avstängda trädgårdar öppna genom en lika sällsam som löjlig slump» sin härlighet för de båda lustvandrerskorna från Finland.

Då de en dag efter ett av sina besök i Vatikanens muséer kommo ut därifrån en annan väg än den vanliga, fingo de sikte på en halvöppen järnport, bakom vilken en yppig trädgård skymtade fram. Det var alltför lockande: — Skola vi försöka att gå in? — Ja, vi gå in. — Men är det tillåtet? — Quimportel vi gå ändå.»

Och genom den smala springan kilade de in och stodo plötsligt i den vackraste trädgård, där ingen människa syntes till — såsom i fesagorna». Det blev en härlig lustvandring: »Vi befunno oss här som pärlor i guld, det kan man nog tänka sig, och ej en enda själ störde våra kontemplationer.

Men när inkräktarna slutligen mätta av blom-doft ville återvända samma väg, som de kommit in, funno de porten stängd. Inte ett kryphål stod alt upptäcka, reträtten var avskuren. Heta 0111 öronen satte de sig i en berså och sågo på varandra en smula häpna. — Då varsnade de på avstånd två prelater, som styrde stegen till utgångsporten; de skyndade efter och följde dem i hack och häl. När slutligen porten uppläts för dem, trädde vi plötsligt fram med slöjorna för ansiktet och de svarta släpen sopande marken vid våra högtidligt avmätta steg. Förbluffade över den oväntade uppenbarelsen gåvo såväl präster som portvaklare oss rum, vi marscherade majestätiskt genom porten, gjorde korstecknet och stego skyndsamt upp i en förbifarande hyrvagn. — Berättelsen om det lustiga äventyret slutar med förmodan, att de båda svartklädda damerna hade blivit tagna för botgörerskor, som kommo från den Helige Fadern, begåvade med syndernas förlåtelse».

Även en audiens hos påven kunde utverkas, ehuru den gamle bräcklige Pio Nono numera endast emottog katoliker. — Nåväl, man var katolik — lydde svaret på den tjänstgörande kardinalens fråga. Men den unga reskamratens ögon blevo runda av häpnad, och ännu rundare, då hon i en handvändning förklarades vara dottertill den audienssökande och såsom sådan naturligtvis även katolik. — Vad skulle kardinalen tänka, då han läste namnen på deras visitkort och fann, att modern och dottern icke buro samma namn? viskade hon förskräckt, men lugnades med försäkran: du är barn av mitt första gifte .

Audiensen gick lyckligt av stapeln. Men då den Ilelige Fadern efter slutad rund kring salen höll ett uppmuntrande tal och förmanade sina åhörare att troget fasthålla vid den allena saliggörande kyrkans lära och icke låta sig lockas till avfall genom dess många fiender, som voro ulvar i fårakläder» — »ja, därvid kände vi båda protestanter oss träffade i vårt samvete, belåtna i alla fall, att ingenting i vår yttre människa förrådde vår ulvanatur», tillägger författarinnan självsvåldigt uppsluppen.

Från Rom fortsattes färden ned till Sicilien, där främlingarna från norden, tjusade av naturens underbara sydländska härlighet, »bokstavligen vandrade på rosor 2. Från Syracusa vände de åter mot norr och togo vägen över Venedig, Wien, München och Dresden hem till Finland.

Skildringen av resorna i Europa 1876—77 slutar med att låta läsaren se lustvandrerskorna en vacker junimorgon landa vid Västra kajen i Helsingfors och i sällskap med goda vänner ochtrogna grannar» göra en uppfriskande promenad genom esplanaderna med de nvlövade lindarna, »hem till den egna lilla fristaden mitt emot Gamla kyrkan».

Det var här i n:o 13 på Georgsgatan Adelaide Ehrnrooth tillsammans med sin mor, sin äldsta syster och sin systerdotter hade sitt hem i egen gård. Denna var en av de forna helsingforsgår-darna, där byggnaderna utgjordes

av envånings trähus och där man även ofta på den öppna och soliga gårdsplanen såg en liten trädgård eller åtminstone några trän. Dessa gårdars arkitektur, hur anspråkslös den än var — betraktad såsom byggnadskonst — hade i alla fall en viss förnämlig prägel genom att den tillät varje famil j att bo i ett hus för sig utan att trängas ihop med störande grannar. Dessa byggnader av trä ledde till stor del sitt ursprung från tiden, då Helsingfors blev huvudstad och ämbetsverken överflyttades hit samt litet senare, efter Äbo brand, även universitetet, och då det blev nödvändigt för de många inflyttade ämbetsmännen och professorerna att, såsom var vanligt i småstäder, själva bygga sig hus, där lämpliga familjebostäder kunde inredas. Trakten kring Gamla kyrkan utmed Georgs-, André-, Anne- och Boulevardsgatorna fick sin karaktär av dessa trähus ochgårdsplanerna med grönska och trän. I mitten av området, som begränsas av nämnda gator, hade Gamla kyrkan, likaledes uppförd av trä, fått sin plats, omgiven av sin vidsträckta trädgård, där gravstenarna buro vittnesbörd om att kyrkträdgården tidigare varit begravningsplats.

Det var i denna lugna, trevliga och med sina trädplanteringar och sin grönska anslående del av staden den lilla fristaden» fanns, till vilken Adelaide Ehrnrooth föreföll att alltid gärna återvända efter sina resor. Senare såldes gården och på tomten står nu ett stort stenhus. Hemmet, vars medlemmar efter generalskan Ehrnrooths död utgjordes av systrarna Elise och Adelaide jämte deras systerdotter, överflyttades då till Boulevardsgatan 11:0 12 i ett nybyggt stenhus. Här bodde Adelaide Ehrnrooth sedan under återstoden av sin livstid.

När Adelaide Ehrnrooth och hennes unga föl-jeslagerska än en gång en kall, stjärnklar vinternatt 1884 läto sig föras av snälltåget från Paris ned mot Medelhavets kust, var det för att från Marseille fortsätta över till Afrika. Resorna i Afrika lämnade rikligt och ypperligt stoff för brev till Nya Pressen och resebreven utarbetades efter författarinnans hemkomst till den senare avdelningen i Två finskors lustvandringar I .Adelaide Ehrnrooth var en utmärkt reskamrat, har hennes följeslagerska sagt mig. Hon var aldrig rädd eller rådlös, sinnet var spänstigt och humöret det allra bästa, då hon begav sig ut för att möta nya upplevelser, äventyr och erfarenheter.

De båda resenärerna, som, ¡.komna från nordens förstelning och kyla», drogo ned mot söder, gnuggade sina frusna händer och kände med förtjusning, huru luften småningom blev varmare, och sågo huru solen lyste över grönskan och blommorna, medan tåget rullade fram över Provence's rika slätter, förbi vinfält och olivskogar och gamla sydfranska städer med minnesmärken ända från romartiden.

Ångbåtsförbindelserna voro den tiden, enligt våra dagars uppfattning, obegripligt primitiva.

— En gång i veckan en båt från Marseille över Corsica till hamnstaden Bona i Algeriet, sades det på ångbåtskontoret. Men båten skulle avgå 0111 en timme och det gällde därför att skynda ned till hamnen, ifall de resande damerna ville följa med veckans båt Le Maréchal Canrobert.

Efter några timmars uppehåll i Ajaccio fortsattes färden, som likvisst snart blev högst oangenäm, ty knappt hade båten lämnat Corsica, innan en ohygglig storm bröt lös med sådanvildhet att Marskalken Canrobert vred sig jämrande i vågsvallet liksom i dödsångest och knakade hemskt i alla fogningar». lian befanns nämligen vid närmare skärskådande vara ett gammalt skrov, som läckte överallt». Adelalde Ehrnrooth, som aldrig var sjösjuk, påtog sig cn tjänares skepelse och kunde räcka en hjälpsam hand åt sina lidande medpassagerare, i det hon konstaterade, att hos henne fanns »stoffet till en ypperlig ångbåtspiga». Det väckte också en viss beundran att hon, som den enda av de resande, kunde sätta sig till bords i matsalongen tillsammans med kaptenen.

Men Marskalken slog sig tappert igenom och förde omsider sin last fram till den lilla staden Bona vid Afrikas norra kust. Och sedan >när vi satte foten i land och blickade oss omkring, funno vi oss liksom med ens inkastade mitt i orientens sagovärld, ty Bona är icke, såsom flere andra kuststäder i Algeriet, en fransysk stad, inpassad i ramen av en arabisk köping. Bona bär ännu sin österländska prägel. Det är en Arabstad i sin ursprungliga lokalfärg, blott här och där ytligt översmetad ined fransyska stämplar.»

Intrycket av det sagolika i den nya värld hon omgives av, förblir under hela denna resa i Afrika förhärskande hos författarinnan. Med en

20 — AdehlJe Ehrnroothäkta turists nyfikenhet och sinnesspänstighet försöker hon taga till sig så mycket som

möjligt av allt det nya, som strömmar emot henne: natur, folkliv, seder och bruk, sociala och politiska förhållanden, säregna nationella drag hos individer och olika raser, som hon här möter, allt detta icke blott väcker hennes intresse utan fördjupar det även. Vid en jämförelse med skildringarna från den tidigare lustresan i Frankrike och Italien får man ett bestämt intryck av att författarinnan icke blott vill skåda och njuta av intryck och upplevelser utan vill, oliindrad av gamla föreställningar och vanor, söka förstå och intränga i det hon ser och erfar i den nya världsdelen.

Bland de olika folkslag och raser med hudfärg i alla kulörer, som hon ser under strövtågen i de städer hon besöker eller ute på landsbygden, tilldraga sig landets arabiska invånare främst hennes uppmärksamhet. Om hon också icke förmår tränga in i arabens föreställningsvärld och livsuppfattning — något som antagligen är mycket svårt eller kanske omöjligt för en främling — så omfattar hon dock med omisskännelig sympati den frihetsälskande araben, ;>över vars nacke europèerna kastat sitt ok . Hon beskriver honom på följande sätt:I österländskt lugn sitter han i solen och drömmer timme efter timme eller röker sin långa pipa. Arbete avskyr han och anser sig förnedrad därav. Han överlåter det förnämt åt kvinnorna, kamelerna och åsnorna och går själv med korslagda armar förut.— Araben är alltid skicklig i sitt uppförande, visar ingen otidig nyfikenhet, vilka främmande föremål än må möta honom, och låter av ingenting störa sig, varken i sin vila (kief) eller sina andaktsövningar. Detta folk har för sig ett säreget privilegium: — att aldrig falla in i det löjliga. Araben är faltig utan tiggarens förnedring, trashöljd utan trivialitet, hans smutsighet har ett sorts storartad prägel liksom hans uselhet — en episk uselhet, återförande tanken på Lazarus eller Job. Allvarlig men aldrig våldsam, bär han sig varken dumt eller plumpt åt, utan bibehåller i hela sitt uppträdande någonting luintydande på en artistnatur. Den överskyler hans fel och ger hans österländska passioner en poetiskt vild karaktär, trots islamismens sedes-lösliet.»

Den ena staden efter den andra på den av Frankrike annekterade delen av Afrikas jord besöktes av lustvandrerskorna, man färdades än i vagn, än i diligens, än med ånga på de järnvägar, som den franska regeringen med största energi bygger i olika riktningar. Man uppsöker städernas gamla arabkvarter med de intrassladelabyrinterna av krokiga, mörka ocb smutsiga gator. Man ser morerna i halvmörka, primitiva verkstäder tillverka de utomordentligt konstfärdiga broderierna i silke, silver och guld, som väcka alla europèers oförställda beundran. Man ser judekvarteren, där Israels barn i sina illaluktande, smutsiga, uselt byggda gränder idka handel och köpenskap. Man ser människor av alla hudfärger trängas och knuffas i gator och gränder, skrika och prata och i brokig blandning med sina getter och åsnor och andra kreatur framleva livet på orientaliskt vis under en ständigt blå himmel.

Man reser ut till Biskara och ser arabbyn Sidi Oukba, där ej ett enda europeiskt hus kan upptäckas. Man möter de långa tågen av kameler, som föra inlandets skatter ned till kusterna. Man ser ökenslätten oöverskådlig, guldskiftande ett sagoland, djupt imponerande genom obeskrivlig storhet och sammansmält med horisontens strålande rand».

Genom förmedling av en tillfällig reskamrat få de båda damerna från norden även tillträde till den vida beryktade trädgård, som en originell fransk mångmiljonär skapat invid öknens rand såsom omgivning för ett av de fantastiska slott, dem han efter mönster från Tusen ochcn natt uppförde åt sig både i öster- och västerlanden. Vid minnet av huru hon under besöket i den förtrollade trädgården hade sett solen sjunka och efterträdas på himlen av fullmånen, lägger reseskildrerskan ned sin penna och avstår från alla försök alt åskådliggöra stämningen, som månskenet svepte över lustgården. Det var, säger hon, då hon hemma redigerar reseminnena, ett skimmer, cn dallrande klarhet, en andclik skirhet, vars minne överväldigar mig ännu i denna stund».

Kvinnans sociala ställning är emellertid den mörka, kolmörka punkten» i bilderna från solens land. Arabkvinnornas lott väcker naturligtvis hos A—i—a både indignation och medlidande. Den ärbara hustruns och moderns liv är ett fängelse, som, när det brytes av döden, icke efterföljes av ett bättre liv, belöning för dygden. Muhammed har förnekat kvinnan själ.

De mänskliga pupporna sitta instängda och svartsjukt bevakade, men, tillägger författarinnan, fallet är verkligen

att österlandets på allt sätt lottlösa kvinnor, så länge de äro oberörda av framåtskridandets lag, finna sig belåtna med sin lott och se blott föraktvärd fräckhet i den obeslöjade kristna kvinnans frihet och självständighet»,I sällskap med en sedan lång tid i landet bosatt fransyska göra de båda finländska damerna även ett besök i ett förnämt moriskt hem. Skildringen är mycket livfull.

Det var mottagningsdag och värdinnan, som var sondotter till den sista beyen av Constantine och numera enda hustru till en hög arabisk ämbetsman, einottog sina gäster förekommande och vänligt. I den vackra salongen sågs redan ett tiotal av hennes landsmaninnor av olika ålder och mer eller mindre eleganta och sminkade.

Intresset var å ömse sidor stort, elmru konversationen endast kunde gå genom den franska damens tolkning. Iiaremsdamernas frågor gällde naturligtvis de europeiska gästernas familjeförhållanden. — Stor förvåning över att dessa voro ogifta. — Vad har du tänkt på, Adelaide, som lämnat dig ogift? frågade den vackra Tiima. — Jag har tänkt på alt behålla min frihet, kära Tiima. Jag skulle kanske fått sitta instängd som du och lyda en behärskare, om jag hade varit gift. — Nu däremot binder mig ingenting.»

Svaret väckle allmän häpnad. Men efter några ögonblicks funderande grep Tiima främlingens båda händer, skakade dem eftertryckligt och utropade: »Adelaide, du måste gifta diglInvändningarna om ålder och gråa hår tjänade till intet. — Gör detsamma! — du måste gifta dig i alla fall! Världen är full av karlar och de skola ju alla ha sig hustrur! De kunna ej vara utan och det vimlar i världen av mankön. — Och under de andras munterhet lyfte Tiima armarna och, i det hon spelade med alla tio fingrar i luften, utropade hon: >ga grouille, ga grouille! för alt imitera vimlandet i en myrstack eller rörelsen i en grodpöl .

Uppträdet väckte hejdlös munterhet. Men Tiima tog saken på allvar och, sedan gästerna sagt farväl, stod hon ännu på trappan och ropade, spelande i luften med sina hennafärgade fingrar: Det finns så mycket karlar i världen! ga grouille!»

Del var med stor saknad Adelaide Ehrnrooth och hennes unga reskamrat lämnade Afrikas jord. Hemvägen togs över Paris, som mötte dem i bedårande vårfägring, och när de i juni lyckligt kommit hem, fingo de där ännu njuta av Finlands sena, men därför icke mindre älskade vår.

I ett på återfärden i Paris skrivet resebrev, som icke ingår i boken, men återfinnes i Nya Pressen 1885 (n:o 143), omtalar författarinnan, huru hon under den korta och angenäma vis-telsen i Paris besökte Edelfelts ateljé, där hon fann konstnären ivrigt sysselsatt med förarbeten till hans kända stora porträtt av Pasteur. På en middag bland nordbor kom hon även tillsammans med Björnson och Lie. Under det livliga samspråket med den senare, som var hennes bordsgranne, tog Lie upp kvinnofrågan, och de båda kommo »häruti väl överens». Den norske författaren, som tycktes följt med vad som skedde i Finland, gav sin bordsgranne följande uppdrag: — »Giv herrar präster och deras meningsfränder hos er duktigt på pälsen för att de talte emot professor Runebergs petition under lantdagen om rätt för kvinnan att idka studier vid akademien. — Och A—i—a tillfogar: Det var en gnista i en kruttunna! hör jag utropas hemma hos oss. 3 Sedan samtalades ivrigt om Afrika.

Oberoende av det som i Adelaidc Ehrnrooths turistminnen numera är föråldrat och sakligt värdelöst, ha hennes skildringar genom stilens raskhet och smidighet, iakttagelsernas omedelbarhet och humorn i uppfattningen av olikartade människor och förhållanden förmått bibehålla en friskhet, som ännu i dag kan göra hennes bok tilltalande för en läsare. Om det emot-tagande, som vid dess framträdande kom dentill del, vittna talrika recensioner i våra tidningar och tidskrifter.

Märket R. II—g (Rafaël Hertzberg i H-fors Dagblad 1887 (n:o 42) ställer i samband med sin lovordande recension Adelaïde Ehrnrooths första resor i Frankrike och Italien även i en belysning, som i vår tid kan vara av ett visst kulturhistoriskt intresse. Han skriver:

minsann ej någon liten tripp för tvenne ensamma fruntimmer. Den omständighet, att tvenne kvinnor utan ’manligt skydd’ företagit en så lång resa, gör boken särskilt pikant. Ty rätt mången hos oss skulle helt visst redan anse det vara något oerhört, om ett eller två ensamma fruntimmer av familj skulle komma på tanken alt t. ex. fara på några dagar till St. Petersburg för att roa sig. Författarinnans skildring visar oss emellertid, att en resa t. o. m.

genom hela Europa låter sig mycket väl göra utan skyddande eskort, och man söker förgäves i boken efter några uppskakande äventyr och livsfaror, i vilka de resande skulle råkat genom sin egenskap att tillhöra det svaga könet. Ej heller har denna egenskap hindrat dem att i fulla drag njuta av sin resa.»

I Finsk Tidskrift 1887 (s. 210) skriver professor Wilh. Rolin om »Två finskors lustvandringar i Europa och Afrika ;Dessa reseminnen, som utgivits 'utan andra anspråk än att utgöra ett litet tidsfördriv under någon ledig stund eller en lättsmält lektyr i vänkretsen kring aftonlampan’, höra onekligen till det mest läsvärda vår bokmarknad den senaste tiden inom detta gebit haft att bjuda på. Även bland övrig turistlitteratur i norden måste dessa ’lustvandringar’ erkännas stå framom mångt och mycket, som utkommit i bokform efter alt ha fått sin tillbörliga plats i tidningarna.

Utom av en allt igenom flytande och behaglig stil fängslas läsaren här av ett särdeles älskvärt sinnelag, som därjämte förfogar över goda insikter, utan att dessa någonsin användas för att slåta med en förment lärdom. Ehuru förf. uteslutande redogör för egna öden och äventyr, träder hennes person alltid tillbaka för del skildrade, och blott sällan ger hon uttryck åt en och annan subjektiv reflexion, som måhända kunnat vara borta. Boken läses som en underhållande berättelse, inte precis spännande, men städse tilltalande och genomandad av ett behag, sådant man blir delaktig av under en vällyckad resa. Och lycka har förf. haft på sina ’lustvandringar’

— en nästan fabulös lycka. Inte så att hon skulle varit utsatt för faror och annat dylikt, varmed reseskildringar förr i tiden brukat kryddas. Hennes färder ske i allmänhet på områden, där den kontinentala turistströmmen redan banat vägar. Men hon har den underbara luren att få se åtskilligt, som andra föga komma sig till.och att få vara med om annat, som mången med bästa vilja i världen ej blir delaktig av. Iiärtill förfogar hon över en ingalunda vanlig iakttagelseförmåga, som tilldelar många av hennes skildringar ett obestridligt värde. I sådant avseende stå hennes Afrika-minnen i främsta rummet. Man måste ovillkorligen fästa sig vid sådana skildringar som den om arabtypen (jämför ss. 112, 172, 207) och om judarne, om vilka senare det bl. a. heter, att ’det kan kallas ett folk med en nationell prägel, som ej utplånas under några villkor uti olika zoner’. Högst åskådligt framställes även den muhammedanska begravningen, den stora kapplöpningsfesten, besöket i ett arabkafé, i ett harem, m. m.

Man kunde nästan avskriva hela innehållsförteckningen, så rik är boken på träffande och färgrika teckningar. Men även från vår egen världsdel har förf. åtskilligt av intresse att meddela, såväl från Frankrike som från Italien, till vilket senare förf. trots freden i Villafranca med en viss konsekvens även räknar Nizza. Karnevalen i denna stad ter sig, återgiven av hennes penna, som en präktig kulturbild. På många ställen i sitt arbete är förf. i tillfälle alt yttra sig i en fråga, som härförinnan ofta sysselsatt henne — den om kvinnans rättigheter. Vad hon åsett i verkligheten och sanningsenligt relaterat, är just inte synnerligen uppmuntrande för de teorier hon sökt främja; och det är inte utan en viss tillfredsställelse det ’otäcka könet’ tordefinna, hur ofta hon under sina färder har anledning att yttra sitt oförbehållsamma erkännande för all den välvilja och offervillighet hon funnit hos världens förmenta herrar, som i grund äro arbetets och hela livstyngdens mest anlitade slavar, om ock ett visst fåtal, som gör sig mera bemärkt, synes utgöra ett undantag från denna regel.

Men det är inte härom vi velat tvista med den ärade förf., som tvärtom har rätt i många av sina yrkanden mot tydliga missförhållanden. Sedan vi sålunda betygat vårt varma intresse för hennes arbete, må några anmärkningar, alla av underordnad vikt, vara tillstadda.»

Anmärkningarna gälla orätt återgivna namn o. d., på grund av A—i—a's obekantskap med italienska och latin, fel som lätt kunnat undvikas genom ett reviderat korrektur, ty, slutar den välvilliga recensenten: när man, såsom fallet är med förf., förfogar över ett allmänt gediget vetande, borde sådant lätt kunna undvikas, som påminner om vanliga tidningsskribenters tarvliga bildningsståndpunkt.

En avskrift av denna recension, funnen bland Adelaide Ehrnrooths efterlämnade papper och skriven med hennes stil, låter oss ana hennes tillfredsställelse med det erkännande, som komhenne till del i den högt ansedda litterära tidskriften.

Efter hemkomsten från den långa färden fortfor författarinnan, såsom redan omnämnts, att under senare delen av

1880-talet flitigt göra sina polemiska inlägg i dagtidningarna. Resans upplivande och förnyande inverkan kan tydligt skönjas i de raska utfallen mot motståndarna både under polemiken mot den svenska skriftställaren G. af Geijerstam och i lantdagskåserierna under ständermötet 1888. Till julen 1887 utkom hennes novellsamling Bland fattiga och rika . Och för övrigt togs hon som vanligt i anspråk av sina medmänniskor för allehanda oavlönade uppdrag; bl. a. deltog hon i förberedelserna för Finlands uppträdande på världsutställningen i Paris 1889.

Men åter ser man henne rycka sig lös från lidningsfejd och andra företag för att begiva sig ut på den längsta av sina färder i främmande länder. I Hufvudstadsbladet för 1889 (n:o 58) meddelades läsarna följande nyhet för dagen:

»E/i resa till Orienten kommer en av de närmaste dagarna att anträdas av den kända författarinnan Adelaide Ehrnrooth, vars litterära märke A—I—a vunnit vidsträckta bekanta och vänner. Utfärden sker över Wien, Triest, Atentill Egypten, där Alexandria, Kairo, Ismaila besökas. Därifrån via Suez-kanalen till Port Said och Jaffa på kusten av Palestina. I det heliga landet besökes pr. järnväg Jerusalem o. s. v.... Vi ha med den ärade författarinnan och företagsamma turisten ingått överenskommelse, att hon för Ilufvudstadsbladets läsare skall i brev då och då lämna skildringar från denna intressanta färd bland fjärran avlägsna folk och länder och från de världshistoriska orter hon kommer att besöka.

*

Under vårens och sommarens lopp 1889 åter-funno Ilufvudstadsbladets läsare sedan signaturen A—i—a under en serie intressanta resebrev från orienten. Den 16 juni omtalade tidningen, att >vår vittberesta Iandsmaninna Adelaide Ehrn-rooth och hennes reskamrat nyligen hemkommit».

Till julen 1890 kunde A—I—a sända ut rese-breven från denna färd. Genomarbetade, samlade och utökade ur förrådet av talrika anteckningar, bilda de andra delen av hennes reseskildringar »Två Finskors lustvandringar II. Resor i Orienten-. 1 företalet skriver författarinnan:

»Den välvilliga kritik, som kommit första delen av våra 'Lustvandringar' till del, såsom ock hjärtlig tack, vilken av bekanta och obekanta riktatstill mig på ett sätt, som ej blott smickrat, men rört mig, emedan den försäkrat mig uppriktigt om att läsningen av mina enkla skildringar skänkt stort nöje, uppmuntra mig att giva en fortsättning av desamma i den andra del av 'Två finskors lustvandringar', som här erbjudes allmänheten.» — Det har varit ett verkligt nöje att låta pennan troget teckna vad vi sågo och erforo, min reskamrat och jag, i denna underbara värld, så olik västerlandets, och där vi blickade oss omkring med ett så livligt intresse att det mången gång stegrades till en förtrollning. — Dessa skildringars största, kanske enda förtjänst är deras fullkomliga sanningstrohet och intryckens omedelbarhet, bärande helt och hållet sin individuella prägel, utan allsköns konstnärligt eller vetenskapligt anspråk.

Redan en sådan resa var dock vid denna tid något hos oss mycket ovanligt och anmärkningsvärt. På den för avfärdcn utsatta dagen, den 16 mars, rasade både i Finland och i hela mellersta Europa en så väldig snöstorm att järnvägstrafiken på flere ställen blev avbruten, så måste t. ex. tågen mellan Petersburg och Berlin under tre dagars tid inställas. Adelaide Ehrnrooth och hennes reskamrat läto sig emellertid icke avskräcka, utan begåvo sig på bestämd dag till Petersburg och sedan över Warschau till Wienpå det enda järnvägsspåret, som kunde hållas öppet mellan alnshöga snömurar. Men man ilade ju mot söder, och snart sågs naturen från timme till timme undergå en omgestaltning, som tjusade ögat».

Tack vare rekommendationsbrev från en släkting — den här förut omnämnde amiral O. v. Kraemer, som tidigare länge vistats i Grekland

— blevo de båda damerna i tillfälle att under sakkunnig ledning se Aten och dess omnejd. Sedan de lämnat Greklands klassiska jord, går färden alltjämt mot söder och vid minnet härav utbrister författarinnan:

5 Den som en gång förunnats lyckan att se Orienten, bar därifrån medtagit en stråle av ljus, som senare genombryter dimmorna högt uppe i Nordanlanden och där hindrar minnena att blekna. De återvända alltid friska och färgrika till havet av a/ur och smält silver, utan ebb och flod, vilket badar Joniens stränder och lägger sig med

dynande böljor mot Afrikas och Mindre Asiens soliga kuster.»

Från Alexandria läto resenärerna sig föras till Faraonernas land för att efter några veckors njut-ningsrik vistelse där styra hän mot Palestinas kust till Jaffa. Och sedan med hästar och vagn uppför, ständigt uppför på en väg, som blir alltADELAÏDE EHRXROOTH ion.ödsligare, över kullar, som stå allt kalare, ett landskap så dystert, så stenigt, så förtorkat att det i sanning ser ut, som vore det förbannat ocb hemfallet åt döden.

Efter några små, i dessa trakter mycket vanliga äventyr ocli dröjsmål, förorsakade av eländiga hästar, slagsmål mellan rivaliserande kuskar o. d., komma våra resande så sent fram till sitt mål, att kvällen redan inbrutit. Vid den slocknande dagens sista ljusglimt se de Jerusalem på samma sätt, som Fredrika Bremer säger, att hon vid sin ankomst trettio år förut gjorde det: som en skugga bland skuggorna . Och på samma vis känna de sig pä en gång fängslade och från-stötta av de nya intrycken, då de följande dag börja sina vandringar till de ställen, vilkas namn från barndomen varit dem välbekanta och om-skimrade av mystik.

»Man gripes av en underlig rörelse i denna stad, som haft ensamstående betydelse uti mänsklighetens historia , skriver Adelaide Ehrnrooth.

Vid de första stegen man tar på dess förfallna, gropiga, förfärligt orena gator, får man, av den första bästa man möter och frågar om sin väg, upplysande svar, som den allra vanligaste sak, att: ’detta är Via Dnlorosa; där föll Jesus Kristus, när han bar sitt kors; — där var Sions berg, där stod Sulomos tempel, detta är Calvaria o. s. v.' >

21 — Adehide EhrnroothLäsaren frestas helt naturligt att anställa jämförelser mellan A-i'-a’s Palestinabilder och de skildringar hennes berömda föregångerska givit av sina resor i Gamla världen. Att de senare blivit nedskrivna trettio år tidigare, betyder föga med hänsyn till österlandets orörlighet.

Men jämförelser äro ofta missvisande och vilseledande. Att Adelaide Ehrnrooth i sin novellistik tagit intryck av Fredrika Bremer står utom allt tvivel. Om hon av den stora vandrerskans exempel även inspirerats till sina resor i österlanden, är okänt och kan väl icke mer utredas. I Palestina gå de ju samma vägar, de genomströva Jerusalem, vallfärda till Oljeberget, Get-seinane, Betlehem, Jeriko, Jordan, Döda havet o. s. v. Men utgångspunkten och syftemålet för de båda vandrerskorna var olika.

Då Fredrika Bremer uppsökte de ställen, där Kristus levat och verkat, drevs hon både av sin religiösa känsla och samtidigt av sin önskan att vidga och fördjupa sina insikter om hans läras betydelse för hela mänskligheten. Ilon stannade i landet flere månader och, som den inåtblickande tänkare hon var, använde hon sina ensamma kvällar till studier, som skulle hjälpa henne att förstå de yttre företeelsernas mångfald. Hon var vad man i våra dagar ville kalla sociolog-.Adel al de Ehrnrooth är den moderna turisten. Ilon gripes av rörelse, skriver hon, då hon ser de ställen, där den store läromästaren vandrat fram. Men under de några veckor hon vistas i landet, upprullar reselivet ständigt för hennes snabbt iakttagande blickar nya tavlor, som hon gläder sig över att få återge i ord och sålunda med läsaren dela nöjet av de många nya sällsamma intrycken. Det vore orätt att av henne fordra mer, än hon i företalet till sina Lustvandringar utfäst sig att giva. Den individuella prägel hon förmått påtrycka sina reseskildringar från länder, dem mycket få av hennes landsmän på den tiden besökt, borde i alla fall kunna hindra dem från att helt hemfalla åt glömskan.

Färderna i det Heliga landet voro icke sällan rätt ansträngande och mödosamma, det kunde gälla att sitta på hästryggen och under flere timmar rida över oländiga marker utan vägar. Både Adelaide Ehrnrooth och hennes systerdotter voro dock vana ryttarinnor, och tack vare sin i barndomen vunna skicklighet i den aristokratiska ridkonsten kunde författarinnan en gång, då hennes häst stupade, rädda sig undan svårare följder.

Politiska och sociala förhållanden ha i våra dagar dragit världens blickar till Palestina ochgivit anledning till avhandlingar och reseskildringar på inånga olika språk. Av större intresse för oss, än att här med A-i-a besöka de olika orterna, är därför att iakttaga, huru hennes bok emottogs, då den först framträdde.

över huvud tagel tillvunno sig reseskildringarna lovord både i vår svensk- och finskspråkiga press. I Finsk Tidskrift för 1891 (s. 391) skriver I. A. H. (professor Ivar Heikel):

Samma lovord, som egnades första häftet av Två finskors lustvandringar', förtjänar även denna avdelning. Referenten har haft tillfälle att göra bekantskap med åtskilliga reseskildringar från de trakter de två 'finskorna' besökt, men så träffande, åskådliga ocli livliga skildringar som A-i-a's har han ej läst. Alla resans många besvärligheter glömmas bort under det glada skämt, varmed förf. behandlar dem, och det tråkiga, enformiga får av hennes uppfattning och reflexioner en livlig färg, som gör alt ögat och sinnet ej trötlna. Man kan därför utan fara att mattas och utråkas följa förf. på hennes resor i Grekland, i Egypten, i Palestina, i Syrien och över Konstantinopel och mot hemlandet. — Förfs. förmåga att få fram känslostämningar av icke ringa djup och innerlighet framträder i synnerhet vid besöket å vissa platser i Palestina, särskilt Jerusalem. Dock har hon svårt att ens vid sådana tillfällen hålla tillbaka den lekande, ofta nogbitande kvickheten, som ständigt synes leva pä hennes läppar. Och då bland mängden av spirituella reflexioner även ett och annat misslyckat infall lätt kan följa med, kan det ej förnekas att intrycket av den vackra skildringen stundom kännbart störes.

Då det gäller att kritisera sociala förhållanden enkannerligen det starkare könets ställning — befinner sig förf. på ett område, där hon är väl hemmastadd; här är hon dock i allmänhet mera elak än kvick och älskvärd, men så äro även förhållandena i orienten särskilt egnade att i detta avseende framkalla oblandad bitterhet. -

Recensenten påpekar, att den något vårdslösa kåseriformen hör till bokens behag», men anser dock, att en mer än tillbörligt »långt driven nonchalans i uppgifterna om historiska förhållanden gör sig gällande. I det han anför exempel, framhåller han, att boken i alla fall ej må bedömas ur arkeologisk synvinkel. »Det är del nutida livet hon framför allt iakttagit och studerat och med ovanlig åskådlighet och — så vitt referentens erfarenhet sträcker sig — stor naturtrohet skildrat .

Om slutintrycket av boken säger lian, att del inte är »odelat tillfredsställande», dock inte beroende på några »historiska misstag, men man har den känslan att förf. med avsikt och liksompå Irots låter störande element och kantigheter väcka disharmoni i den konstnärliga bild hon med sådant behag ögonblicket förut skapat.

I tidningen Finland 1800 (n:o 292) förklarar recensenten, att man ej gärna kan önska sig en angenämare reskamrat än Lustvandringarnas författarinna. Några små misstag beträffande vetenskapliga fakta finner han visserligen där. Även anser han, att A-i-a ibland berör Gamla testamentets historia på ett något vanvördigt sätt, men slutomdömet blir i alla fall, att hon fortfarande förblir a samma livliga, ungdomliga, fint-bildade och framför allt varmhjärtade kvinna, som vi alla känna och hava mycket att lära av .HEMMA OCH BORTA PÅ 1890. TALET OCH VID DET NYA ÅRHUNDRADETS INGÅNG.

Även under hela 1890-talet återfinner man i vår periodiska press talrika artiklar och mer (.-Iler mindre polemiska, av A-I-a undertecknade in lägg i frågor för dagen.

Oföränderligt påpasslig och spänstig till sinnet försummar hon icke, då något tillfälle erbjuder sig, att uppträda till kvinnornas förmån eller att uppmana dem till ingripande i samhällsangelägenheter, som även angå dem själva. Hon lägger heller icke fingrarna emellan, då del gäller den kvinnliga passiviteten, med den har hon ingen misskund. Då t. ex. 1890 stadsfullmäktigevalet stundar, riktar hon i Nya Pressen (n:o 324) en uppmaning Till alla skattedragande kvinnor i anledning av stadsfullmäktigevalet , i vilken framhålles, att kvinnorna i Helsingfors, ehuru icke själva valbara, dock egde rätt att avgiva sina röster och ovillkorligen borde begagna sig av denna halva rättighet.

Liksom förut erbjödo ständermötenas förhandlingar de år, då lantdagen sammanträdde, rikt stoff för A-i-a's penna. Under lantdagstiden 1891gör den stumma åhörarinnan på läktaren i sina lantdagsöversikter Från läktaren i Nya Pressen vältaliga inlägg i frågan om statsunderstöd åt samskolorna, i folkskollärarinnornas lönefråga m. fl. under debatt ställda ärenden. Och då det svårlösta samhällsspörsmålet om den legaliserade prostitutionen åter tages upp och dryftas i lantdagen, leder A-'i-a's redogörelse för frågans behandling i borgarståndet (N. P. n:o 37) även till polemik mellan henne och Nya Pressens huvudredaktör dr A. Lille.

Det var vid tiden då, med 90-talets ingång, de från ryskt håll riktade angreppen mot vår statsförfattning började framträda. Med anledning av alt en tidning här olagligen och i strid mot offentliggjord förordning hade blivit

indragen, inlämnade huvudredaktörerna för Nya Pressen Hufvudstadsbladet och Uusi Suometar till borgarståndet en petition, i vilken åberopades en lagparagraf, som anbefallde, att landets innebyggare må skyddas av lagen i deras välfångna privilegier, fri- och rättigheter .

De stumma åhörarinnorna följde med stort intresse lantdagens behandling av petitionen och anslogos starkt», skriver A-Y-a, av följande ord, som dr Lille vid tillfället yttrade:Det är nu, så vilt jag kan minnas, första gången här i strid mot författningen order tillämpas, vilka icke promulgerats att gälla som lag ... Men huru det här skulle komma att se ut med rättssäkerheten och den personliga friheten, 0111 det administrativa godtycket finge göra sig gällande i jämbredd med och över lag, därom torde jag icke vidare behöva orda».

Men, invänder A-I-a, den ärade talaren miss-minner sig>, då han säger, att det är första gången här på senare tider i strid mot lag tillämpats på administrativ väg utgivna order, som starkt hota både rättssäkerheten och den personliga friheten . Att det hade skett förut med allmänhetens goda minne, utvisade ju den petition om den regleinenterade prostitutionens upphävande , vilken 1111 för andra gången blivit av biskop Alo-paeus inlämnad till Finlands ständer. Författarinnan hade velat härom påminna presspetitionens ärade inlämnare i hopp om att de, som så vältaligt hade höjt sin röst mot att order, som icke promulgerats såsom lag, tillämpas i strid mot vår författning, även skola taga biskop Alopaeus' petition i försvar, då den för andra gången diskuteras i borgarståndet.

I följande nummer av sin tidning ger dr Lille ett kort svar med anledning av påståendet attminnet svikil honom. Den av A-I-a gjorda jämförelsen höll icke streck, anser han. Den omnämnda besiktningsbyrån jämte besiktnings-tvånget grundade sig på åtskilliga kejserliga brev och stadganden, således offentliggjorda påbud , men tillägger han, om vilkas grundlagsenlighet jag dock i detta sammanhang icke är sinnad att uttala mig». — A-i-a's svar härpå ingår i tidn. Finland (n:o 35) som artikeln 1 scd-lighetsfrågan, undertecknad Intresserad åhörare».

I en följande översikt Från läktaren i Nya Pressen (n:o 120) beröras diskussionerna om förhöjning av folkskollärarinnornas löner, och den stumma åhörarinnan skriver med osvikligt gott humör, att förhandlingarna voro särdeles underhållande och uppväckte hos åhöraren reflexioner av både allvarlig och komisk art . Hon underlåter icke att göra ett ironiski utfall emot motståndarna i prästeståndet, vilka såsom andans män föredrogo all hålla sig till hävdvunna åsikter av mera patriarkalisk tendens >. De vid-höllo nästan såsom en trosdogm, all manliga individer alltid hava och måste hava större Ievnads-behov än kvinnliga. Varför, sades ej. — Men en dogm behöver ej heller förklaras, den bör blint tros . Och med anledning av alt värnpliktenframställts såsom en tung samhällsplikt, vilken icke åvälvts kvinnan, påminner A-'i-a om den värnplikt av ganska svår art , som pålagts kvinnan, genom att hon skall skaffa till världen de medborgare, dem krigen (vilka föranleda värnplikten) skaffa ur världen , och det kunde vara tvivel underkastat, huruvida den värnpliktige mannen ville bvta roll med henne . — När sedan efter oändliga diskussioner med kompromisser och sammanjämkningsförslag ståndet sent på natten skred till omröstning, fingo de stumma på läktaren veta, att förslaget om löneförhöjningen förkastats.

Under de närmast följande åren läsas i olika tidningar och i tidskriften Hemmet och Samhället talrika artiklar av A-i-a, i vilka samhälls-spörsmål av olika slag underkastas granskning. Ibland finner man även i tillfälliga publikationer ett eller annat skönlitterärt bidrag av hennes penna.

Tiden hade dock småningom medfört väsentliga förändringar i den allmänna uppfattningen om kvinnans ställning i samhället och om kvinnorörelsens syften. Både på svenskt och finskt håll spårades på 90-talet energiskt och målmedvetet arbete i avsikt att vidga kvinnornas verksamhets-områden ocli förbättra deras utvecklingsmöjligheter. I de finska tidningarna slungade Minna Canth fram sina lidelsefulla polemiska artiklar, liksom hon sände ut sina böcker, noveller och dramer, i syfte att väcka sina medsystrar och sporra dem till tanke- och handlingsfrihet och uppror mot gamla, förstelnade samhällsformer och påbud, genom vilka deras andliga krafter slöades ner och förstördes. Själva begynte även kvinnorna alltmer uppenbart låta sin åstundan framträda att laga del i ordnandet av förhållandena i det samhälle, där även de skulle leva och verka. Att intresset för kvinnornas strävanden på många håll var verkligt, bevisas även därav, att en del tidningar trodde sig vinna en större läsekrets genom att i sina program upptaga kvinnofrågan i en eller annan form.*)

Adelaidc Ehrnrooth hade såsom en av Finsk Kvinnoförenings stiftarinnor under en följd av år varit en högt skattad och verksam medlem i föreningen. Senare, då på grund av menings-olikhet hon jämte en del andra medlemmar utträdde ur Finsk Kvinnoförening, stiftades av de avgångna och andra för saken intresserade personer 1892 Kvinnosaksförbundet Unionen, vars

*) Alexandra Gripenberg: > Reformarbetet» III s. 440.ändamål enligt stadgarnas första paragraf är att genom samarbete av män och kvinnor verka för förbättrande av kvinnans uppfostran, utvidgande av hennes arbetsområden och höjande av hennes ställning i hemmet och det medborgerliga livet, till gagn för hela samhällets sunda utveckling».

I Unionen, vars medlemsförteckning vid denna lid kunde uppvisa namnen på flere av våra mest bemärkta kulturpersonligheter, både manliga och kvinnliga, framträdde Adelaide Ehrnrooth som en städse verksam och initiativrik medlem. Senare blev hon även invald som hedersmedlem av förbundet. Hennes redogörelser och meddelanden på möteskvällarna, då hon refererade och kommenterade, vad hon i utländska tidningar och tidskrifter läst om kvinnorörelsens segrar eller nederlag, voro upplysande, och hennes kvicka och roliga inlägg och repliker i diskussionerna voro samma andas barn som artiklarna i tidningspressen. Det hände nog ibland, alt hon på mötena i ivern att framföra sina åsikter glömde att regelrätt anhålla om ordet.

Känd i vida kretsar även utom förbundet blev hennes redogörelse för ett nytt vigselformulär, som hade blivit framlagt vid ett kyrkomöte i Sverige. Hennes granskning av delta aktstycketrycktes i Unionens skriftserie och lades sedan till grund för en diskussion om vårt vigselformulär, till vilken Unionen inbjöd den intresserade allmänheten och som egde rum den 7 april 1894 i Svenska Fruntimmersskolans festsal.

Mötet blev myckel talrikt besökt, deltagarnas antal torde ha uppgått till omkr. 250 personer, eller i det närmaste så många den stora salen kunde rymma. Flere av dem som då voro med, minnas ännu den ytterst livliga diskussionen och den käcka replikväxlingen, då A-i-a försvarade sina åsikter gentemot teologieprofessor G. G. Rosenqvists skarpa kritik.

1 Hemmet och Samhället för 1894 (n:o 4) skrives i en redogörelse för denna meningsbrytning, att professor G. G. Rosenqvist under närmare en timmes tid lät Adelaide Ehrnrooths uppsats om vigselformuläret undergå en sträng kritiks skärseld, i det han sade sig vilja ställa hennes uttalanden i »tankens och bildningens ljus*. Med stor dialektisk vana och färdighet tolkade han aposteln Paulus’ lära och bemötte ett efter annat de av henne gjorda citaten, vilka han ansåg att hon hade vanställt. Hennes uppfattning av vigselformulärets förmaning till mannen att överse med hustruns svaghet,» vittnade, enligt hans åsikt, om »en icke ringa andlig svaghet».Resultatet av sin granskning sammanfattade han enligt referatet sålunda: Fröken Ehrnrooth har på ett i hög grad tanklöst sätt vanställt Paulus' uttalanden och av desamma dragit falska, rent av hårresande konsekvenser — konsekvenser, vilka innebära grova smädelser mot en av mänsklighetens största välgörare och Jesus Kristus’ apostel». — Talaren ansåg, att de kyrkliga förhållandena visserligen kunde kritiseras, men därvid måste man utgå från riktiga principer.

Till Adelaide Ehrnrooths undsättning uppträdde flere både manliga och kvinnliga mötes-deltagare, och även från teologiskt håll kom ett instämmande, i det prosten Aspelund framhöll, att utvecklingens lag måste tillämpas även på kyrkliga förhållanden. Vad vigselformuläret beträffade, ansåg han det, sådant det var, föråldrat och olämpligt, varför ändring krävdes. — Efter diskussionens slut förklarade Adelaide Ehrnrooth, att hon med lugn kunde taga emot de häftiga utfall, som hon blivit utsatt för, emedan det glädjande faktum i alla händelser stod kvar, alt även vigselformulärets försvarare medgivit att i detsamma funnos brister.

Den som numera läser Adelaide Ehrnrooths uppsats om vigselformuläret, kan icke undgå attförvåna sig över det skarpa ogillande den vid sitt framträdande på en del håll väckte.

Under de flesta åren på 90-talet utvisa resebrev med olika rubriker i tidningsspalterna, att Adelai-de Ehrnrooth för längre eller kortare tid lämnade polemik och samhällskritik, skuddade stoftet av hemlandets jord från sina fötter och begav sig ut i vida världen, numera likvisst bara inom Europas gränser.

I Hufvudstadsbladet för 1893 (april—juli) finner man en serie resebrev av A-I-a, som börjar med hennes och hennes reskamrats avfärd från Hangö den 8 april med vinterbåten Express. Medan de från ångarens däck iakttaga, hur deras bål mödosamt banar sig väg genom den smala rännan, som är sprängd tvärsigenom ett oöverskådligt isfält, gå Adelaide Ehrnroolhs tankar tillbaka till den stora skaran av oinkr. 800 emigranter, som hon hade sett i Hangö, redo att övergiva det gamla landet för att uppsöka ett nytt. Hon tänker på den myckna arbetskraft, som genom en sådan mass-utvandrmg gick förlorad för Finland, men i grunden hade dock emigranterna hennes sympatier. Hennes reflexioner över emigrationens orsaker och emigranternas strävan bort från de gamla förhållandena ut till en ny och okänd värld kunnaI*:IIRNROOTHSKA 1AMIIJEGRAVKX I'A NASTOLA KYRKO(iARI)lika väl återgå på henne själv som på utvandrarna, då hon skriver:

<Den sensation, som uppväcker reslust, är för resten medfödd hos alla vakna naturer — alltid mer eller mindre besläktade med flyttfåglarna. Det ligger en dunkel men oemotståndlig makt i känslan av att få vara fri, få vara helt och hållet sig själv. När lokomotivet rullar bort med oss eller när vi stå på skeppsdäck, avskudda vi vardagslivets tvångströja, med dess ljuva såväl som tröttande vanor, dess små eller stora krav på ens personlighet. Med ens ha vi återtagit vår individualitet med sin säregna idégång, sin smak, sitt sökande efter idealer, sina drömmar. Dessutom måste resor städse utöva det välgörande inflytande på karaktären att vi, med den stora, vida världens tavlor utbredda för vår blick och den mänskliga bikupans surr i våra öron, icke kunna undgå att betrakta oss själva ur en kosmisk synpunkt så att säga. En sådan hindrar oss att känna vårt eget lilla jag såsom världens medelpunkt och häri ligger en förädlande princip, som omärkligt inverkar på oss och bekämpar segerrikt självöverskattningens princip. Att se mycket, det är att lära mycket och alt fatta livet klarare och tolerantare. — Det är ej utan mening livet sedan uråldriga tider blivit jämfört med en resa och den dödliga människan vid en vallfärdande, som ständigt närmar sig ett slutmål.

22 — AJehide Ehrnroothöver Stockholm, Köpenhamn och Köln komma de båda damerna till Paris, där våren redan klätt avenyer och parker i grönska och blomsterprakt.

— Och Hufvudstadsbladets korrespondent A-i-a är lik flugorna — solskenet piggar upp henne», säger hon själv i ett av sina brev från Paris. Efter ett kortare uppehåll här, varunder hon träffar de stadigvarande medlemmarna av den finländska konstnärskolonin, Edelfelt, Runeberg och hans fru, Wallgren och kanske ännu andra, draga hon och hennes reskamrat längre ned mot söder. De göra en pilgrimsfärd till Lourdes, den lilla byn vid Pyrenéernas fot, som blivit förvandlad till den katolska kultens Sionsberg i Frankrike laga sedan vägen över Pau och Bayonne och få slutligen i Biarrits vid Atlantens strand hänryckta skåda ut över den ändlösa oceanen.

Lockade av de ljumma havsvindarna och den vackra årstiden, besluta de raska resenärerna att utsträcka sin färd ännu längre söderut och köpa lur- och returbiljetter till Lissabon. Men del borde de inte ha gjort. Ty då bålen skulle inlöpa i Lissabons hamn, förkunnades, att ingen passagerare från Frankrike fick stiga i land, innan han undergått sju dagars karantän. Bordeaux, därifrån båten kom, ansågs nämligen kolerasmittat. Efter en veckas fångenskap, som uthärdadesmed vårt vanliga reslynne och skämt och skralt över les petiles miseres de la vie», blevo Iust-vandrerskorna, på grund av att returbiljetterna voro utställda endast för viss tid, tvungna att gå ombord på en båt, som förde dem till London. Efter ett kort besök där återvände de hem.

Följande år på våren tillbragte Adelaide Elirn-rooth efter del stora diskussionsmötet i Unionen några veckor i Wiesbaden. Hennes hälsa hade aldrig varit mycket stark, hon led under vintrarna i vårt kalla klimat av svåra förkylningar och kunde i långa tider vara så hes att rösten fullständigt svek henne, vilket likvisst icke hindrade att hon kom upp till ett föredrag eller ett möte, som mycket intresserade henne. I fråga om sin hälsa föreföll hon lika tapper som i sina polemiker beträffande andra frågor.

Under vistelsen i de vackra, rika Rhenländerna återsåg hon med stort nöje de härliga minnesmärkena och ruinerna, som kanta Rhenflodens stränder. Åsynen av dem väckte till liv hennes minnen från ungdomstiden, då hon som nittonåring själv försökte dikta om Loreley. När hon nu en strålande månskenskväll från en ångares däck skådade ut över den hänförande nejden, tyckte hon sig höra de glittrande vågorna fråga:Känner du igen oss? Vi äro dina glada ungdomsdrömmar!»

Från Wiesbaden gick återresan över Liibeck till Stockholm, där hennes kära ständiga reskamrat inväntade hennes ankomst. Ty nu skulle de tillsammans r anträda en vikingafärd». Målet var Nordkap för att midsommaraftonen skåda midnattssolen såsom ett motstycke till solen, som skiner över pyramidernas.

Nordkapsfärden företogs på järnväg genom norra Sverige till Storlien, över norska gränsen till Trondhjem och därifrån med ångbåt till det angivna målet. Återresan skedde sedan genom Norge ned till Kristiania. En livfullt skriven skildring av denna resa ingår under rubriken »En Nordkapsfärd i den lilla samling av reseminnen och novelletter, som A-i-a kallat »Höst-skörd» och 1895 utgav till förmån för sammanslutningen »De blindas vänner».

Bland de av A-i-a under år 1894 i dagtidningarna skrivna artiklarna läses mot slutet av året i Hufvudstadsbladet (n:o 320) den kvicka och roliga uppsatsen »Kvinnorna och trohetseden , som framställer en »kvinnofråga» av ganska ovanligt slag.

Sedan kejsar Alexander III den 1 november nämnda år avlidit, gällde det för de folk, somlytt under hans spira, att avlägga tro- och huldhetsed till efterträdaren Nikolaj II. Också hos oss uppmanades i tidningarna alla stadens invånare» att infinna sig till den undersåtliga trohetsedens avläggande. Vid det offentliga skådespelet 3 visade sig då, skriver författarinnan, hur nära det sublima står det löjliga. Ty där sågs husdrängen gå i sitt stolta humör» in genom kyrkdörren för att avlägga eden, medan gårds-egarinnan fick stanna utanför.

Men kvinnorna, som avspisats med upplysningen, att de icke hörde hit, måste ju då i likhet med en person i en av Moliéres komedier fråga: men eftersom jag ej tycks vara invånare här i sta'n, vad är jag då — ty någonting måste jag ju vara?» — Svar: Du är samhällets nolla och mannen ställes framför dig såsom ettan i räkne-talet, för att ge dig betydelse.»

Nollan drar härav högst belåten slutsatsen, att hon också skall ignoreras, då debetsedlarna sändas ut till stadens invånare», »men för den dumma frågan blir hon allvarligen näpst genom upplysningen, att hon på vanligt fruntimmers-manér blandar ihop olika frågor med sin oförmåga att tänka logiskt och klart . Det pigga kåseriet slutar med orden: Obehöriga frågor lämnas utan svar. Punktum.»En serie resebrev i Hufvudstadsbladet i september 1895 skildrar en vistelse i Danmark. Antagligen hade A-i-a, som ju även tidigare besökt Köpenhamn, denna gång lockats dit av en där pågående Kvindernes Udstilling , vilken framvisade i flere avseenden intressanta resultat av kvinnoarbetet på olika områden i Danmark, Sverige och Norge. Även Finland hade gjort en liten insats genom att utställa en så fullständig samling av finländska författarinnors böcker, som del varit möjligt alt här hopbringa. 1 rese-breven redogöres utförligt för utställningen.

Den till julen utgivna Höstskörd är den sista av A-i'-a's böcker och i likhet med hennes första lilla bok utgiven i syfte all främja ett arbete i människokärlekens tjänst. Boken, vars innehåll till största delen utgöres av reseskildringar och turistminnen, emottogs välvilligt. Recensenten E. N(ervander) i Hufvudstadsbladet (n:o3()4) skriver i en längre, mycket sympatiskt hållen anmälan, all läsaren här får såsom i ett kalejdoskop se präktiga färgspel både från orienten och midnattssolens länder växla med mildare dagrar från Paris och Bretagne samt med ljusgrön vår-lagring på Tölövikens välbekanta stränder . Med anledning av namnet Höstskörd och bokens företal, som börjar med orden, När hösten ärinne , protesterar anmälaren mot den dubbla betydelse, som förf. inlagt i orden, genom antydan om att ålderns liösl även för henne vore inne. Han kan icke märka någon avmattning i dessa skildringar, där

ett varmt hjärta hörbart ger sig tillkänna på det friska och hurtiga sätt, som alltid utmärkt författarinnan, vilken för övrigt — erkännom det — är en verklig eternell, igenkännelig bland hundra och tusen genom sin glada abandon — även i fråga om allt vad skriv- och tryckfel beträffar. Men då man en gång håller av en belle-trist, återfinner man denna så gärna sig i allo lik, att man till och med skulle sakna de små, välbekanta olaterna, om dessa företogc sig att göra strejk. — Vi tro förvisso, att tystnadens ålder' ännu icke är inne för ett så spänstigt sinne som vår författarinnas, om också tilläventyrs lustvandringarnas tid vore förliden. 'Själen åldras ej', säger hon själv på ett ställe i sin lilla välkomna bok .

Recensenten hade rält i sitt antagande, all tystnadens ålder icke ännu var inne för A-i-a. Den kom för övrigt aldrig. Under hela senare delen av 90-talet och intill sin död 1905 var hon som tillförene flitigt verksam med sin penna både i dagtidningar, i tillfälliga publikationer och i den 1895 startade tidskriften Nutid, till vars redaktion hon hörde.Den 17 januari 1896 firades på kvällen i Socie-tetshuset i Helsingfors en medborgerlig fest, tillställd på initiativ av Kvinnosaksförbundet Unionen som en hvllningsgärd för Adelaide Ehrn-rooth den dag hon fyllde 70 år.*) Firning av s. k. bemärkelsedagar var på den tiden icke någonting så vanligt som i våra dagar, och det var nog första gången en kvinna hos oss blev föremål för en sådan medborgerlig hyllning. På förmiddagen hade uppvaktning av flere kvinnoorganisationer ävensom av personliga vänner och släktingar egt rum i Adelaide Elirnrooths hem. I tidningarna hade födelsedagen uppmärksammats, och då inbjudarna till festen på aftonen samlades, voro där omkring 250 personer, som välkomnade hedersgästen. Det var en mycket distingerad församling med anslutning från olika politiska partier och språkgrupper. Där sågos talrika medlemmar av jubilarens släkt, representanter för våra högsta militära och civila kretsar, för vår vetenskapliga, artistiska och litterära värld, manliga och kvinnliga pedagoger, kvinno-saksvänner m. fl.

Festen inleddes med ett hälsningstal av Helena

*) En fullständig redogörelse för festen ingår i Nutid

1896 s. 25—40.Westermarck, som på clen yngre kvinnogenera-tionens vägnar framförde ett vördnadsfullt och varmt tack till Adelaide Ehrnrooth för vad hon givit sitt lands kvinnor genom att outtröttligt, storsinnat och varmhjärtat föra deras talan, och för vad hon genom sitt föredöme blivit för dem genom att visa, huru en stor sak måste omfattas för dess egen skull, utan hänsyn till möda och svårigheter, som måste övervinnas, eller till det personliga behag eller obehag det kunde vålla, eller den personliga nytta eller skada det kunde medföra.

Adelaide Ehrnrooth svarade med följande karakteristiskt livfulla ord:

Rösten bokstavligen sviker mig på allt sätt, liksom ock förmågan att i ord uttrycka den tacksamhet mitt hjärta känner över den hyllning, som kommit mig till del på min sjuttionde födelsedag.

Ty jag frågar mig själv allvarligt — varmed har jag förtjänt allt detta? Vad stort har jag gjort? Ingenting annat än uttalat högt, vad tusende, sinom tusende ädla, begåvade kvinnor tänkt och tänka, fastän de alltför lydigt ställt sig till efterrättelse förmaningen: ’kvinnan tige i församlingen’. Jag var ej bland de lydiga. Nej, jag vågade (om jag så får uttrycka mig) tala ur skägget, när jag fann det nödigt. — Naturligt var ju att jag därför fick uppbära sträng näpstav såväl skapelsens herrar som skapelsens fruar

— för att inte ens tala om speglosorna, som haglade över ‘gamla blåstrumpor’, ’emanciperade gamla flickor' m. m. Vi känna ju alla dessa vitsar! Men allt det där bet inte det allra minsta på mig.

Som den värda talarinnan nyss påpekade, hade jag såsom fädernearv fått tapperheten och en omutlig kärlek till rättvisa och sanning. —

Jag blev, så att säga, kvinnosakens Sven Duva, som aldrig förstod att lyda ’maning till reträtt’ utan stod, fast ensam, besluten att inte släppa någon djävul över bron’. [Skratt]. Jag menar, mina herrar och damer, att jag inte utan protester kunde tåla oförrätter mot mitt kön och kränkning av dess mest oförytterliga rättigheter. Och så gav jag höger om’ och ’vänster om’ med de enda vapen jag egde min penna och min tunga.

Men nu kan kvinnosaken låta sin tjänarinna, lik den gamle Simeon, 'fara i frid'. Ja, vi gamla, som hörde till förtrupperna, vi lämna nu i yngre händer del kapital vi med vårt arbete samlal Förvalten det troget, I unga, och föröken det! I ären mycket bättre beväpnade för kampen än vi voro. I egen gedignare kunskaper, myndighet, självbestämmelserätt och för ¡pder stå många dörrar öppna, som voro hårt tillslutna för oss. 1 fån ej tröttna, ej låta entusiasmens heliga eld slockna i edra hjärtan, ej i slö overksamhet lämna åt mannen allena allt arbete, som ännu åter-står för kvinnans frigörelse, om än I med tacksamhet emottagen hans broderliga hjälp, där den blir er nödig. — Två huvudsakliga segrar måste av eder ännu vinnas: den första är myndighet för gift kvinna. Bort med målsmanskapet! — Mänsklighetens moder och första fostrarinna står inför lag, ännu den dag som är, likställd med barnet, idioten och brottslingen. Så bör, så får det ej förbliva! Den andra segern bör gälla förvärvandet av

rösträtt åt den drygare — och om vi rätta oss efter brottmålsstatistiken, den bättre hälften av människosläktet — vid stiftandet av de samhällslagar, som kvinnan såväl som mannen, ja, strängare än mannen, förpliktas att efterleva. Först när dessa segrar äro vunna, kan högre utveckling bli möjlig för hela människosläktet. Men den dagen kommer — kommer kanske snart! Som en glad optimist har jag gått genom livet och som sådan går jag även de få steg jag mera har kvar till min grav. Och som bevis på att jag har rätt häri, ser jag denna dagens hyllningsfest, som jag ingalunda är nog egenkär och fåfäng att taga åt mig själv och min ringa person. Nej, jag ser häri en anslutning till den sak. som jag arbetat för under min levnad, av vänner och meningsfränder, som deltaga i arbetet. Till eder alla säger jag nu av hela milt varma hjärta tack! Och detta är ej en fras, preparerad därhemma och lärd som en utanläxa. Nej, det är ett ord, ögonblickligt ut-sprunget ur min själs djupaste och livligastekänslor, uttryckta i detta: Tack, mina vänner, tack!

Härefter upplästes en av Rafaél Hertzbcrg för tillfället författad skaldehälsning, och Albert Edelfelt uppläste följande av hans mor till hennes ungdomsväninnas hedersdag skrivna verser:

Den 17 januari 1896.

»Gode vänner, inän och kvinnor, finns här någon soni

mig hör,

Som vill lyssna (ill en visa av en gammal granadör?»

Så begynte sången, vänner, Fänrik Stål förtäljer den,

Lika varmt som första gången ljuder den i hjärtal än.

»Höge herren, generalen», häftig, tapper, stolt och vek, Han som bar sin hatt på huvu't och ett hjärta utan svek, Som i fläckfritt minne gömde »trohel aldrig vilseförd,

Ära med sitt blod beseglad och sill hjärlas vittnesbörd».

Detta arv i första ledel, vel ni vem det fåll? Ack ja! Varm och häftig, käck och trofast, sådan är ju A-i-a. Hägrar ej för oss hos henne, snabb i handling, snabb

i svar,

»Mannen ifrån Siikajokis, AJavos och Lappos dar»?

Yr och glad vid Kivijärvi, hon sin barndom såg förgå Med brodera och parlera, kält och käx av Villiamot. Tidens sed och goda tonen, kvinnans plikt och tradilion Lade pfi den ystra fålen tyglar, belsel och kapson.

Millioner stygn med hårfin tråd och nål hon flitigt syll. Millioner upprorstankar därvid hennes sinne brytt.

Ar det rimligt, är del möjligt, att vårt liv, som är så korl, Skall broderas, koketteras, konvenabelt plottras borl? Hjärtats unga blyga drömmar med förståndigt tal och råd, Milt i våren frostförbrända, falla ulan hopp och nåd. Läkes hjärtesår med tårar? Nej, med spänstig krigsmans-

pli,

Står hon upp och gömmer smärtan under blixtrande

esprit.

När del unga tappra sinnet sörjt sitt fallna Sveaborg, Vaknar tanken på de lusen, som fått sörja samma sorg: Upp att hjälpa dem som planlöst, viljelöst sill liv förslröl Halva mänskligheten lider. Ce que femmc veut, Dieu le

veut.

Och så har bon gått i striden glad och oförskräckt framåt. Icke aktal spe och löje, varningsrop och klagolåt.

(ietl sin skärv och gett sitt hjärta, gett sin tid och gett

sin hand

Ål var ädel kvinnlig strävan, som vilt framåt i vårt land.

Det är hennes stora styrka framför oss, som bakdl sett, Känslosamt på forna tider, då vi voro numro ett:

All hon framåt ser .och framåt går ännu vid sjutti år; Och den nya tiden tacksamt glad välsignar hennes spår.

Den övriga delen av programmet utgjordes av en teaterpjes, tidigare författad av A-i-a och uppförd till förmån för ett välgörande ändamål. Efter många applåder och inropning av förf. gick ridån åter upp för några tablåer med ämne ur Två finskors lustvandringar . Den första visade åskådarna de båda lustvandrerskorna, lyssnande till en serenad i Italien, den andra, besökande ett harem, där de utsattes för den mest närgångna hyllning av de orientaliska skönheterna. Undersupéen framsades verser, sända till festen av Hedvig v. Schantz. Och i ett tal, som började skämtsamt och slutade med en varm hyllning, tackade Leo Mechelin A-'i-a för de kraftiga väckelser hon givit kvinnorna, vilkas arbete fäderneslandet så väl behövde. Hennes svar blev en humoristisk skål för mannen . Slutligen upplästes följande brev från Zacharias Topelius:

Fröken Adelalde Ehrnrooth,

Helsingfors.

Jag hörde en gång A-i-a indignerad beklaga sig, att adelskalendern förmenade fruntimmer af börd den naturliga rätt, som tillkom hvarje borgerlig, att obemärkt öfverskrida den ålder, som anses för ungdomens. Hon hade rätt: det är ett missbruk af människorätten. Men hon borde ha tillagt, att om man födes obemärkt — tidningarna sörja för att icke ens detta alltid är fallet numera

— så beror det af lif och verksamhet, om man alltid får lefva i samma lyckliga anonymitet. Hjertat ensamt gör sig sällan bemärkt; det klappar ofta oförstådt i sin dolda inre verld. Men der det begåfvade hufvudet kommer att omsätta hjer-lals språk så vältaligt som blott dessa båda i förening förmå, der faller anonymitetens slöja af sig sjelf, och en af dessa lyckliga ser icke blott sitt födelseår, utan äfven det betänkliga 70:de året, blottad! för allmänheten.Jag kan icke, såsom jag önskar, personligen frambära till A—i—a uttrycken af min varma aktning, min tillgifvenhet och min tack för allt livad hon velat och verkat — och hvem vill icke mer än hvad han förmår — i sitt lifsarbete för kvinnan och menskligheten; jag särskiljer icke dessa båda. Men jag nedkallar en välsignelse öfver hennes 70:de och kommande år, med den önskan att i hennes spår må framträda mången annan kvinna, lika varmhjertad, lika modig, lika klartänkt som hon. Det är icke endast fälther-rarnes döttrar, som vinna segrar i kampen mot fördomarna, tyranniet, mörkret; men det är godt att en gått i spetsen med fäders föredöme.

En vissnad lyra från 1888 påminner, ännu bevarad, om A—i—a's vänskap, livilken jag heder må bevaras, som lyran,

för Z. T.

Villa Björkudden 16 jan. 1896.

1 alla välönskningar deltager vördsamt och tacksamt

Toini Topclius.

*

Bland AdelaTde Ehrnrooths tidningsartiklar under senare hälften av 90-talet fäster man sig särskilt vid hennes i Nya Pressen 1896 (n:o 64) gjorda inlägg i striden om Ellen Keys mycketomstridda skrift Missbrukad kvinnokraft , som på sin tid väckte ett så oerhört uppseende.

Ellen Key hade i samband med Kvindernes Udstilling i Köpenhamn hållit ett föredrag, som med anledning av de tankar hon däri framlade om kvinnoarbetet och arbetsområdena för detsamma blev mycket omtalat. När sedan de av henne förkunnade åsikterna i hennes skrift Missbrukad kvinnokraft» gingo ut i vida kretsar, gåvo de signalen till en långvarig, med yttersta häftighet förd fejd i tidningar, tidskrifter och broschyrer i alla de nordiska länderna. — I förbigående kan omnämnas, att Ellen Key,redan innan hennes skrift kom ut, vänligen hade tillställt Nutid en del därav, som under rubriken »Naturenliga arbetsområden för kvinnan ingår i tidskriften för 1896 (s. 57).

I sin artikel i Nya Pressen om Missbrukad kvinnokrafts påpekar A—i—a, efter en redogörelse för innehållet, det som i själva verket var dess svaghet, nämligen att man där :>hör olika stämmor tala . Där ljuda, skriver hon, »varm medkänsla och sympati för våra berättigade fordringar även som mänskliga individer, ej blott könsväsenden. Detta uttalas med frk. Keys för oss kända och kära röst , men sedan höras åter ^avvisande, stränga ord och olycksprofetioro. s. v. A—I—a, som själv aldrig skydde att storma dogmernas förskansningar och ställa hävdvunna åskådningar under debatt, kunde, samtidigt som hon polemiserade mot en del av bokens innehåll, dock i andra punkter finna Ellen Keys skarpa vidräkning med kvinnorörelsens riktlinjer beaktansvärd. Hon avslutade artikeln med Stuart Mills kända ord: Vem kan utforska, huru många idéer, som födda i en kvinnas hjärna, tillskrivas utgivaren?>

A—i—a's kritik uppkallade genast flera pennor till kommentarier. I Nya Pressen (n:o 70) förebrå Intresserade i landsorten henne för missuppfattning och vantolkningar och tro sig veta, att om kvinnoemancipationen från början [l] inslagit den av Ellen Ivey anvisade vägen, så hade många av dess överdrifter och därmed förbundna löjliga sidor undvikits . Men de intresserade > medgiva i alla fall, alt såsom utvecklingen numera framskridit, A —i—a egentligen har rätt, då hon stämplar Ellen Key såsom reaktionär .

När A—i—a sedan i samma tidning (n:o 74) säger sina »Slutord om Ellen Keys broschyr Missbrukad kvinnokraft , blir det en lång vidräkning med anledning av de ivrigt rekommenderade nya arbetsfälten för kvinnorna. De voro

23 — Adehide Ehmroothi själva verket alls inte nya och Ellen Keys skildring av sekelslutets kvinnotyp visade »kall ensidighet hos förf. — Nej, jag igenfinner absolut inte denna genomsnittstyp hos mina unga lands-maninnor! utropar A—i—a indignerad. »Slutrefrängen av allt teoretiserande 0111 kvinnan och mannen är», fastslår hon, såsom hon gjort det mången gång förut, att vardera måste få sin frihet att föra kampen för tillvaron så gott de det kunna och förstå.»

En annan meningsstrid, i vilken A—1—a vigt och spefullt högg in, var en polemik i Militärtidskrift för 1897 (mars—okt.), där Sveaborgs kapitulation avhandlades. Såsom dotter till krigaren från 1808 hade hon naturligtvis ofta hört denna händelse omtalas både i hemmet och i umgängeskretsen. Några bindande bevis kunde hon ju lika litet som någon annan framlägga i frågan 0111 brottsligheten hos de kvinnor, som anklagades för att under Sveaborgs belägring ha spelat fästningen i ryssarnas händer. Men udden i hennes inlägg riktades mot sättet att i denna sak sammanblanda historia och skvallerhistoria, och hon var synbarligen vid ypperligt humör, då hon nedskrev den drastiska rubriken Kvinnfolk ä' ändå folk över sin i Nya Pressen (n:o 319) införda artikel.Där framhålles det oerhörda uppskattandet av »kvinnointelligensen och handlingsinitiativet , som framträdde hos den ena av författarna i Militärtidskrift, i det han tillmätte fyra fruntimmer ett så stort inflytande hos de ryska arméanförarna och inom Sveaborgs garnisons befäl, att det rakt ser ut såsom 0111 fästningens kapitulation varit en följd av dessa fruars och fröknars parlamentariska skicklighet, deras förslagenhet och förmåga att dra vid näsan så ryska som finska befälhavare. De angivas för icke mer eller mindre än att, så kvinnfolk de voro, ha varit den ockulta, men ledande kraften i de för fäderneslandet ödesdigra beslut, som fattades av deras män. > Och med bitande ironi jämför A—1—a denna uppskattning av kvinnornas intelligens med det bedrövliga utlåtande om deras förstånd och själsförmögenheter, som två decennier senare avgavs av Göta hovrätt för att avstyrka kvinnornas myndighetsförklaring i riksdagen. — Man står där, utropar författarinnan, av förundran förvandlad till en saltstod som Lots hustru», och vet icke vad man skall tro, då 0111 dessa stackars, mindre vetande varelser plötsligt påstås, att de ledde sitt fäderneslands öden och sålde det åt fienden så gott som utan de manliga försvarar-nes vetskap eller medverkan och medgivande >.Frågan om kvinnornas andel i Sveaborgs fall sysselsätter ju pennor ännu i våra dagar och är naturligtvis svårlöst. Men något, som i A—i—a’s kvicka artikel ännu ger ett litet bidrag till tids-åskådningen, är hennes uppgift om huru de damer, som misstänktes för förräderiet, fortfarande levde kvar i landet och hade umgänge i de bästa kretsar i huvudstaden. Särskilt minns jag , skriver hon, från min första ungdom geheime-rådet baron Hjärnes hus såsom ett av de mest livade och angenäma i Helsingfors . Friherrinnan Gustava Iljärne, som påstods varit den mest komprometterade, var emellertid »själen i alla de sällskapsspektakler, maskrader, konserter, baler, som gåvos i hennes gästfria hem, dit

alla tävlade om att bli bjudna. En och annan mörk skugga låg visserligen kastad över hennes förflutna liv, så viskades det; men man tog ej gärna upp del ämnet, ty man hade roligt hos denna artiga och spirituella värdinna ...

Även lustvandringarnas tid var ej — lika litet som polemikernas — ännu förbi för Adelaide Ehrnroolh. De flesta år under den senare delen av 90-talet ingå i dagtidningar och i Nutid resebrev och reseminnen av A—i—a, som städse med förtjusning möter söderns sol och härlighetoch som med sin intellektuella rörlighet alltid finner stoff för sin penna.

Under åren 1898—99 stod Adelaide Ehrnrooth som ansvarig utgivare för Nutid. Bland de talrika bidragen av hennes hand under denna tid fäster man sig vid en versifierad hyllning till Topelius på hans åttiårsdag 1898 (s. 5) och följande år ett Tack till Finlands ständer 1899* (s. 147), där kvinnornas tack framföres till folkets representanter för deras manligt och frimodigt uttalade ord under detta i vårt lands historia så betydelsefulla ständermöte.

När det nya århundradet inbryter, fortsättas resor och journalistik. I Nutid 1900 (s. 311) re-dogöres i en lång artikel för Le congrés inter-national de la condition et des droits des femmes, som i september egde rum i Paris under den franska republikens auspicier. Under sina många resor, då Adelaide Ehrnrooth ofta på längre eller kortare tid uppehöll sig i Paris, hade hon personligen lärt känna flere av de ledande fcminis-terna, som även intogo en framskjuten ställning i samhället, såsom Mme Bogelot, Mme Morsier, Mme Sara Monod, Mme Clémence Royer, redaktören för L"Avant-Courriere, Mme Sclunal, m. fl. Också hade hon ibland insänt uppgifter om kvinnorna och deras arbete i Finland till den av MmeChéliga-Loevy redigerade Bulletin de l’Union universelle des femmes. — Vid sina besök hos de franska damerna kunde Adelaide Ehrnrooth ha nöjet att enligt bruket i Frankrike uppträda med sin lilla violetta bandrosett fäst på bröstet. Det lilla bandet representerar nämligen ordensteck-net »Officier d’Académie», till vilken värdighet hon hade utnämnts 1889.

Under de första aren av 1900-talet finner man fortfarande artiklar av A—ï—a i våra dagtidningar och i Nutid. Ett samhällsspörsmål, som hon med varmaste intresse omfattade, var den med anledning av fredskongressen i Haag mycket aktuella fredsfrågan och kvinnornas ställning till detta stora världsproblem.

Adelaide Ehrnrooth hade ju ända sedan sina tidiga ungdomsår varit van att låta sin flinka penna vid festliga tillfällen och bemärkelsedagar på rim och vers framföra hyllning och lyckönskningar. Bland denna tillfälliglietspoesi kunna ännu de verser, med vilka hon firat några av våra banbryterskors inträde på nya arbetsområden, ega ett visst intresse som tidsbilder, t. ex. en hälsning till vår första kvinnliga läkare Bosina Ileikel (d. 3 juni 1883), då hon av Helsingfors’ stadsfullmäktige förord-nats till distriktsläkare för stadens medellösa kvinnor, och verserna till Emma Irene Aström, då hon avlagt examen för vinnande av filosofie kandidatgrad*). Och när Gina Krog som varm finlandsvän år 1900 kom över till oss, hälsades den norska skriftställarinnan på en för henne tillställd fest efter hennes föredrag i Universitetets solennitetssal med verser av Adelatde Elirn-rooth**).

Den sista glimten av A—i—a’s glada rimlek torde vara den varmt kända lyckönskan, som hon framförde till sin bror general Robert Ebrnrooth och hans maka, född grevinna de Geer, då de i en stor krets av släktingar och vänner den 12 september 1903 firade sin guldbröllopsdag. Den sista strofen i guldbröllopshäls-ningen lyder:

I)A höjde min sångmö med glädje alltredan Sin röst för ett brudpar i ungdomens vår.

En annan gäng uppstämde lyran tion sedan;

Då prydde med silfverkrans bruden sitt hår.

För Guldbrud och Brudgum ännu en gång klingar Den tonen, — men nu blott med mattade vingar.

En svanesång är det, — men höjer Doek än för Er Båda en jublande skål,

1 makar från forntida släkten — af stål!

*) Al forts Takolander: »Emma Irene Åström. Lagerns första kvinna.» s. 130—33.

**) Nutid s. 458.EPILOG

Den 28 december 1904 emottog Nutids redaktör ett manuskript jämte en biljett av Adelaide Ehrnrooth, som skrev, att hon gärna själv hade kommit med sin artikel, men hon kände sig så sjuk och dålig att hon icke orkade gå ut. Kort därefter, den 13 januari 1905, ändades hennes liv. Hennes sista artikel, som efter hennes död ingick i Nutids första häfte för året (s. 5), handlade om den nyligen i Frankrike högtidligt firade Sekularfesten i anledning av franska civillagens införande», och i samband härmed redogjorde författarinnan för Code Napoléons brutala lagstiftning för kvinnorna.

I såväl våra svensk- som finskspråkiga tidningar ingingo nekrologer, som utvisade både aktning för Adelaide Ehrnrooths person och uppskattning av hennes livsgärning. Hennes begravning egde under stor anslutning rum i Gamla kyrkan i Helsingfors den 16 januari, varefter kis-tan med hennes stoft fördes till Nastola för att där nedsättas i familjegraven.

*

Adelaide Ehrnrooth var den första, som hos oss framställde tidens kvinnorörelse i dess moderna form såsom ett medvetet, enhetligt arbete i syfte att höja kvinnan som människa och medborga-rinna till en ställning i samhället fullt jämbördig med mannens. Och det var icke blott teorier hon framlade, huvudvikten fästes vid kvinnornas eget självständiga ingripande och ställningstagande. För Adelaide Ehrnrooth var fordran på rätt och tillfälle till förståndsutveckling för kvinnorna en hjärtesak, för vilken seger måste vinnas. Stridsglad, dådkraftig och med ett visst stoiskt förakt för flärd, vankelmod och konventionella regler, blev hon ofta missförstådd och beledd, mången gång även av dem, vilkas talan hon förde. Många uttalanden vid hennes bortgång utvisade visserligen, att hennes för vårt samhälle betydelsefulla livsgärning blev uppskattad och förstådd, ehuru den rätt snart även blev på flere håll förgäten.

Adelaide Ehrnrooth fick icke uppleva den dag då, knappt mer än ett år efter hennes död, segern hemfördes för hennes stora framtidsförhoppning,genom att Finlands kvinnor — såsom de första i något land i Europa — vunno politisk rösträtt.

I de varma minnesord, som Annie Furuhjelm vid Adélaïde Ehrnrooths frånfälle skrev i Nutid, säges härom:

»Visst är, att om hon blivit född under den tid, då kvinnorörelsen trampat ut sina barnskor och då man redan hunnit så långt, att det inom denna rörelse funnits ett konservativt och ett radikalt läger, skulle hon med samma oförskräckta mod dragit i härnad mot allt som stelnat till död auktoritets-tro, väl vetande att intet som detta eger förmågan att likt ett kvävande damm hindra det nya att bryta sig igenom. Om hon varit man, hade jag gärna tänkt mig henne som ett av dessa politikens 'enfants terribles', som säga sanningen lika väl åt vän som fiende och vilkas frihetskärlek gör det för dem omöjligt att underkasta sig partidisciplinens förslavande ok och vilka städse förbehålla sig full handlingsfrihet som den dyrbaraste av alla förmåner. *

Visst är att Adélaïde Ehrnroolh genom sin livsgärning kraftigt bidragit till att väcka samhörighetskänslan och uppfattningen om samverkans betydelse, det vill säga medborgarsinnet, hos sitt lands kvinnor. Med några ord, som hon själv en gång yttrat, har hon på ett lika ödmjukt somvackert sätt karakteriserat sitt inlägg i vår samhällsutveckling.

Det skedde under tiden för den nordiska kvin-nokongressen i Stockholm på hösten 1897, då några av oss, som från Finland rest över till kongressen, hade blivit inbjudna av en högt ansedd stockholmsfamilj till sällskaplig samvaro med representativa och socialt intresserade kvinnor från de olika nordiska länderna. Under aftonens lopp höll Adelaide Ehrnrooth ett kort tal, riktat främst till den yngre generation av kvinnor, som hon där såg omkring sig. Det hon sade till dem, var ungefär detta:

Hon bad dem tänka på martallarna och huru dessa gå längst ned mot stränderna och fästa sig i skrevor och rämnor, där de stå och taga emot regn och stormar och alla havets och himmelens oväder. Så utblåsta, knotiga och förkrympta som de stå där, äro de visserligen föga vackra att se på. Men lack vare dem kan skogen bakom dem växa frodig, stark och rak. De gamla kvinno-sakskvinnorna äro martallarna. Genom att stå på vakt i storm

och oväder ha de sökt bereda plats för de unga att växa i skönhet och frihet under lagarnas skyddande hägn.Förteckning över Adelaide Ehrnrooths böcker samt de väsentligaste av hennes uppsatser, polemiker, resebrev och skönlitterära bidrag i tidningar, tidskrifter och tillfälliga publikationer.

(Förkortningar: Finlands Allmänna tidning = F. A. T., H:fors Dagblad = H. D., Hufvudstadsbladet = Hbl., Morgonbladet = Mbl., Nya Pressen = N. P., Tidskr. Hemmet och Samhället = H. o. S.)

1863 Sagor och Minnen (bok). — Familjen Wämsköld (följetong) F. A. T. n:ris 199—238; Julnattssaga (följ.) F. A. T. n:ris 292—296.

186i Se och icke se (följ.) F. A. T. n:ris 97—118.

1865 Julklapp för barn (bok). — Split och försoning (följ\^Hbl. n:ris 96—123.

1866 BUfiVr ur familjekretsarna i Finland (bok). — Fågel Phtcnix’ änka VVecko-Biblioteket n:o 27; En kvinnlig baromoter (följ.) Hbl. n;ris 1—15; llöst och Vår (följ.) Hbl. n:ris 92—136.

1868 Grdsparfven (bok). — Tidens makt (följ.) 11. D. n:ris 1—30.

1869 En intressant samhällsfråga (Ref. av Sluarl Mili: Kvinnans underordnade ställning.) II. D. n:ris 241— 251.

1870 Dagmar (bok).

1871 En intressant samhällsfråga (Ref. av André Léo: Kvinnan o. sederna.) H. D. n:o 77.

1872 Många döttrar (följ.) Mbl. n:ris 70—119.

1873 En episod i Nådendal H. D. n:ris 7 B—22; Causerie oss flickor emellan H. D. n:ris 10, 11; Svar på Cau-seriema samt och synnerliga H. D. n:o 26.

187i Bidrag i kalendern »Mosaiker».

/S7G\ Resebrev i olika tidningar (omarbetade till boken /Ö77/Två finskors lustvandringar I).1878 Tiden går och vi med den (bok).

1879 Resebrev. H. D. (okl.—nov.).

1880 Resebrev. H. D. (febr.—maj).

1881 Hvardagslifvets skuggor och dagrar: Mänga döttrar, Vid en badort (bok). — Kvinnan betraktad ur politisk och social synpunkt H. D. n:o 111; Tvä skolkamrater H. D. n:o 295.

1882 I dagens intressanta samhällsfrågor Rösl från en icke röstberättigad (broschyr); Ännu litet kåseri H. D. n:o 100.

188H I frågan om kristliga äktenskap II. D. n:o 4; Ett allvarsamt ord i kvinnofrågan finska kvinnor emellan II. D. n:o 102.

1884 Resebrev i N. P. (omarbetade till Två finskors lust-vandringar 1).

1885 Hon var ändå försörjd. N. P. n:o 309.

1886 Två finskors lustvandringar i Europa och A/rika (bok). — Bidrag i kalendern »Excelsior».

1887 Bland fattiga och rika (bok). — I anledning av hr Geijerstams föreläsning n:o 4 11. I). n:o (11; Bör kvinnan ha rösträtt? H. D. n:o 111; Bidrag i »Julkalender», i »Blindvännen», i »Excelsior».

1888 Helsingforsbrev H. D. n:o 29; Skilda synpunkter i sedlighetssträvandet N. P. n:o 30; Lantdagskåseri oss kvinnor emellan N. P. n:o 132 B; Bidrag i »Jultomten», i »Excelsior».

1889 Resebrev i Hbl. (omarbetade till Två finskors lust-vandringar II); Bidrag i kalendern »Jul».

1890 Två finskors luslvandringar 11 Resor i Orienten (bok). — Till alla skattedragande kvinnor i anl. av stadsfullmäktigevalet N. P. n:o 324.

1891 Från läktaren N. P. n:o 37; 1 sedlighetsfrågan Finland n:o 35; Förundransvärt iner än beundransvärt N. P. n:o 117; Svar till hr F. Saltzman N. P. n:o 118; Från läktaren (undert. »Intresserad åhörare») N. P. n:o 120; Kvinnliga läkare Hbl. n:o 258; Enrebus för enfaldigt folk Hbl. n:o 276; I sedlighets-frågan Hbl. n:o 282; Olika synpunkter Hbl. n:o 336.

1892 Bör kvinnan deltaga i samhällsstyrelsen? Ar någon människas bestämmelse pä förhand given? Efter-bännningsbegäret; Flickors sedliga uppfostran. Samtliga dessa art. i H. o. S. Bidrag i »Iland i hand».

189.1 Resebrev i Hbl. (april—juii). — Vid Kvinnosaks-förbundet Unionens årsfest; Kvinnan i Förenta Staterna; Kvinnofrågan betraktad av en förf. från seklets början. Samtliga i H. o. S.

1894 /iesebrev i Hbl. (maj—juni); Kvinnan och trohetseden HM. n:o 320. — Om vigselformuläret; Dr Maria Ehmrooth; Turistminnen; Pessimismens filosofi och dess förkunnare. Samtliga i II. o. S.

1895 Höslskörd (bok). — Resebrev i Hbl. (maj—juni, sept.); Kåseri Hbl. n:o 267. — Kvinnans inlägg i sedernas hyfsning; Kvinnosaken i Frankrike; Kvinnofrågan, bedömd av fru Laura Marhoim. Samtliga i Nutid.

1896 Ellen Keys »Missbrukad kvinnokraft» N. P. n:o 64; Slutord om Ellen Ivc3's »Missbrukad kvinnokraft» N. P. n:o 74. — Om arbetsområdenas frihet; En målsman för kvinnosaken från 1860-talet; Kvinnofrågan och äktenskapet; I kvinnorösträttsf rågan. Samtliga i Nutid.

1897 Resebrev i Hbl. (april—juni); Efterklang från kvin-nokongressen i Stholm Aflonposten n:ris 238, 239; Kvinnfolk ä' ändå folk N. P. n:o 319. — Kåseri om kvinnoarbetet; Lustvandringar i södem; Arbetsstugor för barn. Samtliga i Nutid.

1898 Vad kvinnosaksvännema vilja Hbl. n:o 22; Rese-brev i Hbl. (juni, okL) — Till Zacharias Topelius; Till vår lids kvinnor; Z. Topelius hem; Fredssaken och kvinnorna; Häpnadsväckande; Historiska silhuetter I, II, III; översLinnan Aurore Karamzin; överdriven försiktighet i fråga om kvinnans inträdepå lärarbanan. Samtliga i Nutid. Bidrag i »Midvinter», i »Skydd åt de värnlösa», i »Rättvisa åt djuren».

1899 Resebrev i Hbl. (okL) — Till Augusta Pipping på hennes 70:de födelsedag; Vid Alexander II:s stod d. 13 mars 1899; Kvinnorna och militarismen; Tack till Finlands ständer; Amerikansk giftermål ölagstiftning; Barnsanatorium i Abazzia; Kåseri om resor. Samtliga i Nutid.

1900 Kampen om lagskyddad osedlighet; Förr, nu och framdeles; Från kvinnokongressen i Paris 5—9 sept. 1900; Kvinnans lott fordom och hennes framtidsutsikter. Samtliga i Nutid.

1901 Louis Frank: L'Alliance des mères; Åsikter i kvinnofrågan med framtidsperspektiv; Alexandra Edelfelt. Samtliga i Nutid.

1902 Moralbegreppens evolution. Nutid.

1903 En hotande samhällsfara. Hbl. 11:0 62.

190i Kåseri om titlar H:fors Posten n:o 22. — Kvinnorna och fredsfrågan; George Sands hundraårsfest. Nutid.

1905 Sekularfesten i anledning av franska civillagens införande. Nutid.INNEHÅLL